

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TARIK BUĞRA'NIN MATBU ROMANLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**HAZIRLAYAN
JALE ÖZTÜRK**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İBRAHİM ŞAHİN**

KIRIKKALE- 2008

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Tarık Buğra’nın Matbu Romanları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmamı; ilmî ve ahlâkî geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Jale ÖZTÜRK

ÖZET

Tarık Buğra, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatının roman ve hikaye türünde başarılı isimlerinden biridir. Tarihi olayları ele alış tarzındaki farklılık, onun çağdaşlarından çok daha farklı bir çizgide ilerlemesini sağlamıştır. Buğra'nın romanlarının konusunu daha çok tarihi olaylar oluşturmaktadır. Osmanlı Devletinin kuruluşundan Demokrat Parti denemelerine kadar Türk insanının kaderini etkileyen birçok tarihi olay Tarık Buğra'nın da süzgecinden geçmiştir.

İnsanı ele alışındaki duyarlılık Buğra'nın farklılıklarından biridir. Onun romanlarında hiçbir kahraman tek boyutlu değildir. Romanlarının merkezinde insan yer alır. Bunun dışında romanı meydana getiren tüm unsurlar, kahramanların psikolojisini vermek için kullanılır. Buğra'nın tarih karşısındaki tarafsızlığı kahramanları için de söz konusudur. Yazar, romandaki en kötü kahramanın bile neden kötü olduğu konusunda kafa yorar.

Edebiyatımıza birçok eşsiz eser bırakan Buğra'nın şiire yaklaşan üslubu ve Türkçe'yi kullanışındaki hassasiyet onun büyüklüğünün bir kanıtıdır. Biz de “Tarık Buğra'nın Matbu Romanları Üzerine Bir İnceleme” adlı bu çalışmamızda Buğra'nın on romanı üzerinde çalıştık. Bu romanlardan Yalnızlar ve İbiş'in Rüyası dışında kalanlar, (Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da, Firavun İmanı, Siyah Kehribar, Dönemeçte, Gençliğim Eyvah, Yağmur Beklerken, Dünyanın En Pis Sokağı ve Osmancık) tarihi olayları konu edinmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde romanların vak'a örgüleri üzerinde durduk, ortaya çıkışları hakkında bilgi verdik. Çalışmamızın ikinci bölümünde romanlarda en çok ele alınan temalar üzerinde durduk. Üçüncü bölümde şahıs kadrosunu ele aldık. Daha sonraki bölümlerde vak'aların meydana geldiği mekânları ve meydana geliş zamanını ortaya koymaya çalıştık. Sonuç bölümünde edindiğimiz izlenimleri aktardık.

Buğra, döneminde birçok kişinin ele aldığı konuları kendine özgü üslubuyla bambaşka bir tatta Türk okuyucusuna sunmuştur. Edebiyatımıza getirdiği yeniliklerle Buğra, yeri doldurulamayacak isimlerden biri olmuştur.

ABSTRACT

This work about the pressed novels of Tarık Buğra mentions eleven novels. On research of these novels, the headlines below have been used:

- 1.The chronology of the novels
- 2.The number of people in the novels
- 3.The place
- 4.The time

In first part, events are given separately with time of writing the novels. The number of people in the novels is researched as “men” and “women” in two different titles. Place headline is studied carefully in different parts. In time part, nly the time of event is touched on.

All these novels of Tarık Buğra mention history. Tarık Buğra refers to the number of people in his novels more than the place element. He prefers understanding his characters in stead of criticizing them. He tries to describe the psychology of his characters in a detailed way. While doing this, he avoids disturbing his readers. Buğra, using the poetic style on his psychological descriptions, leaves excellent workson both subject and language for Turkish novelists.

ÖNSÖZ

“Tarık Buğra’nın Matbu Romanları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmamızda yazarın on bir romanını (Yalnızlar, Siyah Kehribar, Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara’da, Firavun İmanı, İbiş’in Rüyası, Gençliğim Eyvah, Dönemeçte, Yağmur Beklerken, Dünyanın En Pis Sokağı, Osmancık) inceledik.

Çalışmamızın ilk bölümünde yazarın romanlarının kronolojik tanıtımına yer verdik. Bunu yaparken aynı zamanda romanların vaka örgüsü hakkında da bilgi verdik. İkinci bölümde romanlarda ele alınan altı tema üzerinde durduk. “Aşk, intihar, dostluk, ölüm, din, siyaset, aydın-halk çatışması, kan davası” temalarına yer verdik.

“Romanlarda Şahıs Kadrosu” adlı üçüncü bölümde şahısları “Kadın Kahramanlar” ve “Erkek Kahramanlar” olarak iki kısımda inceledik. Romanlarda yer alan kadınları “Okumuş Kadınlar, Köylü Kadınlar, Muhteris Kadınlar, Evine ya da Erkeğine Bağlı Kadınlar” başlıkları altında yeniden bölümlere ayırdık. Erkekler kısmında ise “Türk Milletinin İyi Özelliklerini Taşıyan İdareciler, Politikacılar, Aydınlar ve Onların Temasta Buldukları Halk; Türk Milletinin İyi Özelliklerine Sahip Olmayan ve Onları Yıkma Çalışan Kötü Niyetli İnsanlar” bölümlerine yer verdik.

“Romanlarında Mekân ve Çevre” adlı dördüncü bölümde mekânı “Tabii Çevre ve Mekân” ve “Sosyal Çevre ve Mekân” olmak üzere iki kısımda ele aldık. “Tabii Çevre ve Mekân” adlı bölümde mekânı “Ruh Halini Aksettiren Tabii Çevreler, Kahraman Psikolojisine Tesir Eden Tabii Çevre, Anadolu’ya Ait Tabii Çevre” başlıkları altında inceledik. “Sosyal Çevre ve Mekân”ı ise “Evler ve Eğlence Yerleri” olmak üzere iki kısımda inceledik.

“Romanlarında Zaman” adlı son bölümde ise zamanı “Tarihi Devir Olarak Zaman” başlığı altında ele aldık ve üçe ayırdık; “Devrin Siyasi Özellikleri, Devrin Sosyal Özellikleri, Kahramanın Zamana Bakışı”

Yapılan alışmalar sonrası yazarın romancılığına dair edindiğimiz izlenimlerimizi “Sonuç” kısmında ele aldık ve böylece Tarık Buğra’nın romancılığımızdaki yerini vurgulamaya çalıştık.

Bibliyografya bölümünün ilk kısmında yazarın, incelememizde bize kaynaklık eden eserlerini tanıttık. İkinci kısımda ise bu çalışma süresince başvurduğumuz diğer kaynakları belirttik.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana danışmanlık eden ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İbrahim şahin’e ve büyük bir sabır rneği gösteren eşim Ahmet ztrk’e ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
c.	: Cilt
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası
Yay.	: Yayın, Yayınevi

İÇİNDEKİLER

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
TARİK BUĞRA’NIN MATBU ROMANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	
A. ROMANLARIN KRONOLOJİSİ.....	11
1. Yalnızlar.....	11
2. Siyah Kehribar.....	15
3. Küçük Ağa.....	22
4. Firavun İmanı.....	45
5. İbiş’in Rüyası.....	56
6. Gençliğim Eyvah.....	68
7. Dönemeçte.....	79
8. Yağmur Beklerken.....	85
9. Dünyanın En Pis Sokağı.....	89
10. Osmancık.....	94
B. ROMANLARIN TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	100
I. FERDİ TEMALAR.....	100
a. Aşk.....	100
b. İntihar.....	104
c. Dostluk.....	110
d. Ölüm.....	112
II. SOSYAL TEMALAR.....	119
a. Siyaset.....	119
b. Aydın- Halk Çatışması.....	124
c. Din.....	127
d. Kan Davası.....	129
C. ROMANLARDA ŞAHİS KADROSU.....	132
I. KADINLAR.....	132
a. Okumuş Kadınlar.....	132
b. Köylü Kadınlar.....	135
c. Evine ya da Erkeğine Bağlı Kadınlar.....	137
d. Muhteris Kadınlar.....	141
II. ERKEKLER.....	143
1. Türk Milletinin İyi Özelliklerini Taşıyan İdareciler, Politikacılar, Aydınlar ve Onların Temasta Buldukları Halk.....	144
2. Türk Milletinin İyi Özelliklerine Sahip Olmayan ve Onları Yıkmaya Çalışan Kötü Niyetli İnsanlar.....	149
D. ROMANLARDA MEKÂN VE ÇEVRE.....	154
1. TABİİ ÇEVRE.....	155
1. a. Ruh Halini Aksettiren Tabi Çevreler.....	155
1. b. Kahraman Psikolojisine Tesir Eden Tabii Çevre.....	160
1. c. Anadolu’ya Ait Tabii Çevre.....	162
2. SOSYAL ÇEVRE.....	164
2. a. Evler.....	164
2. b. Eğlence Yerleri.....	166

E. ROMANLARDA ZAMAN	169
1.Devrin Siyasi Özellikleri	169
2. Devrin Sosyal Özellikleri	177
3. Kahramanın Zamana Bakışı	182
SONUÇ	186
BİBLİYOGRAFYA	189
1.Tarık Buğra'nın Matbu Romanlarının Bibliyografyası.....	189
2. Faydalanılan Diğer Kaynaklar.....	190
BİYOGRAFİ	192

GİRİŞ

Türk edebiyatında roman, 1860'tan sonra Fransız romanlarından yapılan çevirilerle başlar. “Türkiye’de okunan ilk Fransız romanı François Fénelon’un Yusuf Kamil Paşa tarafından Telemak (1862) adı ile çevrilen Telemahos’un Maceraları(1699) isimli eseridir. Eser didaktik bir muhtevaya sahiptir.”¹Bu tür çalışmaların ardından Türk romanı iki ayrı çizgide ilerler: Ahmet Mithat ve Namık Kemal çizgisi. Ahmet Mithat çizgisinde ilerleyenler, Batılı hikâye ve romanla Türk halk hikâyelerini uzlaştırmaya çalışmışlar. İkinci yol ise “Namık Kemal tarafından açılan ve yerli hikâye ve roman örneklerini dikkate almadan, doğrudan doğruya Batılı hikâye ve roman tekniğini uygulamaya çalışan yoldur.”²

Ahmet Mithat ve Namık Kemal’den başka Şemsettin Sami, Sami Paşa-zade Sezai, Recai-zade Mahmut Ekrem, Nabi-zade Nazım gibi isimler de Tanzimat döneminde roman türüyle ilgilenmiştir. Ancak bunların pek çoğu Batılı roman tekniğinden uzaktır. Bu dönemde roman sosyal fayda aracı olarak kullanılmış, görücü usulüyle evlenme, cariyelik, esaret, Batılılaşmanın yanlış anlaşılması gibi konular işlenmiştir.

Roman, Türk edebiyatında 1970’ten sonra Batılı tarzda ilk örneklerini verebilmiştir. Servet-i Fünûn dönemine rastlayan bu tarihlerde “Servet-i Fünûn romancıları, teknik bakımdan, Tanzimat romanının hatalarından tamamıyla kurtulmuşlar ve modern bir tekniğe sahip olabilmişlerdir.”³Servet-i Fünûn romanının en başarılı ismi Halid Ziya Uşaklıgil’dir. Halid Ziya, Fransız realistlerinde görülen tüm teknik kuralları romanlarına başarıyla uygulayabilmiş, Türk romanın gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde adını zikretmemiz gereken bir başka isim de Mehmet Rauf’tur. Eylül isimli ilk psikolojik romanın yazarı olan Rauf’un romanları Halid Ziya’ninkilerle karşılaştırıldığında teknik yönden daha zayıftır. Ancak dilinin sadeliği çok okunmasını sağlamıştır.

¹ Kenan Akyüz, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923,İnkılâp Kitabevi, İst., 1995,s.66

² A.g.e. ,s.68

³ A.g.e. ,s.116

Servet-i Fünûn akımının dışında yazı hayatlarını sürdüren Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar, Tanzimatçılardan Ahmet Mithat'ın yolunda ilerlerler. Halid Ziya'nın realist akımın etkisinde teknik yönden üst seviyedeki romanlarının yanında kısır kalan bu romancılar, dönemin popüler konularını işlemeleri ve dillerinin sadeliği nedeniyle çok okunmuşlardır.

Tanzimat'ın ikinci döneminden itibaren başlayan siyasi baskılar, sanatçıların sosyal konulardan çok ferdi konulara yönelmelerine neden olmuştur. Bu nedenle Tanzimat romanıyla başlayan edebiyatın eğiticilik yönüne Milli edebiyata kadar ara verilir.

Milli edebiyat dönemi 1911 yılında Selanik'te çıkan "Genç Kalemler" dergisinde Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" adlı makalesinin yayınlanmasıyla başlar. Aslında bir dil hareketiyle başlayan bu yenilik, milli değerlere dönüş, bütün edebî alanlarda kendini gösterir. Bir kısmı Fecr-i Âti topluluğundan koparak gelen bir kısmı ise bu topluluk dışında kalan sanatçıların hepsi sosyal hayata yönelme konusunda birleşmişlerdir. Bu dönemde Türk romancısı, İstanbul dışına çıkmış, her tabakadan halkın yaşayışını realist bir gözlemlerle romana yansıtmıştır. Bu dönemin tanınmış ilk romancısı Halide Edip Adıvar'dır. Onun ardından daha önceleri Fecr-i Âti topluluğundan tanıdığımız daha sonra bu hareketin içinde yer alan Yakup Kadri ve Refik Halid'i sayabiliriz. Yakup Kadri, Yaban isimli romanında Türk aydınının gözünden Anadolu köylüsünü anlatmıştır. Pek iç açıcı olmayan tasvirlerle köylüyü anlattığı için daha sonra bazı eleştirilere maruz kalır.

Milli edebiyat döneminin ardından Cumhuriyet döneminde çağdaş Türk romanı ortaya çıktı. Toplumsal ve sosyal gelişmeleri konu alan yazılar yazıldı. Köy ve kent romanı ayrımı da bu dönemde yapılmaya başlandı. Alemdar Yalçın, "Türk aydınının acılar, savaşlar, sürgünler ve göçlerle dolu bir yüzyıldan sonra, Kurtuluş Savaşının getirdiği ortamda aydınlarımızın kendileri için bir ideal arama sürecinin adının Anadoluculuk olduğunu söyleyebiliriz."⁴ der. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyada meydana gelen değişimler, Türk aydınına da etkiler. Anadoluculuk yerini köy romanına bırakır. "Köy gerçeği anlayışının romana yansımada ikinci önemli gelişme

⁴ Alemdar Yalçın, Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yay., Ank.2003,s.83

ise kırklı yıllarda yapılan eğitim çalışmaları süresince Köy Enstitülerinden yetişen yazarların edebiyatımıza girmeleridir. Bu yazarların toprağa, çevreye ve insana bakışları, geçekçilik akımı ve dönemin ideolojik yaklaşımları ile birleşince, ülkemizde 1960'lı yılların sonlarına kadar yaygın biçimde ağırlığını hissettiren köy romanı anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır.”⁵

Bu dönemde Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Mahmut Makal gibi isimler, köy romanı geleneğine uygun romanlar yazarlar. Köy romanında daha çok aydın- halk ilişkisi üzerinde durulmuştur. Köye giden aydın buradaki olumsuzlukları gidermeye çalışır. Yaşadığı olumsuzluklar karşısında asla yılmaz. Bu konuları işleyen romanlarda yer alan aydın tipi adeta idealize edilmiştir.

Alemdar Yalçın, köy romanının ortaya çıkış nedenleri arasında siyasi çekişmeleri de saymaktadır: “Köy romanı anlayışının gelişmesinde etkili olan bir başka nokta ise, 1950’li yıllardan sonra başlayan yoğun bir kalkınma hareketi içinde köy yollarına yapılan yatırımdır. Bu yatırımların hızlanması, 1946’dan sonra başlayan çok partili demokratik yapı içinde ortaya çıkan tartışmalar ve siyasal çekişmeler, Türk köyü için önemli bir canlılığı da beraberinde getirmiştir. Köy romanı hakkında yapılan tartışmalarda bu konunun üzerinde çok fazla durulmadığını görmekteyiz. Oysa köy romanlarının tamamına yakın kısmında, kahramanların içinde yaşadıkları ortamı etkileyen durumların başında bu siyasal çekişmeler gelmektedir.”⁶ Yazar bu sözlerinin ardından Samim Kocagöz’ün Bir Şehrin İki Kapısı ve Nabi’nin Park Kahvesi isimli romanlarını örnek verir. Köy romanında bu tür konular işlenirken kahramanlar da yörenin ağzı ile konuşturulmaktadır.

Köy romanı geleneği daha çok sol kesimin rağbet gösterdiği bir eğilim olarak gelişme göstermiştir. Bu yazarlarımız gelişmenin köy ve köylüden başladığına inanırlar. Böyle düşünen ancak köy romancıları arasına dâhil edemediğimiz bir isim daha vardır; Tarık Buğra. Köy romanı yazmanın popüler olduğu bir dönemde Tarık Buğra dikkatini kasabaya çevirmiştir. Yazar bunun nedenini bir röportajında şöyle açıklar: “Kasaba biyopsi için en elverişli ve gerekli bir hücredir. Kasaba insanı toplumun karakterini,

⁵ A.g.e., s.85

⁶ A.g.e., s.91

kültürünü en iyi şekilde belirtir inancındayım. Ve kasaba insanı toplumsal değişmelerden en iyi etkilenen insandır. Romanda önemli saydığım husus, toplumsal olayların insanlarda sebep oldukları değişmeleri ve tepkileri belirlemektir. Politik ve sosyal karakterler şehirden ziyade, kasabayı etkisi altına almaktadır. Bu değişme, bütün sanat eserlerinin dayandığı trajediyi ortaya çıkarır.”⁷

Gençliğim Eyvah, Siyah Kehribar ve Firavun İmanı dışında tüm romanlarında kasaba insanını ve sorunlarını dile getiren Tarık Buğra, çağdaşlarından olayları ele alış tarzındaki farklılıkla ayrılır. “1918 yılında Akşehir’de doğan Tarık Buğra, ilk ve orta okulu Akşehir’de okudu. Ortaöğrenimini Konya’da tamamladı(1936). Çeşitli aralıklarla İstanbul Tıp ve Hukuk fakültelerine devam ettiyse de hiçbir zaman düzenli bir öğrenime yanaşmadı. Daha sonra Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi, bitirmeden ayrılarak askere gitti. Askerlik dönüşü aynı fakülteye devam ettiyse de son sınıftan ayrıldı ve hayata atıldı.”⁸

“Tarık Buğra, 1947’de Akşehir’de “Nasrettin Hoca”yı, 21 Ocak-21 Şubat 1948’de Talât Tekin’le “Zeytin Dalı”nı, 1951’de üç ay “İstanbul Haftası”nı, 1963’de Mümtaz Turhan ve Erol Güngör ile M. Kaplan’ın yazı desteğinde “Yol” dergisini çıkardı. 1948’de “Çınaraltı”nda altı hikâyesi yayımlandı. 1951’de “Akın” gazetesinde yazdı.1951’den sonra kendini gazeteciliğe verdi. 1951–1955 yılları arası “Varlık” hariç “Nokta, Yenilik, Yeditepe, Yücel, İstanbul, Küçük Dergi, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, Beş Sanat, Dost” gibi dergilerde yazdı. 1951–1966 yılları arası Şehir Tiyatrosu Edebî Heyeti Üyeliğinde bulundu. Son olarak yürütmekte olduğu Edebî Kurul Üyeliğinden, 1985 sonlarında ayrıldı; tekrar bu görevine döndü.”⁹1987’de “Pazar Sohbeti” başlıklı bölümüyle “Türkiye” gazetesinde yazmaya başladı. Bu 1993 yılına kadar devam etti. Aynı yılın ekim ayında gazetecilik hayatına son verdi.¹⁰28 Şubat 1994 yılında yakalandığı kanser hastalığı nedeniyle hayata veda etti.

Tarık Buğra, yetmiş altı yıllık ömrüne 11’i kitap olarak basılmış 22 roman, 110 hikâye sığdırmıştır. “Sanat için sanat” anlayışıyla yazdığı romanlarına üslûp endişesini

⁷ Nuri Bingöl, Türk Edebiyatı, Sayı:153, Kasım 1986, s.5

⁸ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Tarık Buğra maddesi, Dergah Yay., İstanbul, s.470

⁹ Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988,s.3

¹⁰ Beşir Ayvazoğlu, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak: Tarık Buğra, Ötüken Yay., İstanbul, 1997,s.114

de ekleyerek, sanat değeri yüksek eserler ortaya koymuştur. Buğra, sanat anlayışı hakkında sorulan bir soruyu şu şekilde yanıtlar: “Sanat anlayışım temel taşı olan insanı alır ve sanat, sanat içindir ilkesine dayanır, özetini bu ilkede bulur... Sanatçı toplumun kültür, medeniyet ve töreleri ile sınırlıdır; onlarla beslenir. Ama diğer insanlardan ayrı ve ayrıcalıklı olarak onlara katkıda bulunur, onları, düzeltir, geliştirir. Sanatçının “fildişi kule”ye çekilmesi, “sanat, sanat içindir” ilkesine bağlanması, bu büyük görevinin, bu geliştiriciliğinin katkıda bulunuşunun, düzelticiliğinin gereğidir; başta politika olmak üzere, katkıda bulunacağı, geliştireceği, düzeltereği, yapıcı ve iyi anlamda, baskıda tutacağı kuvvetlere araç olmaması içindir.”¹¹ Buğra, herkesin yalnızca kendi işiyle uğraşması gerektiğini, yani ‘herkesin önce kendi kapısının önünü süpürmesi gerektiğini’, söyler. Ona göre sanatçının işi öncelikle yine sanat yapmaktır, halk sonrasında kendine düşeni alacaktır. Ayrıca Buğra, “sanatçının topluma yararlı olabilmesi için, bir bilim adamı kadar objektif olması gerektiğini savunur.”¹²

Tanpınar’a göre Tarık Buğra, üslûp endişesiyle nesil arkadaşlarından ayrılır.¹³ Buğra, sözcükleri özenle seçer, gereksiz sözcük kullanmaktan kaçınır. Seçtiği sözcükler, Türkçedir ve uydurma değildir. Buğra, Türk diline çok önem verir; bunu çeşitli tarihlerde çıkan Türkçe ile ilgili yazılarından da anlayabiliriz. Türk Dil Kurumu’na yaptığı ağır eleştiriler yine bu hassasiyetinin ürünüdür. Alemdar Yalçın, Tarık Buğra ve Kemal Tahir’in anlatımını karşılaştırarak “Tarık Buğra’nın anlatımının daha yoğunlaştırılmış ve sanat boyutu daha yüksek olduğunu, bu yüzden okuyucuya bir tat verdiğini söyleyebiliriz” der.¹⁴

Buğra, eserlerini büyük bir dikkatle meydana getirirken, bir taraftan da ağır eleştirilere maruz kalır. En çok eleştirilen eseri, yazdığı ilk romanı olmayan; ancak ilk basılan romanı olan Siyah Kehribar’dır. Siyah Kehribar, 1952 yılında Milliyet’te tefrika edilmeye başlanır. 1955 yılında ise Remzi Kitapevi’nden ilk baskısı yapılır. Roman, İtalya’da geçer ve olaylar, İtalya’ya doktora öğrenimi için giden bir Türk gencinin ağzından verilir. Bu gencin ismi roman boyunca verilmez. Onun dışında romanda yer

¹¹ İ. Minnetoğlu, Nasıl Yazıyorlar, Tarık Buğra, İst.,1974, ss. 108-109

¹² Hüseyin Tuncer, a.g.e., s.20

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergah Yay., İst., 2000,s.128

¹⁴ Alemdar Yalçın, a.g.e., s.254

alan bütün kahramanlar yabancıdır. Siyah Kehribar, İtalya’da bir barın adıdır. Bu barın müdavimlerinin faşist İtalya iktidarı karşısında yaşadığı sıkıntılar anlatılır. Ne var ki Siyah Kehribar’a basılmasının hemen ardından otuz üç eleştiri yazılır: “Siyah Kehribar isimli bir roman yazdım; ilk romanımdır, çıkan ilk romanım. Otuz üç eleştiri çıktı hakkımda, otuz üç. Bu müthiş bir şey. Bugün göremezsiniz böyle bir şey. Bu otuz üç eleştirinin otuz tanesi yerden yere vuruyordu. Sanki ben roman yazmadım, bir cinayet işledim. Küstüm, tavşan misali küstüm: Dağa küstüm. Üç sene elime kalem almadım.”¹⁵ Aynı yazıda Tarık Buğra ilk roman için yapılan bu eleştirilerin haksız olduğunu söyler.

Beşir Ayvazoğlu’na göre Siyah Kehribar’ın şanssızlığı, olayların geçtiği mekânın ve kahramanların yabancı olmasından kaynaklanır. “Aslında, roman kişileri İtalyan adı taşısa da, Tarık Buğra’nın anlattığı Türkiye’nin gerçekleridir. Roma İstanbul’dur. Siyah Kehribar barının müdavimleri de, İstanbul’da benzer mekânlara toplanan Türk aydınları. Buğra, İtalyan faşizmini eleştirirken, 1940’larda aydınları ezip yalnızlığa iten, düşüncelerini söyleyemez hale getiren Millî Şef diktatörlüğünü de üzeri kapalı olarak hedef alır. Esasen bir ilk roman olan “Siyah Kehribar”da acemiliklerin, eksikliklerin, kurgu hatalarının bulunması kaçınılmazdı. Nitekim bunu Tarık Buğra da ikinci baskı için yazdığı önsözde açıkça belirtmiştir. Ama “Siyah Kehribar” cesur bir çıkıştı, yeterince sürükleyici idi, devrin atmosferini ve aydınların ruh halini iyi veriyordu. Koro halinde beğenilmemesi, bana, aynı ruh haliyle izah edilebilir gibi görünüyor.”¹⁶

Siyah Kehribar’ın bu kadar çok eleştiri almasının ardından Küçük Ağa doğdu. İlk baskısı 1964 yılında yapılan Küçük Ağa, Siyah Kehribar’ın aksine çok beğenildi. Eser Kurtuluş Savaşı yıllarını anlatmaktadır. İstanbul’dan Akşehir’e gönderilen Mehmet Reşit’in Küçük Ağa olma öyküsü anlatılır. Küçük Ağa’nın basıldığı yıllarda aynı konuyu işleyen bir çok roman yazılmıştır. Ancak Buğra hem üslûbu hem de kahramanlara yaklaşımıyla diğerlerinden ayrılır. “Yazarın, eser boyunca tarafsız kaldığını görüyoruz. Romanda Millî Mücadele’ye katılanlar, iyi ve kötü yanlarıyla olduğu gibi tanıtılmışlardır. Hainler, vatan severler, Kuvva-yı Milliyeciler, Padişahçılar gibi peşin bir hükümle, kişi ve gruplara bakılmadığını görüyoruz. Yazar, bu tavrıyla

¹⁵ Yaptıkları ve Yapmak İstedikleri ile Tarık Buğra (Konuşma Metni), Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl:26 Nisan 1997, sayı:2, s.13

¹⁶ Beşir Ayvazoğlu, Tarık Buğra’nın Farklılığı, Türk Edebiyatı, Mart/93, s.40

objektif bir tutum içerisinde. Tarih ve Millî Mücadele'nin ön yargılarla ve taraflı tutumlarla izah edilemeyeceğini ortaya koymuştur.”¹⁷

Köy romanı yazan yazarlarımızın çoğunun kahramanlarını idalize ettiğini söylemiştik. Tarık Buğra'da bu görülmez onun İstanbul'dan bir Anadolu kasabasına, Akşehir'e, gönderdiği aydın, tüm günah ve sevaplarıyla okuyucunun karşısına çıkarılır. Ayrıca ne Mehmet Reşat ne de ihanet ettikleri için Araplar suçlanır romanda. Yazar, objektif bir şekilde kahramanlarını değerlendirir. “Buğra, yaygın ve olumsuz din adamı şablonuna karşı İstanbullu Hocayı tipleştirmemiş, kendine özgü tutum ve davranışları olan, ikna edildiği, inandırıldığı zaman, düşüncelerinin yanlışlığını anlayarak bundan uzaklaşan makul bir din adamı karakteri olarak çizmiştir.”¹⁸ Buğra neden böyle bir yol izlediğini şu şekilde açıklar: “Kurtuluş Savaşı için –Küçük Ağa'dan önce veya sonra yazılmış romanların hepsinde de, roman anlayışına uymayan bir tutum, önemli bir zaaf görürüm; onlar konuyu, her şeyin olup bitişinden sonra ortaya çıkan ölçü ve kıymet hükümlerine göre işliyorlar. Hemen hepsi de “Vay! Mağlûplara” diyor!(...) Küçük Ağa'da bu hatadan sıyrılmak istedim; dedelerimizi, babalarımızı, büyük dayı ve amcalarımızı yaşadıkları günlerin ve olayların içinde anlayıp, anlatmak istedim. Hain olmak kolay değildir: Hele vatan haini olmak hiç kolay değildir. Kuvva-yı Milliye'ye güvenmeyenlere de hain demek kolay olmamalıdır.(...) Bir yanda altı yüz yıllık şanların, şereflerin, zaferlerin sahibi devlet, öte yanda yepyeni bir otorite!(...) Küçük Ağa'yı besleyen çelişme işte buradadır. Bu iki yol arasında sallantı geçirenlerin trajedisi yürek parçalayıcıdır, hainlik değildir. Küçük Ağa'da bunu anlatmak istedim.”¹⁹

Kemal Tahir'in Esir Şehrin İnsanları ve Köyün Kamburu romanlarını konuların ele alınış tarzı bakımından mukayese eden Kemal Kahraman, Kemal Tahir'in “tarihe siyah beyaz gözlüklerle baktığı”²⁰ sonucuna varır.

Küçük Ağa'nın ardından Küçük Ağa Ankara'da romanı basılmıştır(1966). Küçük Ağa'nın devamı niteliğinde olan Küçük Ağa Ankara'da da yine kahramanlar aynıdır. Savaş sonrası yaşananlar konu edilir. Zîrâ birinci baskının ardından Küçük ağa

¹⁷Hüseyin Tuncer, Edebiyat Araştırma ve İncelemeleri, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999, s.187

¹⁸ Alemdar Yalçın, a.g.e., s.405.

¹⁹ Nuri Bingöl, Türk Edebiyatı, Sayı:153, Kasım 1986, s.

²⁰ Kemal Kahraman, Tarık Buğra ve Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı, Türk Edebiyatı, Mart/93, ss.51-53

Ankara’da bir daha müstakil olarak basılmaz 1970 yılından itibaren Küçük Ağa ile birlikte basılmaya başlanır.

“İlk baskısı 1976 yılında Kervan yayınları tarafından neşredilen Firavun İmanı romanı, Tarık Buğra’nın “Küçük Ağa” romanının fikrî sahadaki devamı mahiyetini taşır. Romanda, Kuva-yı Millîye hareketine samimi olarak inanan kimselerle, bu harekete inanmadıkları, hatta ilk yıllarda karşı çıktıkları halde, düşman istilasının def edilme ihtimali belirir belirmez, bu zaferden bir pay da kendileri almak için kraldan fazla kralcı kesilen insanların arasında cereyan eden mücadeleyi anlatmaktadır.”²¹ Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi bu romanında da Tarık Buğra, kahramanlarını yargılamadan olayları aksettirir.

Buğra’nın TRT 1970 Sanat Ödülleri Yarışmasında roman türünde Başarı Ödülü olan İbiş’in Rüyası adlı romanı da çok ses getirmiştir.²² İbiş’in Rüyası’nda yazar, tuluat tiyatrosunun önemli isimlerinden Naşit Bey’in kendisine ilham verdiğini söyler²³. İlk baskısı 1970 yılında yapılan romanın o dönemin eğlence anlayışına ışık tutuyor olması dikkate değer bir başka noktadır. Romanın kusursuz üslûbu da başarısının nedenlerinden biri olsa gerek: “Tarık Buğra’nın anlatımı demir leblebi. Her cümlesi, her bölümüyle kafa yorulmuş, üstünde kuyumcu gibi işlenmiş ve asıl önemlisi, anlatıp tadına varmak için de kuyumcu gibi çalışıp düşünmek, sindire sindire duymak gereken bir üslûp. Kelimelerin duyguların hakkını vere vere, yoğun bir psikoloji dökülüşü sürdürülerek, her cümleyi anlamak için üstüne durup düşünme gerektirerek gidiyor bu akış.”²⁴

Tarık Buğra’nın Siyah Kehribar’dan sonra en çok eleştirilen romanı Gençliğim Eyvah’tır. Romanın ilk baskısı Ötüken Neşriyattan 1979 yılında yapılır ve eser 1981 Mili Kültür Vakfı Sanat Armağanı’nı kazanır.²⁵1980 yılı öncesinde birlikte anlatılır romanda ve Mars ve onun izinde ilerleyenlere ağır eleştiriler yapılır. Romanda bu eleştirileri yapan “İhtiyar” karakteridir. Tarık Buğra kendisini İhtiyar’la özdeşleştirenlere şu yanıtı verir: “Birileri de Gençliğim Eyvah’a... ve bana...İhtiyar,

²¹ M. Nuri Eminler, Firavun İmanı, Türk Edebiyatı. Mart/93, s.54

²² Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra, Ankara, 1988, s.28

²³ Mehmet Taçdiken, A.g.m., s.34

²⁴ Muhtar Körükçü, İbiş’in Rüyası, Hisar, Mart 1971, sayı:87, s.19

²⁵ Hüseyin Tuncer, a.g.e., s.29

Marks'a "koca eşek", Marksistlere de "eşek" dediği için öfkelenildiler. İhtiyar'ı benimle özdeşleştirdiler. Hangi yazar kendisini öldürülmeye müstehak gördüğü ve öldürttüğü bir kahramanın yerine koyar?"²⁶ Tüm eleştirilere rağmen Buğra, Gençliğim Eyvah için "en önemli romanım bu"²⁷ der.

Yazarın Dönemekte romanının ilk baskısı 1980 yılında yapılır. Bir kasabadaki particilik faaliyetlerinin ve aydının halk karşısındaki duruşunun anlatıldığı romanıdır. Bu romanın kahramanı olan Doktor Şerif, çalıştığı kasabada bir aydın olarak üstüne düşeni yapar ve mizacına uygun olmadığı halde politikaya atılır. Köy romanlarında görülen aydın halk çatışması burada da görülür; ancak Buğra diğerlerinden farklı bir şekilde konuya yaklaşır. Halk, cahilliğinin farkındadır ve kasabaya gelen aydınından yardım beklemektedir. Kendi iç dünyasına kapanan aydın ise halkın farkında bile olmaz. Romanda dikkati çeken bir diğer husus ise yine Tarık Buğra'nın dili kullanmakta göstermiş olduğu başarıdır. "Romanın kurgusu ve dili son derece başarılıdır. Yazarın dilinde dikkatimizi çeken noktaların başında bir tek fazlalığın ve tekrarın bulunmaması gelir. Zengin bir sözcük dağarcığına sahip, psikolojik iç derinlikleri tam eksiksiz anlatan akışa sahiptir. Diyalogları, konuşan kişinin kültürel, psikolojik ve sosyal durumuna göre başarı ile kurulmuş bir konuşmada, iç içe, birden fazla anlam çağrıştırmaya yoluna gidilmiştir. Yörenin diyalektiğinin bütün özelliğini romanda görmemiz mümkündür."²⁸

Yazarın ilk romanı olan Yalnızlar, ancak 1981 yılında basılabilmektedir. Hazin bir aşk öyküsünün anlatıldığı romanda diğer romanlarında olduğu gibi tarihi bir gerçeği, itibari âlemin penceresinden anlatan bir vaka parçası yoktur.

1981 yılında ilk baskısı yapılan bir başka roman da Yağmur Beklerken'dir. Romanda 1930'lu yıllar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemelerinin bir kasabaya yansımaları anlatılır. Kemal Tahir de aynı konuyu Yol Ayrımı romanında işler. Tahir yine çok particilik denemelerini çok uç bir noktadan ele alırken Buğra hem siyasileri hem de dönemin insanlarını anlamaya çalışır.²⁹ Buğra, kahramanları konuştururken yörenin ağız özelliklerini de kullanarak anlatımını daha eğlenceli bir hale getirmiştir.

²⁶ Y. Tunalı, Tarık Buğra'yla, Töre, Sayı:116-117, Ocak-Şubat1981, s.20

²⁷ A.g.m., s.24

²⁸ Alemdar Yalçın, a.g.e., s.414.

²⁹ Alemdar Yalçın, a.g.e., s.419

Tarık Buğra'nın bir diğere romanı yine 80'li yılların değişik hayat sahnelerini anlattığı Dünyanın En Pis Sokağı'dır. Roman, Ötüken Neşriyat tarafından 1989 yılında bir kez basılmıştır. Romanda ayrıca kan davası da konu edilmiştir.

Osmancık, Tarık Buğra'nın basılan son romanıdır(1983). Osmancık ile aynı konuyu işleyen Kemal Tahir'in Devlet Ana romanı yüzünden Buğra, Osmancık'ı hiç basmamayı düşünür. Çünkü onun bir tepki romanı sayılmasından korkar.³⁰Kemal Tahir ve Buğra'nın işledikleri konular aynı dönemi anlatıyor olmasına rağmen birbirinden oldukça farklıdır. Osmancık'ta Şeyh Edebalı Osman'daki yeteneği görür bunu onun da anlamasını sağlamak için yardımcı olur. Devlet Ana'da ise Şeyh Edebalı, Osman Beyin gücünü, Eskişehir Beyinin alt edilmesinden sonra anlar. Osman Beyin amcası Dünder Beyin karakteri de her iki romancıda farklılık gösterir. Buğra, Dünder Beye daha ılımlı yaklaşır. Tarık Buğra, Osmancık romanında olaylara daha İslami bir çerçeveden bakarken, Kemal Tahir'in kahramanlarının kımız, şarap ve rakı içtiklerini görürüz.³¹Ayrıca Osmancık'ın destansı bir anlatımı vardır. Cümlelerindeki şiirsellik romanı daha da etkileyici bir hale getirmiştir. İnci Enginün, romanın üslubunun Dede Korkut üslubunu andırıldığını düşünür. "Osmanlı Devletinin kurucusu Türkler, elbette ki Dede Korkut geleneğindedirler. Modern bir romanda bu destan üslubuna yer olmalı mı sorusu akla gelebilir. Fakat Tarık buğra usta bir yazar. Bu destan üslubunu şahsileştirmiş. O üslup bize atalarımızın diri sesini ulaştırıyor."³²

Buğra'nın yukarıda zikrettiklerimiz dışında, yalnızca gazetelerde tefrika edilmiş on romanı daha vardır. Anlatımındaki akıcılık, üslubuna gösterdiği özen, kullandığı simgeler ve olayları ele alış tarzıyla Buğra, edebiyatımızdaki nadir yeteneklerden biridir.

³⁰ Y. Tunalı, Tarık Buğra ile "Osmancık" Üzerine Bir Mülakat, Töre, Mart 1984, s.8

³¹ Alemdar Yalçın, a.g.e. , s.253

³² İnci Enginün, Osmancık, Erdem, Ocak 1985, c.1, sayı:1, s.247

TARIK BUĞRA'NIN MATBU ROMANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A. ROMANLARIN KRONOLOJİSİ

1.Yalnızlar*

5 Mayıs – 9 Haziran 1948 tarihleri arasında “Yalnızların Romani” adıyla Çınaraltı Dergisinde tefrika edilen Yalnızlar, “Akümülatörlü Radyo” adı ile Devlet Tiyatrosu sanatçıları tarafından radyo tiyatrosunda oynanmış, 21.07.1983 - 11.08.1983 tarihleri arasında da dört dizilik bir televizyon oyunu olarak ekrana getirilmiştir. Eserin ilk baskısı 1981 yılında yapılır.³³Ancak bu Tarık Buğra için kolay bir süreç olmayacaktır. İlk romanının basılması konusunda ilk teklif hem askerlik hem de “Küllük'ten” arkadaşı Ahmet Ateş'ten gelir. Ahmet Ateş ile birlikte Türkiye Yayınevi'ne Zahir Güvemli' nin yanına giderler. Ancak Güvemli' nin yanıtı “Basamayacağız!” olur. Ve Ahmet Ateş'e dönerek şöyle devam eder: “Senin beğendiğin kitabı elbette basamayız biz.”³⁴Buğra, Güvemli' nin aslında, biz çoğunluğun halkın hoşuna gidecek kitaplar basıyoruz, bu edebi bir eser, basamayız, demek istediğini söyler. Bu cevap Buğra'yı daha da hırslandırır. Bu kez de romanı Son Telgraf Gazetesine Ethem İzzet Benice'ye götürür. Benice'den olumlu yanıt alır ancak hiçbir geliri olmadığı için romanın para verilmeden basılmasına razı olmaz. Böylece Yalnızlar, 1981 yılına kadar basılmayı bekleyecektir.

Yalnızlar romanı her biri diğerinden “Birinci Bölüm”, “İkinci Bölüm”, “Üçüncü Bölüm” başlıklarıyla ayrılmış üç kısımdan oluşur. Birinci vak'a zinciri ise kendi içinde rakamlarla adlandırılmış dokuz kısımdan oluşur. Birinci vak'a zincirindeki ilk mana birliğinde Şerif Aktaş'ın deyişiyle merkezi fonksiyon yüklenmiş çekirdek vak'a³⁵ romanın kadın kahramanı Hurrem'in doğum günü partisinde yaşanır. Birinci vak'a zincirindeki ilk mana birliği bize romanın birinci derecedeki erkek kahramanı Murad'ın Taksim – Harbiye'de olduğunu haber vermektedir. Roman, hâkim anlatıcının bakış

* Bu çalışmada Yalnızlar'ın Ötügen Neşriyat'tan 1997 yılında çıkan baskısı kullanılmıştır.

³³ Feridun Alper, Tarık Buğra Hayatı, Sanatı ve Eserleri(Yayınlanmamış Doktora Tezi),Erzurum 1993,s.41

³⁴ M. Karbay-M. Ergüzel, Türk Edebiyatı, Mart, 1993,s.14

³⁵ Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,Akçağ Yay., Ankara, 2000,s.49

açısıyla verilmektedir. Bu vak'a zincirinde geriye dönüşlerle Murad'ın Hurrem'e olan aşkının nasıl başladığı anlatılmaktadır. Bu satırlarla biz, aslında Hurrem'in de Murad'a karşılıksız kalmadığını görmekteyiz. Az önce de söylediğimiz gibi bu vak'a zincirinde 'çekirdek' olarak nitelendireceğimiz mana birliği Hurrem'in doğum gününde yaşanır. Bu arada olaya birinci dereceden önemli bir başka erkek kahraman daha girer: Doktor Rıza Candaş. Dr. Rıza Candaş, hırslı, ne istediğini bilen, insanları küçük düşürmekten hoşlanan ve istediğini hemen elde edebilecek bir yapıya sahiptir. Hurrem de doktorun istedikleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Doktorun Hurrem'i öpmesiyle birlikte doğum günü partisinden bir başka vak'a zincirine geçilir. Bu vak'a zincirinde meydana gelen olaylarla birlikte Rıza Candaş, Hurrem'in annesi Hayriye Hanım'ı arayarak evleneceklerini haber verecektir. "Nikâhlarında Hayriye Hanım hariç bir yığın meraklı bulunur."(s. 27)Bu evlilik Dr. Rıza Candaş'ın mizacını baştan ayağa değiştirmiştir. Birinci vak'a zincirinin sonunda 'Doktorun içinde normalleşmenin huzuru ve gelecekle ilgili mütevazı planlar belirmeye' başlayacaktır(s.27).

Romanın gelişimini sağlayan ikinci vak'a zincirinin büyük bir çoğunluğu, bir gece içerisinde yaşanmaktadır. İlk vak'a zincirinin sonunda normalleşmenin huzuruyla planlar yapmaya başlayan Doktor, bu vak'a zincirinde yeniden eski halini alır. Bu durumda Hurrem ve Murad arasında geçmişte bir şeyler yaşanmış olabileceğine dair duyduğu şüphenin büyük bir payı vardır. Doktor ve Murad bir gece kulüpte karşılaşır ve bu vak'a zincirinin neredeyse tamamı bu karşılaşma üzerine kurulur. Bu arada vak'anın gelişimini etkileyecek bir başka olay daha yaşanır; Hurrem ve Doktor'un evliliğinden haberdar olmayan Murad bunu Doktor'un ağzından öğrenecektir. Murad, Hurrem ve Doktor'un evliliğini öğrenmesiyle birlikte, Buğra'nın hemen hemen bütün romanlarında baş kahramanın yaşadığı 'dönemeç'i yaşayacaktır(s. 44).Uğruna birçok şey feda ettiği insanların ondan yalnızca hâkim veya avukat Murad Kervancı olmasını istediklerini anlayacak ve geçen yıllar için pişmanlık duymaya başlayacaktır.'Çekirdek' dediğimiz bu olay parçasının yanında bir de aracı olay parçası³⁶ olarak nitelendireceğimiz olaylar meydana gelmiştir. Bunlar ilerleyen vak'a zincirlerinde de vak'anın gelişmesine neden olacak mana birlikleridir. Bunlarla birlikte olaya Murad' ın arkadaşı Macit ve kız arkadaşı 'Küçük' de girer. Biz onların ağzından 'aşkı' ve 'aşığı'

³⁶ A.g.e. ,s.49

dinlerimiz. İkinci vak'a zincirinin son mana birliğinde ise Murad Kervancı' nın yıllardır yapmaya çalıştığı şaheser besteyi meydana getirdiğini görürüz(s. 47).

Üçüncü mana birliği iki ayrı mekânda, bir gece içerisinde yaşanır ve biter. İlk mekân bir partinin yapıldığı yerdir. Rıza Candaş ve Hurrem de bu partiye katılır. Partide Murad şaheser bestesini çalar, Hurrem ve Doktordan yemek daveti alır. Bu vak'a zincirinin çekirdek olay parçası ise ikinci mekânda yaşanır; Murad'ın sermayesiyle tiyatro oyuncusu arkadaşı Macit, bir tiyatro kuracaktır. Murad ve tiyatro ekibi bu olayı kutlamak için bir araya gelir. Gece, dolayısıyla, üçüncü vak'a zinciri Murad'ın ve Macit' in tiyatro hakkındaki konuşmalarıyla son bulur.

Dördüncü mana birliği iki gün içerisinde geçmektedir. Birinci gün Murad, Hurrem ve Rıza Candaş'a yemeğe gider. Rıza Candaş o gece Hurrem'i de şaşkırtan bir karar alır; Murad'ın memleketine gidecektir. Bu karar üzerinde fazla durulmadan verilmişse de romanın ilerleyen vak'a zincirleri içerisinde oldukça önemli bir gelişme olacaktır. İkinci gün yine Murad ve Macit'in tiyatro hakkındaki konuşmalarıyla geçer.

Beşinci mana birliğinde Hurrem'in pişmanlıkları ve Murad'ı yeniden elde etme çabalarıyla karşılaşırız; ancak Hurrem, bu isteğinin karşılığına Murad'dan yanıt almaz, onu terk ederek kocasının peşinden Murad'ın memleketine gidecektir.

Altıncı mana birliğinde ise Hurrem'in pişmanlıkları ve onun gözünden Dr. Rıza Candaş'ın köydeki değişimlerine tanık oluruz. Bu değişim, Hurrem'in Candaş'tan daha da uzaklaşmasına neden olur. Ayrıca bu vak'a zincirinde hatırlatmalarla Dr. Rıza Candaş'ın geçmişiyile ilgili bilgi verilir.

Yedinci mana birliğinde romanda birinci derecede rol oynayacak kahramanlardan biri daha olaya dâhil olur. Bu kişi Murad'ın teyzesinin kızı Şükriye'dir. Şükriye, aynı zamanda Murad'ın yavuklusudur. Bu kısımda yine hatırlatmalar kullanılarak Şükriye ve Şükriye'nin babası Hüseyin Bey hakkında bilgi verilir.

Sekizinci mana birliğinde Doktor, Murad Kervancı'nın çiftliğine gelir ve çiftliğin tüm işlerini devralır. Geçen süre içerisinde Şükriye'nin kendisine karşı farklı

duygular beslediğini fark eder. Bu mana birliğinin çekirdek olay parçası ise Murad Kervancı'ya gönderilen paranın artık gönderilmeyeceği kararının alınmasıdır. Bunun nedeni ise Murad'ın çiftliğe dönmesini sağlamaktır. Bu fikir Doktor'a aittir; çünkü Şükriye'nin kendisine olan ilgisinin ancak bu şekilde sona ereceğini düşünmektedir.

Birinci vak'a zincirinin son mana birliğinde mekân değişmiş yeniden İstanbul olmuştur. Murad Kervancı, köyden gelen haberle sarsılmış; ancak bu aynı zamanda onun kendine gelmesini de sağlamıştır. Anlatıcı, Murad Kervancı ile birlikte okuyucuyu da İstanbul sokaklarında dolaştırır. Murad, acı bir tren sesiyle memleketine dönmeye karar verir, bu kararı neden aldığını hiç bilmeden ve aramaya çalışmadan.

İkinci vak'a zinciri yine 1 ve 2 rakamlarıyla birbirinden ayrılmış iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci mana birliğinde Murad Kervancı'nın köyüne giderken geçirdiği tren yolculuğu anlatılır. Kervancı gördüğü her mekânda, her yüzde geçmişe ait bir şeyler anımsar. Böylece geriye dönüşlerle sekiz yıl öncesine ait bilgiler sunulur.

İkinci vak'a zincirinin son mana birliğinde Murad'ın köye gelişiyile birlikte evde yaşanan değişiklikler anlatılır. Hatırlatma yoluyla Murad ve Şükriye'nin çocukluğu hakkında bilgi verilir. Yaşanan olaylar Murad'ı Şükriye'ye yaklaştırmış, bu da Rıza Candaş'ın rahatlamasını sağlamıştır. Evde yaşanan bu olumlu hava Murad'ın annesi Nigar Hanım'ın sabırsızlığı yüzünden tehlikeye girer. Bu da yeni bir mana birliğinin oluşumuna ortam hazırlar.

Romanın sonuç kısmını oluşturan son mana birliği de 'Üçüncü Bölüm' başlığını taşımaktadır. Bu bölüm tek mana birliğinden ibarettir. Olaylar yine Dr. Rıza Candaş'ın istediği gibi ilerler. Bu mana birliğinin çekirdek olayı ise Dr. Rıza Candaş'ın zeminini hazırladığı Şükriye'nin intihar olayıdır. Doktor bu olayın yaşanmasını Murad ve Hurrem'in kendine gelmesi için istemiştir. Olaydan sonra herkes hayatını nasıl yürüteceği konusunda bir karara varır. Ancak yazar, sonucu olduğu gibi vermemiş - sonuç vak'a zincirinde yer alan mana birlikleriyle- okuyucuya sezdirmeye çalışmıştır.

2.Siyah Kehribar*

Siyah Kehribar'ın ilk baskısı 1954 yılında Remzi Kitabevi'nden yapılır. Tarık Buğra Siyah Kehribar'ın önsözünde “Siyah Kehribar benim ilk roman çalışmamdır. Nitekim ilk tefrika edilen ve basılan romanım o oldu.”³⁷ der. Ancak Hüseyin Tuncer'e gönderdiği mektubunda da şu ifadelere yer verir: “Yalnızların Romanı isimli ilk romanım, ayrıca bu romana esas olan Akümülatörlü Radyo adındaki piyesim çok büyük değiştirmelere rağmen, işte bu ilk aşkın yazdırdığı şeylerdir.”³⁸ Sanıyoruz Buğra, Yalnızlar'ı başta roman olarak düşünmediği için böyle bir cümle kurmuştur.

Siyah Kehribar yayımlandığı zaman hakkında otuz üç eleştiri yazılmış, bu da Tarık Buğra'nın bir süre yazı hayatına son vermesine neden olmuştur.³⁹ Buğra da aslında romanını pek başarılı bulmaz, ancak bu kadar çok eleştiriye de hak etmediğini düşünür: “...ne de olsa, otuzu bulmayan yaşın acemilikleri, toylukları, görgüsüzlükleri ile yaralı bereli idi. Gerçi ona ben bir amatörün ilk eserinde verebileceği taptaze dikkatleri, gözlemleri, içtenliği ve deneylerin katkısıyla arılıklarını kaybetmemiş duyguları kontrolü umursamayan bir coşkuyla boca etmiştim. Fakat, ne de olsa, teknik denilen bir şey vardı ve herkese açık olgunlaşma, pişme, birikimler edinme denilen şeyler vardı.”⁴⁰ Siyah Kehribar'ı yeniden ele almayı düşünen Buğra, bunun dürüstlük anlayışıyla bağdaşmadığını düşünerek vazgeçer.

Roman “Birinci Kısım” ve “İkinci Kısım” diye adlandırılmış iki ayrı vak'a zincirinden oluşmaktadır. Her vak'a zinciri ise kendi içerisinde * işaretiyle birbirinden ayrılmış çeşitli mana birliklerinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde kahraman anlatıcı, bize romanda nelerle karşılaşacağımızdan söz eder. Ayrıca olay, Roma'da geçmektedir. Bu mana birliğinde kahraman anlatıcı, vak'a zamanını da okuyucuya duyurur; vak'a, faşizmin İtalya'ya hâkim olduğu dönemde yaşanır. Bu arada olay kahramanlarından

* Bu çalışmada Siyah Kehribar'ın Ötüken Neşriyat'tan 2002 yılında çıkan baskısı kullanılmıştır.

³⁷ A.g.e., s.9

³⁸ Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s.8

³⁹ Tarık Buğra, Düşman Kazanma Sanatı, Ötüken Yay., İstanbul, 2002, s.321

⁴⁰ A.g.e., s.10

Fernando da okuyucuya tanıtılır. Bu vak'a parçasında dikkati çeken bir başka unsur ise romanın adını nereden aldığıdır. Siyah Kehribar Roma'da bir barın adıdır.

İkinci mana birliğinde kahraman anlatıcı, Fernando'nun arkadaşları Melina ve Sofiya ile tanışır. Anlatıcı, Melina'dan çok etkilenmiştir. Sofiya ise Fernando ile birlikte ve Siyah Kehribar'da şarkı söylemektedir. Az önce sözünü ettiğimiz kahramanların Siyah Kehribar'a gitmesiyle birlikte olaya iki kişi daha dahil olur; Siyah Kehribar'ın şef garsonu Leonardo ve oğlu Barbaryo. Leonardo ve Barbaryo da Fernando'nun arkadaşlarıdır.

Üçüncü mana birliğinde kahraman anlatıcının, Siyah Kehribar'ın müdavimleri ve Fernando'nun arkadaşları arasına girdiğini görüyoruz. Bu mana birliğinde anlatıcı, bize Sofiya'dan ve onun ihanetinden söz eder. Bu mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı, Melina ve kahraman anlatıcının Ostia'ya gidip, Melina'nın amcası ressam Umbarto'yu ziyarete kara vermeleridir. Bu mana birliğinin sonunda kahraman anlatıcı "Ostia'ya gitme..."(s. 56)yazılı bir not alır.

Dördüncü mana birliğinin konusunu da bu not oluşturur. Anlatıcı ne olursa olsun Ostia'ya gitmeye karar verir.

Beşinci mana birliğinde mekân yine Siyah Kehribar'dır. Okuyucu yine Sofiya'nın ihanetine tanık olur. Bu mana birliğinde kahraman anlatıcının 'sanat tarihi doktorası' yapan bir Türk olduğunu öğreniyoruz(s. 60). Bu arada Melina ve anlatıcı arasındaki duyguların adı konmuş ve onlar aşkı doludizgin yaşamaya başlamışlardır.

Altıncı mana birliğinden başlayarak, onuncu mana birliğine kadar romanın seyrini etkileyecek herhangi bir olay gerçekleşmez; ancak mekân değişmiştir. Melina, Barbaryo ve kahraman anlatıcı Ostia'ya giderler. Burada kahraman anlatıcı, Umbarto ile tanışır ve onun resimlerine hayran olur. Bu vak'a zincirinde Tarık Buğra'nın diğer romanlarında işlenen konunun aksine, halkın, sanatın ve sanatçının kıymetini bilmediğinden yakınılır. Umbarto, sanatkâr zevkiyle yaptığı resimleriyle değil de "şarlatanlıktan başka bir şey olmayan" resimleriyle ün sağlamıştır(s. 93). Siyah Kehribar romanı boyunca kahraman anlatıcı, olacakları okuyucuya önceden haber

vermektedir. Daha dokuzuncu mana birliğinde biz anlıyoruz ki diğer vak'a zincirinde Barbaryo öldürülecektir: "Barbaryo yalnız kaldı: ölümünü beklemek için!"(s. 102).

Onuncu mana birliğinin çekirdek fonksiyonu üstlenmiş vak'a parçası Barbaryo'nun öldürülmesidir. Kahraman anlatıcı, olayı neredeyse tüm ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Hatta Barbaryo'nun katilinin tasvirini dahi yapmaktadır.

On birinci mana birliği ise daha önce yaşanan olaylara bağlı olarak neler yapılacağı konusunda Umbarto'nun belirttiği görüşlerden oluşmaktadır. Barbaryo'nun ölümünün Leonardo'ya nasıl haber verileceği karara bağlanır. Bu arada kahraman anlatıcı ve Melina yaşadıkları olayı atlatılmak için tatile çıkmaya karar verirler(s.118).

On ikinci mana birliği 'Birinci Kısım'ın son mana birliğidir. Melina ve kahraman anlatıcı yirmi günlük bir tatilden sonra Roma'ya dönerler. Ancak Siyah Kehribar bıraktıkları gibi değildir. Leonardo oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu mana birliği bir tek mekânda ve aynı gün içerisinde geçer. Leonardo, Melina ve kahraman anlatıcı Siyah Kehribar'da otururlarken içeri bir adam girer. Bu kişi, Barbaryo'nun katilidir. Onun Barbaryo'nun katili olduğunu Leonardo da bilir; ancak hiçbir şey yapamaz. Bu mana birliğinin sonunda yer alan şu cümleyle kahraman anlatıcı -önceden sezdiği- Melina'nın gidişini haber verir: "Ve ben bunu, ancak, ertesi sabah Melina'yı, evde bulamadığım zaman anlayabildim. Melina ebediyen gitmişti."(s. 128)

'İkinci Kısım' birinci kısımda olduğu gibi * işaretleriyle birbirinden ayrılmış on altı mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde kahraman anlatıcı, birinci kısmın son mana birliğinde kaldığı yerden devam eder. Melina gitmiştir; ancak kahraman anlatıcı, Umbarto, Siyah Kehribar ve diğerleri ile olan ilişkisini kesmez. Bu vak'a zincirinde daha çok faşist İtalya'dan söz edilmektedir. Duçe'nin gelişiyile birlikte cumhuriyetin ve demokrasinin nasıl öldüğü anlatılır(s. 142). Daha önceki vak'a zincirlerinde olaya dahil olan Gizo'nun hayatı hakkında hatırlatmalar yoluyla bilgi verilmektedir. Yine bu vak'a zincirinde Gizo'nun karısı İvet de olaya dâhil olur. Ancak İvet, diğer kahramanlar gibi konuşmaz, diyalog içerisine girmez. Biz onun ruh halini yalnızca dış görünüşüyle, kahraman anlatıcının anladığı ve anlattığı kadarıyla tanırız.

Bu vak'a zincirinde ayrıca modernizm sonrası yaşanan kaosun izlerine rastlamak da mümkün: "Yüzlerce yılın beslediği, damla damla zenginleşmek için didindiği yirminci asır insanları bu muydu? Elektrikli trenler, uçaklar, hoparlörler, telgraflar, vantilatörler, kütüphaneler ne oluyordu? Bütün bunlar bir şahsa ve bu şahsın iblisçe körleştirdiği ilkçağ insiyaklarına yeniliverecek olduktan sonra neye yarardı?"

İlim alet, matbua alet, politika alet. İnsan için, insanın hürriyeti, insanın huzur ve saadeti için olmadıktan sonra fakülteler, enstitüler, rotatifler ve politik tandanslar niçin vardı?"(s. 143). Tarık Buğra burada aslında kahramanı konuştururken kendi düşüncelerine de yer vermiştir. Onun sanat anlayışı "Sanat, sanat içindir." ilkesine dayanır. Çünkü o, sanatı hiçbir 'amaç' için 'araç' olarak kullanmak istemez: "Sanatta tek birim, tek çıkış noktası insandır; insanın mutluluğu, hürlüğü ve problemleridir; onun toplumla ve öteki insanlarla, tabiatla çelişkileri, çatışmalarıdır, insan kendi çerçevesinde ve bu planda, sırf insan olduğu için, hür olduğu için değerlidir, yapıcı ve yaratıcıdır."⁴¹

İkinci mana birliğinde çekirdek fonksiyonu üstlenmiş vak'a, Fernando'nun tekrar ortaya çıkmasıdır. Fernando ile birlikte Sofiya'nın da olay örgüsündeki yeri daha çok ön plana çıkar. Bu mana birliğinde olay yine bir gecede ve Siyah Kehribar'da geçer.

Üçüncü mana birliğinden başlayarak devam eden vak'a zincirlerinde Fernando ve Sofiya'nın arasındaki münasebetten bahsedilir. Ancak burada Tarık Buğra'nın yaptığı teknik bir hata dikkat çekmektedir; bu mana birliğine kadar olan kısımlarda vak'a kahraman anlatıcının bakış açısından verilmişti, şimdi ise kahraman anlatıcının bilemeyeceği Sofiya ve Fernando arasında geçen tüm olaylar, hâkim anlatıcının bakış açısıyla verilmiştir. Ayrıca bu vak'a zincirinde yine geriye dönüşlerle, Fernando'nun çocukluğu ve ailesi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci kısmın ortalarından itibaren olay örgüsünden sıyrılan Fernando, olaya yeniden dahil olduğunda İspanya'da olduğu yalanını ortaya atar. Fakat anlatıcı, bu arada Fernando'nun gerçekte nerede olduğunu okuyucuya haber vermemektedir.

Dördüncü mana birliğinden başlayarak olay örgüsü Fernando ve Sofiya üzerine kurulur. Fernando ve Sofiya birlikte yaşamaya başlamışlardır. Çok lüks bir yaşam

⁴¹ İ. Minnetoğlu, Nasıl Yazıyorlar, İstanbul, 1974

sürdürmektedirler. Sofiya bir taraftan da diğer erkeklerle olan ilişkilerini devam ettirmekte, bu lüks yaşamın devamını temin etmektedir. Yedinci mana birliğine kadar Fernando bu durumun farkına varmaz.

Yedinci mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş vak'ası ise Sofiya'nın işi olduğunu bildiren bir mektup yazarak, ortadan kaybolmasıdır. Bu mektupla birlikte Fernando dağınık olan parçaları birleştirir ve Sofiya'nın nasıl bir kadın olduğunu anlar(s.199). Fernando da Sofiya'yı terk ettiği gece bir bara giderek Sofiya'nın bıraktığı paralarla onu aldatır.

Sekizinci mana birliği oldukça kısadır ve tek bir olaya dayanır; Fernando Sofiya'dan ayrılma kararı alır, valizini toplar ve evden ayrılır. Bundan sonra mekân artık yine eski mekânlarıdır; Siyah Kehribar.

Dokuzuncu mana birliğinde Fernando bir kadından hoşlanmaya başlar. Bu kadın da bar kadınıdır. Bu vak'a zincirinin çekirdek fonksiyonu üstlenmiş olayı ise Melina'nın dönüşüdür.

Onuncu mana birliğinde Gizo ve İvet'in İtalya'yı terk edebilmeleri için yapılanlardan söz edilmektedir. Ancak tüm planlar istedikleri gibi gerçekleşmesine rağmen Gizo ve İvet bu kaçıışı gururlarına yediremeyerek intihar ederler(s. 238). Bu vak'anın gerçekleştiği yer anlatıcıdan uzaktadır; ancak kahraman anlatıcı tıpkı hâkim anlatıcı gibi tüm ayrıntılardan -kahramanların zihinlerinden geçenlere kadar- haberdârdır: "Çapkın çapkın gülüyordu. Nükte yapacağı belliydi. Umbarto içinden; haydi hatırın hoş olsun küçük domuz, diye geçirdikten sonra samimi bir hayretle sordu:"(s. 233)

On birinci mana birliği yine kahraman anlatıcının bakış açısıyla verilmektedir. Bu vak'a zincirinde Melina'nın Gizo ve İvet'in ölümünden duyduğu üzüntü ile yaşadığı sarsıntıya şahit olmaktayız. Bu olaylardan sonra Melina, artık kahraman anlatıcının hayatından tamamıyla ayrılmaktadır: "O,sabahleyin; geçen sefer olduğu gibi odamda bulunmayacaktı. Ve bu sondu artık."(s.242)

On ikinci mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı, Leonardo'nun da Barbaryo'nun katili tarafından öldürülmesidir. Barbaryo'nun katili Ciyö adında bir

komiserdir. Siyah Kehribar'ın müdavimlerinin tamamı Ciyo'nun katil olduğunu bilmektedir. Leonardo oğlunun katili olan bu adamı öldürmek ister. Bu iş için ona Ciyo'nun sevgilisi Melisa yardım etmek istemektedir. Kahraman anlatıcı Melisa'ya 'Erik Çiçeği' adını takmıştır. Ancak Erik Çiçeği Ciyo ile birlikte hareket ederek Leonardo'nun öldürülmesine neden olur(s. 249).

On üçüncü mana birliğinde ise Ciyo'nun 'nefsini koruduğu' gerekçesiyle bu olaydan da hiçbir ceza almadan kurtulduğunu görüyoruz.

On dördüncü mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı, Fernando'nun Ciyo'yu öldürmesidir. Bu olayın geçtiği mekân yine Siyah Kehribar'dır. Ciyo, Sofiya ile çıkmaya başlamış, Siyah Kehribar'ın yöneticiliğine geçmiştir. Melisa, Ciyo ile Sofiya'nın ilişkisine dayanamaz, kıskançlık krizlerine girer. Ciyo ise artık Siyah Kehribar'da yaşamaktadır. Melisa'yı bu konuyu konuşmak üzere odasına çağırır. Ciyo'nun odada yalnız olduğunu düşünen Fernando, odaya girer ve Ciyo'yu öldürür. Melisa bunların hepsine şahit olmuştur. Yaşanan bu olaylardan sonra Fernando iyice sarhoş olur ve önceki vak'a zincirinde bir barda tanıştığı Niva'nın yanına gider. İkisi de birbirine deliler gibi âşık olmuştur. Hatta Fernando cinayeti işlemeye karar verdiğinde Niva'yı yanına alıp İtalya'dan kaçmak için planlar yapar. Bu vak'a zinciri aslında yine kahraman anlatıcının ağzından anlatılmasına rağmen yalnızca hâkim anlatıcının görebileceği ayrıntılara yer verilmiştir(s.276).

On beşinci mana birliğinde Melisa ve Fernando'nun cinayet nedeniyle sorguya çekildiğini görüyoruz. Bu vak'a zincirinin çekirdek fonksiyonu üstlenmiş olayı Melisa'nın kedisini sorguya çeken polislerden birinin tabancasıyla intihar etmesidir. Böylece sorgu sona erer. Melisa gerçeği söylemek yerine ölmeyi tercih eder. Bu da Fernando'nun kurtuluşu olur.

On altıncı ve son mana birliğinde ise Fernando ve Niva -Umbarto'nun araya girmesiyle birlikte- polislerden de yardım alarak, Amerika'ya giderler. Olay bu şekilde son bulur. Ancak romanın başında vak'ayı okuyucuya aksettiren kahraman anlatıcıya ne olduğunu bilemiyoruz. Kahraman anlatıcının bakış açısıyla anlatılmaya başlanan vak'alar zinciri, hâkim anlatıcının bakış açısıyla sona ermektedir.

Yayınlandığı dönemde Siyah Kehribar'ın çok eleştiri aldığı başta söylemiştik. Bu konuda 'Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak' adlı eserinde Beşir Ayvazoğlu şunları söyler: "Aslında, roman kişileri İtalyan adı taşısa da Tarık Buğra'nın Siyah Kehribar'da anlattığı Türkiye'nin gerçekleri ve kendilerini bir partiye, bir doktrine bağlı hissetmeyen aydınların dramı, Tahir Alangu'nun ifadesiyle "dostluğa susamış yalnız ve üstün adamın soylu sıkıntıları ve bunalımları"dır. Roma, İstanbul'dur. Siyah Kehribar barının müdavimleri de, İstanbul'da benzer mekânlarda (mesela Küllük'te) toplanan Türk aydınları. Buğra, İtalyan Faşizmini eleştirirken, 1940'larda aydınları ezip yalnızlığa iten, düşüncelerini söyleyemez hale getiren Millî Şef diktatörlüğünü de hedef almıştır."⁴²

Siyah Kehribar'a yapılan eleştirilerin birçoğu da olayın Roma'da geçmesine rağmen Roma'ya ait herhangi bir mekândan söz edilmemesi üzerinedir. Bu konuda da Ayvazoğlu şunları söylemektedir: "Neredeyse devrin bütün edebiyat eleştirmenlerinin beğenmemekte birleştikleri Siyah Kehribar'ın şanssızlığı, biraz da olayların geçtiği mekânın ve kahramanların yabancı olması, daha doğrusu yabancı isimler taşımasıdır. Tarık Buğra'nın Roma'ya hiç gitmediği halde konusu Roma'da geçen bir roman yazması şüphesiz büyük bir handikaptır."⁴³

⁴² Beşir Ayvazoğlu, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak: Tarık Buğra, Ötüken Yay., İstanbul, 1997,s.61

⁴³ A.g.e., s.62

3.Küçük Ağa*

İlk baskısı 1963 yılında yapılan Küçük Ağa, Tarık Buğra'nın içinde yatan "büyük konu"yu; Kurtuluş Savaşını anlatmaktadır. Tarık Buğra'nın en çok beğenilen romanı olan Küçük Ağa'nın tohumları daha Buğra üç yaşındayken atılmaya başlamıştır; "1921'de üç yaşında ve Akşehir'de idim. Ondan ve sonraki yıldan bana hiçbir zaman unutamadığım görüntüler kalmıştır."⁴⁴Dolayısıyla Buğra'nın ilk sözcükleri de savaş ve savaşa dair şeyler olmuştur. "Sonra... ama yıllar sonra, ilkokul son sınıfta bir olay" Küçük Ağa'nın Çolak Salih'inin "oğulduruğa düşmesini" sağlamıştır: "Babamı bazı akşamlar, bürosundaki arka odada, "Topal Gazi" dedikleri bir adamla, bir iki kadeh parlatırken bulurdum. Bu da benim onuruma dokunurdu: Babam büyük adam...en sayılan ... elbette. Ötekine gelince adı üstünde işte... döküntünün biri. Kötü giyimli üstelik. Gazi'den kime ne? Okul çocuğuyum ben! Gazi'nin bir Mustafa Kemal Paşa'nın yanında anlamı var." Buğra'nın bu arkadaşlıktan duyduğu memnuniyetsizliği babasına söylemesiyle beraber çarşının ortasında yüzüne bir tokat patlayıveriyor ve o akşam babası Topal Gazi'nin dolayısıyla Çolak Salih'in hikâyesini anlatır. Yörüngesine girdiği konunun tohumu işte daha bu yıllarda oluşmaya başlar. "Ama yazmak başka bir şey ... yazmayı istemekten de başka bir şey" diyor Buğra ve yazmayı istediği anı, aynı yazısında şöyle anlatıyor: "İstanbul'un altın sonbaharlarından birisinde, 1955 veya 1956'nın sonbaharında, Sultanahmet'te, caminin dibindeki kahvede, alçacık hasır iskemlelerden birisine oturmuş dalga geçiyordum. Birden bire farkına vardım: Üstümüzdeki dev gibi atkestanesinde dış kabuklar çatlıyor ve yere, ikide bir, soyunu sürdürme gücüyle pırl pırl kestaneler pat diye düşüyordu. Ağa bunun için varolmuştu, bütün bir yıl bunun için, tohumunu saçabilmek için çalıştı. Ama altında toprak yoktu; kestaneler asfaltta düşüyordu.... boşunaydı.

Yörüngesine daha üç – dört yaşlarımda girdiğimi sandığım Küçük Ağa dizisini, yazmak isteğiyle, ilk defa işte orada düşündüm..." Tarık Buğra bu düşünceden ilk olarak Peyami Safa'ya bahseder. Buğra'nın Küçük Ağa'nın önsözünde dediğine göre

* Bu çalışmada Küçük Ağa'nın İletişim Yayınlarından 2006'da çıkan baskısı kullanılmıştır.

⁴⁴ Türk Dili, Türk romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976,s.16

Peyami Safa “Bu bir epope olur.”⁴⁵ der. Ancak bununla birlikte Buğra’nın niyeti destan yazmak değildir. “Bunun tam aksine bir roman, romanlardan bir roman yazmaya”⁴⁶ çalışacaktır. Bunun için de başvurduğu kaynak tarih kitaplarıyla birlikte babasının defteri olmuştur; “Çıkış yolunu babamın defterlerindeki, İstanbullu Hoca, Topal Gazi, Ali Emmi, Doktor Minas, Çakırsaraylı ve ötekilerle ilgili satırlarda buldum.”⁴⁷ Tarık Buğra’nın “büyük konusu” Küçük Ağa tüm bu çalışmaların sonunda önce Yeni İstanbul’da tefrika edilir, daha sonra kitap olarak basılır.

Küçük Ağa’nın İletişim Yayınları’ndan 2006 yılında çıkan baskısında roman, Birinci Kitap ve İkinci Kitap olmak üzere iki vak’a zincirinden oluşmaktadır. Romanın Birinci Kitap başlıklı vak’a zincirini “Küçük Ağa”; İkinci Kitap başlıklı vak’a zincirini ise Küçük Ağa Ankara’da oluşturmaktadır. Küçük Ağa Ankara’da 1966 yılında basılmış ve Küçük Ağa’nın devamı olarak yazılmıştır. Bu nedenle biz de çalışmamızda ikisini tek roman olarak değerlendirip incelemeyi uygun bulduk. Buğra’nın bu romanı daha önce incelediğimiz iki romanından farklı olarak her vak’a parçasına bir isim vermek suretiyle birbirinden ayrılmıştır. İlk vak’a parçası “Akşehir: 1919” başlığını taşır. İlk mana birliğinin konusunu Akşehir’in tasviri oluşturmaktadır. Şerif Aktaş, bu tasvir cümleleri için şunları söyler: “Böyle tanıtılan kasabanın iyi hadiseler sahne olacağı beklenemez.”⁴⁸ Gerçekten de devam eden mana birliklerinde Akşehir kasabasının 1919 ve öncesindeki dört yıl süresince savaş nedeniyle yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır. Küçük Ağa’nın daha ilk paragrafından başlayarak yapılan tasvirler oldukça etkili ve monotonluktan uzaktır. Akşehir’de bir arada yaşayan “Gavur Mahallesi” ve Taşoluk Sokağı sakinlerinin, savaştan önce uyum içinde geçen yaşantılarının savaşla birlikte nasıl değiştiği, oldukça güzel ve etkileyici cümlelerle nakledilmiştir. Ayrıca incelediğimiz diğer iki romana nazaran Tarık Buğra, bu romanında şiirsel dili çok fazla ön plana çıkarmış ve daha ustaca kullanmıştır: “ Tekke Deresi’ne doğru sokulan bu kargir ve kiremit damlı evlerde hava bambaşka idi. Akşehir’i saran çöküntüye karşı bu mahalle gün gün dinçleşiyordu. Yatsıyla birlikte kasaba o deliksiz karanlığının içinde mezar uykusuna dalar, fakat bu evlerde pencereler turuncu turuncu bakardı ve Minas’ın, Yorgo’nun meyhanelerinden sokağa kahkahalar, şarkılar, gitar ve ud sesleri taşardı.” (s.

⁴⁵Tarık Buğra, Küçük Ağa, İletişim Yay.,İst. 2006, s.5

⁴⁶A.g.e. , s.5

⁴⁷ Türk Dili, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976

⁴⁸ Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.129

10) “Akşehir: 1919” başlıklı vak’a zincirinin son mana birliğinde “Niko” ismi ile karşılaşırız. Nitekim ikinci vak’a zincirinin başlığı “Niko ile Çolak” adını taşımaktadır. Bu vak’a zincirinde adına uygun olarak Niko ve -daha sonra Çolak lakabını alacak- Salih’in çocukluk yıllarından, dostluklarının nasıl başladığından söz edilmektedir. Tıpkı ilk mana birliğinde olduğu gibi bu mana birliğinde de daha çok geçmişe dönüşler yapılarak, ileriki vak’a zincirlerinde anlatılacak olaylara zemin hazırlanmıştır.

Üçüncü mana birliği “Tıpkı ölüm gibi” başlığını taşımaktadır. Bu vak’a zincirinde hâkim anlatıcı artık geriye dönüşlere son vererek gelişmeye başlayan olayların ilkinin nakletmektedir. İkinci mana birliğinde çocukluklarından söz edilen Niko ve Salih ile bu vak’a zincirinde yeniden karşılaşmaktayız. Ancak bu kez ne Niko ne de Salih eskisi gibidir. Salih, Kütülmare’de bir kum tepesinde sağ kolunu ve sağ kulağının yarısını bırakıp gelmiştir. ‘Eskiden Rum şivesini örtmeye’ çalışan Niko ise ‘şimdi inadına belli etmeye çalışır gibidir’ (s. 15). Niko savaşla birlikte değişen şartları Salih’e sezdirmeye çalışır; ancak Salih’in kararlı tutumu her ikisinin de kendine gelmesine, “eskisi gibi” olmasına ortam hazırlar. Bunun üzerine Niko, Salih’e bir paket hazırlar ve evine gidebilmesi için ona bir fayton verir, Akşehir’de yağmur hâlâ devam etmektedir.

Bir sonraki vak’a parçası “Analar, analar, analar ve bir ana” başlığını taşımaktadır. Romanın “gösterme metoduna” dayanılarak hazırlanan bu vak’a parçası oldukça etkili cümlelerle süslenmiştir: “ ‘Salih, Salih... Salihim.’ Bir kadının bu sesi çıkarabilmesi için ana olması bir oğlunu şehit vermesi, dul kalması ve nihayet son oğlunu da işte böyle cepheden beklemesi gerekti. Ve insanın harbin ne demek olduğunu anlaması için bu sesi işitmesi gerekirdi.” (s. 19). Bu paragraftan da anlaşılacağı gibi Salih eve gelir ve anasıyla karşılaşır; ancak bu buluşmanın verdiği neşe fazla sürmeyecektir. Salih’in kolunu ve yüzünü kaybetmesi annesini derinden etkiler: “Kadının hüznü burada ebedî ayrılışın melâlinden de koyu idi. Bu ev gelin ve torunlar göremeyecekti.” (s. 25). Bu vak’a zincirinden sonra kendi içerisinde iki ayrı mana birliğine ayrılmış olan “Bir başka gün başlıyor” başlıklı vak’a zinciri gelir. İlk mana birliğinde aydınlanan gün ile birlikte Fatma Teyze’nin, Salih’in annesinin, dünyası kararır. Oğlunun yüzünün aldığı şekli gören “Arka sokağın Fatmanım Teyzesi artık Deli

Fadik olmuştur.” (s. 26). İkinci mana birliği ise Niko’nun Salih’in evine gelmesiyle başlar ve bir gün içinde son bulur. Niko, Salih’e bir takım elbise dikmiş, provasını yapmak için gelmiştir. “ Salih sınırlarda kol, bacak bırakır, meslek, zenaat bırakırken Niko ve Nikolar usta olmuş, dükkânlar açmış, bahçeler satın almışlardı ...” (s. 35). Bu durum Salih’ in hiç hoşuna gitmiyordu; ancak ne yapacağını da kestiremiyordu. Çünkü o ne zaman sinirlense Niko eski günlerden, güzel günlerden söz açıyordu. Yine öyle oldu. Niko dost oldukları o günleri hatırlattı ve Salih daha köy büyüklerinin yanına uğramadan Niko’nun dükkânına gitti. Kendisi için dikilen elbisede ufak düzeltmeler yapılması için bekledi. Bu arada Niko ona ayakkabı da getirtmişti. Salih, Niko’ya kasabada bir şeylerin olup olmadığını sordu. Aslında cevabı biliyordu yanılmamıştı; “Kötü şeyler” olmuştu. Salih kızgındı ama “bu kızgınlığın neye ve kime karşı olduğunu bilemiyordu. Bilemediği müddetçe de ipsizin, haytanın, kopuğun biri olacaktı. İşte bunu pek iyi biliyordu.” (s. 37). Salih, Niko’dan ayrılır ayrılmaz kasabanın kahvehanesine uğradı ama beklediği gibi karşılanmadı. O sağ kolu ve yüzünün yarısıyla birlikte tüm geleceğini, benliğini yitirdiğini düşünüyordu. Ancak köyün sayılan ihtiyarlarından Ali Emmi’nin Salih’e cevabı sert oldu: “ Utan len Hafız’ın oğlu utan. Koca Memâlik- i Osmaniye senden beter oldu, bin beter oldu. Kıçı kırık İtalyan askeri gelmiş tâ Akşehir’e dayanmış da Hafız’ın oğlu kolundan, budundan konuşur. Haram olsun o gazâ sana diyecem emme dilim varmaz. Utan, utan.” (s. 41). Bu sözler Salih için kasabada geçecek yeni hayatın bir başlangıcı anlamına geliyordu. “Bu acayip bir savaşın ilk günü idi. Savaşı Akşehir’ e karşı kendisi açmıştı.” (s. 48). Ne yapacağını, ne yapması gerektiğini kestiremiyordu. Bunun üzerine kendisini Niko’ nun ağabeyinin sahibi olduğu Rum meyhanesine atar ve bu mana birliği bu olayla son bulur; ancak gece henüz bitmemiştir. Bu gecede yaşananlar bir başka vak’a zincirinin “Aftii Nihtameni” başlıklı vak’a zincirinin konusu olacaktır.

Salih meyhanede oturan Rumları daha bir gururlu bulmuştu. Değişmişlerdi, meydan okuyan bir hal almışlardı; bunun üzerinde çok durmadı ve içmeye başladı. İçtikçe başkalaşıyor, kolunun yokluğunu, yaşananları unutuyordu. Gecenin ilerleyen saatlerinde Rum şarkıcılarından sözlerini bilmediği ama kendince manalaştırdığı “Aftii Nihtameni” “Son Gecem” şarkısını istedi. Meyhanedeki sarhoşluk arttıkça şarkıların havası da değişiyordu. Gittikçe neşelenmeye, halay çekmeye başlamışlardı. Salih de bu gruba katıldı; ancak karşısında birden Ali Emmi’nin yüzünü gördü. Dışarı çıkıp

rahatladıktan sonra hiçbir şey düşünmeden ağlamaya başladı. Bu vak'a zincirinin tamamı Salih'e ve Salih'in gözüyle kasabada değişenlere ayrılmıştı.

Yeni vak'a zinciri "II" rakamıyla diğerinden ayrılmıştır. Bu vak'a zinciri de yaşanan olaylara göre değişik adlar taşıyan mana birliklerinden oluşmaktadır.

İlk mana birliği "Büyük deniz kabarıyor, kabarıyordu" ismini taşımaktadır. Bu mana birliğinin oluş zamanı İzmir' in işgaline rast gelen yıllardır(s. 57). Romanın tamamında görülen bir özellik burada da dikkatimizi çekmektedir; hâkim anlatıcı, bir taraftan Küçük Ağa romanını meydana getiren unsurları anlatırken diğer taraftan da ara ara vak'ayı bir kenara bırakarak, Osmanlı Devletinde olanları, Akşehir dışında yaşayan insanların neler düşündüğünü ve yaptığını anlatmaktadır. Bu mana birliğinde de aynı şey yapılmış, vak'aya ara verilerek İzmir' in işgaline rağmen canlı kalmaya çalışan umutlardan söz edilmiştir.

İkinci mana birliği "İstanbul Hoca" ismini taşımaktadır. İstanbul Hoca'nın gelişiyle birlikte yeni bir 'vak'a zinciri' daha ortaya çıkar. Şerif Aktaş, "Eserin vak'ası, iki veya daha fazla vak'a zincirinden meydana gelir."⁴⁹ der. Küçük Ağa da Salih ve İstanbul Hoca etrafında gelişen iki vak'a zincirinden oluşmaktadır. Romanın son vak'a zincirinde bu iki ismin yolları kesişecektir. İstanbul Hoca, İzmir suikastının hemen ardından Mayısın 29'unda Akşehir'e gelmiştir(s. 58). Asıl adı Mehmed Reşid'dir. İstanbul Hoca, çok genç olmasına rağmen kendisini çok iyi yetiştirmiş, hitabet gücü, cümlelerindeki tutarlılık, zekâsı ve alçakgönüllülüğüyle İstanbul'da bile adından söz ettirir olmuştur. İstanbul Hoca'nın nâmı Vali ve Müftünün sayesinde ondan önce gelmiştir. Artık tüm Akşehir'in ağzında şu cümleler dolaşmaktadır: "Âlimmiş, fâzılmış, kâmilmiş. Ama Der Saadet' te dahi pek mergub ve mutemed imiş!... Padişahımıza ve Halife-yi ruyi zemine karşı merbutiyetin tecdidine, tahkimine, sarsılan imanın takviyesine medâr olacakmış!" (s. 59). Gerçekten de İstanbul Hoca'nın bir tek ihtirası vardı; "Bu ihtiras dinine, padişaha ve halifeye bağlılıktan başka bir şey değildi." (s. 60). İstanbul Hoca, bu tutumuyla Akşehir halkına tam da isteğini veriyordu. O, altı yüzyıllık bir geleneğe sınıksız sarılmış, padişahın yardımıyla bu karanlık günlerden kurtulacağını söylüyordu. Bunda sonra gelen mana birliğinin de konusu yine aynıdır.

⁴⁹ Şerif Aktaş, a.g.e. ,ss. 73-74

İstanbullu Hoca Akşehir halkını avuçlarının içerisine almıştır. Fakat bu bir art niyet gütmeden yalnızca doğru bildiği, inandığı şeyi uygulamak adına. “Ve Akşehir nifakçıları, tefrikacıları, makam-ı hilafet penâhiye aykırı veya karı olanları lanetliyordu. Bu günler ittihad günleriydi; Mısır seferindeki, fetih devrindeki gibi ittihad günleri idi.” (s. 63).

Bir diğer mana birliği “Bir başkası daha geldi” başlığını taşımaktadır. Bu vak’a zincirinde vak’aya bir isim daha dâhil olur; Gönülsüzlerin oğlu Doktor Haydar Bey. Bu vak’a zinciri de Doktorun tanıtımına ayrılmıştır. Doktor Arabistan cephesinde esir düşmüş, aşiret reisinin koltuk altında çıkan çıbanı tedavi edince serbest bırakılmıştır. Ayrıca bu vak’a zincirinde doktor ve aşiret reisinin arasında geçen bir konuşmaya, Arapların Osmanlı Devletine sırt çevirişlerine de değinilmiştir. Tarık Buğra bu konuda da oldukça objektif davranır. Birilerini karşısına alıp suçlamak yerine empati kurmaya çalışmış, Arap reisinin ağzından “iharetin” nedenini ortaya koymuştur. Yıllarca güçlü Osmanlının hâkimiyetinde yaşayan dedelerinin Araplıklarını hatırlamadıklarını; ancak sarsılan kuvvetle birlikte kendilerinin de Araplıklarını hatırladıklarını söyler Arap reisi ve şöyle devam eder: “... bize hain, hem de din haini gözüyle bakıyorsunuz. Bu ayı büyültüp küçülten, bu milyonlarca yıldızı ve bizi yaratan Allah adına yemin ederim ki, biz hain değiliz, biz yaşamanın, ayakta kalmanın tek yolunu keşfetmiş bulunuyoruz. Allah yanılmış olmasın! ...” (s. 64).

“Bir başkası daha geldi” başlıklı vak’a zinciri de kendi içerisinde parçalara ayrılmıştır. Bunlardan ilki yukarıya aldığımız kısımdır. İkincisi ise yine Salih’e ayrılmıştır. Salih kasabadan, benliğinden iyice kopmuştu: “Cumayı bile kılmaz oldu. O bir yana, büyük küçük kimseye sokulmaz, yalnız meyhaneci Ligor’un oğlu Niko ile düşer kalkar... Namaz yok, niyaz yok, amma rakıya, şaraba gelince iç babam iç; kaç kere sokaklara yıkıldı. Anası evlere şenlik, bir tuhaf oldu. Salih ona da aldırılmaz...”(s. 66). Bu kadarla da yetinmeyen Salih, babadan kalma bahçeyi de Niko’nun eniştesine satar. Bu bardağı taşıran son damla olur. Çünkü bu kasabanın en ayıp saydığı şeydir. Kasaba ona karşı bir boykot kararı alır, kimse ona ne selam verir ne de onun selamını alır.

Salih gibi kasaba halkının da kafası karışmış vaziyettedir. “Şark-ı Anadolu Müdafai Hukuk Cemiyeti, Amerika Mandası, Muhafazai Hukuk, Merkeziyet Cemiyeti” gibi cemiyetler ortaya çıkmıştı. Hepsi bir şey söylüyordu, ama değişmeyen tek şey Yıldız’a duyulan güvendi. Salih pay-i tahtta da güvenmiyor, aleyhinde laf ediyordu. Bu durum köylüyü daha da çok kızdırıyordu. Salih de aslında içinde bulunduğu durumdan memnun değildi ama giden koluyla birlikte hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını düşünüyordu. Doktor Haydar Beyle konuşmuş, bu onun biraz olsun kendine gelmesine yardımcı olmuştur: “İçini çekmişti. Kendini hâlâ adam yerine koyan biriyle konuşmak ona kaybettiklerini hatırlatıyordu.” (s. 73)

Bir diğer mana birliğinde duyduklarıyla birlikte kafası karışan Akşehir halkı konu edilmiştir. “Garb-ı Anadolu’da Rumların, Vilayet-i Şarkiye’de Ermenilerin mezalim yaptığını” (s. 75); ancak tek başına hareket edemediği için pay-i tahtın hiçbir karşılık vermediğini duyan herkes hemen İstanbullu Hocanın evine koşuyordu. İstanbullu Hoca kendisi de yürekten inandığı için pay-ı tahtın sessiz kalmayacağını, mutlaka yapacağı şeylerin olduğunu veya yapmakta olduğunu telkin etmesiyle yüreklere su serpiyordu.

Üçüncü mana birliğinde İstanbullu Hoca’nın Emine isimli bir genç kızla evlendirilmesi konu edilmiştir.

Dördüncü mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayını Salih’in Niko’nun ağabeyinin meyhanesinde gördükleri oluşturmaktadır. Diğer iki romanı ele alırken de belirttiğimiz gibi Tarık Buğra’ nın bütün karakterleri bir “dönemeç”ten geçmektedirler. Meyhanede gördüğü olaylar, Salih’in de bu dönemeçten geçmesini sağlamıştır. Bütün Rumlar meyhanede toplanmış Karadeniz kıyılarında kurulacak olan “Pontus hükümetinden” söz etmektedir. Tıpkı Türklerin dini duygularından istifade etmeye çalışanlar gibi Rumlar’ın da dinî duygularını sömüren Papaz onlardan yardım istemektedir. Yıllarca Türklerle aynı topraklarda yaşamış bu insanlar şimdi onlara karşı komplo hazırlığındadır. İçlerinden yalnız biri Doktor Kirye Vasili itiraz eder; bir “Osmanlı” olduğunu söyler: “Yanıldığımı sanmıyorum muhterem peder. Evet biz Osmanlıyız. Babalarımız ve dedelerimiz asırlardan beri bu topraklarda Türklerle birlikte, onların haklarına sahip olarak yaşadı. Bir zulüm bir hakaret görmedik. Aldık,

verdik, hak hukuk geçti aramızda... Devlet galip gelince bir kötülük görmedik, üstelik makamlar ünvanlar aldık. Fakat yenilince biz kötülüğe kalkıştık. Ne için? Yakışır mı bu? İşte işitiyoruz. Bizim dediğimiz Atina ordusu girdiği yerde bize köpek gibi bakıyormuş. Halbûki siz bayram yaptınız geliyorlar diye.” (s. 86). Salih bu sözleri kapı ardından duymuş, olduğu yerde donup kalmıştır. Meyhaneyi terk eden Kirye Vasili kapının ardında Salih’i görmüş yalnızca “Pis...” diyerek uzaklaşmıştır. İşte bu söz Salih’ in kendine gelmesini, yeniden doğmasını sağlar; “Fakat ne olursa olsun bir şeyler yapabilir. Her insanın ölünceye kadar yapabileceği bir şeyler vardı. Her insan da, kör topal bunu yapıyordu. Mesele iyiyi kötüden ayırabilmekte idi ve her şeyin, ama her şeyin iyisi de, kötüsü de oluyordu. Bir kelime söylemeden kalktı, odasına girip yattı. Artık Salih ne yapacağını biliyordu.” (s. 89).

“Beklenen Cuma” isimli diğer mana birliği yine kendi içerisinde üç vak’a zincirine ayrılmıştır. Birinci vak’a zincirinde İstanbullu Hoca’ nın Cuma vaazına yer verilmiştir. Bu vaazda Hoca Kuvva Birliklerine yüklenecekti. Bunu bilen Doktor da vaaza katılmıştı. Bu cumanın önemi büyüktü çünkü burada Hoca ne derse halk ona inanacaktı. Çünkü “İstanbullu Hoca bilirdi. İstanbullu Hoca akıllı idi ve İstanbullu Hoca namuslu idi. Çünkü İstanbullu Hoca onların bilgi, akıl ve karakterinin en üstün örneği, gelenek, görenek ve inançları ile, hava gibi içinde yaşadıkları, kanlarında dolaşan hayatın yetkili, övülmüş, seçilmiş sözcüsü idi.” (s. 90). Doktor da bunun farkında idi. Akşehir’ i kendi yanına, Kuvvaya tamamıyla çekemese bile kafalarında soru işaretlerinin kalmasını istiyordu. Doktor ve İstanbullu Hoca konuşmaları ve sorularıyla psikolojik olarak birbirlerini yıpratmaya çalışıyorlardı. Konuşmanın sonunda bir galip yoktu; ancak hem İstanbullu Hoca’ nın hem de Akşehir halkının kafası karışmıştı.

İkinci mana birliğinde tekrar Salih’ e dönülmektedir. Salih, Niko’ nun İstanbul’a gidip gitmediğini öğrenmek için meyhaneye gitmiştir. Niko dediğini yapmış Trabzon’da Rum devleti kurmak için çalışan arkadaşlarına yardım etmek üzere İstanbul’a gitmiştir (s. 105).

Üçüncü mana birliğinde Salih’ in sol kolunu kuvvetlendirmek ve sol koluyla da silah kullanabilmek için yaptığı çalışmalar anlatılmıştır. Salih’ in emekleri boşa gitmemiş, sol eliyle de gözüne kestirdiğini vurabilir hale gelmiştir. Artık iş yalnızca

“Ben ne yapayım?...” diye sorabileceği adamı bulmaya kalmıştır. Doktoru camide görünce Salih’ in bu sorunu da çözüme kavuştur.

Bir diğer mana birliği oldukça uzun bir isim taşımaktadır: “Babil kaç mil!... Tam yetmiş! Mum ışığında gidilir mi? Gidilir de, gelinir de!...” Bu mana birliği de yine kendi içerisinde üç ayrı vak’a zincirinden oluşmaktadır. Vak’a zincirlerinin üçü de aynı gecede meydana gelen olayları anlatır. İlk mana birliğinde Salih’ in de Kuvvaya katıldığını görüyoruz. Ayrıca köyün sözü dinlenen büyüklerinden olan Ali Emmi’ nin de bu birliğin içerisinde olduğunu öğreniyoruz. Bu vak’a zincirinde daha sonra adını sıkça göreceğimiz isimler de vak’aya dâhil olur; Yüzbaşı Hamdi, Mülâzımı evvel Niyazi... Hepsi de Kuvvacılar hesabına çalışmaktadır. O gece de oturup İstanbullu Hoca’ yı ikna edip yanlarına çekmenin yolunu düşünürler. Bu görev için Doktor Haydar Bey görevlendirilir. O da kendisine yardımcı olması için Salih’ i yanına almak ister. Alınan bu kararlar birlikte ilk mana birliği sona erer.

İkinci mana birliğinde ise Doktor’ un Hoca’ nın evine girişi ve orada konuşulanlar konu edilmiştir. Doktor, Kuvvacı olduğu için jandarmalar tarafından aranmaktadır. Hoca’ nın evinde gece gündüz askerler beklemektedir. Dolayısıyla eve girmek kolay olmayacaktır. Ancak Salih ilk başarısını burada gösterir ve Doktorun kolayca içeri girmesini sağlar. Doktor niyetlerini, ne yapmaya çalıştıklarını İstanbullu Hoca’ya anlatmaya çalışır. Ondan yanlarında olmasını, değilse susmasını ister. Ancak Hoca bildiğinden, inandığından vazgeçecek değildir. Bunun üzerine Doktor, Hoca’ yı tehdit etmek zorunda kalır. Büyük bir cesaretle –hocaya halkın kendi yanlarında olduğunu göstermek için- arka duvarından atlayarak girdiği evin, elini kolunu sallayarak, ön kapısından çıkar. Çıkarken de kapıda bekleyen zaptiyelerden Kuvvaya katılmalarını ister. Bu mana birliği de bu şekilde sona erer; ancak gece hâlâ bitmemiştir. Hâkim anlatıcı, bu seferde Hoca’ ya yöneltir dikkatini; üçüncü mana birliğinde konu Doktorun gidişinden sonra Hoca’ nın hissettikleridir. Hoca, Doktorun giderken gösterdiği tabancayı, karısı Emine’ yi, doğacak çocuğunu düşünmektedir. Diğer taraftan da Doktorun söylediklerinde haklı olup olamayacağını düşünür. Hoca’ya göre Doktor’un haklı olduğu yerler vardır. Fakat “Hayır. Hoca’nın aklı ve gönlü başka türlü düşünmeye, Çelebi Mehmed’e ve Yavuz Sultan Selim emanetine ihanete razı

olamıyordu.” (s. 131). Hoca'nın duyduğu bu ihanet fikri olmasaydı belki de çoktan Doktorun söylediklerinin doğru olduğunu kabul edebilirdi.

Bir sonraki mana birliğine Yahya Kemal'in bir dizesi isim olmuştur: “Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik”. Bu mana birliğinde hâlâ bir önceki vak'a zincirinde yaşanan gecenin devamı konu edilmektedir. O gece alınan kararlardan biri de Yüzbaşı Hamdi'nin kasabanın ileri gelenlerinden biri olan Küçük Hacı'nın evine gidip, onu iknaya çalışması idi. Yüzbaşı Hamdi'nin beklediği gibi olmamış, Küçük Hacı, köyün tüm sözü dinlenenlerinin toplanıp bu konuda bir karara vardığını söylemiştir. İkinci mana birliğinde Kuvvacılardan bir başkası, Ceza Reisi Mehmed Bey vak'aya dâhil olur. Mehmed Bey çiftliğini Kuvvacılara karargâh olarak vermiştir. Bu mana birliğinin sonunda gece de son bulur. Yeni vak'a yeni bir günde meydana gelecektir.

Yeni vak'a zinciri “Kabul etmek, her zaman doğru bulmak değildir” adını taşımaktadır. Bu vak'a zincirinde yazar, vak'aya ara vererek, Osmanlı'da gelişen olayları anlatmıştır.

İkinci mana birliğinde “Mumcu Mustafendinin, Taşköprü'den Kızılca'ya giderken sağ tarafa düşen daracık sokaktaki evinde yapılan” toplantı anlatılmaktadır. Yukarıdaki mana birliğinden sonra olayda zaman da kaldığı yerden devam etmektedir; “Küçük Hacı' nın dediği gibi bu Doktorların gittiği geceden hemen bir sonraki gece idi.” (s. 140). Toplantıda köyün sözü geçenlerinin tamamı bulunuyordu. Bunlar Kuvvaya “bir olur” dedi mi artık Akşehir fethedilmiş sayılırdı. Bu gece çok iyi planlanmış, daha önceden Kuvvaya katılanlar -Ali Emmi, Mumcu Mustafendi, Küçük Hacı, Sabri Usta ve Toprakçıların İmam Haşim Efendi- rollerini iyi ezberlemiş, kimseye hissettirmeden toplantının akışını Kuvva lehine çevirmişlerdi. Kuvvayı destekleme kararı aldıkları anda sanki tesadüfmüş gibi Ağır Ceza Reisi Mehmed Bey de gelmişti. Mehmed Bey'in de Kuvvacı olduğunu görenlerin kalbinde bu konuda en ufak bir şüphe kalmamıştı. (s. 150)

Bir diğer mana birliği “Tek kol çift koldan daha sabırsızdır” başlığıyla verilmiştir; iki vak'a zincirinden oluşmaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu vak'a zinciri Salih'e ayrılmıştır. Ağır Ceza Reisinin çiftliğinde konaklayan kuvva birliğinde

aşçı olan Geredeli Hayri ile Salih iddiaya girerler. İddia sonunda kimin daha iyi nişancı olduğu konusu karara bağlanacaktır. Tabii ki iddiayı Salih kazanır. Mana birliğinin sonuç bölümünde Konya’da isyan çıktığı haberi gelir. Konya’ya gidecek olan grup Ağır Ceza Reisinin evinde eğitilmekte olan “yeni yetmeler” dir. Salih’e göre bu, onları bile bile ölüme atmak anlamına gelmektedir, ama yapacak başka bir şey de yoktur.

İkinci mana birliğinde yine vak’aya ara verilmiş, itibarî âlemin dışına çıkmıştır. Yine Osmanlının genel durumu hakkında bilgi verilmektedir. Bu vak’a zincirinde dikkati çeken bir diğer husus, Damat Ferit Paşa hakkında söylenenlerdir. Romadaki ya da reel hayattan alınan karakterlerin tümünden söz edilirken objektif davranılmış, en azından empati kurulmaya çalışılmıştır. Damat Ferit Paşa ise hem fiziksel olarak hem de karakter özellikleri açısından oldukça kötü gösterilmiştir (s. 163).

İkinci vak’a zincirinin son mana birliğinde Akşehir’e, Çakırsaraylı çetesinin köyü basacağı haberi gelir. Köy meclisi yine toplanır ve karara varılır; önce Kuvva birliklerine haber salınacaktır, sonra da İstanbullu Hoca’ya yazdırılacak olan mektup Ağır Ceza Reisi tarafından Çakırsaraylı’ya götürülecektir.

Üçüncü vak’a zincirinin ilk mana birliği “Baskından önce” adını taşımaktadır. Bir gün içerisinde gelişen olaylar anlatılmaktadır. Bir önceki mana birliğinde Hoca’dan istenecek olan mektup konu edilmiştir. Yağmurlu bir sabah, namazın ardından Hoca’dan mektubu isterler. Hoca başta kabul etmek istemese de Ağır Ceza Reisinin yaptığı konuşmayla kendini yazmaya mecbur hisseder.

“Bir de etraf vardı” adlı mana birliğinde yine vak’aya ara verilmiş ve İstanbullu Hoca’nın ruh hâline, zihninden geçenlere yer verilmiştir. İstanbullu Hoca inandıklarından kolay vazgeçemez, çünkü birçok insanın sorumluluğunu taşıdığını düşünmektedir. Ayrıca onu korkutan yalnızca Kuvva fikrinin doğru olup olmadığı değil doğru olsa dahi “zafer” kazanılsa dahi sonrasında yaşanacaklardır: “Bu kadar büyük bir zaferin kumandanları ve siyasetçileri; “İşimiz bitti, hadi eyvallah” diye çekip gidecekler miydi? Hoca her şeyden çok bu soruya takılıp kalıyordu. Ona göre: “Zafer” sahibine teslim edilmeyecekti. Ortaya yeni efendiler çıkacaktı. Düzen alt üst olacaktı. Sofra başındaki kavga millete hiçbir savaş yenilişinin veremeyeceği zararı verecekti.” (s. 182)

Hoca' nın zihninden geçen bu son cümle daha sonra Tarık Buğra'nın iki romanının (Küçük Ağa Ankara'da ve Firavun İmanı) konusu olacaktır.

“Haberciler” adını taşıyan bu bölümde vak'a kaldığı yerden devam eder. Çakırsaraylı çetesi için Kuvva'dan yardım istemeye gidecek olan Küçük Hacı yola çıkmıştır. Aynı şekilde Reis Bey de Çakırsaraylı'yla konuşmak ve Hoca'nın mektubunu iletmek üzere yola çıkar. Bu bölümde geriye dönüşlerle Reis Bey hakkında, onun kişiliğini oluşturan unsurların nasıl meydana geldiği hakkında bilgi verilir. Reis Bey, Çakırsaraylı ve adamları tarafından oldukça iyi karşılanır. Reis Bey'in güçlü kişiliği ve cesareti de adamların ona olan saygısının daha da artmasını sağlamıştır. Çakırsaraylı'ya ülkenin içinde bulunduğu zor durumu anlatan Reis Bey, ondan kasabayı basma fikrinden vazgeçerek Kuvva'ya katılmasını ister. Ayrıca Kuvva birliklerinin gelip onun çetesini dağıtacağı yalanını da söyler. Bunun üzerine Çakırsaraylı gerçeği öğrenmek üzere birkaç adamını kasabaya gönderir ve Reis Bey'i alıkor. Reis Bey yalan söylemekle hata yaptığını anlar; fakat bu şekilde Çakırsaraylı'nın en iyi adamı Hurşid dâhil birçok kişinin kafasını karıştırmayı başarmıştır.

Bir diğer mana birliği “Netameli Sabah” adını taşır ve iki ayrı bölümden oluşur. Bir önceki vak'aya kaldığı yerden devam edilir. Gelişecek olaylar, farklı sonuçlar doğuracağı için vak'a kesilip, yeni bir başlıkla devam edilmiştir. Çakırsaraylı'nın kasabaya giden adamları gerçeği öğrenmiş ve Reis Beyin yalan söylediği ortaya çıkmıştır. Fakat Reis Bey pes etmez. Çakırsaraylı'nın üstüne gider. Bu durum Çakırsaraylı'nın adamları üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Çakırsaraylı bundan rahatsız olur ve kasabayı basacağını söyler. Fakat yine de Reis Bey kasabaya dönmek üzere serbest bırakılır. Diğer mana birliğinde de aynı konu ele alınmıştır. Reis Bey kasabalıya hazırlıklı olmalarını Çakırsaraylı'nın geleceğini söyler; ancak gelmezler. Bekleyişin üçüncü gecesinde Hurşid 180 atlı adamıyla birlikte kasabaya, Reis Bey'in yanına gelerek Kuvva'ya katılmak istediklerini söyler. Çakırsaraylı çetesinin Kuvva'ya katılması Kuvvacıların kasaba içerisindeki itibarını daha da artırır. Bunun üzerine İstanbul' dan gelen bir haberle İstanbullu Hoca Cuma sonrası vaaz vermeye karar verir. Bu karar hem kasabalılar hem de Kuvvacı askerler arasında çok konuşulur ve merak uyandırır.

“Cumalardan bir Cuma günü idi” başlıklı bölümün konusunu yukarıda söylediğimiz vaaz oluşturmaktadır. Bu vaazdan önce Doktor Haydar gelir ve Hoca’yla konuşur. Bu mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı ise Fuad Paşa’dan gelen ve Hoca’ nın öldürülmesini isteyen emirdir.

II. mana birliği tamamen Hoca’nın vaazına ayrılmıştır. Hoca’nın Zat-ı Şahaneyi överken ona karşı olan tüm güçleri yenmesi, bununla birlikte Kuvvacıları “Bolşevik” olarak suçlaması konu edilir. Bunun üzerine Doktor Haydar Bey ve Reis Bey’in Hoca’ ya verdiği cevaplar aktarılmıştır. Fakat verilen cevapların hiçbiri Hoca’ yı tahmin etmemekte, Hoca geri adım atmamaktadır. Artık tek çare onu öldürerek susturmaktır. Bu iş için görevli üç kişi; Yüzbaşı Hamdi, Doktor ve Mülazım Nazım böyle bilgili, iyi niyetli ve alçakgönüllü bir insanı öldürecekleri için üzüntü duymaktadırlar.

Dördüncü vak’a zinciri “İrmakların döküldüğü yer” adını taşıyan bir bölümle başlamaktadır. Hâkim anlatıcı yine olay akışını durdurarak, Osmanlının içinde bulunduğu durum hakkında bilgi verir. Romanın vak’a zamanı 1919 yılıdır. Yazar bu bölümlerde itibari âleme o döneme rastlayan gerçek olayları ve kişileri katmaktadır. Bu şekilde bir kullanım romanın itibari kahramanlarının da reel hayatta yaşadığı izlenimini uyandırmaktadır.

İkinci mana birliğinde vak’a kaldığı yerden devam eder. Fuad Paşa’nın İstanbullu Hoca hakkındaki “vur emri” hem doktoru hem de komutanları çok üzmektedir. Çünkü tetiğe basılmasıyla birlikte İstanbullu Hoca’nın “yalnız kötü tarafları ve yanlıgısı değil, evliliği, babalığı, dostlukları, bilgileri, yalnız ona mahsus ve gelişmeye elverişli kabiliyetleri ile birlikte bütün bir insan yok olacaktı.”(s. 230). Bununla birlikte Hoca’yı kimin öldüreceğine de kara vermeleri gerekmektedir. Buna ancak aralarında yaptıkları bir kura sonucu karar verebilirler. Kaybeden Yüzbaşı Hamdi olmuştur, Hoca’yı o öldürecektir. Tıpkı diğerleri gibi Yüzbaşı da Hoca’nın ölmesini istememektedir: “Doktor be,” dedi, “şu Allah’ın belası Hoca’ya bir kere daha rica etsek... Hatta diz çöksek... Yalvarsak domuza... Ha ne dersin?” (s. 234).

“Kader olandır” başlıklı bölümde Yüzbaşının aldığı görevden dolayı yaşadığı huzursuzluk dile getirilmiştir.

İkinci mana birliğinde Hoca'nın öldürüleceği gün ve bugünde yapılan hazırlıklar anlatılmıştır.

Üçüncü mana birliğinde Hoca'yı öldürmek üzere camiye giden Yüzbaşı Hamdi anlatılır. Ancak Yüzbaşı Hoca'yı bulamayacaktır. Bu onun şaşkınlıkla birlikte mutluluk yaşamasını da sağlar.

Dördüncü mana birliğinde ise Sazlı muhtarının Yüzbaşı Nazım'ları dinleyerek, Hoca'nın öldürülme planını öğrendiğini görüyoruz. Muhtar, Kuvvacıları sevip kollamasına rağmen, Hoca'nın öldürülmesine gönlü elvermez. Durumu hemen Müftü Efendi ve Hoca'yı sevip sayan Kel Hacı'ya açarlar. Onlar da Hoca'nın kaçması gerektiğini kararlaştırırlar. Hoca başta buna razı olmaz, ama doğacak çocuğunu, Emine'yi, düşünerek bu kararı onaylar. Bu mana birliğinde yazar, kahramanların zihninden geçenleri tüm ayrıntılarıyla okuyucuya vermektedir.

Beşinci mana birliğinde Hoca, Çakırsaraylı'nın yanına, Yakasaray köyüne sığınmıştır. Bu mana birliğinden itibaren Hoca, İstanbullu Hoca değil "Küçük Ağa" olarak anılmaya başlanacaktır. Tarık Buğra'nın kahramanlarının yaşadığı dönemeci İstanbullu Hoca, Küçük Ağa olduktan çok daha sonra yaşayacaktır. İstanbullu Hoca'ya bu ismi veren Çakırsaraylı'dır. Önce ona ağa diyeceklerini, ancak kendisiyle karışmaması için Küçük Ağa diyeceklerini söyler. Aynı zamanda Küçük Ağa Zile'de nam salmış bir yiğidin adıdır. Hocanın adıyla birlikte görüntüsü de değişmiştir: "Ortalık ağardığı zaman artık o kar gibi sarıklı, latalı, sakallı İstanbullu Hoca yoktu. Yerine yün başlıklı, kadı biçimi şalvarına yumuşak lâpçin mes çekmiş, salta giymiş, beli fişekli tığ gibi delikanlı gelmişti." (s. 251).

Altıncı mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı, Hoca'nın, oğlu Mehmed'in doğum haberini alması ve bununla birlikte davranışlarını ve izlediği yolu benimsemediği Çakırsaraylı çetesini terk etme kararı almasıdır.

Yedinci mana birliğinde mekân tekrar Akşehir olmuştur. Kuvvacılar, Hoca'nın Çakırsaraylı'nın yanında olduğunu öğrenmiş, hem onu hem de Çakırsaraylı'yı ortadan

kaldırma kararı almıştır. Bu bölümde Yakasaray köyüne yapılacak baskın planlanır. Yakasaray köyüne varıldığında bir başka mana birliğine geçilir.

Sekizinci mana birliğinde baskın gerçekleştirilir. Çakırsaraylı öldürülür, ancak bununla birlikte Mülazım Niyazi de ağır şekilde yaralanmıştır.

Dokuzuncu mana birliğinde Doktoru, sıhhiye çavuşu Ali ile birlikte Yakasaray köyünde bırakarak Akşehir'e dönerler. Çünkü Hoca'nın gidişiyle birlikte, "Müftü Mustafa, Hoca'nın başına gelenlere çok üzölmüş görüyordu. Bunda da samimi olmalıydı; zira bütün nüfuzunu ve parasını ortaya koyarak işe girişti, çeşitli kuvvetleri ve sallantıda olan insanları Kuvâyı Milliye'ye karşı harekete geçirmeye çalıştı. Bu bir çeşit seferberlikti." (s. 265). Ayrıca Müftü, Yanya'dan gelmiş Pehlivan adında birini de çete kurmaya teşvik etmiş ve bunu da başarmıştır. Pehlivan, halkı vergiye tutmuş, zulümler yapmış, bununla da yetinmeyip Ali Emmi'yi ve Reis Bey'i hapse atmıştır. Kuvva'nın geldiğini öğrenen Pehlivan, pusuya yatar, ancak bir şey yapamadan ele geçirilir. Bunun üzerine bir mahkeme toplanır. Pehlivan ve Müftü Mustafa'nın idam edilmesine karar verilir.

Onuncu mana birliğinde mekân yine Akşehir'dir. Asıl hedef İstanbullu Hoca olmasına rağmen, üç denemede de İstanbullu Hoca yakalanamamıştır. Bu mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı, Hoca'yı getirmesi için Salih'in görevlendirilmiş olmasıdır. Salih ve Küçük Ağa çevresinde gelişen olaylar zinciri, alınan bu kararlarla belli bir noktada toplanacaktır.

Bir diğer mana birliği "Ava giden avlanır" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde sıhhiye çavuşu Ali'ye yer verilmiştir. Ali, Hoca'nın yerini bilmektedir. Salih'in onu öldüreceğini bilmediğinden yerini ona söyler (s. 284).

Beşinci vak'a zinciri "Baharda güller açar" isimli mana birliği ile başlamaktadır. Bu bölümde yine payitahta ve Ankara'da gelişen olaylara yer verilmiştir. Ankara'da yeni bir meclis açılacaktır. Bu meclise her ilden bir temsilci seçilecektir. Bu iş için Yüzbaşı önce Ali Emmi'yi uygun görür, ancak o bu teklife sıcak bakmaz. Ali Emmi de Reis Bey'i önerir. Yüzbaşı da bu teklifi kabul etmez. Çünkü Reis Bey'in doğru

bulmadığı şeyleri sorgulayacağını, itiraz edeceğini bilmektedir. Oysa içinde bulunulan durumda böyle şeyler için harcanacak vakit yoktur. Bunun üzerine “ilk millet meclisine” Akşehir’i temsilen Hacı Yusuf’un gitmesine karar verilir.

“Getirin de görelim” başlıklı mana birliğinde Ethem, Tevfik ve Reşit kardeşlerin de olaya dâhil edildiğini görmekteyiz. Bu bölümde daha çok Tevfik Bey’in mizacı üzerinde durulmaktadır.

İkinci mana birliğinde Salih ve Küçük Ağa’yı yan yana görmekteyiz. Fakat bu birlikteliğin nasıl gerçekleştiği geriye dönüş tekniğiyle daha sonra verilecektir. Salih ve Küçük Ağa elli kişiyle birlikte Tevfik Bey’in emrine girmek istediklerini söylerler. Küçük Ağa hitabet gücüyle Tevfik Bey’i etkilemeyi başarır. Tevfik Bey onları yanına almayı kabul eder (s. 296).

Üçüncü mana birliğinde yine Salih’i atış konusunda iddiaya girerken görüyoruz (Manda Halil’le). İddiayı yine Salih kazanır. Bu onun birlik içindeki itibarının artmasını sağlar.

Dördüncü mana birliğinde geriye dönüş tekniği kullanılır ve İstanbullu Hoca’nın Kuvvaya nasıl katıldığı anlatılır. Salih, Hoca’nın yerini öğrenir öğrenmez yanına gitmiş, onun aslında kim olduğunu bildiğini söyleyerek artık bir karar vermesini istemiştir. Hoca da Kuvvayı tercih eder. Salih sayesinde İstanbullu Hoca da dönemeci yaşamıştır. İstanbullu Hoca’nın -Küçük Ağa’nın- içi rahattır. “Çünkü nerede bulunması gerekse orada bulunduğu bütün kalbi ve kafası ile inanıyordu. Artık yaratılışının sebebine ihanet etmediğinden, can borcunu, fitresini ödemekte olduğundan emindi.” (s. 302).

Beşinci mana birliğinde anlatıcı, üçüncü mana birliğinde kaldığı yerden devam etmektedir. Bu bölümde Hoca ve Salih, tavırları ve çalışkanlıklarıyla Tevfik Bey’in iyice güvenini kazanmışlardır. Hatta ünleri Ethem Bey’e kadar ulaşmıştır.

Altıncı mana birliğinde yine reel boyuttan bir isim daha vak’aya dâhil olur; İsmet Paşa. Garp Cephesi, bir cephe haline getirilmeye başlanıyor, cephenin başına da İsmet Paşa getirilmek isteniyordu. Ancak ne Ethem Bey ne de Tevfik Bey, İsmet

Paşa'nın emri altına girmek istiyordu. "Tevfik Bey, İsmet Paşa'yı ehliyetsiz, bilhassa anlayışsız buluyordu. İsmet Paşa da gevşemeyen bir inatla Ethem Bey ile kardeşlerinin yetki ve itibarlarını azaltmak, sonunda da cephe komutanlığına bağlı herhangi bir müfreze haline getirmek için çalışıyordu." (s. 316). Durum gittikçe Tevfik Bey ve İsmet Paşa'nın kişisel sorunları haline gelmekteydi. Tevfik Bey, İsmet Paşa'dan gelen isteklere ya olumsuz ya da yanlış cevaplar vermekteydi. Bu da Garp cephesinin düşman karşısında daha çabuk dağılmasına neden olmaktaydı. Bu arada Tevfik Bey, güvendiği adamlarının içerisinde dolaşarak, adamlarının kendisine karşı tutumlarını öğrenmeye çalışmaktadır. Topal, Küçük Ağa'ya yaklaşmaya çalışarak onun asıl maksadını öğrenmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.

"Bir perde kapanıyor" isimli bölümde yine vak'aya ara verilerek Küçük Ağa'nın Emine ve Mehmed hakkındaki endişeleri verilmiştir. Bu bölümden sonraki mana birliğiyle birlikte Küçük Ağa romanı sona ermektedir.

Küçük Ağa'nın son mana birliği oldukça uzundur. İsmet Paşa hesabına çalıştığı düşünülen Pehlivan'ın aslında ihanet ettiğini öğrenen Küçük Ağa, çok güvendiği birkaç adamına haber salarak plan yapar ve Topal ile Pehlivan'ı öldürür. Artık Tevfik Bey yalnız kalmıştır. Fakat Küçük Ağa'nın yaptığı plan sayesinde Tevfik Bey, katilin kim olduğunu öğrenemez ve Küçük Ağa'ya güvenmeye devam eder. Hatta Tevfik Bey onu kendi odasında, dinlenmesi için yatırır ve Küçük Ağa romanı bu şekilde son bulur.

Konunun başında da değindiğimiz gibi, çalışmamızı yürüttüğümüz kitapta İKİNCİ KİTAP olarak adlandırılan kısım "Küçük Ağa Ankara'da" ismiyle daha önce ayrı basılmıştır. Fakat 1966 yılında Küçük Ağa'nın devamı niteliğinde yeniden bir arada basıldığından biz de ayrı bir başlık olarak ele almayı, aynı şekilde vak'a örgülerini incelemeyi uygun bulduk.

İkinci kitabın ilk mana birliği "Düşlerin akşamı" başlığını taşımaktadır. Salih, Ethem Bey'in yanından ayrılmış ve yeniden Akşehir'e dönmüştür. Yüzbaşı Nazım ve Doktor'un da yanına uğrayan Salih, onların söylediklerini Ali Emmi ve Reis Bey'e bir bir iletir. Artık Çerkez kardeşlere güvenilmeyecek ve çeteler kötülenecektir. Bununla birlikte Akşehir'de de bir çok değişiklikler olmuştur: Ali Emmi hastalanmış yatağa

düşmüş ve Küçük Ağa'nın karısı Emine, o öldü sanıldığı için, bir başkası ile evlendirilmiştir. Bu mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı Emine'nin evlenmesidir. Ayrıca Salih; Ali Emmi, Küçük Hacı ve Reis Bey'e İstanbullu Hoca'nın artık Küçük Ağa adıyla Kuvva hesabına çalıştığını söyler.

İkinci mana birliğinde Salih'in Küçük Ağa hakkında anlattıklarında çok etkilenen Küçük Hacı'ya yer verilmiştir. Küçük Hacı da tıpkı Salih gibi, Reis Bey gibi, Ali Emmi gibi Mehmet Reşit'e daha çok saygı ve bağlılık duymaya başlamıştır. Küçük Hacı'ya göre İstanbullu Hoca'nın yaşadığı bu değişim aynı zamanda bir milletin kaderinin değişimidir. Bu, zaferin ta kendisidir. Ancak o da Tevfik Bey'in yanında kalan Küçük Ağa için endişelenmekte, ona bir zarar gelmemesi için dualara sığınmaktadır(s. 371).

Üçüncü mana birliğinde ise aldığı haberdan sonra sarsılan Salih'e yer verilmiştir. Küçük Ağa'ya aldığı haberi nasıl vereceğini, bu haberdan sonra Ağasının ne hale geleceğini düşünür. Artık Akşehir ona huzur vermez. Hatıralar onu rahat bırakmaz.

“Salih'in bıraktığı Akşehir” başlıklı bölümde bir ay izinli olmasına rağmen Salih'in tekrar karargâha dönmek istediğini görüyoruz. Çünkü “Akşehir'de ilgilendiği, sevdiği, özlediği ne varsa hepsi de ayrı bir yürekler acısı idi, onun da buna dayanacak hali yoktu.”(s. 373).

İkinci mana birliğinde Salih'ten Akşehir'e yeniden dönülür. Ali Emmi iyice ağırlaşmıştır. Artık onun bir tek isteği vardır; gavurun kovulduğunu görmek(s. 377).

Üçüncü mana birliği oldukça uzundur. İkinci mana birliğinde Ali Emmi'nin evinde başlayan gece hala devam etmektedir. Hıristiyan Doktor Minas Efendi ve Reis Bey'in zafer üzerine yaptığı konuşmalar aktarılmıştır. Minas gibi Eftim gibi Osmanlı ruhuna bağlı kalanların zafer sonrasındaki durumu hem Reis Bey'i hem de Minas'ı üzmektedir. Minas'ın ve Minas gibilerin “Ermenilikleri değişmediği için Müslüman Türklerin soğukluğu sürüp gitmiş, bütün Ermenilerin hatta Rumların yükü omuzlarında kalmış, bir yandan da hem cinsleri kendilerine dış gıcırdatır olmuştu. Minas Efendi ve

benzerleri artık havada sallanıyordu. İnsanlıklarının ve devlet şuuruna bağlılıklarının kadri hiçbir zaman tam olarak bilinmeyecekti.”(s. 386).

Dördüncü mana birliğinde Ali Emmi'nin durumu daha da ağırlaşmıştır. Fakat kendine geldiği her anda zaferi görmeden ölmeyeceğini yinelemektedir. Beşinci mana birliğinde hâkim anlatıcı Ali Emmi'nin öldüğü haberini verir.

Altıncı mana birliğinde hâkim anlatıcı bu kez de Emine'den söz eder. Romanın tek kadın kahramanı Emine'dir. Yalnızca onun düşüncelerine, hislerine yer verilir. Bir başkasıyla evlenmek Emine'yi büsbütün sarsmıştır(s. 397).

İkinci vak'a zincirinin ilk mana birliği “Büyük İhanet” adını taşımaktadır. Akşehir'den yeniden Kütahya'ya, Küçük Ağa'nın bulunduğu yere geçilmiştir. Vak'a Küçük Ağa'nın gelip Tevfik Bey'in odasına yattığı andan itibaren devam etmektedir. Küçük Ağa Topal'ın ve Pehlivan'ın sorunsuzca ortadan kalkmasını sağlamış, geriye bir tek Tevfik Bey kalmıştır. Onu ikna etmenin, tuttuğu yoldan çevirmenin yollarını düşünür, ancak bulamaz. Küçük Ağa'yı bir de zafer sancısı korkutmaktadır. “... milletin yeni kaderi zaferden sonra başlayacak ve bu başlangıç Türkiye'nin hayatla savaşının, o sonsuz şakaya gelmez savaşın başlangıcı olacaktı. Bu başlangıç hangi yönde olursa öyle gidecekti. İyisi en iyiye, kötüsü ise en kötüye. Midecilerle budalalar gerçek vatanseverlerin; kötüler, iyilerin karşısına zaferden sonra geçecekti. Asıl savaş da işte bu idi.”(s. 402).

“Çerkez Ethem” başlıklı mana birliği oldukça uzundur. Ethem Bey de Ankara ile bağlanmış olan Kütahya'ya Tevfik Bey'in yanına gelmiştir. Ancak Tevfik Bey'in birliğinde yaşananlar onu pek memnun etmez. Tevfik Bey onları aldatır ve onu Küçük Ağa ile tanıştırır. Tevfik Bey'in gözü Küçük Ağa'yı hiç tutmamıştır. Onun bir şeyler sakladığını düşünür. Ethem Bey ise artık Ankara'ya gözdağı vermek gerektiğini düşünmektedir. Bunun için de diğer çetelerden yardım ister. Çeteler Ethem Bey'in yardım isteğini kabul etmiştir. Ancak düzenli ordu tarafından bu çeteler ortadan kaldırılır. Bunun üzerine Ethem Bey Ankara'ya yürümeye karar verir. Adamlarını toplar. Yapacaklarını, bunun bir ölüm kalım meselesi olduğunu ve bir karara varmaları gerektiğini söyler. Kendisiyle gelmek istemeyenlerin bir an önce bunu bildirmelerini, bu

şekilde davranmalarının sonradan dönmekten, kendi nezdinde daha makbul olduğunu söyler ve onlara düşünmeleri için bir gece mühlet verir. İyi anlaşılan birkaç kişi bir araya gelip bu meseleyi tartışır. On bir kişilik bir grup da evinde Küçük Ağa'yı beklemektedir. Küçük Ağa niyetini tam olarak söylemeden bir konuşma yapar. Kesin kararını ertesi gün vereceğini söyleyerek adamları gönderir. Küçük Ağa'nın Salih'ten sonra en çok güvendiği adamlarından biri olan Musa ona bir not gönderir. Kendisine gelen adamlardan Recep'e güvenmemesini, onun dışında dört kişinin cepheye katılmak istediğini bildirir. Ayrıca notta, bu istekle Tevfik Bey'in yanından ayrılacakların öldürüleceği de haber verilmektedir. Böylece bu uzun mana birliği bir gün içinde yaşanır ve sona erer.

Üçüncü vak'a zinciri iki mana birliğinden oluşmaktadır. Bunların ilkinde Tevfik Bey'in adamlarından Horoz, Şemsi ve Sarı'nın Kuvva'ya katılma kararı aldıklarını görmekteyiz. İkinci mana birliğinde ise Küçük Ağa ve Ethem Bey'in konuşmasına yer verilmiştir. Tarık Buğra yine kahramanlarıyla empati kurarak, vatana bu kadar faydası dokunmuş olan Ethem Beyin, Ankara'ya neden cephe aldığını anlamaya ve anlatmaya çalışır. Ethem Bey, Küçük Ağa'yı yanına çağırarak ona danışmak ister. Çünkü aslında kendisi de yaptığının doğru olup olmadığından emin olamamaktadır. Ethem Bey sorununu şöyle dile getirir: "İşin aslı Vali falan değil, İsmet, gel emirberim ol der, ben de buna, hadi ordan diye cevap veririm. Mesele işte bundan ibarettir. Gerisi kahpe avrat uydurması."(s. 432). Ethem Bey kendisiyle konuşulmadığını da söyler: "Adam gibi konuşsalar ya. Dediklerimi çürütsünler. Benim gözlerimi onlarınki gibi hırs bürümemiş. Körü körüne inat etmem ben. Mankafa da değilim, deneni anlarım; ikna etsinler beni, İsmet'in de İsmet'ten beterinin de emirberi olalım."(s. 434). Ethem Bey de aldığı kararlardan emin değildir: "...Haklı olduğumu adım gibi biliyorum. Acaba bana mı öyle geliyor? Demeden de yapamıyorum. Kısacası sana akıl danışırım. Düşündüğünü bana açıkça de. Niyetim önce Kütahya'ya oradan da Ankara'ya yürümek... Ankara'dan İsmet'in değiştirilmesini ve harekâta serbest bırakılmamı isteyeceğim... Bu taleplerimi istihsal için daha başka daha hayırlı bir yol var mıdır? Sen bana onu de."(s. 434). Ethem Bey cevap için Küçük Ağa'ya yatsıya kadar vakit vermiş, onu akşam yemeğine davet etmiştir.

Üçüncü mana birliğinde Küçük Ağa Ethem Bey'in anlattıklarını düşündü. Tıpkı kendisinin yirmi iki yaşında yaşadığı yeniden doğumu o Ethem Bey'e yaşatabilir miydi? Bunun için zaman olmadığı ve Ethem Bey'in de kendi karakterinde olmadığını düşündü ve bir karara vardı: Güvendiği adamlarıyla birlikte Ethem Bey'in yanında kalacak, Kütahya baskını sırasında onu bozguna uğratacaktı. İlk mana birliğindeki gün hala devam etmektedir.

Dördüncü mana birliğinde Küçük Ağa, Ethem Bey'in Yunan birliklerinden yardım aldığını öğrenir. Ayrıca Ethem Bey'le uğraşan Garp Cephesi Eskişehir'de Yunan'a yenilmiş, büyük kayıplar vermiştir. Bu bölümde geriye dönüş tekniği kullanılarak Küçük Ağa'nın yaptığı hazırlıklar anlatılır. Çoktan düzenli ordu birliklerine haber gönderilmiş, baskının ayrıntıları iletilmiş. Ayrıca Ethem Bey'in adamlarından da çarpışma sırasında kopanlar olmuştur. Böylece Ethem Bey'in birlikleri bozguna uğratılır.

“Ve Ankara'da” başlıklı bölümde mekân Ankara olmuştur. Küçük Ağa Ankara'ya gelmiş, Yüzbaşı Nazım Bey'le karşılaşmıştır. Ancak Nazım Bey onu tanımaz. Küçük Ağa Yüzbaşı'ya Salih'i sorar. Yüzbaşı bilmediğini söyler ve onun kaldığı yeri Doktor'a bildireceğini söyler. Küçük Ağa Ankara'da bir medresede kalmaktadır. Medresede daha sonra Buğra'nın Firavun İmanı isimli romanının da kahramanları olacak Hasan Basri ve Mehmet Akif Beyler de kalmaktadır. Doktor medreseye Küçük Ağa'yı görmeye gelir. Onun aslında İstanbullu Hoca olduğunu anlar. Bu sırrı kimseyle paylaşmayacağını ve Salih'i de bulacağını söyleyerek yanından ayrılır.

Dördüncü vak'a zincirinin ilk mana birliği “Medresedeki Okyanus” başlığını taşımaktadır. Küçük Ağa kaldığı medresede Hasan Basri, Mehmet Akif, Hüseyin Avni, Ali Vasıf, Kara Yusuf gibi isimlerle tanışmış, cephenin gerisinde cephedekilerden daha çok daha esef verici hadiselerin yaşandığını görmüştür. Hırslar, insanların doğru düşünmesine engel oluyordu. Bu mana birliğinde itibari aleme ait tek isim Küçük Ağa'dır. Onun dışında verilen tüm isimler reel hayattan olduğu gibi alınmıştır.

İkinci ve üçüncü mana birliklerinde artık Küçük Ağa'nın içini, önleyemediği bir özlem duygusunun sardığını görmekteyiz. Bu özlemlerle İstanbullu Hoca kendini Akşehir'de bulur. Emine'nin bir başkasıyla evlendiğini ve ölüm döşeğinde olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Mehmed'i alabilmek için doktordan yardım ister. Doktor onu mahcup edecek çabuklukla Akşehir'e gelir ve sorunu çözer. Emine'nin ölümünden sonra "Küçük Ağa artık öfkesinde vahşi, sükûnetinde mağmum bir insandı. Mücadelede yırtıcı, dostluklarında ve kanaatlerinde fedai idi. Emine'nin toprağa verildiği akşam Ankara'ya dönmüş ve kurtuluş yıllarının kaplanı olmuştu. Devirler geçecek, hainlikler görecek, düşmanlıklar görecek, varlığı da yokluğu da bütün unsurları ile tadacak, fakat mutluluğu sadece bir hatıra olarak tanıyacaktı. Tıpkı bulutlar ardındaki bir güneş gibi yığın yığın hüznün tüllerinin ardında; hüznün mutluluğun ikinci adıydı artık."(s. 477).

Yukarıda vak'a örgüsünü kısaca vermeye çalıştığımız Küçük Ağa ve devamı niteliğinde Küçük Ağa Ankara'da yazıldığı dönemde ve daha sonrasında çok okunmuş ve bunlar üzerine birçok övgü yazılmıştır. Bu romanda, "Tarık Buğra tarihe siyah beyaz bir gözlükle bakmaz. Din adamını ayrı bir yere koymaz. Çeteleri de kendi şartları içinde değerlendirir. Karalayıp geçmez. Bununla kalmayıp Osmanlı ordusunu arkadan vurduğunu söyleyen Arap şeyhlerine bile söz hakkı verir.⁵⁰ Sabahat Emir ise Tarık Buğra'nın başarısını iyi bir gözlemci olmasına bağlar: "Tarık Buğra bir gözlemci ve başarılı bir psikolog edasıyla bugünün insanında ve toplumunda gördüğü huzursuzluğun, düzensizliğin, bocalamanın, kendi kendimizi bir türlü bulamayıp birlik ve ahenk içinde bir yol takip edememenin sebeplerini Kurtuluş Savaşı'nın ortamına inerek incelemeye ve araştırmaya çalışır... Küçük Ağa bu halka bu halk içinden yegâne kurtuluş ümidi olarak doğan Kuvâyi Milliye ruhunu anlatır. Bu ruhun şahlanışı Kurtuluş hareketini yaratmış, Türk en büyük imtihanından birini vermiştir."⁵¹ Bu imtihan verilirken birçok ikilikler yaşanmış, İstanbullu Hoca gibi Salih gibi ikinci doğumu yaşayamayan birçok insan "suçlu" olarak nitelendirilmiştir. Buğra bu süreci Küçük Ağa'nın önsözünde şöyle dile getirir: "Kurtuluş ümidi, altı asırlık yaşama geleneğinin karşısında idi. Hiçbir milletin tarihi bu kadar trajik bir çelişme göstermemiştir. Bu çelişmede doğru yolu seçmek bir fazilet işi olmaktan çıkıyor, herkesten beklenmeyecek bir görüş üstünlüğü gerektiriyordu. Buna karşılık yanılanları suçlandırmadınız; zira

⁵⁰ Kemal Kahraman, Tarık Buğra ve Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı, Türk Edebiyatı, Mart/93, s.53

⁵¹ Sabahat Emir, "Küçük Ağa" Üzerine, Hisar, Temmuz 1970, sayı 79, s.10

menekşe rengi mor olduğu için ne kadar suçlu ise, bu insanlar da yanılmaları yüzünden ancak o kadar suçlu idiler.”⁵²

Beşir Ayvazoğlu ise Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanan yazısında şunları söyler: “Tarık Buğra, 1963 yılında, yani solun resmi ideolojiyi payanda olarak kullanmak suretiyle elde ettiği kültürel iktidarın iyiden iyiye güçlendiği bir zamanda, Küçük Ağa’yı yayımlayarak gerçeğin öyle olmadığını söyleme cesareti göstermiş bir yazardır. Yani bir yazar, resmi tarihi ilk defa ciddi bir biçimde sorgulamakta, resmi söylem dışından konuşmaktadır.”⁵³ Tarık Buğra milli mücadele dönemine oldukça nesnel bir gözle bakmış, yarattığı karakterlerin tümünü kendi hallerine bırakarak, yaptıklarını ya da yapacaklarını anlamaya çalışmıştır. Buğra’nın Küçük Ağa’da ihmal ettiği bir tek konu olmuştur. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasında büyük bir emeği olan Türk kadınının bu yanına tüm roman boyunca yalnızca bir paragraflık yer ayırmıştır(s.140). Bu konuda Sabahat Emir de şunları söyler: “Yalnız bu romanda Buğra’nın büyük bir ihmali vardır; bir erkekler dünyası, erkekler çabasıdır Küçük Ağa. Bu milletin var olmasının ve böyle bir karakter taşımasının sebebi ve evlerin temel direği olan kadın ve savaş ortamında kadının psikolojisi tamamıyla ihmal edilmiştir. Oysa bütün savaşlarda, hele Kurtuluş Savaşı sırasında kadınlarımız ne türlü fedakârlıklarla kendi çapında savaşlarını yapmıştır. Ana, bacı, hemşire olmasaydı zafer olabilir miydi? İnsan romanı okuyup bitirdikten sonra kendi kendine bir de bu yönden düşünmek zorunda kalıyor.”⁵⁴

⁵² Küçük Ağa, s. 5

⁵³Beşir Ayvazoğlu, Türk Edebiyatı, Mart 1993, s.42

⁵⁴ A.g.m. s.19

4.Firavun İmanı*

“İlk baskısı 1976 yılında Kervan yayınlarınca neşredilen Firavun İmanı romanı, Tarık Buğra'nın ‘Küçük Ağa’ romanının fikrî sahadaki devamı mahiyetini taşır.”⁵⁵ Roman, birbirinden rakamlarla ayrılmış altı bölümden oluşur. Ayrıca her bölüm, kendi içinde başlıklar verilerek yeniden vak’a parçalarına ayrılmıştır.

İlk vak’a parçası “Sakarya Kana Bulanırken (5 Ağustos 1921)” başlığını taşımaktadır ve beş ayrı mana birliğinden oluşur. İlk mana birliği Küçük Ağa romanının kaldığı yerden devam eder; fakat bu kez mekân cephe değil Ankara’dır. “Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başkumandanlık yetkilerini Mustafa Kemal Paşa’ya devretmiştir.”(s. 5). Yunan neredeyse Ankara kapılarına dayanmış, mecliste bir panik havası yaşanmaktadır.

İkinci mana birliğiyle birlikte romanın kahramanları da yavaş yavaş olaya dahil olur. Tüm ümitler Mustafa Kemal’e bağlanmıştır. Balıkesir mebusu Hoca Abdulgafur Efendi ümitlerin boşa çıkmaması için dua etmektedir. Dua bittikten sonra “Mebuslar artık kendilerini bulmuşlardı: ‘Âmin!’ diyen seslerinden belliydi bu.”(s. 8). Duanın ardından mebuslar dağılmış, geride yalnız Hüseyin Avni, Hasan Basri ve Mehmet Akif kalmıştır. Hâkim anlatıcı bu mana birliğinde ismini saydığımız kahramanları hem fiziksel hem de ruhsal yönden okuyucuya tanıtır. Ardından onlar da meclisi terk eder. Sakarya'nın hüznü, dumanı Ankara’ya da yansımıştır. Kör pencerelerin ardında toplanmış gruplar vicdanlarına kulak asmadan “...yol azığı ile birlikte getirdiği veya Ankara’daki ilk yemek -veya içki- sofrasında bulduğu yargı cümlelerine sımsıkı sarılmıştı.”(s. 11). Yine bu gruplar “...bulduğu yargı cümlelerine karşı çıkanlara düşman olmaya hazır, hatta can atar gibiydi. Bu da elbette yanılmış olma ihtimalinin verdiği o önlenemez korkudandı; çünkü hemen herkes ‘doğru’yu kavramaya yetecek kafa gücünden ve bilgiden yoksun bulunduğunu alttan alta seziyordu.”(s. 11)

* Çalışmamızda, kitabın İletişim Yayınları’nda 2004 yılında çıkan baskısı kullanılmıştır.

⁵⁵M.Nuri Eminler, Firavun İmanı, Türk Edebiyatı, Mart/93, s.54

Üçüncü mana birliği başkomutanlık yasaının kabul edildiği günün ertesi gününü konu edinir. Sakarya'da işler kötü gitmektedir. İnsanların Ankara'ya olan güveni azaldıkça farklı çözüm yolları sunulmaktadır. Ancak bunlar, güneş arayan bir milleti daha da karanlığa çekecek art niyetli insanların uydurmalarıdır. Bu çözüm yollarından biri de "İştirakiyyün Fırkası"nın işbaşına gelmesi ve sosyalist bir idarenin kurulmasıdır. Bu fikir vak'a zamanından bir yıl önce de ortaya atılmış "İstiklâl Mahkemesi'nde birkaç idam ve bir yığın hapis cezasıyla kapanıp gitmişti."(s.15). Bu kez de konu Abdulfafur Hoca'ya açılır. İştirakiyyün Fırkası taraftarı Bursa mebusu Şeyh Servet Efendi ile Afyon mebusu Mehmet Şükrü Bey, Hoca'dan kedilerine yardımcı olmasını istemişti. Abdulfafur Hoca, gizli tutulması istenen konuyu Hüseyin Avni Beylere açar, ne yapmaları gerektiği konusunda ortak bir karara varmaları gerektiğini söyler. Hoca'nın söyledikleri hem öfke hem de şaşkınlık yaratmıştır. Ayrıca bu mana birliğinde geriye dönüş tekniği kullanılarak İştirakiyyün Fırkası'nın ortaya çıktığı ilk dönemde neler yaşadığı da anlatılmaktadır.

Dördüncü mana birliğinde vak'aya ara verilmiş, hâkim anlatıcı Hasan Basri ve Mehmet Akif'in zihninden geçenleri nakletmiştir. Böyle bir teklifi getiren ve ona inananların sayıları ne olursa olsun, pek çoğu vatanın salahiyetini düşünen insanlardır; ama bunların içinde -sayıları az da olsa- Rusya'nın satın aldığı, sırf başa geçebilmek için bu oyuna katılanlar da vardı. Üstelik ülkede yalnızca Bolşevik mandasına değil Amerika, İngiliz, Fransız hatta İtalyan mandasına bel bağlayanlar da vardı. Bu durum Mehmet Akif'i korkutmaktadır. İçinden geçenleri, yani ilerde olacaklara dair yaptığı tahminleri dile getirdiğinde odadaki ümitsizlik daha da koyulaşır. "Hücreyi baştan beri saran hüznü şimdi çaresizlik, şaşkınlık... ve isyan ettikleri umutsuzluk da karışmıştı... umutsuzluğa yeniliyorlardı..."(s. 25). Akif, sebep olduğu bu hüznü dağıtmak istercesine, olabileceklere karşı ayakta durmaları, direnmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine Akif'in mecliste yapacağı konuşma ile "Bolşeviklerin propagandalarına gereken şamarı patlatacakları" kararını alırlar(s. 26).

Beşinci mana birliğinde Akif'in kaldığı medresedeki odasında bunlar konuşulurken Sakarya'da neler yaşandığına dair bilgi verilmiştir. "Aynı saatlerde orada, Sakarya'da dağ gibi yiğitler devriliyor, nice analar kan ağlıyor, nice kanıayaklılar dul, nice saç bitmedikler yetim düşüyordu."(s. 26).

“Savaş İçinde Savaş” başlıklı bölüm iki ayrı mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde adından da anlaşılacağı gibi, Ankara’da dönen oyunlardan söz edilmektedir. İlk bölümde Akif’in söylediklerinde ne kadar haklı olduğu yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

İkinci mana birliğinin çekirdek fonksiyonu üstlenmiş olayı Zile isyanıdır. Zile isyanının Ankara’ya gelen diğer isyan haberlerinden farkı, onu tetikleyen bir ismin olmasıdır. Bu kişi Fuad Zahir adında Frenk usulü ve pek güzel giyinen, pek güzel konuşan, özellikle de kandırma gücünün üstünlüğü ile bilinen biridir. Ankara’ya bu haberlerin yanı sıra Sakarya’dan yaralı askerler ve çöküşün haberleri de gelmekte; bu da hem Bolşevik hem de manda yanlılarının sesinin daha çok çıkmasına neden olmaktadır. Meclis gittikçe karışıyor, ümitler tükenmeye başlıyordu. Bunun üzerine mecliste bir toplantı yapıldı. Zile’ye, baskını durdurabilmek için gönderilecek bir manga asker dahi yoktu. Mustafa Kemal’in ardından söz alan Hüseyin Avni, Zile’ye sorunu iyi niyetler, öğütlerle çözebilecek bir heyetin gönderilmesini teklif eder. Yapılan tartışmalardan sonra teklif kabul edilir. Hüseyin Salim, Kurtçalı Aziz, Mehmet Akif, Hüseyin Avni, Mehmet Şakir Bey ve efendilerin, gereklerini kendileri kararlaştırmak üzere, isyan bölgesine ve başkaldırıların üzerine görevli olarak gönderilmeleri kararlaştırılır.”(s. 35). Hüseyin Avni bu grubun içinden Hüseyin Salim’i tanınamakta, ona güvenip güvenemeyeceklerini bilememektedir. Bu nedenle Hüseyin Salim’i araştırmaya karar verir ve “Ankara’ya yeni gelen, ama kısa zamanda kendilerinden ayırmaz oldukları Küçük Ağa ile çalışmış bir Kuvvacıyı, Çolak Salih’i bu işe koşar.”(s. 35). Hüseyin Avni’nin şüpheleri doğru çıkmış, Hüseyin Salim’in Bolşevik yanlıları ile ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Yukarıya aldığımız cümlelerde görüleceği gibi Küçük Ağa romanının kahramanı Çolak Salih de bu romanda da varlığını devam ettirmektedir.

“Zile’de Bir Adam” başlıklı bir diğer bölüm yedi mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde Fuad Zahir takma adını kullanan Ali Yusuf, çocukluğundan başlanarak uzun uzun anlatılmıştır.

İkinci mana birliğinde, öğretmenine attığı bir iftiradan sonra okuldan atılan Ali Yusuf’un iş hayatına girişi ve çevirdiği dalaverelerle yükselişi anlatılmaktadır. Ancak

iftiralarıyla yerinden ettiği dönemin içişleri bakanı ona bir oyun hazırlamış ve kazandığı tüm ünü kaybetmesine, attığı tüm iftiraların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Ali Yusuf İstanbul'u terk edip İzmir'e yerleşmek zorunda kalır. İzmir'de de yaptığı oyunlara devam etmeyi düşünen Yusuf, okul arkadaşlarından kendisinin çok iyi tanıdığı, ama onu tanımayan soylu ailelerden birinin tek erkek çocuğu Ulvi Cihat'la karşılaşır. Ulvi Cihat onu sıcak karşılamış, evine davet etmiştir. Akşam yemeğinde Yusuf, Ulvi Cihat'ın kardeşi Nemika ile tanışır.

İncelediğimiz ilk üç romanda olduğu gibi, Ali Yusuf bu karşılaşmayla birlikte bir dönemeç yaşayacaktır: “Bu tanışma gerçek bir dönemeçti ve Ali Yusuf daha ilk karşılaşmada içinin titrediğini duydu. Kalbinde, o zamana kadar varlığını bilemediği bir bölgeye ışık düşüyordu.”(s. 44). Ali Yusuf bu aşkla birlikte İstanbul'dan getirdiği duyguları unutmuş, hayatta hiç tatmadığı duyguları tatmaya başlamıştı: “Küçük veya büyük çapta, ama mutlaka dürüst, namuslu bir işadamı olmak hırsı bütün benliğini sardı. Ali Yusuf aşkı tadıyordu.”(s. 43). Ancak Nemika'yla nişanlanıp, iyi bir iş kuran Ali Yusuf'un mutluluğu uzun sürmez. Hem Ulvi Cihat'a hem de Nemika'ya Ali Yusuf'un İstanbul'da yaptıklarını anlatan imzasız bir mektup gelmiştir. Yusuf bu mektupla birlikte hayatında ilk defa utanacaktır.

Üçüncü mana birliğinde ise İzmir'de bir kuyumcunun, Fuad Zahir'in adını kullanarak Ali Yusuf'un kendisini Nemika'dan eden bakandan intikam aldığını görüyoruz. Bu mana birliğinde mekân değişmiş, İstanbul olmuştur.

Dördüncü mana birliğinde Ali Yusuf ile birlikte gazetede çalışan, kâleminin namusunu “karısının namusu” gibi koruyan Süleyman Nazım'dan söz edilmektedir. Ali Yusuf, her şeyi hak etmeye çalıştığı için Süleyman Nazım’ı “budala” bulur. Süleyman Nazım'ın cevabı şöyle olmuştur: “Bırak da övünecek tek şeyimiz, budalalığımız kalsın.”(s. 52)

Beşinci mana birliğinde yine Ali Yusuf, Nemika'yı, onun aşkıyla yeniden doğan Ali Yusuf'u hatırlamaktadır. Fakat ölümü çok çabuk olmuştur. Onu öldürenlerden intikam almasına rağmen, hala kime ateş edeceğini bilemeden etrafta dolanmaktadır.

Altıncı mana birliğinde artık geriye dönüşlerle anlatılan Ali Yusuf'un hayatı vak'a zamanına kadar getirilmiştir. İstanbul artık eski önemini yitirmiş, her yerde Ankara'nın adı geçer olmuştur. Burnu çok iyi koku alan Yusuf da Ankara'ya gelir. Savaştan sonra "sözü geçer" olabileceklerle arkadaşlık kurar. Bu arada bir gazete kurar. "Asıl varlığının yarısını bile tutmayan parayı ordunun; kurduğu gazeteyi de -Meclisin değil- ileri gelen üç beş politikacının, özellikle de Mustafa Kemal paşa'nın emrine vermişti."(s. 55). Ankara'da birçok Bolşevik yanlısının da faaliyet gösterdiğini öğrenen Ali Yusuf hem onlar hesabına hem de onların karşıtları hesabına çalışmaya başlar. Bu insanlar ve halife Ankara'yı bozguna uğratmak, bunun için de doğuda bir yerde isyan çıkarılmasını sağlamak istemektedir. "İşte tam bugünlerde Yusuf, biri Rus, öteki İngiliz iki ayrı ajandan aynı teklifi aldı. Doğuda çıkartılacak bir ayaklanma akıl almaz bir servet ve istenen imkânlarla ödenecek -veya onların deyişi ile- ödüllendirilecekti. Üstelik bu işi padişah hazretleri de istemekte idiler."(s. 57). Yusuf bu planın aslını anlıyordu. "Türkiye'nin doğusu ile batısını paylaşmak için yapılmış bir anlaşmadan başka bir şey değildi bu ve son yumruktu."(s. 57). Bu iş için Zile seçilmiştir. Yusuf da hemen Zile'ye doğru yola çıkmıştır. Aslında yaptıklarından utansa da, Türkiye'nin kurtuluşunun olmadığını düşünerek bu havadan kurtulmaya çalışmaktadır.

"...Ve Küçük Kız Sordu" başlıklı bölüm yedi mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde "Zile'de Bir Adam" başlıklı bölümden önce kalınan yerden devam edilmektedir. Seçilen beş kişilik heyet Zile'ye doğru yola çıkmıştır. Yolculuk esnasında yine Âkif'in kurtuluşa ve kurtuluş sonrasına dair görüşleri verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Küçük Ağa'dan tanıdığımız Kurtçalı Aziz vasıtasıyla geriye dönüşler yaşanmış, Küçük Ağa'da yer verilen bir bölüm anımsatılmıştır. Kurtçalı Aziz de Çerkez Ethem'in adamlarındandır. Çerkez Ethem Ankara'ya yürüyüş kararını belirttikten sonra ondan ayrılmıştır.

İkinci mana birliğinde, heyet bir handa konaklamaktadır. Bu mana birliğinin çekirdek vak'a parçası Ali Yusuf'un -kendi ismiyle- heyete haber yolladığı, ayrıca Hüseyin Salim'i tanıdığı, grubun Zile'ye yalnız girmesinin sakıncalı ve tehlikeli olduğunu yazan bir mektup göndermesidir. Akif ve diğerleri Ali Yusuf'u tanımakla beraber, pek parlak olmayan geçmişinden de haberdardır. Bu durum onları daha da temkinli olmaya zorlar. Bu arada kaldıkları handa insanların ağızlarını yoklamışlar,

onların Fuad Zahir hakkında ne düşündüklerini öğrenmişlerdir. Burada da Kuvva zamanında yapılan hile yapılmış, halka Ankara'nın din ve hilafet düşmanı olduğu mesajı verilmiştir.

Üçüncü mana birliğinde Hüseyin Avni ve Mehmet Akif'in Ali Yusuf hakkındaki konuşmalarına yer verilmiştir.

Dördüncü mana birliğinde Ali Yusuf tıpkı mektubunda belirttiği gibi heyetin yanına, kaldıkları hanın bulunduğu nahiyeye gelmiştir. Yanında silahlı adamlar da getirmiş; ayrıca heyettekileri -Hüseyin Salim dışında- “niyetleri kötü olabilir” diyerek tanıtmıştır. Akif ve Hüseyin Avni Beylere de çeşitli yalanlar söyleyerek, Zile'ye gelmelerini önlemek isteyen Ali Yusuf, onların kararlı tutumları karşısında yeniden Zile'ye dönmek zorunda kalmıştır.

Beşinci mana birliğinde Akif, handa toplanan insanlara bir konuşma yapar. Ankara'nın gerçek tavrını anlatmaya çalışır. Daha sonra odalarına çekildiklerinde Koyunculardan Bekir isminde bir köylü gelerek Akif'in konuşmalarını daha inandırıcı bulduğunu, kendisini onlara Ali Yusuf diye tanıtan kişinin aslında Fuad Zahir olduğunu söyler. Bunun üzerine Akif ve Hüseyin Avni nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda bir karara varırlar. Ayrıca Hasan Basri Bey de bir ön bilgi toplamak için Zile'ye gitmiştir. Gecenin sona ermesiyle birlikte bu mana birliği de sona erer.

Altıncı mana birliğinde Hasan Basri Zile'de olup bitenleri öğrenmiştir. “İsyancı diye tanınan eşkıya, Çini İzzet adında bir asker kaçağı idi.”(s. 91). Fuad Zahir'in onunla konuştuğunu gören ya da duyan yoktu, ama onun eli silah tutan birçok insanı dağa çıkardığını da öğrendi.”(s. 91)

Yedinci mana birliğinde Hasan Basri onlardan hiç ayrılmamış gibi heyete dahil oldu. Onları Ali Yusuf karşılar; fakat işler pek de Ali Yusuf'un istediği gibi gitmez.

Bir diğer bölüm “Mısır Tarlasında Domuzları Ürkütmek” başlığını taşımaktadır. Oldukça kısa olan bu bölüm beş mana birliğinden oluşur. İlk iki mana birliğinde Zile'deki isyanın “Sakarya'da başarılı olundu” yalanıyla nasıl durdurulduğu anlatılır.

Üçüncü mana birliğinde mekân Sakarya olmuştur. Dördüncü mana birliğinde Zile’de dağa çıkıp Ankara’ya karşı ayaklanan beş yüz kişinin heyete teslim olduğu anlatılır. Son mana birliğinde ise heyet “Sakarya Zaferi haberini” alır.

Altıncı bölüm “Akıl Denilen Cife” başlığını taşımaktadır ve sekiz mana birliğinden oluşur. İlk iki mana birliğinde Ali Yusuf’un Ankara’ya, Zile isyanını kendisinin bastırıldığı şeklinde haberler yaydığını görüyoruz. Ayrıca Sakarya’da ilerleyiş sürmektedir. Bununla birlikte Ankara’da Ali Yusuf gibilerin sayısı artmaktadır. Üstelik Rusya ve Fransa gibi devletlerden de müdahaleler yaşanmaktadır. Bunlardan en tehlikeli olanı Bolşeviklerdir. Üçüncü mana birliğinde bu konuya uzunca yer verilmiştir. Bolşevikler meclis içinde okuma yazma bilmeyen, ancak vatana da körü körüne bağlı milletvekillerini seçmektedirler(s. 112). Dördüncü mana birliğinde yine Bolşeviklerin Ankara üzerindeki oyunları anlatılmaktadır. Beşinci mana birliğinde yeniden Ali Yusuf’a dönülür. Ali Yusuf çift taraflı hareket etmektedir. Bir taraftan Bolşevikler hesabına çalışıp kesesini doldururken, diğer yandan Atatürk’e onların planlarını aktarmaktadır. Tarık Buğra iyi kahramanlar karşısına çıkardığı kötü tipleri, tıpkı tarih karşısında olduğu gibi anlamaya çalışmaktadır. Bu mana birliğinin sonunda da Ali Yusuf’un aslında vatan haini olmak istemediğini öğreniyoruz. Altıncı mana birliğinde herhangi bir açıklama yapmamalarına rağmen Paşa ve etrafındakilerin de Rusya tehlikesinden haberdar olduğunu görmekteyiz. Paşa, Bolşeviklerden yanaymış gibi görünerek onlardan yararlanmayı amaçlamaktadır. Yedinci mana birliğinde Paşa’nın planının başarıya ulaştığı anlatılmaktadır. Lenin ve Stalin’den istenen yardım alınmış, Rusya’nın Türkiye aleyhine Ermenistan’la imzaladığı antlaşma feshedilmiştir. Ayrıca, Kazım Karabekir Paşa’nın Garp Cephesi’ndeki kuvvetlerine yeni birlikler gönderilmesi kararlaştırılmıştır(s. 130). Sekizinci ve son mana birliğinde Ali Yusuf’un kendi içerisinde yaşadığı çelişkilere tanık olmaktayız.

Bir başka bölüm “Bir Gelir İnsan Cihâne” başlığını taşımaktadır. Bu başlığı, Tarık Buğra “Dönemeçte” adlı romanının bir bölümüne de başlık yapmıştır. Ayrıca bu bölüm dokuz mana birliğinden oluşmaktadır. Bu bölümün ilk mana birliğinde yine zafer sonrası Ankara’da yaşanan çıkar çatışmalarından yakınılmaktadır. İkinci mana birliğinde Hasan Basri’nin zihninden geçenler anlatılır. Konu yine aynıdır, Ali Yusuf’lar ve Hüseyin Avniler... Üçüncü mana birliğinde olaya bir karakter daha dahil olur;

Hüseyin Sadi. Hüseyin Sadi de Ali Yusuf benzeri bir tiptir. Çıkarları uğruna, vatanına rahatça ihanet edebilmektedir. Hüseyin Sadi bir tesadüf eseri Rusya'ya gider. Bolşeviklerle bir arada kalır. Fakat onların asıl maksatlarını anlayınca Türkiye'ye dönmek ister. Bunun için Bolşevikler bir şart ileri sürer: Döndüğünde Bolşevikler aleyhine konuşmayacaktır. Aksi halde öldürüleceğini bilir. Hüseyin Sadi bunu bildiği halde kendini tutamayarak Ali Yusuf'la konuşur. Her ikisi de birbirini çok iyi tanımaktadır. Hüseyin Sadi, Ali Yusuf'un kölesi olmak istemez, bunun için tek çıkar yol kalmıştır; ölmek ya da öldürmek. Ayrıca bu bölümde yine Küçük Ağa romanına ve "İstanbul Hoca"ya atıfta bulunulur. Geriye dönüş tekniği kullanılarak Hüseyin Sadi ve İstanbul Hoca arasındaki ilişkiden söz edilir. Dördüncü mana birliğinde Ankara'nın soğuk havasının Sadi'ye nükesişi verilmiş ve bu havanın Sadi'de uyandırdıkları beşinci mana birliğine bırakılmıştır. Bu mana birliğinde yine Küçük Ağa romanına dönülmüş, İstanbul Hoca'nın Çakırsaraylı çetesiyle yaşadıkları anlatılmıştır. Altıncı mana birliği yine bu konuya ayrılmıştır. Yedinci mana birliğinde Çakırsaraylı'nın Küçük Ağa'yı öldürmesine Hüseyin Sadi'nin mani olduğunu öğreniyoruz. Sekizinci mana birliğinde Hüseyin Sadi'nin zihninden geçenler verilmiştir. Hüseyin Sadi Ali Yusuf konusunda, kendisine borçlu olduğunu düşündüğü İstanbul Hoca'dan yardım istemeye karar vermiştir(s. 173). Bu bölümün son mana birliğinde ise Ali Yusuf'un, Paşa'nın sofrasında, zihninden geçenlere tanık oluyoruz. Ali Yusuf oynadığı ikili oyunun ne kadar tehlikeli olduğunu düşünüyor ve görünen kesin zaferle birlikte geçmişini unutmaya karar veriyordu(s. 175).

"Kürsüdeki Mücahitler" başlıklı bölüm üç mana birliğinden oluşmaktadır. Bundan önceki bölümlerde yalnızca kahramanların zihninden geçenlere yer veren Buğra, bu ilk mana birliğinde hâkim anlatıcının söylediklerine de yer vermiştir. Konu yine Bolşevikler, Rusya, Hüseyin Avnilerin grubunun bu gruba karşı olan tutumudur. Ali Yusuf'un da çalışmalarıyla Hüseyin Avni Beyler, Paşa'ya ve inkılâplara karşı oldukları şeklinde bir ortam hazırlamıştır. İkinci mana birliğinde Mehmet Akif ve Hüseyin Avni zafer sonrası Ankara'da dönen oyunlardan söz etmektedirler. Mehmet Akif, Hüseyin Avni'ye şunları söyler: "Avni sen çok çekeceksin. Lâkin bu ıstırapları Allah'ın bana da müyesser kılmasını ne kadar isterdim. Asım'ın nesli dedim... Biz ona lâyük olmalıydık. Sen olacaksın kardeşim... Çok çekeceksin diye korkarım. Çektikçe büyüyeceksin Avni. Sen çektikçe, sen kaybettikçe... Ben... seni kıskanacağım

kardeşim.”(s. 188). Bu konuşmalarla Buğra, gelecekte olacaklar hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü mana birliğinde Sadi ve Hüseyin Salim’in öldüğünü öğreniyoruz.

“En Büyük Başlangıca veya En Acı Sona Doğru” başlıklı bölüm yedi mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde ordunun Afyon üzerinden Yunan’ın üzerine doğru ilerlediğini görmekteyiz. İkinci mana birliğinde ise Yunan, İzmir’den çıkarılmıştır. Ali Yusuf bu haberle birlikte Nemika’yı yeniden hatırlamaktadır; İzmir’e gidip yeniden başlamayı düşünür. Fakat bu, diğer her şeyi elinin tersiyle itmek anlamına gelmektedir(s. 199). Hemen bu fikirden vazgeçer. İzmir’e gitmeyi ve elde edeceği fırsatlardan yararlanmayı düşünür. Üçüncü mana birliğinde Ali Yusuf, İzmir’e gitmiş, Paşa’ya bir emrinin olup olmadığını sormuştur bile. Dördüncü mana birliğinde yine hâkim anlatıcının görüşlerine yer verilmiştir. Beşinci mana birliğinde Hüseyin Avni; Ali Yusuf ve onun gibilere olan isyanını mecliste dile getirmeye çalışmaktadır. Ama yenilen yine kendisi olmuştur. O artık Ankara’dan çıkmak, İzmir’e Kadifekale’ye gitmek istemektedir. Ancak vatanına karşı duyduğu sorumluluk duygusu buna izin vermez(s. 200). Altıncı mana birliğinde hâkim anlatıcı yeniden devreye girer. Hüseyin Avni ve arkadaşları, Mustafa Kemal düşmanı ilan edilmiştir. Hâlbuki Hüseyin Avni, Paşa’yı beğenmekte, sevmektedir. Celaleddin Bey isminde bir vekil Paşa’yı öldürmeyi düşündüklerini söylediğinde şöyle cevap vermiştir: “Ben filhakika Gazi Paşa’ya muhalifim ve hükümetinin yanlış yolda olduğuna inanıyorum. Lâkin mesele bir suikasta gelince ben yokum, çünkü Paşa’yı beğeniyorum, seviyorum, onun büyük bir vatanperver olduğuna eminim. Paşa’yı öldürmek bir yana, Paşa benim sırtıma semer vurup binse ve taşımamı istese söylediği yere kadar taşırım.”(s. 203). Bu konuşmalardan sonra hâkim anlatıcı, yani yazar devreye girer ve mesaj dolu cümlelerle Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni başkenti üzerinde dönen oyunlardan söz eder. Bölümün son mana birliğinde Gazi Paşa’ya yapılması planlanan suikastın gerçekleştiğini görmekteyiz. Hüseyin Avni Bey de suikast zanlısı olarak tutuklanmıştır.

“Tek Yenilmez Vicdan!” Başlıklı bölüm dört mana birliğinden oluşmaktadır. İlk bölümde Hüseyin Avni Bey’in hatıra defterinin bulunduğu ve suçsuz olduğunun anlaşıldığı anlatılmıştır. İkinci mana birliğinde zor da olsa Hüseyin Avni Bey tahliye edilir. Üçüncü mana birliğinde ise Hüseyin Avni Bey, bu son karşısında neşesiz, ümitsizdir; kendisini, Mehmet Akif’i, Ali Yusuf’u unutmaya çalışmaktadır. Beş parasız

kalmıştır. Evine bakamayacak durumdadır. Bu yüzden intihar etmeyi düşünür. Tam denize atlayacağı sırada Çanakkale'deyken yaveri olan ve harpte hayatını kurtaran Mehmet Çavuş'u görür. Mehmet Çavuş ona her şeyi unutturmuş, hatta zafer sonrası parasız kaldığı için intihar etmeyi düşündüğünü –bilmeden de olsa- ona göstererek utanmasına neden olmuştur. Mehmet Çavuş farkında olmadan bir kez daha Hüseyin Avni'nin hayatını kurtarmıştır(s. 228).

Yukarıda, mana birliklerini vererek vak'asını anlatmaya çalıştığımız Firavun İmanı'nın Küçük Ağa serisinin devamı niteliğinde olduğunu söylemiştik. Bu konuda Firavun İmanı'nı incelemeye aldığı makalesinde M. Nuri Eminler “Küçük Ağa”da anlatılan endişelerin gerçekleştiğini hikâye etmesinden dolayı; eserin, Küçük Ağa⁵⁶ romanının bir devamı olarak nitelendirilebileceğini söyler. Küçük Ağa Kurtuluş Savası sonrasında olacakları seziyordu ve asıl bunun için endişeleniyordu. Bu romanda Küçük Ağa'nın endişelerinin gerçekleştiğini görüyoruz. Ayrıca Buğra; Doktor Haydar, Çolak Salih, Kırçali gibi Küçük Ağa romanının kahramanlarını buraya da toplamıştır. Romanda Küçük Ağa romanından pek çok bölüme yer verilmiştir.

Buğra, bu romanda da yine kadın kahramanlara hiç yer vermemiş, yalnızca Ali Yusuf'un değişken kişiliğini ortaya koyabilmek için Nemika karakterini yaratmıştır. Ancak biz Nemika'yı Ali Yusuf'un ağzından tanırız. Ona ait bir diyaloga yer verilmemiştir.

Romanda erkek kahramanların mizaçları ayrıntılarıyla ortaya konmuş, bunların zihninden geçenler verilirken oldukça şiirsel bir dil kullanılmıştır.

Buğra bu romanında mekân tasvirine “yok” denecek kadar az yer vermiştir. Yalnızca Sakarya'dan Ankara'ya gelen kötü haberlerin yer aldığı bölümde, Hüseyin Avnilerin ruh haliyle birlikte Ankara da tasvir edilmiştir. Fakat bu tasvir, herhangi bir yerin ayrıntılarıyla anlatılması şeklinde değil, kahramanların kararlı ruh halleriyle birlikte soğuyan Ankara havasının anlatılması şeklindedir.

⁵⁶M. Nuri Eminler, Firavun İmanı, Türk Edebiyatı, Mart/93, s.54

Romanda dikkati çeken bir başka husus ise Hüseyin Sadi'nin birden olaya dahil edilmesidir. Hüseyin Sadi yalnızca bir bölümde görülür ve Küçük Ağa'da cevabı verilmemiş birkaç soruya cevap verir ve ölür. Küçük Ağa'ya göre oldukça yavaş ilerleyen vak'a zinciri, Hüseyin Sadi'nin romana girmesiyle yükselen bir ivme kazanmış gibidir. Ali Yusuf ve hemen hemen aynı karaktere sahip olan Hüseyin Sadi ile birlikte romandaki kötü insan sayısı da artar. Zira Firavun İmanı adlı romanda “iyilerle kötülerin savaşı söz konusudur ve sonunda yenilen iyiler olur”.⁵⁷

Eleştirmen Fethi Naci, Buğra'nın Küçük Ağa'ya göre Firavun İmanı'nda romanı yakalayamamış olduğunu söyler ve şöyle devam eder: “Yahya Kemal'in yanında Behçet Kemal'in şiiri neyse, Küçük Ağa'nın Tarık Buğra'sı yanında Firavun İmanı'nın Tarık Buğra'sı da odur.”⁵⁸ Tarık Buğra ise bir röportajında bu eleştiriye yanıt verir. Fethi Naci'nin kendi fikirlerine ters düşüldüğü zaman bu tarz eleştirilerde bulunduğunu söyler ve konuşmasını şu şekilde devam ettirir: “Firavun İmanı aslında, Ali Yusuf'un ve Ali Yusuf'un romanıdır. Bu karakteri ve bu karakterin ilişkilerini bir yana bırakıp da dönemi ve ortamı belirtmek için verilen epizodlara, konuşmalara, tiplere, hele hele romandaki bazı kişilerin anlayış veya düşüncesine saplanıp da roman ve yazar için genel bir yargıya vardınız mı, yanılığın önleyemez, mesleğinizi zedeler; kısacası asıl haksızlığı kendinize yapmış olursunuz.”⁵⁹

1978 Milli Kültür Vakfı Edebiyat Armağanı'nı alan Firavun İmanı adlı romanını “Bir başkent nasıl doğar? Ve bu doğum nelere mal olmuştur?”⁶⁰ sorularını yanıtlamak için yazdığını söyleyen Buğra'nın, bu yanıtları vermekte oldukça başarılı olduğunu görmekteyiz.

⁵⁷ Muzaffer Uyguner, Türk Dili, Kasım 1976, c:34, s.302, s.662

⁵⁸ Fethi Naci, Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme, Gerçek Yay., İst.1990, s.173

⁵⁹ İ. Kocakaplan, Tarık Buğra ile Romanları Üzerine Sohbet, Türk Edebiyatı, Mat1993, ss.31-33

⁶⁰ Mehmet Tekin, Söyleşiler Tarık Buğra, Çizgi Kitabevi Yay. Konya, 2004, s.47

5.İbiş'in Rüyası*

Küçük Ağa ve Küçük Ağa Ankara'da romanlarından sonra İbiş'in Rüyası yayımlanır. Daha önce Milliyet gazetesinde tefrika edilen İbiş'in Rüyası adlı roman kitap olarak 1970 yılında Hisar Yayınları arasında çıkmıştır. İbiş'in Rüyası adlı romanın ortaya çıkış öyküsü de oldukça ilginçtir. Buğra, Yeni İstanbul Gazetesi'nden üçüncü kez kovulur. Fakat bu son işsizliği çok uzun sürer; "İbiş'in Rüyası, bu işsizlik döneminin ürünüdür. Abdi İpekçi, zor durumda olduğunu öğrendiği eski dostundan tefrika edilmek üzere bir roman istemiş ve Tarık Buğra oturup, geceleri sabahlara kadar çalışarak İbiş'in Rüyası'nı yazmıştır."⁶¹

İbiş'in Rüyası adlı roman, her biri farklı adlar taşıyan on yedi bölümden oluşmaktadır. Bu ana bölümler de, tıpkı incelediğimiz diğer romanlarda olduğu gibi farklı mana birliklerine ayrılmıştır. "İbiş" başlıklı birinci bölüm dört mana birliğinden oluşmaktadır. Birinci mana birliğinde daha ilk paragraftan itibaren romanın başkişisi Nahit'in kişiliği ve mesleği hakkında bilgi ediniyoruz: "...Nahit deliye dönmüştü. Nuran Tiyatrosu'nun görmediği şeyler olmuş, Nahit Bey adam kovmuştu."(s. 5). Nahit Bey'in kovduğu kişi en yakın arkadaşı Sadi'dir. Bu mana birliğinde Sadi'nin kovulma nedeni açık bir şekilde ifade edilmez. Fakat Sadi'nin yaptığı her ne ise Nahit'i fazlasıyla üzmüştür: "... Hele az önce deşilen yarayı? Üstelik o, Sadi'yi en yakın arkadaşı bilirdi. Sadi deşmişti işte o yarayı. Hem de ikinci bir yara açarak."(s. 6). Yaşanan olayla birlikte hâkim anlatıcı devreye girer ve geriye dönüş tekniğini kullanarak Nahit'in ailesi hakkında bilgi vermeye başlar.

İkinci mana birliğinde Nahit'in izlediği ilk tiyatro oyunundan ve oyunun başkahramanı olan kızdan etkilenişinden, gördüğü rüyalardan söz edilmektedir. Üçüncü mana birliğinde Nahit artık iyice tiyatro dünyasının içine girmiştir. Bu durum okulunu da etkilemiş ve babasının tepkisine neden olmuştur; "Bu sonuç babası için yalnız hayal değil, gurur kırıklığı idi de. Böyle durumlarda hep olduğu gibi çok sert, haşın ve kırıcı davrandı. Ertesi sabah Nahit evde yoktu."(s. 1). Nahit'in evden kaçışıyla birlikte "İbiş'e

* Çalışmamızda romanın Ötüken Neşriyat'tan 1989 yılında çıkan baskısı kullanılmıştır.

⁶¹ Beşir Ayvazoğlu, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak: Tarık Buğra, Ötüken Yay., İstanbul, 1997,s.69

doğru ilk adım atılmıştı.”(s. 12). Bölümün son mana birliğinde on sekiz yaşında, beş parasız ve işsiz kalan Nahit, önce bir Ermeni kadının pansiyonuna, parası kalmayınca da “Servili Medrese’ye, liseden tanıdığı bir arkadaşının, Vasıf’ın kaldığı hücreye yerleşti.”(s. 14). Fakat tüm çabalarına rağmen aylarca iş bulamadı. Parasız kaldığı için yemek yiyemiyordu. Bu da güçsüz kalmasına neden oldu. Arkadaşı Vasıf’ın yemeğini “çalmak” zorunda kaldığı bir gece açlıktan bayıldı.

“Saatin Kazandırdığı Zaman” başlıklı ikinci bölüm üç mana birliğinden oluşmaktadır. Birinci mana birliğinde parasızlıktan iyice çaresiz kalan Nahit, doğum gününde babasının aldığı markalı altın saatini satar. Bu onun yeni elbiseler ve yiyecek almasını sağlamıştır. Kendine olan güveni daha da artan Nahit yeniden iş aramaya başlayacaktır. İkinci mana birliğinde Nahit, aradığı işi bulur, üstelik Muhsin Bey ile de konuşmuştur. Buğra, bu romanında da reel hayattan isimlere ve mekânlara yer vermiştir. Üçüncü mana birliğinde Tarık Buğra, yine mükemmel bir özetleme yoluyla Nahit’in nasıl evlendiğini, iki çocuk babası olduktan sonra gelişen olaylarla birlikte boşanışını ve asıl önemlisi nasıl “İbiş” olduğunu anlatır. Bu bölümün son cümlesi ise şöyledir: “Ve bir gün Hatice çıkageldi.”(s. 35).

Üçüncü bölüm “Sahnede Bir Nazi” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm de üç mana birliğinden oluşur. Daha önceki bölüm “Hatice” adlı kahramanın isminin verilmesiyle bitmişti, ancak bu bölümün ilk mana birliğinde Hatice’den söz edilmez. Bu kez Sadi’ye yer verilir. Hâkim anlatıcı Nahit’in gözünden Sadi’yi anlatır. İkinci mana birliğinde hâlâ geriye dönük özetler devam etmektedir. Romanın vak’a zamanından daha geriye gidilmiştir. Anlatılan tarih İkinci Dünya Savaşı önceleridir ve Sadi, Nazizm’e kaptırır kendini. Bunun için Almanca öğrenmeye başlamıştır. Üçüncü mana birliğinde yeniden Nahit’e dönülür. Nahit, daha sonra karısı olacak olan tiyatro oyuncusu Vedia’nın ısrarıyla kendisine başka bir tiyatrodaki iş bulur. Sahibi çok zengin olan, ancak oyuncularının pek de başarılı sayılamayacağı bir tiyatrodur. Bu tiyatrodaki başrol alamaz. Bir gün başrolü oynayan oyuncu, oyun saatinde sarhoş gelince, oyuna onun yerine kendisi çıkar ve çok beğenilir. Bazı gazetecilerin de dikkatini çeker. Oyunu o gece ailesiyle birlikte izlemeye gelen Vedia, Nahit’le evlenmeye karar verecektir.

“Merhaba İbiş” başlığını taşıyan dördüncü bölüm üç mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde konu, Nahit’in İbiş olma serüveni ve Nuran Tiyatrosu’dur. Nahit bir taraftan İbiş’i “yaratmaya” çalışırken diğer taraftan Nuran Tiyatrosu için kantocu aramaktadır. Tesadüfen de olsa Nahit, aradığı kantocuyu bulmuştur. İkinci mana birliğinde Nahit eskiyi hatırlamaya devam etmekte, hâkim anlatıcı da bunu okuyucuya aktarmaktadır. Üçüncü mana birliğinde İbiş’le birlikte Nahit’in durdurulamaz bir başarı elde ettiği anlatılmaktadır. Ayrıca bu mana birliğinde Sadi’ye yeniden yer verilmiştir. Darulbedayi’de oyunculuk yapan Sadi, Nazizim sevdası yüzünden kovulur. Nahit de ona Nuran Tiyatrosu’nda oynamayı teklif eder. Çünkü Sadi’nin de kendisiyle aynı kaderi paylaştığını düşünmektedir. Bu arada Nahit’in önce bir kızı, birkaç yıl sonra da bir oğlu olur. Ancak karısı Vedia’nın kıskançlıkları Nahit’e hayatı dar etmektedir. Daha fazla dayanamazlar ve karısının isteği üzerine boşanırlar. Bu durumun Nahit üzerinde bıraktığı etki daha önceki bölümde verilmiştir.

“Yago mu? Sirano mu?” başlıklı beşinci bölüm tek mana birliğinden oluşmaktadır. Geriye dönüş tekniğiyle hâkim anlatıcı olayları anlatmaya devam etmektedir. Bu bölümde ele alınan konu ilk bölümde verilen bilgiye yönelik bir açıklamadır. Nahit’in Sadi’yi neden kovduğu anlatılır. Zira bu olay üzerine “geriye dönüş” başlamıştır; Nahit’in zihninde Sadi, Nahit’in boşanmasına neden olmuştur. Bunu da onun iyiliği için yaptığını söyler: “Hayatı zehir ediyordu sana. Farkında değildin ama oyunun da gittikçe düşüyordu. Baktım, evliliğiniz yüz misli çirkinleşse ayrılacağınız yok. Yüz sene daha sürüp gidecek. Olan sana olacak, tükeneceksin, her şeyini kaybedeceksin. Düşündüm, bu kadını ayrılmaya ne razı eder? Ve kendi kendime Nahit’in ihaneti dedim.”(s. 66). Nahit’e uydurma bir metres bulmuş, bunu da Vedia’ya anlatmıştı. Nahit duydukları karşısında ne yapacağını şaşırılmış, Sadi’nin kendisini kıskanabileceğini aklına bile getirmeden, bunu kendi iyiliği için yapmış olduğuna inanmaya çalışmıştır. Ancak Sadi’nin yüzündeki mutluluğu görünce bir anda konuşmaya karar vermiştir.

İncelediğimiz diğer romanlarda olduğu gibi bu romanda da bir “dönemeç” söz konusudur. Ancak Sadi yüzünden bu dönemeç gerçekleştirilemez: “Evliliği yürümeyecekti. Bunu biliyordu. Ne var ki... Kim bilir... Kim aksini söyleyebilirdi? Bir beklenmedik dönemeç...” Ayrıca romanın ilk mana birliğinden başlayarak kullanılan

geriye dönüş ve bilinç akışı tekniğine bu bölümün sonunda ara verilmektedir. Yazar bir parantez açarak araya girer; Nahit'in daha sonra, Sadi'yi kovduğu için pişman olacağını ve tam bu sırada Sadi'nin ortaya çıkacağını, işte bununla birlikte Nahit'in işte o zaman Sadi'nin oyununa geleceğini söyler.

Altıncı bölüm “Akkuyruk Yuvada” adını taşır ve tek mana birliğinden oluşur. Bu bölümde artık geriye dönüş sona ermiştir: “Geçen zaman bir saatten ibaretti, ama Nahit yıllarca öteden dönüşün duygularıyla doluydu ve eski yaşayışa nereden başlayacağını kestiremiyordu.”(s. 73). Sadi'yi kovduğu anın üzerinden bir saat geçmiştir. Kendini toparlamaya çalışan Nahit, Sadi'nin rolünü bir şeyler öğrenmek için gelip giden bir gence verdikten sonra oyuncuların dağılmasını söyler. Bir kantocu kız deneyeceğini hatırlatırlar Nahit'e. O da odasına geçer; ancak kantocu kızdan önce Sadi'nin sevgilisi Necla gelir. Necla da Nuran Tiyatrosu'nda oynamaktadır. Sadi'nin ondan nefret ettiğini söyler, daha birkaç şey anlatacakken kantocu kız gelir ve konuşma yarıda kalır. Burada yazar yine bir parantez açar ve ileride olacaklar hakkında birkaç şey söyler: “Nahit bu rastlantıyı sık sık hatırlayacak ve demek ki, vakti yetişmemiş diye acı acı gülümseyecekti. Necla ile konuşmaları kesilmese ve uygun bir hava kurulsaydı belki asıl meseleyi sezecek, Sadi de yanına bir daha sokulmayacak, oyunu oynayamayacaktı.”(s. 79).

Yedinci bölüm “MUCİZENİN ÖNCESİ, ORTAMI, RANDEVUSU OLMAZ” ismini taşır. Bu bölüm de yine tek mana birliğinden oluşur. Bir önceki bölümde Nahit'in odasına gelen kantocu kız Hatice'dir. Nahit, Hatice'den de oyunundan da çok etkilenir. Ancak onun saf mı yoksa bir şeytan kadar tehlikeli mi olup olmadığını anlayamaz. Onu işe alır ve yanında çalışan “Rıza Baba”yı onu takip etmesi için gönderir.

“Bu Gece ve Her Gece” başlıklı sekizinci bölüm, beş mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde bir gece yarısı Şehzadebaşı sokaklarında dolaşan insanlardan söz edilmektedir. İkinci mana birliğinde Nuran Tiyatrosu'nun bir gecesi anlatılır. Çıkan her oyuncuyla birlikte Nahit'in kafasında şu soru belirliyordu: “Hatice ne yapacaktı acaba? Benimsemişti adeta kızı” Ve bunda Rıza Baba'dan dinlediklerinin payı büyüktü. Bu mana birliği bu şekilde son bulur. Daha önceki bölümde Hatice'nin arkasından giden Rıza Baba'nın öğrendiklerini yazar okuyucuya, üçüncü mana

birliğinde aktaracaktır. Hatice, Nahit'ten aldığı parayla alışveriş yapmış ve dönmüştür. Rıza Baba'nın bakkaldan öğrendiğine göre kız "annem" dediği yaşlı bir kadınla oturuyordu. Üç ay önce gelmişlerdi. On beş, yirmi gün öncesine kadar peşin alışveriş yapıyordu. Bakkalın, onlar taşınırken gördüğüne bakılırsa, hem çok hem de fena sayılamayacak eşyaları vardı. Anne de hasta yahut yatalaktı(s. 107).

Dördüncü mana birliğinde Nahit, İbiş olmuştur ve artık sahnede sıra kendisine gelir. İbiş'in diyalogları verilir. Beşinci mana birliğinde ise oyunun son kısmı aktarılmaktadır.

Dokuzuncu bölüm "Hop Sana Yandım" başlığını taşımaktadır. Üç mana birliğinden oluşmaktadır. Bölümün başlığı Hatice'nin dans etmek istediği şarkının sözlerinden alınmıştır. Hatice bu şarkıyla dans ettikten sonra Nahit ona daha da hayran olur. Çünkü ondaki, kendine olan güveni iyice sezebilmiştir. İkinci mana birliğinde Hatice'nin zihninden geçenlere yer verilmiştir. Hatice oynarken, çalgıcıların perdenin arkasında durmasını ve kendisini Nahit'ten başka kimsenin izlememesini istiyordu. Bunun nedenini bu bölümde, hâkim anlatıcı vasıtasıyla, kendisi açıklamaktadır: "Bütün mesele karar verilinceye kadardı. Evet veya hayır. Evet denilinceye kadar kimsenin karşısında oynamayacaktı. Dünya kopsa bile. Bunun da utanmakla, çekinmekle ilgisi yoktu. Bu, neresinden bakılırsa bakılsın, yalın bir gurur işiydi; kendine verdiği değerden başka bir şey değildi."(s. 122). Hatice, zihninden bunları geçirirken üçüncü mana birliğinde Nahit ona işe kabul edildiğini, sahneye çıkacağını söyler. Onun üzerine birçok düşüncesi vardır. Nahit'in şu sözleriyle bu bölüm sona erer: "Başka silahları vardı Nahit'in; savunma silahları ve taktikleri. Piyes gibi düzenlemişti onları: " Cümlelerin sonundaki iki nokta, gelecek bölümlerin bu silahları açıklayacağını göstermektedir.

Onuncu bölüm "Tabanca Boş, Tabanca Dolu ve Hangi Çanta" başlığını taşımaktadır. Dört mana birliğinden oluşur. Birinci mana birliğinde bir oyundan parçalar verilmiştir. Dostlarına kalleslik eden bir başkan ve bu başkanın sonu anlatılır. İkinci mana birliğinden öğrenmekteyiz ki, bu oyunu yazan Nahit'tir ve "Sadi'nin zorla dinlettiği çeşitli ihtilâl hikâyelerini alaya almak için" yazmıştır bu oyunu(s.134). Nahit oyunda yer alan üç karakterden "Başkan" rolünü Hatice'ye; yazar rolünü kendisine

uygun buluyordu. Fakat Nazır rolünü kime vereceği konusunda kararsız kaldı. Sonra oyunu gerçek hayatla da birleştirerek şunları düşündü: “Hatice daha çok, yazarın sayesinde başaracaktı başa geçip kazanmayı. Ama sonra, onun Nazır gibi, tam bir bende olamayacağını anlayacak, tepelemeye kalkışacaktı. Nahit de tıpkı yazar gibi davranacaktı: “Dur. Tabancam var. Tabancam boş. Yoo, dolu.”(s. 135). Üçüncü mana birliğinde başlığa uygun olarak hâkim anlatıcı “çanta” ile ilgili bir hikaye anlatır. Bir adam bütün varını yoğunu bir çantaya doldurmuştur ve onun bir gemiye binmesi gerekmektedir. Ancak çantada kıymetli şeyler olduğunu bilen haydutlar adamı tehdit etmektedir. Adam da birkaç arkadaşından şüphelenir. İçlerinden en güvendiğine çantayı onun götürmesini söyler. Böylece dikkat çekmeyecektir. Ayrıca, olur da haydutlar yolunu kesip çantayı alırlarsa, ortalığı ayağa kaldırmasını ister. Ama adam bunu, ancak haydutlar çantayı alıp uzaklaştıktan sonra yapar. Çantanın sahibi uzaktan onları izlemektedir. Anlamıştır ki, kırk yıllık dostu ona ihanet etmiştir. Dördüncü mana birliğinde, ilk iki hikâyenin Nahit’in rüyası olduğunu anlıyoruz(s. 139). Nahit, çantayı almak için bekleyen haydudun Hatice olduğunu görüyor, ama ona çantayı aldırtan dostunun kim olduğunu seçemiyordu. Uyandıktan sonra onun Sadi olabileceğini düşündü: “Sadi diye bağırarak geliyordu içinden, fakat Sadi yok ki.”(s. 139).

Nahit’in bir önceki bölümde gördüğü rüyaya uygun olarak on birinci bölüm “Önce Bir Tabanca, İki Valiz Bulmalı” başlığını taşımaktadır. Dört mana birliğinden oluşan bu bölümün ilk mana birliğinde, Nuran Tiyatrosu’nda Hatice yüzünden yaşanan kıskançlıklar anlatılmıştır. Tüm bunlara rağmen Nahit, Hatice için eşi görülmedik bir reklam yaptırır. Hatice’nin sahneye çıkacağı gece tiyatro hınca hınç dolmuştur. İkinci mana birliğinde zaman ve mekân yine aynıdır. Bir önceki mana birliğinde konu edinilen kıskançlıklara ve ortaya atılan dedikodulara, bu bölümde Nahit tüm oyuncular karşısına alarak cevap verir. Semra Seha’yı, yani Hatice’yi seyirciye eski kantocularından Zozo ve Leyla’nın tanıtacağını söyleyerek odasına çekilir. Onun bu davranışı ikili üçlü konuşmaları sona erdirmiştir. Üçüncü mana birliğinde Hatice sahneye çıkmış ve oyuncular dahil tüm salonu kendisine hayran bırakmıştır. Oyundan sonra, İbiş olmak için hazırlanan Nahit’in yanına gelen Hatice, tıpkı diğerleri gibi onun da aklını başından almıştır. Son mana birliğinde zaman yine aynıdır. Temsil devam etmektedir. Nahit zor da olsa İbiş olur ve sahneye çıkar. Dönüşte odasında Hatice’yi bulur. O gitmesini istediği halde, Hatice oturmaya devam etmektedir. Rıza Baba’yı çağırarak onu eve

götürmesini ve bundan sonra bu işi hep onun yapacağını söyler. Böylece Hatice gitmek zorunda kalır.

“Derin Sularda” başlıklı on ikinci bölüm, dört mana birliğinden oluşmaktadır. Tarık Buğra her olayı, hep bir hikâyeye veya reel hayattan alınmış bir duruma bağlayarak anlatmaktadır. Bu bölümde de Nahit’in Hatice’ye duyduğu aşk, ona vermek istedikleri balıkçı kuşunun hikâyesiyle anlatılmaktadır. Nahit de tıpkı balıkçı kuşu gibi en derine dalıp en güzeli Hatice’ye vermek istemektedir. Bunun için Cekamino Kendine Gel isimli oyunda oynadığı profesör rolünü hiç sahnede sergilemez. En iyisini, en güzelini oyunun gecesi gösterecek ve bunu Hatice’ye armağan edecektir. Hatice de Nahit’e kayıtsız kalmaz, diğer oyuncuların aksine sık sık onun odasına gelir, uzun uzun onunla sohbet eder. Bu mana birliğinin sonunda da Nahit’in ona duyduğu aşka karşılıksız kalmadığını gösterir. İkinci mana birliğinde zaman yine aynıdır. Hatice, kendisini bu gece Nahit’in götürmesini ister. Nahit bu tekliften rahatsız olduğu halde kabul eder: “O on küsür yılda kurulan ‘Nahit Bey’i artık başka cümleler bekliyordu. Sokaklarda, kahvelerde, meyhanelerde ve -elbette en kötüsü- kendi tiyatrosunun içinde Nahit Bey için yeni cümleler kuruluyordu.”(s. 178). Hatice, Nahit’in evine gitmek istediğini söyler. Eve gittiklerinde aralarındaki yakınlaşma daha da artacaktır. Üçüncü mana birliğinde olaya ara verilir ve hâkim anlatıcı devreye girer. Nahit’in daha önce kadın ve erkek ilişkileri hakkında söylediklerini ve şu anda yaptığı şeyin bu söylediklerine ne kadar ters düştüğünü anlatır. Bir sonraki mana birliğinde ikinci mana birliğinin kaldığı yerden olaya devam edilmektedir. Hatice önce -Nahit’in çalışma odasının aynı zamanda yatak odası olduğunu bile bile- çalışma odasını görmek, sonra da Nahit’in kendisinden faydalanmak istediği için kızarır ve eve gitmek istediğini söyler. Bu, Nahit’in daha önce hiç yaşamadığı bir durumdur, kendini çok küçülmüş hisseder. Hatice’yi evine bırakır. Hatice ayrılacakları sırada dönüp şunları söyler: “Sizi... çok... çok seviyorum, efendim.”(s. 194). Bölüm bu sözlerle son bulur.

“Dişi Balıkçı Kuşu” başlıklı on üçüncü bölüm altı mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde Hatice’nin boşanma işlemlerinin sona erdiğini öğrenmekteyiz. Ayrıca o günün akşamı Cekamino oynanacaktır. Hatice’nin hüznü halini gören Nahit, oyunu iptal etmeyi dahi düşünür. Bu arada ikisi arasında yaşananlar artık tüm tiyatronun ağzındadır. Vasıf dâhil güvendiği tüm dostları onu uyarmaya

çalışır. Onun acı çekeceğini düşünürler. Fakat “Acı çekmek de vız geliyordu Nahit”(s. 197). İkinci mana birliğinde vak’a zamanı değişmez. Cekamino sahneye konmuş ve çok beğenilmiştir. Bunun şerefine Nahit, tüm oyuncularına yemek verir. Üçüncü mana birliğinde de gece devam etmektedir. Karlı bir kış gecesidir. Hatice, Nahit’in anahtarını çalıp ondan önce eve gider. Bu durum Nahit’i çok mutlu etmiştir. Dördüncü mana birliğinde de bu uzun gecenin devamı anlatılır. Her ikisi de birbirlerine aşklarını itiraf etmişlerdir. Hatice geceyi Nahit’in evinde geçirir. Beşinci mana birliğinde vak’aya yine ara verilir ve Hatice’nin gerçek öyküsünü anlatır hakim anlatıcı. Hatice’nin “Nahit’e söylediklerinin yarısı doğru, yarısı yalandı. Söylemedikleri de ikisinden de çoktu.”(s. 216). Hatice Nahit’e bir oğlu olduğunu söylemiştir. Ancak Hatice’nin hiç çocuğu olmaz, olmayacaktır da. Kocasından ayrılma sebebi de budur. Kocasını, çocuğu olmadığı için ondan ayrılmak isteyince, Hatice ona bir ders vermek ister ve evi terk eder. Ama boşanma davasını uzatmak için elinden geleni yapar. Aslında Nahit’e boşandığını söylediğinde çoktan boşanmıştır bile. İyi yetişmiş bir aile kızıdır, şarkıları ve oynamayı da evlerindeki halayaktan öğrenir. Parasız kalınca kantoculuk –başaracağını bilerek- yapmayı istemiştir. Nahit’e gelince; Nahit’e gerçekten âşıktır. Zira onun hayattan istediği tek bir şey vardır, aşk: “Aşkı aradığı. Üstün bir erkeğin aşkı. Mizacına dayanan ve kendi karşılıklarını onun istediği gibi verebilen bir erkeğin aşkı, sevgi ve ilgisi.”(s. 220). Son mana birliğinde altın çağını yaşayan Nuran Tiyatrosu’nda, Hatice’yle birlikte değişen hava anlatılır. Nahit’in çevresindeki herkes, hem tiyatro hem de Nahit için endişelenmektedir. Bu da Nahit’i büsbütün kızdırır.

Beş mana birliğinden oluşan on dördüncü bölüm “Zaman Senin Dışında ve Senin İçinde” başlığını taşımaktadır. İlk mana birliğinde romanın başındaki vak’ada, zamanın şubat ayı olduğunu ve bu bölümde bu ayın geride kaldığını öğreniyoruz. Nahit, Hatice’ye kendi evine yakın bir ev kiralamıştır. Daha sonra Hatice’nin annesiyle tanışır. İkinci mana birliğinde Hatice ve Nahit’in tartışmalarına yer verilmiştir. Nahit, artan üzüyle birlikte Hatice’nin değiştiğini düşünür(s.227). Üçüncü mana birliğinde birbirlerine karşı duydukları kıskançlık ve kıskançlıklardan doğan kavgalar anlatılmaktadır. Ayrıca Necla da yavaş yavaş yeniden vak’aya dâhil olmaya başlar. Hiç ortada olmadığı halde Hatice, Nahit’i Necla’dan kıskanmaya başlar. Dördüncü mana birliğinde şubat ayının sonuyla birlikte mekân yeniden, perdelerini açan Nuran Tiyatrosu olmuştur. Hatice ilk provaya geç gelir. Nahit onun evde de olmadığını

öğrenince çılgına döner. Nahit Hatice'nin açıklamasına izin vermeden onun bir "yalancı" olduğunu söyler. Hatice'nin yanıtı şu olmuştur: "Demek böyle. Pekala...nasıl olsa gösteririm ben sana yalan ne imiş... unutm beni."(s. 229). Hatice gerçekten de "o sözündeki kinli öfkeyi" silemez(s.230). Bölümün son mana birliğinde Sadi vak'aya yeniden dâhil olur. Necla'nın kendisini terk ettiği gerekçesiyle çok üzgün olduğunu söyler. Nahit ona yardım edeceğini söyler. Eski yaşananları unutup onu teselli etmeye çalışır. Bu arada Sadi tiyatroya da gelip gitmeye başlamıştır. Hatice ile konuşarak da Nahit'e daha çok yaklaşmayı başarmıştır: "Hatice ile konuşan ilk adam oldu. Bu da Nahit'e daha çabuk ve daha fazla sokulmasını sağladı. Atık zehrini akıtabilirdi."(s. 223).

"Sadi'nin Bataklığı" on beşinci bölümün adıdır. İki mana birliğinden oluşan bu kısa bölüm adından da anlaşılacağı gibi Sadi'nin Hatice ve Nahit üzerindeki oyunlarını konu edinir. İlk mana birliğinde Nahit, Hatice'ye daha da yaklaşmış, ona zehrini akıtmaya başlamıştır. Artık Hatice; Nahit ve Necla arasında bir şeyler olduğuna daha çok inanmaktadır. Aynı şekilde Nahit de kıskançlıklarını arttırmıştır. Sadi ortalıkta konuşurken de, sanki Hatice'yle aralarında bir şeyler var gibi konuşmaktadır. Bu Nahit'i büsbütün çılgına çevirmiştir. İkinci mana birliğinde Nahit, yasakladığı halde Hatice, Sadi'yi odasına almaya devam eder. Bu bölümün çekirdek fonksiyonu taşıyan olayı ise şöyledir: "Hatice:

– Sadi Bey'le düettoyaya çıkayım, dedi.

– O itin yeri yok benim sahnemde. Sen de adını anmayacaksın bir daha.

Anlaşıldı mı?

– Anlaşıldı, efendim." (s. 239).

Hatice uzun zamandan sonra Nahit'e ilk kez "efendim" diye hitap etmiştir. Nahit de buna karşılık ona Semra Hanım şeklinde hitap eder. Bu aralarında yaşanan tüm güzel şeylerin sonudur. Nahit akşam eve dönerken cebinde iki anahtar ve bir not bulunur. Notta şunlar yazmaktadır: "Siz, işin her zaman sudan tarafının gördünüz. Halbuki ben o tabancayı gelin yatağıma laf olsun diye koymamıştım, efendim. Kantocularımızdan Semra Saha."(s. 240). Hatice Nahit'in evinde kaldığı gece koymuştu tabancayı yastığın altına. Sonra Nahit, Hatice'nin söylediği bir başka sözü de hatırladı: "... Sahnede bir tabanca görüldü mü, o mutlaka patlamalıdır."(s. 240). Nahit ağlamaya başlar. Nahit'in ve bölümün son cümlesi şu olur: "Bitti."(s. 240).

“Elveda İbiş” başlıklı on altıncı bölüm iki mana birliğinden oluşmaktadır. İlk mana birliğinde Nahit, Hatice’nin gelmesini beklemektedir. Hatice’nin peşinden giden Nahit, kendisini affetmesini ister. Fakat Hatice’nin kararı kesindir: “Sadi Bey’i bekliyorum... belki merak edersiniz. Onu çok, çok çekici bulduğumu, sizi kıskanmak hatasından ve kinci olmaktan kurtulursa kendisini sevebileceğimi söyleyeceğim”(s.242). İkinci mana birliğinde zaman yine aynıdır. Nahit duyduğu sözlerle birlikte yıkılır. Nahit odasına, İbiş olmaya gider. Fakat zihninde hep aynı şeyler vardır: “Bugün bir şeyler olacak”. Sahnenin bir tarafında da, Sadi elinde içki şişesiyle aynı şeyleri söylemektedir. Sonra sıra Nahit’e, İbiş’e gelir. İbiş sahneye çıkar, başlarda her şey olağan görünmektedir. Fakat Nahit sahnedan çıkar ve sahne gerisindeki Sadi’yi sahneye getirir. Sadi’yi seyirciye hatırlattıktan sonra Sadi’nin onlara sarhoş olacağını söyler: “Haşşöööle. Oldu. Bu işte meşhur Sadi Rıza. Şimdi size sarhoş taklidi yapacak. Niye mi sarhoş olmuş? Anlatayım: Âşık, o âşık, bir arkadaşının sevgilisine tutulmuş. Dertli, yazık ki çekmiş kafayı.”(s. 249). Kimse ne olduğunu anlayamamış, şaşkına dönmüştür. Artık bu üçlü arasında neler yaşandığını herkes bilmektedir. Fakat asıl olay, bu vak’anın yaşandığı günden iki gün sonra gerçekleşir; Hatice kendini vurmuştur. Bu olay üzerine Nahit tiyatrosunu kapatır(s. 250).

Son mana birliğinde altın çağını yaşayan Nuran Tiyatrosu’nda Hatice’yle birlikte değişen hava anlatılır. Nahit’in çevresindeki herkes hem tiyatro hem de Nahit için endişelenmektedir. Bu da Nahit’i büsbütün kızdırır.

Son bölüm “”Bir Uzun Rüyadan Parçalar” adını taşır. Bilinç akış tekniği kullanılarak Nahit’in zihninden geçenler anlatılır. Bunların tamamı, Hatice’nin hayatına girmesiyle yaşadığı olaylardır. Bu olaylar vak’a sırasına göre verilmez; bir paragrafta Hatice’den bahsedilirken, diğer paragrafta Nahit’in İbiş olma öyküsü, bu yolda harcadığı emekler verilir. Romanın son sözünü hâkim anlatıcı söyler. Bu gayet çarpıcı ve romanı özetler nitelikte bir cümledir: “Gelen Hatice oldu... giden ise her şey...”(s.256).

İbiş’in Rüyası, Buğra’nın televizyon dizisi haline getirilen ilk romanıdır ve TRT’de on bölüm halinde yayınlanmıştır (1979-80). “Roman olarak Tarık Buğra’nın en

önemli eserlerinden biri olan İbiş'in Rüyası'nın televizyona uyarlanmış biçimi pek başarılı sayılamaz.⁶² Kitabın ilk baskısının ardından pek çok eleştiri yazılmıştır. Bunların hepsi Buğra'yı över nitelikte yazılardır. Fakat Buğra, yazılanlardan memnun olmaz. Çünkü kitabın şifresinin anlaşılmadığını düşünür: "İbiş'in Rüyası'nda minicik bir şifre, her sanat eserinde bulunması gereken ve çözümünü eleştirmeciden bekleyen bir küçük 'sır' vardır. O olmasa her şeyin bir parça kaybedeceği, tip ve karakterlerle konunun çok şey kaybedeceği, başarının üslub'a ve tekniğe kalacağı 'şey' işte. Bu 'sır' veya 'şifre' İbiş'in Rüyası'nda Hatice'dedir. Onun üzerinde duran olmadı. Kitabın buna rağmen tutması da beni büsbütün üzdü."⁶³ Aslında bu yazıyı yazıp yazmama konusunda çok düşündüğünü söyler Buğra. Fakat Muhtar Körükçü'nün Hisar'da yayınlanan yazısında sonra "Bir Rüya Tabiri" başlıklı yazıyı kaleme almaya karar verdiğini belirtir. Buğra'ya göre yayımlanan tüm yazılar içinde "şifre"ye en çok yaklaşan Körükçü olmuştur. Buğra yazısında Körükçü'nün kendini nasıl heyecanlandığını şöyle anlatır: "Bu değerli eleştirmecinin, Hisar'ımızın geçen sayısında çıkan yazısını okurken heyecanlanıverdim ve: 'ah... yakaladı' dedim. Fakat ne yazık, o kadar yaklaştığı halde, değilmiş. Hatice bu sefer de anlaşılmayan olarak kalıyordu, romanın bütününe ışık yine düşmüyordu."⁶⁴ Muhtar Körükçü "İbiş'in Rüyası" başlıklı yazısında Hatice hakkında şunları söylemektedir: "... Hele temel kadın tipi 'Hatice' öyle orijinal, öylesine de güçlü ve canlı ki, karışıklıklar içinde aydınlık, anlaşılmazlıklar içinde insan ve kadın."⁶⁵ Tarık Buğra'nın istediği şifre bu değildir: "Hatice, kadını kadınlığı normal tutumlarına, davranışlarına ve kadın hayatının törelerine bağlayan en önemli şeyden, çocuk yapma yeteneğinden yoksundur. Normal kadın çocuktan, analıktan ayrı düşünülemez. Biyoloji ve hukukların hepsi kadını, evliliği, aşkı çocukla birlikte ele alır. Çocuk olmayışı boşanmanın bir sebebidir. Nitekim Hatice de -fizik ve entelektüel üstünlüklerine rağmen- kocasından ayrılmak zorunda kalmış veya bırakılmıştı."⁶⁶ Hatice'nin müziğe sarılışını, oyunu tercih etmesini, yalanlarını, Nahit'e yaptığı oyunları Buğra, anne olmayışına bağlar. Tanıştıklarında Nahit'e de çocuklarını sorar. Onun çocuksuz yapıp yapamayacağını merak eder(s. 171). Ayrıca Hatice isyan noktasına kadar gelmiştir. Nahit'ten tüm dünyaya isyan edebileceği bir piyes yazmasını ister(s. 212). Hatice, yalnız öleceğini bildiği için yaşlanmak da istemez: "İhtiyarlamak istemiyorum ben. Kırk

⁶² Beşir Ayvazoğlu, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak: Tarık Buğra, Ötüken Yay., İstanbul, 1997,s.109

⁶³ Tarık Buğra, Bir Rüya Tabiri, Hisar, Nisan 1971, s:88, Ank.,s.12

⁶⁴ A.g.m.,s.14

⁶⁵ Muhtar Körükçü, İbiş'in Rüyası, Hisar, Mart 1971, s:87, Ank., s.18

⁶⁶ A.g.m., s.15

der demez öleceğim.”(s. 213). Romanın intiharla bitmesindeki sebep de Buğra’ya göre yine aynıdır: “Romanı geliştiren ve gelişmeye destek olan, son’u önlenemez yapan budur. Hatice’nin ‘ana’ olamayacağıdır. Bütün sahnelerin ardında, özellikle de yok yere kıskanıp kıskandırmaların ve Hatice’de, ‘normal’ kadınların en belli çizgilerinden biri olan ‘anlaşmazlıkları giderme’ çabasının bulunmayışı, tam aksine, anlaşmazlıkların üstüne gidişinde, daima bu boşluktan çıkan kompleksler vardır... diyorum.”⁶⁷

Hakkında yazarın bile yazı yazdığı İbiş’in Rüyası, diğer romanlardan farklı olarak, tarihten sıyrılmış, bir kadının acısıyla birlikte “her şeyi, hiç yapan”⁶⁸ hikâyesinin anlatıldığı başarılı bir romandır. Buğra diğer romanlarının aksine bu romanda kadın ve onun iç dünyasına geniş bir yer ayırmıştır. Birinci derecede önem taşıyan kahramanların tümünün karakteri gayet sağlam cümlelerle derinlemesine anlatılmıştır. Tarık Buğra İbiş’in Rüyası ile 1970 TRT sanat Ödülleri Yarışması’nda başarı ödülü kazanmıştır.

⁶⁷ Tarık Buğra, a.g.m., s.13

⁶⁸ A.g.m., s.14

6.Gençliğim Eyvah*

“Tarık Buğra’nın Siyah Kehribar’dan sonra en fazla eleştirilen romanı, 1977 yılında Tercüman’da tefrika edilen ve 1979’da kitap olarak basılan Gençliğim Eyvah’tır.”⁶⁹ Gençliğim Eyvah romanı on bölümden oluşmaktadır. Diğer romanlarından farklı olarak bu romanda birinci bölümden önce ayrı başlıklar taşıyan üç bölüm daha yer almaktadır. Bu bölüm romanın sonuç kısmıdır. Buğra bu sefer, tümünden gelim tekniğini kullanarak sonucu başa taşımıştır. Daha sonra geriye dönüş tekniği kullanılarak birinci bölümden itibaren giriş ve gelişme bölümleri verilecektir. “Sonun Başlangıcında” adlı bölümde iki karakterle karşılaşmaktayız “İhtiyar ve Delikanlı”. Delikanlı elindeki silahı İhtiyar’a doğrultmuş bir vaziyette karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu ilk bölümden anlamaktayız ki Delikanlı ve -adının Güliz olduğunu Delikanlı’dan öğrendiğimiz- genç kız arasındaki aşk da konu edilecektir. Delikanlı bu aşk hikâyesini hatırladığı anda vak’aya son verilir. Tarık Buğra ilk bölümde sahneleme tekniği kullanmış ve Delikanlı’nın, İhtiyar’ın nasıl bir ruh hali içinde olduğunu, yaptığı tasvirlerle okuyucuya aktarabilmiştir.

İkinci bölüm “Köşk” adını taşımaktadır. Tarık Buğra’da alışık olmadığımız bir özellik daha karşımıza çıkar burada. “Köşk”ün ayrıntılı bir tasviri verilmiştir(s. 9). Bir önceki bölümün sonunda vak’aya ara verildiğini söylemiştik. Bu bölümde romana ilişkin ayrıntılara yer verilmiştir. Postmodernizmin bir unsuru olan bu özellik yine bu romanla birlikte Tarık Buğra’da ilk kez gördüğümüz bir özelliktir. Okuyucuyu itibari âlemden bir nebze uzaklaştırarak itibari metnin nasıl oluştuğu konusunda bilgi vermektedir: “Bu romanda okuyacaklarınız, romanın gerektirdiği ufak tefek ve hepsi de ayrıntı sayılabilecek eklemelerle değiştirmelerin dışında, Türkiye bunalımlarının şimdiye kadar ele alınmamış bir açıdan açıklanmasıdır, gerçek hikâyesidir.”(s. 11). Bunun ardından gelen paragrafta, yeri ayrıntılı bir şekilde tarif edilen köşkün, İhtiyar’ın kurduğu “Sersemlikleri Koruma, Geliştirme ve Yayma Vakfı”nca 1971 yılında

* Çalışmamızda eserin Ötüken Neşriyat’tan 2003 yılında çıkan 11. basımını kullanılmıştır.

⁶⁹ Beşir Ayvazoğlu, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak:Tarık Buğra, Ötüken Yay, İst., 1997, s.97

satıldığını öğreniyoruz(s. 11). Bu paragraftan ayrıca, vak'a zamanının 1971 ve ondan önceki yılları kapsadığını söyleyebiliriz.

“Dile Benden Ne Dilersen” başlıklı bölümü meydana getiren mana birliklerinde İhtiyar ve Delikanlı arasındaki diyaloglara ve bilinç akışı tekniğiyle Delikanlı'nın zihninden geçenlere yer verilmiştir.

Delikanlı'nın aşk yaşadığı Güliz isimindeki kızın asıl adının Sıdika olduğunu ve bu kızın İhtiyar'ın bir hilesiyle Delikanlı'nın karşısına çıkarıldığını öğreniyoruz. İhtiyar, girdiği savaşları kazanmayı bilen, aşağılamayı seven, insanların acı çekişlerinden mutlu olan bir adamdır. Delikanlı'yı da bu şekilde ağına düşürmüş ve elindeki silahı bırakmasını sağlamıştır. Daha sonra ona sahte bir kimlik hazırlar, adının Kaya Yılmaz olduğunu söyler. Bu kimlik 1944 Lice doğumlu bir Hukuk Fakültesi öğrencisine aittir. Yılmaz, bir banka soygunundan sonra çıkan çatışmada ölmüştür. Ayrıca Delikanlı ve Güliz'in bu yaşanan andan kırk beş saniye sonra buluşması vardır. Delikanlı, bu buluşmayı ölmeden önce Güliz'i son kez görebilmek için istemiştir. Delikanlı, aldığı yeni kimlikle, sonunda ölüm olan bir görev üstlenmiştir. İhtiyar, onu kendi devamı olarak gördüğü için, görevden vazgeçirmeye çalışır ama Delikanlı kararlıdır, içinde patlayıcıların olduğu çantayı alarak çıkar.

Yeni bölüm "İhtiyar'ın İşleri" adını taşımaktadır. Bu bölümü oluşturan mana birliklerinde ise Delikanlı'nın gelişinden sonra İhtiyar'ın düşündüklerine yer verilir. İhtiyar, Delikanlı'nın öleceğini düşündükçe karakterine ters bir şekilde hüzünlenmektedir: “...Delikanlı'nın bu gidişi ile üzgündü, derinden hüzünlenmişti...”(s. 31).

Önceki bölümlerde vak'a zamanı ile anlatma zamanı örtüşmektedir. Şimdi ele alacağımız bölümlerde ise geriye dönüş tekniği kullanılarak adı geçen karakter hakkında bilgi verilecektir. Birinci bölümün ilk metin halkası "İhtiyar" başlığını taşımaktadır. Bu metin halkasını oluşturan ilk mana birliğinde İhtiyar'ın ailesi, çocukluğu, evliliği hakkında bilgi verilmiştir. Fakat onun “Bu denli kötü olmasının nedeni nedir?” sorusunun cevabı yine karşılıksız kalır. İhtiyar daha on dokuz yaşındayken bu "iş"lerin temelini atmaya başlamıştır. Bu arada vak'a

zamanının başlangıcı da 1930'lu yıllara dayanmaktadır: “İhtiyar, gerçekten de bir imparatorluk kurmuş, daha 1930'larda, bir tek insan için -bir Devlet içinde- akıl almaz bir eylem gücüne ulaşmıştı.”(s. 36). Yine bu mana birliğinde İhtiyar'ın düzene karşı oluşundaki neden verilmiştir. Meşrutiyetle birlikte değişen düzen ve insanların hayatına giren politika ve politika adamları onu çileden çıkartıyorlardı. Devlet için, hâkim anlatıcının bakış açısından, onun düşündükleri şöyledir: “Artık onun gözünde devlet yoktu, onun yerine, hak etmedikleri, hak edemeyecekleri bir fantom kuvveti 'adinin bayağısı üçkâğıtçılık ve yutturmacalarla' ele geçiren 'çeteciler ve hergeleler' vardı.”(s. 36). Bu nedenle o etrafına topladığı adamlarıyla İttihat ve Terakki'nin üç ismini öldürmeyi planlamaktadır. Diğer mana birliğinin konusunu bu oluşturmaktadır. İhtiyar'ın bacanağı onları jurnallemiştir: "İhtiyar ile adamları da suçüstü yakalandılar, darağacının ilmiği boyunlarında idi."(s. 38). Bu metin halkasının son mana birliğinde karısının sayesinde İhtiyar, darağacından kurtulur. Karısı ailenin itibarını kullanarak yapmıştır bunu. Ancak etrafta dolaşan dedikodu "kocanın can kuşu karısının yatağından âzâd edilmişti."(s. 39) şeklinde olur. İhtiyar, bunun gerçek olmadığını bile bile karısını öldürür ve işlerine devam eder. Edebiyatta, politikada, sanatta, ticarete ve sandalyede konuşmak isteyenleri tanımaya koyulur: “Ve ele geçirdiği her insan, en azından bir kişi daha getiriyordu. Böylece, kısa bir süre içinde, aralarında sapıklar da bulunan ve kendisine gık diyemeyecek duruma düşen bir yığın 'ağır hizmet mahkûmu' yakaladı.”(s. 41).

“Sersemlikleri Koruma ve Geliştirme Vakfı” başlıklı metin halkasını meydana getiren mana birliklerinde ele alınan konu yine İhtiyar'ın Devlet'i yıkma çalışmalarıdır. Bunun için adı bu bölüme de başlık olan Sersemlikleri Koruma ve Geliştirme Vakfı'nı kurmak istemektedir. “Sersem” sözünün onun için ne ifade ettiğini şöyle açıklamaktadır: “Yeteneklerini, imkânlarını ve güçlerini aşan isteklere ve özellikle, tutkulara kapılmak sersemliktir.”(s. 41). O, yeteneklerinin farkında olmayan ama tutkuları olan “bir milyar sekiz yüz elli milyon üç yüz seksen yedi bin dokuz yüz yetmiş bir sersem”(s. 42) bulunur. “Ve akıl almaz derecede tutkun, bu çılgın çalışma -evet- Devlet'e karşı idi; Devlet'i yıprata yıprata yıkmak, gururunu sürekli olarak sancılandıran bu KUVVET'i yok etmek içindi.”(s. 42).

İnsanları birbirine düşürmenin çok olay olması onu tiksindirmektedir ve “dik

sürüngeleler” dediği insanlara daha da düşman emektedir. İzmir Suikastı’nın arkasında da yine o vardır, fakat hiç kimse ondan şüphelenmez bile. Çünkü onu tanıyanlar onun “politika”dan nefret ettiğini bilir. Hatta birkaç kez politika konuşuluyor diye terk ettiği davetler olmuştur. Daha sonra Darülfünun’lu gençleri avucunun içine almaya başlayan İhtiyar, bu piyonları kullanarak çıkarttığı kargaşalar da iktidarın şiddet kullanmasına sebep olmuş, bununla birlikte gelişen olaylar, bir muhalefet partisinin kapatılmasına kadar gitmiştir. Darülfünun içinde de karışıklıklar çıkartarak “reform” yapılmasını sağlamıştır. “Reform”un Ankara’nın pek hoşuna giden, müderrislere de gık dedirtmeyen gerekçesi bir demagoji şaheseri olmuştur. İhtiyar, sadece bu gerekçe için bile “en büyük işim” der ve reform sözü konusu olunca şöyle konuşur: “Ben geberip gitsem de etkileri en azından iki nesil önlenemez.”(s. 54).

Darülfünun’daki reformdan sonra bilim kavramına ulaşmış müderrisler, reform gereği sepetlendi; liselere, ortaokullara gönderildi, emekli yapıldı veya istifaya zorlandı. Bunların yerlerine de liselerden, ortaokullardan, hatta ilkokullardan “devrimlere lâıyk, cumhuriyetin ilkelerini gönüllerine sindirmiş genç kabiliyetler devşirildi.”(s. 56). Bu, İhtiyar’ın beklemediğinden de iyi bir sonuçtur. Fakat beklemediği şeyler olur. Nazizm’den kaçan bilim adamları Türkiye’ye sığınır, bunlara bir kürsü açılır. İhtiyar ne kadar çalışır da bunu engelleyemez. “Böylece de bu hakiki bilim adamları Türkiye’de -bir çapta da olsa- bir nesil yetiştirmiş, yani, İhtiyar bir nesil kaybetmiştir; İhtiyar’ın altın çağına gölge düşmüştür, işi uzun bir süre için baltalanmıştır.”(s. 57). Hâkim anlatıcı bu olayları verdikten sonra daha da geriye giderek yeniden İhtiyar’ın gençlik yıllarına döner. Ondaki bu kını besleyenlerin aslında, eğitim için geldiği İstanbul’da, Doğu’da bir şeyh olan babasının yanına kattığı lalalarının olduğunu görmekteyiz.

“Deha Uygulama Gücüdür” başlıklı metin halkasını üç mana birliği meydana getirir. Bu mana birliklerinde de Türkiye’de yaşanan bazı olumsuzlukların İhtiyar’ın “iş”lerinden yalnızca birkaçı olduğu ifade edilir. Lâikliğin karşısına irticayı çıkaran da “Serbest Fırka gümbürtüsü ile dil ve tarih cümbüşleri”ni tetikleyen de yine o olmuştur(s. 64).

İkinci bölüm üç farklı metin halkasından oluşur. Bunlardan ilki “Güliz Dönemi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün son mana birliğinde hâkim anlatıcı şunları söyler: “İhtiyar, 1960’a -bildiği halde ne yapıp ettiyse de önleyemediği- 27 Mayıs’ına işte bu durumda ve “Güliz dönemi” başlangıcında girdi.”(s. 70). Bu bölümden sonra “Bir Elma Çiçeği” başlıklı metin halkası gelir ve Güliz’in İhtiyar’ın hayatına girişi anlatılır.

Asıl adı Sıdika olan Güliz, İhtiyar’ın eline dokuz yaşındayken düşer. Vak’a zamanı 1958’e rastlamaktadır(s. 77). İhtiyar, Güliz’i hiçbir duygu belirtisi taşımayan gözlerinden etkilenerek yanına almış ve bu kararında da yanılmamıştır. Bu arada Güliz’i yanına alır ve ona istediği şekli verir.

“İşler İyice Kızışıyor” başlıklı metin halkası iki mana birliğinden oluşmaktadır. Burada yine İhtiyar’ın kişiliğinden ve kendini topluma nasıl yansıttığından söz edilmiştir. Bu bölümden sonraki bölümde ise “Delikanlı”dan söz edilecektir. Nitekim üçüncü bölümün ilk metin halkası “Delikanlı” başlığını taşımaktadır. “Delikanlı” diye anılan karakterin asıl adı Raşit’tir. Raşit de tıpkı Sıdika gibi fakir bir ailenin çocuğudur. Ancak zengin bir akrabalarının yardımıyla üniversiteye kadar okur. Daha sonra İstanbul’a gelir; hem üniversite okuyacaktır hem de çalışacaktır. Fakültedeki ilk dersi İhtiyar’a aittir. Raşit, hemen İhtiyar’ın dikkatini çeker. Ona, istediği zaman odasına gelebileceğini söyler. Fakat Raşit bunu yapmaz; üstelik İhtiyar’ın adamları tüm aramalarına rağmen bir daha Raşit’e ulaşamazlar. Hâkim anlatıcının bakış açısıyla verilen bir diğer mana birliğinde Raşit’in teyzesinin oğlu “Mim Topbaş” ile Kayseri’ye Pınarbaşı’na gider. Teyzesinin oğlu bir süreliğine de olsa onu sefil hayatından kurtarmıştır.

Raşit tekrar İstanbul’a döndüğünde İhtiyar onu bulmayı başarır. Kendisinin sürekli gittiği bir “lokanta” vardır. Adamlarına emir vererek Raşit’i de, bir oyunla lokantaya getirirler. Lokantada “dik sürüngenler” için en önemli şeyi yapar; Raşit’le ilgilenir, onu hatırladığını gösterir. Bu Raşit’in, “tıpkı diğer dik sürüngenlerde” olduğu gibi çok hoşuna gider. Artık o da İhtiyar’ın eline geçmiştir.

“Otopsi” başlıklı metin halkası yedi mana birliğinden oluşmaktadır. Yine başlığa uygun olarak bu mana birlikleri İhtiyar’ın Delikanlı hakkında yaptırdığı

araştırma sonuçlarına ayrılmıştır. Delikanlı, askerden geldikten sonra bir hayat kadınıyla tanışır. Kadın ona her türlü imkânı sağlamıştır. Fakat bir süre sonra arkadaşlarından tepki alınca kadını bırakır ve bir lisede çalışmaya başlar. Buradan da öfkesi ve gururu yüzünden kovulur. Bu arada Delikanlı şiir denemelerine başlamıştır.

Dördüncü bölümünü ilk metin halkası “Örümcek” başlığını taşımaktadır. Bu metin halkasının ilk mana birliğinde Raşit, bir gazetede yeniden iş bulur. İkinci mana birliğinde ise onu İhtiyar’ın ağına düşüren gençlerle yeniden karşılaşır. İhtiyar’ın onu “Lokanta”ya davet ettiğini söylerler. Böylece Delikanlı ile İhtiyar’ın ilişkileri başlamış olur. Fakat Delikanlı’nın yenilmez gururu, İhtiyar’ın alaycı tavırlarına karşı duramaz ve bir daha dönmek üzere Lokanta’yı terk eder. İhtiyar onu yeniden bulur ve sahip olduğu kuvvetten söz eder. Delikanlı bununla ilgilenmediğini gösterir. Fakat İhtiyar’la ilişkisi devam ederken elde ettiği imkânları bir bir kaybetmeye başlar(s. 124).

Beşinci bölüm iki metin halkasından oluşmaktadır. Bunlardan “Aşka Davet” başlıklı ilk bölüm iki mana birliğinden oluşmaktadır. Bu mana birliklerinin ilkinde yeniden parasız kalan Delikanlı’nın İstanbul sokaklarında dolaşması anlatılmaktadır. Ancak Tarık Buğra, Delikanlı’nın gezdiği bu yerlerin tasvirini yapmaz, yalnızca onların adını söyler ve geçer. İkinci mana birliğinde Delikanlı, dalga geçmek için girdiği müzede Güliz’le tanışır ve ondan etkilenir.

İkinci metin halkası “Keklik Avı” adını taşımaktadır ve dokuz mana birliğinden oluşur. Bu bölümün mana birlikleri de yine Güliz - Delikanlı ilişkisine ayrılmıştır. İhtiyar’ın görevlendirdiği Güliz, Delikanlı’dan hoşlanmaya başlamıştır. Fakat bir taraftan da İhtiyar’ın yapabileceklerinden korkmaktadır. Daha önceki incelemelerimizde Buğra’nın olayları anlatırken, hikâyelerden faydalandığını söylemiştik. Bu metinde de bir metinler arasılık söz konusudur. Hâşim’den, Yunus’tan dizelere yer verilmiştir. Sonra da Delikanlı’nın “Savaşçı” ve “Sevgi” adlı şiirlerine yer verilmiştir(s. 142). Son iki mana birliğinde ise hâkim anlatıcı vasıtasıyla Güliz’in zihninden geçenlere yer verilmiştir. Güliz de Delikanlı’ya âşık olmuştur.

Altıncı bölüm bir tek metin halkasından oluşmaktadır. “Kırkıncı Oda” başlıklı bu bölüm sekiz mana birliğinden oluşur. Bu mana birliklerinde Güliz, İhtiyar’ın gerçek yüzünü, yapabileceklerini ve hazırladığı oyunları anlatır. Mutlu olabilmek için onların da oyun yapması gerekmektedir. Fakat Delikanlı, Güliz’in bu tutumunun da bir oyun olduğunu düşünür. Fakat ona duyduğu aşk, bu güvensizliğin bir nebze de olsun ortadan kalkmasını sağlar. Son mana birliğinin çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı ise Delikanlı’nın, İhtiyar’ın “Kırkıncı Oda”sına girmesidir. Bu odanın ne kadar tehlikeli olduğunu biliyordu. Güliz için bu odaya girmeyi kabul eder: “... kapıyı -Sırat köprüsü’nü düşünmeden- Güliz’e ancak bu odadan geçerek ulaşabileceğine inandığı için açtı o.”(s. 196).

Yedinci bölüm iki metin halkasından oluşmaktadır. Bunlardan ilki “Oynamadan Önce...” adını taşımaktadır. Bu başlık İhtiyar’ın söylediği bir çocuk şarkısından alınmıştır:

“Faydası yoktur gözlerindeki yaşın,
Oynamadan önce iyi düşün taşın.”

Delikanlı’yla otururken İhtiyar bu şarkıyı sık sık tekrar eder. Bir diğer mana birliğinde mekân Lokanta olmuştur. Ve bu metin halkasının sonuna kadar zaman da mekân da değişmeden devam eder. İhtiyar ve Delikanlı Lokanta’daki olağan sohbetlerini yapmaktadırlar. Ancak Delikanlı birden kendini kaybeder, daha sonra ise bilinç akışı tekniği kullanılarak, Güliz’in, İhtiyar hakkında Delikanlı’ya anlattıkları verilir.

İkinci metin halkası “Edebi Çelişki: Aşk ve Görev” adını taşır. Güliz, “aşkı” için “görevine” razı olmuştur. Delikanlı da artık bu çelişkiyle ve İhtiyar’la yaşamaya alışmıştır. “Kırkıncı Oda”sını Delikanlı’ya açan İhtiyar, onu kendi yerine düşünmektedir. Bu metin halkasındaki tüm mana birliklerinde Türkiye’de yaşanan olumsuzlukların nedeni İhtiyar’a bağlanır. İhtiyar’ın yaşama amacı, hâkim anlatıcının bakış açısıyla verilir. Bu bölümde özellikle Marks ve Marksizm üzerinde durulmuş, İhtiyar’ın bu görüşü çürütmek için Delikanlı’ya anlattıklarına yer verilmiştir(ss. 224–242).

Sekizinci bölüm “Bedel” başlıklı bir tek metin halkasından oluşmaktadır. Bu bölümde Delikanlı İhtiyar’a, aldığı bir kararı açıklar: “Ya önemli bir eyleme katılacak yahut da ‘emekli’ye ayrılacaktı.”(s. 244). Bu karar onu varisi olarak düşünen İhtiyar’ı çileden çıkarmıştır: “Ben ki seni seçtim, seni devamım gibi görmeye başladıklarım oldu; onca kepezeliklerine ve tifturuniliklerine bunu için katlandım. Ne görüyorum şimdi? Ya tabanca ya emeklilik! Eşek”(s. 245). İhtiyar, yine büyüklüğünü ve gücünü anlatarak Delikanlı’yı bu kararından vazgeçirmeye çalışır. Fakat Delikanlı kararında ısrarcıdır. Bu kararın arkasında yatan neden Güliz’dir. İhtiyar bunu hemen anlar: “...Elbette! Güliz için bütün bunlar... Güliz yüzünden. O teferrüt etme içgüdüsünün deprenişi de, tabancayı kapıp tehlikelere atılmak, yiğitlik numaralarına girişmek sersemliği de... Güliz yüzünden ve Güliz’e... seni terk eden vefasız Leyla’ya, ‘ah...ben kimi bırakmış, nasıl bir arslanın kadrini kıymetini bilmemişim’ dedirtmek...öç almak için! Nasıl düşünemedim bunu!”(s. 253). Bir başka mana birliğinde sayıları iyice artan solcuların tehlikeli olmaya başladıklarını gören İhtiyar’ın tedhiş önemini başlatmaya karar verdiği görüyoruz. Bunun için de “bir konsolosluğun yazlık binası bombalanacaktır”. Bu iş için seçilen kişi tabii ki Delikanlı’dır. Bu durumdan haberdar olan Güliz, Delikanlı’ya bir not bırakır ve onunla mutlaka görüşmek istediğini söyler(s. 259).

Dokuzuncu bölüm iki metin halkasından oluşmaktadır. İlk metin halkası “Taş Sürmek” adını taşır. Bu metin halkasının çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı, Delikanlı’nın konsolosluğu bombalamaktan vazgeçmesidir. Bunu yerine İhtiyar’ın ağına düşürdüğü insanların şerefine parti verilen Gazino’yu bombalamaya karar verir ve başarır da. Yaşanan olayın ardından Güliz’le buluşan Delikanlı, bu bombalamadan sonra kararını değiştirmiştir. Bu buluşmada Delikanlı’nın zihninden geçenler hâkim anlatıcı vasıtasıyla aktarılır. “Sürek Avı” başlıklı ikinci metin halkasında Delikanlı’nın, İhtiyar’ın peşinde olduğunu bildiğinden, yaşadığı buhranı görmekteyiz. Bilinç akışı tekniğiyle verilen bu bölümlerden Delikanlı’nın ondan kurtulmak için intiharı bile düşündüğünü görmekteyiz(s. 275). Delikanlı’nın yaşadığı buhran verilirken geriye dönüş tekniğinden de yararlanılmıştır. O, devrimci gençlerle Gazino’da eğlenirken, bir adam aslında bir neslinin laboratuvarlardan, amfilerden, kitaplıklardan alınarak nasıl yok edildiğini anlatmıştır ve “gençliğim eyvah” şarkısını söyler. Artık Delikanlı bu sözleri sık sık hatırlayacak, İhtiyar’a olan

öfkesi daha da artacaktır. Bu bölümün son mana birliğinde Delikanlı, başına neler geleceğini düşünmeden, “Güliz’e doğru yola çıkar.”(s. 301).

Onuncu ve son bölüm “Anahtarı Nerede?”, “Gençlik Türküsü” ve “Mezartaşı” başlıklı üç metin halkasından oluşmaktadır. İlk metin halkasında birinci bölümde kalınan yerden devam edilmiştir. Delikanlı, Güliz’i bulmuştur. Güliz’e duyduğu kuşku için kemirmeye devam ettirmektedir. Fakat Güliz’in ona verdiği cevaplar ve anlattıkları bu kuşkunun içinden tamamen sıyrılmasını sağlamıştır. Artık İhtiyar’ın karşısında birlikte savaşacaklardır. Güliz, Delikanlı’dan yeni bulduğu bir evde kalmasını ve hiç dışarı çıkmamasını İhtiyar’la ilgili bir şeyler planladığını söyler ve daha Delikanlı uyurken evden ayrılır. “Gençlik Türküsü” başlıklı metin halkası İhtiyar’ın kara listeye aldığı yazarlardan birinin eserinin adıdır. Güliz’in evinde kaldığı iki gün içerisinde bu kitabı okur. Kitapta gençlerin “BEN”liklerinin oluşmadan “BİZ” olmaya çalıştıklarını, bu da toplumun yok olması yolunda atılan adımlardan biri olduğunu anlatmaktadır. Kitapta geçen her satır, Delikanlı’ya İhtiyar’ı hatırlatmaktadır. Bir diğer mana birliğinin konusunu, Güliz oluşturur.

Güliz, Delikanlı’dan ayrıldıktan sonra “Sıdika” olarak hayatını devam ettirebilmesi için neler yapabileceğini düşünür. Aklına, bizzat İhtiyar’dan öğrendiği bir yöntem gelir; “zehirlemek”. Hemen İhtiyar’ın verdiği renk ve tat vermeyen zehirleri alarak İhtiyar’ın yanına gider. Fakat bu arada bir hata yapmış, Delikanlı’ya telefon açmıştır. Böylece Delikanlı, Güliz ve İhtiyar’ın nerede olduğunu öğrenir. Güliz, zehri İhtiyar’ın ıhlamuruna karıştırmayı başarmıştır. İhtiyar ıhlamuru içer. Ancak Güliz’in hiç istemediği bir şey olur; Delikanlı gelmiştir. Delikanlı kapıdaki görevlileri öldürerek içeri kadar girer. Artık düşünmeden tetiği çekmektedir. Bu arada Güliz’i de öldürür. Fakat bunun farkında olmaz. Daha sonra İhtiyar’ın odasına girer. İhtiyar, zehrin etkisine girmiştir, elindeki silaha hakim olamaz, ama yine de Delikanlı’yı bacağından vurmaya başarmıştır. Delikanlı, İhtiyar’ın ölümünden sonra köşkten çıkar. Bundan sonra bir başka metin halkasına yer verilir; “Mezar Taşı”. Bu metin halkası bir tek mana birliğinden oluşmaktadır. İhtiyar ve yeğeninin ölümüne kaza süsü verilmiştir. Delikanlı onların defnedilişini seyrederken İhtiyar’la birlikte bir devrin sona erdiğini, fakat onun gibi olmaya özenenlerin olacağını düşünür ve Taşlık’taki gazinoya gider.

Buğra Töre dergisinde yayımlanan bir röportajında “En önemli eserim bu!” der, Gençliğim Eyvah için. Başta da söylediğimiz gibi Gençliğim Eyvah, yazarın en çok eleştirilen kitaplarından biridir. Buğra, bu karara, eser yazıldıktan yedi ay sonra yeniden, eleştirel bir gözle okuduğu zaman varmıştır.⁷⁰ Aynı yazının devamında şöyle der Buğra: “Gençliğim Eyvah Türkiye’min romanıdır. Politikaya bulaştığımız ölçülerle hepimiz varız onda. Aynaya niçin kızıyorlar?”⁷¹ Roman yayımlandığı dönemde hem sağ kesimin hem de sol kesimin tepkisine neden olmuştur. Romanın kahramanı İhtiyar’ın Marks’a “koca eşek”, Marksistlere de “eşek” dediği için Buğra’ya öfkelenenler olmuştur. İhtiyar’ın Buğra’nın kendisi olduğunu söyleyenler de vardır. Buğra, buna şu şekilde yanıt verir: “İhtiyar’ı benimle özdeşleştirdiler. Hangi yazar kendisini öldürülmeye müstahak gördüğü ve öldürttüğü bir kahramanın yerine koyar?”⁷² İhtiyar’ın sayfalarca süren Marksizm ve solculuk eleştirileri Fethi Naci’nin de süzgecine takılmıştır. Naci’nin bu konuda iki değerlendirmesi vardır: 1. “Fakat Prof. Mehmet Kaplan’ın sözcükleriyle söylersek ‘ideoloji sanatçı ile gerçek arasına perde’ germemelidir. Firavun İmanı’nda karşımıza çıkan bu perde Gençliğim Eyvah’ta artık perde olmaktan da çıkıyor, sanatçı ile gerçek arasına gerilmiş bir branda bezi oluyor. Tarık Buğra’nın ideolojisi romancılığın canına okuyor. Bu ideolojik perdenin adı antikomünizmdir.”(s. 445). 2. “Kurulu düzenden yana olmak gerçek korkusuyla birlikte gider. Sağ ideoloji ile beslenen eserler artık toplumsal gerçeği yansıtmaz; gerçeklik adına, hayal güçleriyle uydurdukları ya da gerçekliğin tahrif edilmiş biçimlerini ileri sürmek zorundadırlar.”(A.g.e. s. 451).⁷³ Fethi Naci’nin bu eleştirilerine Buğra, İsa Kocakaplan ile yaptığı röportajda cevap verir: “Ah Fethi Naci! Gençliğim Eyvah -vallahı billahi- ideolojik bir roman değildir. Gençliğim Eyvah, Naci’nin zannettiği gibi bir komünizm, Marksizm karalaması da değildir, bir anarşi lanetlemesidir o. Anarşi dönemimizde -sonradan belgelendiği gibi- ağır vebal Marksist örgütler ve odaklar da olmuşsa romanın ve Tarık Buğra’nın suçu ne?

Asıl önemlisi, Naci o romana -hayati isimler vermeyeyim- karşı kamplardan

⁷⁰ Y. Tunalı, Tarık Buğra’yla..., Töre, sayı:116-117, Ocak-Şubat, 1981, s.55

⁷¹ A.g.m., s.73

⁷² A.g.m., s.75

⁷³ A.g.m., s.76

da tepki geldiğini niçin görmezlikten gelir? Romana daha yazmaya başlarken, İDEOLOJİK damgasını bastınız mı gerisi kolay. Yüklen yüklenebileceğin kadar. O zaman bırakırsınız Güliz'i, bırakırsınız DELİKANLI'yı ve o trajik aşkı; atarsınız çöp sepetine üslûbu, Türkçeyi, kurguyu ve gerçeği verdikleri sonradan anlaşılabilir sezişlerin bulunduğu olayları, yani romanı, olur biter.”⁷⁴

Tarık Buğra, yerildiği ölçüde övüldüğünü söylediği Gençliğim Eyvah'ta yine mekân tasvirlerine fazla yer vermemiştir. Olayların büyük bir çoğunluğu hâkim anlatıcının bakış açısıyla anlatılmış. Yazar bu romanında bilinç akışı ve geriye dönüş tekniğini sık sık kullanmıştır. Özellikle Delikanlı ve İhtiyar'ın karşılıklı konuşmalarında bu yola daha sık başvurulmuştur. Diğer romanlarında daha yoğun bir şekilde gördüğümüz şiirsel üslûba ise bu romanda daha az yer verilmiştir.

⁷⁴ İsa Kocakaplan, Tarık Buğra ile Romanları Üzerine Sohbet, Türk Edebiyatı, Mart, 1993, s.33

7.Dönemeçte*

Dönemeçte, Gençliğim Eyvah'tan hemen sonra 1980 yılında yayımlanır. Bu roman da meydana gelen olaylardan yola çıkılarak isimlendirilmiş metin halkalarından oluşmaktadır. İlk metin halkası “Her İnsana Bir Başka Sabah” başlığını taşır. Bu başlığa uygun olarak, her mana birliğinde roman kahramanlarından, Doktor Şerif, Eczacı Halil, Handan, Orhan ve Fakir Halid'in güne başlayışları anlatılır. Hâkim anlatıcının bakış açısıyla oluşturulan bu mana birliklerinde geriye dönüş tekniği de kullanılmıştır. Ayrıca bu ilk bölümlerden başlayarak yöre insanının ağız özelliklerine de yer verilmiştir. Bu romanda dikkati çeken bir başka unsur daha yer almaktadır. Gençliğim Eyvah'taki Güliz'den sonra bu romandaki Handan okumuş kadın tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Güliz'in karakterini İhtiyar oluşturmaya çalışmıştı, Handan'ın ise yalnız olduğunu görüyoruz. Annesinin ölümünden sonra içinde oluşmaya başlayan kinle birlikte şekillenmeye başlayan karakteri, Handan'ın hayatını oldukça zorlaştıracaktır.

“Hep Aynı Şarkılarla” başlıklı bölümde Şehir Kulübü'nde vakit öldüren “aydınlardan” söz edilir. Yazar bir önceki romanında da aydınlara serzenişte bulunuyordu. Bu romanında küçük bir kasabada görevli; öğretmen, doktor, savcı, hâkim, veteriner gibi çeşitli meslek gruplarından aydınlardan halktan kopuşu oldukça etkileyici cümlelerle anlatılmıştır. Bu kopuşun karşısında Doktor Şerif yer alır. Fakat hiçbiri onu ciddiye almaz. Alaycı tavırları, iğneleyici söyleyişleri onları etkilemez. Doktor Şerif, kasabaya gelen her yeni memurda kendine bir dost aramaktadır. Yeni gelen savcı yardımcısı Orhan'la da bu yüzden tanışmak istemiş ancak onda da aradığını bulamamıştır. Şehir Kulübü bir üye daha kazanmıştır. Şerif bu duruma çok üzülür. Yalnızca kasabada değil, tüm ülkede aydın ve halk bağlantısı kopmuştur: “... ne olmuşsa olmuş, nasıl olmuşsa olmuş; Türkiye'de ip kopmuştu. İşte o aydınlık pınarının gönderdiği son ışık: Orhan!”(s.99).

Üçüncü metin halkası “Kader Olandır” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün ilk mana birliğinde eski mal müdürü Hayri Bey'in karısı Şukufe Hanım'dan söz

*Çalışmamızda eserin İletişim Yayınlarından 2004 yılında çıkan baskısı kullanılmıştır.

edilir. Şukufe Hanım ile Orhan akrabadır. Ayrıca Şukufe Hanım'ın oğlu ile Orhan aynı sınıfta okumuş, Orhan'ın kasabaya tayini çıkınca da onunla annesine bir emanet göndermiştir. Şukufe Hanım'ın olaya dâhil edilmesi bir rastlantı değildir. Orhan ve Handan arasındaki bağlantıyı o sağlayacaktır. Zirâ bir sonraki mana birliğinde Handan ve Orhan'ın Şukufe Hanım'ın evinde tanıştıklarını görmekteyiz. “Handan aşkı arayan bir kadındır. Aradığını bulmak için de hiçbir tehlikeden kaçınmaz.”(s.104). Bu durum Handan'ın eski sevgilisi olan Şerif'i korkutmaktadır. Ayrıca Şerif, Orhan'ı kıskanmaktadır. Orhan ve Handan ile ilgili bu mana birliğinden sonra bilinç akışı tekniğiyle Şerif'in halk-aydın uzaklaşması konusundaki düşünceleri verilmektedir.

Bir başka mana birliğinde Orhan'ın üvey ana elinde büyüdüğünü görmekteyiz. Bu durum Orhan ile Handan'ın daha da çok yakınlaşmasına neden olmuştur. Çünkü Handan da üvey ana elinde yetişmiştir. Aslında Handan-Şerif aşkını bitiren de bu üvey ana meselesi olmuştur. Şerif, Handan'ın üvey anasının kötü olmadığını ona anlatmaya çalışmış; fakat Handan'ın “kompleksli kişiliği” bunu anlamak yerine onun Şerif'ten nefret etmesine sebep olmuştur.

“Kader Olandır” başlıklı metin halkasını oluşturan bir başka mana birliğinde ise Handan'ın babası Operatör Cevdet Bey'in kumar borcu yüzünden evini satmak zorunda kaldığı anlatılmış, daha sonra vak'aya Eczacı Celal isminde bir karakter daha dahil edilmiştir. Eczacı Celal, Doktor Şerif'in fakülte yıllarından arkadaşıdır. Oldukça hırslı bir insandır. Birlikte kaldıkları otelin sahibinin kızıyla birlikte olan, sonra da onu sebepsiz yere terk eden Eczacı Celal “bir kere gelir insan cihâne” diye düşünenlerdendir. Ancak bunu yalnızca kendi çıkarları açısından ele alır. Şerif'le de bu nedenlerden dolayı tartışır ve bir daha görüşmezler. Eczacı Celal, diğer “aydınlar” gibi Şehir Kulübü'ne gitmez. Yalnızca işiyle uğraşır. Siyasette ve toplum içerisinde meydana gelen boşluklardan çok iyi faydalanan Celal, kısa sürede bir servet sahibi olmuştur. Celal daha önce Şerif'in birlikte olduğu Handan'ı mutlaka elde etmek istemektedir. Bunun için de Cevdet Bey'i, sürekli borç para vererek ağına düşürür. Sonunda Handan'ı kendisiyle evlenmeye mecbur bırakır. Tüm kasaba halkı buna şaşırır, fakat yapacak başka bir şey olmadığını onlar da farkındadır. Kısa zamanda bu konu unutulur. Şerif ise Handan'dan ve söylentilerden uzaklaşabilmek

için Şehir Kulübü'ne uğramaz olmuştur. Çeşitli bahanelerle, sürekli köylere gitmektedir. Onu yanında görmek isteyen Handan ise sürekli Şerif'e haber yollamaktadır. Buluşmalarında ise Celal'in yazdığı mektupları göstermekte, bu da Şerif'i daha da çok üzmektedir. Devam eden mana birliklerinde Orhan ile Handan'ın yakınlaşmaları anlatılmaktadır. Handan, Orhan'la kadınlığını hissetmek için birlikte oluyordu. Şerif tüm bunları Orhan'dan öğrendikten sonra, bir daha Şehir Kulübü'ne uğramaz. Evine kapanır Mevlâna ve Dostoyevski'yi okumaya başlar. Bunların anlatıldığı bölümde bir ara verilir, geriye dönüş tekniği kullanılarak Fakir Halit ve Doktor'un ilişkileri hakkında bilgi verilir. Fakir Halit da Mevlâna'yı okumaktadır. O da "Bir gelir insan cihâne" diye düşünür ve Eczacı Celâl'in aksine faydalı olabileceği kadar faydalı olur insanlara, ama bunu gizli saklı yapmaktadır.

Doktor Şerif, Şehir Kulübü'nden kaçışlarında kasabadan çıkarak köylere de gitmiş, buradaki insanların "aydınlar"a karşı yaklaşımının çok da iyi olmadığını görmüştür. Artık bütün vaktini Mevlâna'ya ayıran Şerif, bu konuda sohbet etmek için arada bir Fakir Halid'e gitmektedir. Bu ziyaretlerden birinde Fakir Halid, halkın, aydınların içinde bulunduğu durumdan, ekonomiden, iktidardakilerden ve onun karşısına çıkmaya hazırlananlardan söz etmiş, ardından da Şerif'e mebusluğa adaylık teklif etmiştir. Duydukları Şerif'i çok şaşırtır. Daha önce böyle bir şeyi hiç düşünmemiştir. "Bir düşüneyim, Halid Ağa"(s. 190) demekle yetinir.

Devam eden mana birliklerinde Şerif'in istemeden de olsa bu konuda düşündüğünü görmekteyiz. Bu sıralarda "Demokratik Parti'nin kurucuları, bütün yurttan yankılar uyandıran bir gezi sırasında, kasabaya da uğradılar."(s. 193). İşte Buğra'nın tüm kahramanlarının yaşadığı "dönemeç'i Şerif de bu gezi sırasında yaşamıştır: "... Şerif o günü bu hava içerisinde yaşadı ve kendi yaşamının kesin dönemecini aldı."(s. 194). Artık bu konu sık sık Şerif'in kafasını karıştıracaktır. Diğer mana birliğinde ise Buğra yine itibari âleme, gerçek hayattan insanlar yerleştirmiştir: "Recep Peker, Hilmi Uran, Şükrü Kaya, Rüştü Aras, Şükrü Saraçoğlu, Adnan Menderes..."(s. 192). Politikacıların kasabaya gelişinden sonra tanık olduğu olaylar, onun güvendiği şeylere olan inancının sarsılmasına neden olmuştur. Bugünlerde yine Şehir Kulübü'ne gitmeye devam eder. Bu arada Orhan'ın bir oyununa da tanık olmuştur. Orhan, Handan evleneceği için istifa edip gideceğini

söyler. Fakat Şerif, bir tesadüf sonucu bunun yalan olduğunu anlar. Orhan'a da söyler. Orhan'ın amacı Handan'ı paniğe düşürüp Eczacı Celal'le evlenmesini önlemektir. Zira başarılı da olur. Handan babasından, Şerif'le birlikte Eczacı Celal'e giderek bu kararını söylemesini ister. Fakat Celal bunu, borçlarının ödenmesi karşılığında kabul edeceğini söyler. Bu olayların yaşandığı vak'a zamanı sona ermeden yeni bir mana birliğine daha yer verilmiştir. Babasının Celal'le konuştuğu günün sonunda Handan da Celal'in yanına gider. Vazgeçmesini ister. Fakat Celal onunla alay ederek, bunu kabul etmek istemez. Bu sırada meydana gelen bir boşluktan faydalanan Handan, Celal'in içkisine zehir boşaltır. Tabii ki Celal bunu hemen anlar. Ama Orhan'ı, Handan'ı ve Şerif'i cezalandırmak için arkasında "Şerif'e" yazılmış bir mektup bırakarak intihar eder(s. 244). Mektubun son cümlesi "Kader Olandır"dır. Aslında Celal, her üçünün de kaderini belirleyerek gitmiştir. Bu mana birliğinden sonra vak'a zamanı birkaç yıl sonraya atlar ve olay kahramanları hakkında bilgi verilerek roman sonlandırılır. Orhan ve Handan hakkındaki bilgileri getiren Şukufe Hanım'dır. Olanları Şerif'e anlatır. Bu satırlar okuyucuya hâkim anlatıcının bakış açısıyla verilmiştir. Orhan ve Handan evlenmiş ancak mutlu olamamışlardır. Daha sonra ise kıskançlıklar yüzünden sürekli kavga eder olmuşlardır. Şerif, kıskançlığının nedeninin kendisi olduğunu hemen anlar. Tüm bu tartışmalara dayanamayan Handan da intihar etmiştir. Ayrıca Şerif de Fakir Halid ve arkadaşlarıyla konuştuktan sonra politikaya atılmış ve Ankara'ya yerleşmiştir. Şerif'e göre bunların hepsini yapan, yani bu üç kaderi yazan Celal olmuştur. Hiç istemediği halde o, Celal yüzünden politikayı seçmiştir: "Şerif zaman geçtikçe, Celal'in nasıl gaddar bir oyun oynadığını daha iyi anlıyordu. O, üçünün de hayatına yön vermişti..."(s. 270). "Üç kaderi çizip gitmişti oysa! Şerif oç almanın böylesini görmemişti. Duymamıştı. Okumamıştı."(s. 271).

Buğra, Dönemeçte'de dönemin siyasi tarihinden çok fazla uzaklaşmadan, bir aşk romanı yazmıştır. Bu aşkın ve siyasi ortamın oluşturduğu buhrandan kurtulmaya çalışan bir "aydının", Doktor Şerif'in etrafında gelişen roman, sosyal sorumluluk bilinci taşıyan Şerif'in politikaya girmesiyle sona erer. Milli Şef İnönü döneminin anlatıldığı roman yine bir kasabada geçmektedir. Hâkim bakış açısı kullanılarak yazılan romanda yazarın üslûbu zaman zaman şiirsel bir hâl almaktadır. Buğra özellikle Şerif'in söz konusu olduğu satırlarda bilinç akışı tekniğine çok sık

başvurmuştur. İnsanın hayat karşısındaki duruşunu, fıskiyenin topla oyununa benzeten Şerif, fıskiyenin önüne her gelişinde Handan'ı, kasabayı, Cevdet Bey'i, Orhan'ı, bulunduğu çevreyi, kısacası tüm hayatını gözden geçirmektedir(s. 75).

Dönemeçte romanının başkahramanı diyebileceğimiz Dr. Şerif ve Buğra arasında büyük benzerlikler vardır. Buğra sanat yaşamında Küllük'ün çok önemli bir yeri olduğunu söyler: “Küllük bir devirdir tek başına. Bilenler Küllüğü Darülfünunun -ve üniversitenin- tamamlayıcısı, hatta başlı başına bir üniversite sayarlar: ‘Küllük’ten mezunum’ diyen yalnız ben değilim... Kısacası Küllük’te besledim.”

Şerif de Küllük müdavimlerindedir(s. 65). Buğra gibi Şerif de fakir bir öğrencidir. Düşman kazanmak adlı kitabında toplanan yazılarında Tarık Buğra da tıplı Şerif gibi “aydınlardan”, aydın geçinenlerin duyarsızlığından yakınmaktadır. Bu konuda Ayvazoğlu şunları yazar: “Dönemeçte romanının en önemli kahramanlarından Dr. Şerif, İstanbul’da fakir bir öğrencilik hayatı yaşamış ve Beyazıt kahvelerinde, özellikle Küllük’te çokça vakit geçirmiştir. Yani Tarık Buğra’nın hayatından önemli çizgiler taşır. Yazar, çok partili hayata geçiş sancılarının bir kasabadan görünüşünü de, babasıyla Akşehir’de Nasrettin Hoca gazetesini çıkarırken gözlemiş olmalıdır.”⁷⁵

Romanın önemli kahramanlarından bire de Fakir Halid’dir. Halid, “Bir gelir insan cihâne” diyerek, günü boşa geçirmeyenlerdendir. Fakirliği tutumluluğundan gelir. Çok parası olduğu halde mütevazı bir yaşam sürdürmeyi seçtiği için kasabalı ona bu lakabı vermiştir. Bir tarikata mensuptur. Mevlâna felsefesini benimsemiştir. Bu vesileyle Buğra Mesnevi’den birkaç hikâye eklemiştir romana(bknz. Dönemeçte s. 28, s.157, s. 160, s. 236, s. 237, s. 267). Türk Edebiyatı’nda yayınlanan bir röportajında N. Bingöl’ün “Fakir Halid muhayyel mi, yoksa gerçek mi” sorusuna Buğra şu şekilde yanıt verir: “Bu yalnızca muhayyileme dayanan bir şey değil. Galiba şurda mesele. Tarikatlar çok, biliyorsunuz. Bunların arasında kendi içlerine kapanık ve sadece tarikat meseleleriyle, tarikatın telkinleriyle yakından ilgilenen, sorumluluklarını yakından kavramış tarikat mensupları da var. Fakir Halid geçekten

⁷⁵ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e.,s.96

-Fakir lâkabı doğru, Halit yanlış- yaşamıştır. Önceleri çok cimri tanınan sonradan ise, dünyanın en zengin gönüllü insanı olduğu anlaşılan biridir. Ve en azından kendi yöresinin meseleleriyle, kaderiyle ilgilenmiştir... Benim muhayyilem elbette bir şeyler eklemiştir ona, tohum vardır.”⁷⁶

Dönemeçte romanıyla Dr. Şerif, Handan, Eczacı Celal, Orhan gibi tiplerle çok partili hayata geçiş döneminin kasabada meydana getirdiği sancıları çok iyi verebilmiştir.

⁷⁶ N. Bingöl, Tarık Buğra ile Sanatı ve Sanat Dünyası Üzerine Sohbet, Türk Edebiyatı, Sayı:153, Kasım 1986, s.121

8.Yağmur Beklerken*

Tarık Buğra, Serbest Cumhuriyet Fırkası dönemini ele alan romanında “toplumun kaderinin, yani bağımsızlığın insana ve insanın hürlük kavramına yeteneği ile bağlantılı olduğunu göstermeye” çalışmıştır. Yağmur Beklerken, incelediğimiz diğer romanlarında olduğu gibi bölümlere ayrılmış ve her bölüm mana birliklerinde ele alınan konulara göre farklı adlandırılmıştır.

On bölümden oluşan Yağmur Beklerken’ in ilk bölümünü “Bir Açılış Töreni” adını taşımaktadır. Romanın mekânı yine kasabadır. Kasabaya bir aile parkı açılmış, açılışına da kaymakam ve kasabanın ileri gelenleri davet edilmiştir. Bu metin halkasını oluşturan tüm mana birlikleri aynı vak’a zamanı içerisinde oluşmaktadır. Romanın başkahramanı Rahmi isminde bir avukattır. Hâkim anlatıcı, Rahmi üzerinden okuyucuya bilgi verir. Geriye dönüş tekniği kullanılarak Rahmi ve ailesi hakkında özet bilgi verilmiştir.

İkinci metin halkası “Bir Başka Açılış” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ise Serbest Fırka’nın açılacağı haberinin kasabada yarattığı hava konu edilmiştir. Bu konu yalnızca “okumuş” kesimi alâkadar etmektedir. Çünkü köylü için bir tek sorun vardır: Kuraklık. Aylardır beklenen yağmur yağmamakta, bu da tüm evlerde huzursuzluk çıkmasına neden olmaktadır. Rahmi, bu sorunu şehirden pompa getirterek çözmüştür. Ele aldığımız her iki bölümde de yöre insanı konuşurulurken, o yörenin ağız özelliklerinden faydalanılmıştır.

Üçüncü metin halkası “Tavuğuna mı Kışt Dedik Len Oğlum” başlığı altında verilmiştir. Bu başlık Serbest Fırka nedeniyle birbirlerine selam vermeyen kasabalılar için seçilir. Serbest Fırka’yı kasabada açmak isteyen, kasabanın en iyi avukatı Kenan Bey’dir. Kenan Bey ve Rahmi çok sıkı dosttur. Fakat Rahmi, Serbest Fırka konusunu konuşmamak için Kenan Bey’den dahi kaçmaktadır. Öyle ki Kenan Bey çok hasta olduğu halde Rahmi onun ziyaretine bile gitmez. Fırkacılık işlerine karışmamak gerektiğini Gazi’nin buna belli bir süreliğine göz yumduğunu düşünür.

* Bu çalışmamızda eserin İletişim Yayınları’ndan 2005 yılında çıkan baskısı kullanılmıştır.

Dördüncü metin halkası “Yerle Gök Arasında” başlıklı bölümdür. Bu bölümü oluşturan mana birliklerinin sonuncusunda kasabalının dualarla beklediği yağmur yağmaktadır. Ancak bu yağmur sevinci kısa sürer. Fırkacılık çoktan kasabayı ikiye bölmüştür. Kahvede yaşanan en küçük kavgada bile hemen taraflar beli olmakta, kahve ikiye ayrılmaktadır: “Bu yer değiştirmeler, bu yan yana oturup dururken karşı karşıya geçmeler, inanıyordu ki, farkına bile varılmadan yapılıyor, ama yapılıyordu; önlenemiyordu. Bunlar, acaba gelecek günlerin ve fırkacılığın... nasıl olacağını gösteren belirtiler mi idi?”(s. 87).

“Başka Bulutlar” başlıklı metin halkası sekiz mana birliğinden oluşmaktadır. Rahmi’nin Kenan Bey’le olan dostluğu onun “Serbest Fırkacı” olarak tanımlanmasına yol açar. Rahmi ise henüz bu konuda kesin bir karara varmamıştır. Emmisi Rıza Efendi’nin de fikrini almak istemektedir. Ailece yapılan bir toplantıda Rıza Efendi hiçbir partiye üye olmamaları gerektiğini söyler. Ancak bir taraftan da Kenan Bey, Rahmi’ye, kasabanın okumuşu görmüşü olarak, üzerine düşenleri yapması gerektiği konusunda telkinlerde bulunmaktadır. Rahmi her ikisini de kırmak istemez ve kendi içerisinde bir ikileme düşer. Bunların anlatıldığı satırlarda bilinç akışı tekniği kullanılmıştır. Bu metin halkasının son mana birliğinde artık Rahmi bir karara varmıştır; Kenan Bey’e bu işlerle uğraşamayacağını söyleyecektir(s. 113).

Altıncı bölüm “Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri” başlığını taşımaktadır. İlk mana birliğinde Rahmi, kasabanın doktoru Fazıl Bey’le, hasta olan Kenan Bey’i görmeye gitmektedir. Kenan Bey o kadar kötü görünmektedir ki Rahmi dayanamayarak Serbest Fırka’yı kasabada açabileceğini söyler. Hemen ne yapabilecekleri konusunda konuşarak harekete geçerler. Fakat Rahmi’nin bu kararından –savaşta şehit olan babasının yerine koyduğu– amcası Rıza Efendi’nin haberi yoktur. Rahmi en çok, amcasının vereceği tepkiden çekinmektedir. Ancak beklediği gibi olmaz, Rıza Efendi bu karara memnun olmuştur. Çünkü onlar istese de istemese de etraf onları bu fırkacılık işine bulaştıracaktır.

Yedinci bölüm “İnsana Bir de Düşman Lâzım” başlığı altında verilmiştir. Bu

metin halkasında “Halk Fırkası’nın müfettişlerinden Hilmi Bey”in kasabaya gelişi anlatılmaktadır. Hilmi Bey, bir vesileyle Rahmi’yle de tanışır. Kenan Bey’i de tanıyan Hilmi Bey, Rahmi’den çok etkilenmiştir. Onu yemeğe davet eder. Rahmi, Hilmi Bey’i kıramaz ve yemeğe katılır. Yemekte konuşulanlar Rahmi’yi çok şaşırtır. Köylerde, kasabalarda fırkalar için yaşanan tartışmalar, Ankara’da yaşanmamaktadır. Halka başka konuşan yetkililer, hiçbir şey olmamış gibi hayata devam etmektedir. Seçimi kim kazanırsa kazansın bu böyle devam edecektir. Fakat Rahmi, bunları öğrenmekte geç kalmıştır. Artık ne olursa olsun fırkayı bırakamayacağını düşünür(s. 158). Fırkacılık yüzünden Rahmi’nin evinde de gerginlikler yaşanmaktadır.

“Bir Avuç Toprağa Bunca Kıyıl u Kaal” başlıklı sekizinci bölümde Doktor Fazıl, Kenan Bey’in öldüğü haberini getirmiştir. Bu bölüm tamamen geriye dönüş tekniğine ayrılmıştır. Rahmi’nin çocukluğu aktarılır. Bu sayede Rahmi, Kenan Bey’i neden babası gibi sevdiğini anlayacaktır(s. 170). Sekizinci metin halkasında mekân değişmektedir. Rahmi, Kenan Bey’in ölümü nedeniyle İstanbul’a gider. Hilmi Bey’le de buluşan Rahmi, milletvekilliği için, Serbest Fırka seçimi kazanmasa dahi, kendisine de teklif gelebileceğini söyler.

Dokuzuncu metin halkası “Dağı Dağa Küstüren” başlığı altında verilmiştir. Seçim zamanı gelmiş, Serbest Fırka da seçime katılmıştır. Seçim günü hiç istenmeyen olaylar yaşanmış, Rahmi olayları güçlkle yatıştırmıştır. Seçimi kaybeden Serbest Fırka kapatılır.

Son bölüm “Irmaklar Yokuş Yukarı Akıyor” başlıklı bölümdür. Seçimlerden sonra kasabada her şey yavaş yavaş eski haline dönmektedir. Bu arada Rahmi’ye Ankara’dan bir mektup gelir. Mektupta Rahmi’ye milletvekilliği teklif edilmektedir. Bütün kasabanın bundan haberi olur. Rahmi yeniden bir karmaşa içine düşmüş, ne yapacağını bilememektedir. Yine amcası Rıza Efendiyle konuşur. Rıza Efendi pek olumlu bakmamaktadır. Rahmi’yi yemeğe çağırır ve kararını sorar: “Bir karar verdin mi?”

Rahmi gülüyor:

‘İki karar mı var ki, birini seçeyim be emmi?’

Ve gülüşü değişmiş olarak ekliyor:
'Neyimiz eksik çok şükür.'"(s. 227).

1929'da bütün dünyada görülen ekonomik bunalımın Türkiye'yi olumsuz yönde etkilememesi için bir parti kurulması kararlaştırılır. Mustafa Kemal'in isteği ile Fethi Okyar, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurar. Yağmur Beklerken'de anlatılan da bu dönemdir. Yaşanılan kuraklığın ve ekonomik bunalımın içine bir de siyasi gerginliğin girmesiyle birlikte bir kasabada yaşanan buhran konu edinilir. Romanın basımından hemen sonra yaptığı bir röportajda Buğra romanı için şunları söylemektedir: "Şimdi elimde Yağmur Beklerken isimli bir roman var. Rayına oturdu sanıyorum. 1930'u, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı ve büyük kuraklığı... toprağı ve insanları. Rahmet bekleyişini anlatmak iddiasında. Ve, Küçük ağa ile Dönemeçte'de olduğu gibi, bir küçük kasabadan, o insanların açısından ve o insanların töreleri, yaşayışları, ilişkileri, dünya görüşleri ile birlikte."⁷⁷ Romanda kasabanın adı verilmektedir. Küçük Ağa'da adı zikredilen Akşehir'in köyleri bu romanda da geçmektedir. Zirâ "Kitap" dergisinde Yağmur Beklerken'in yayımı dolayısıyla çıkan değerlendirme yazısında şu satırlara yer verilmektedir: "Romanda olayların geçtiği Anadolu kasabasının adı verilmiyorsa da, bunun, Tarık Buğra'nın doğduğu ve çocukluk yıllarını geçirdiği Akşehir olduğu anlaşılıyor. Romanın kişileri, onun yakından tanıdığı Akşehirli hemşerileridir. Olaylar da bu kasabada geçer."⁷⁸

Olaylar, hâkim anlatıcının bakış açısından verilmiştir. Romanda konuşturulan kişiler, tıpkı gerçek hayattan alınmış gibidir. Yörenin ağzıyla konuşturulan kişiler, okuyucuya oldukça sempatik gelmektedir. Buğra yine romanı küçük hikâyelerle destekleyerek oluşturmuştur(s. 118). Ele alınan konular (daha sonraki bölümlerde daha ayrıntılı ele alınacaktır) Gençliğim Eyvah ve Firavun İmanı romanlarında da aynen geçmektedir.

⁷⁷ Y. Tunalı, Tarık Buğra'yla..., Töre, Sayı:116-117, Ocak-Şubat 1981,s.75

⁷⁸ Yağmur Beklerken, Kitap, Aralık, 1981, c-1,sayı:4, s.6

9.Dünyanın En Pis Sokağı*

1982 yılında Tercüman’da tefrika edilen Dünyanın En Pis Sokağı, 1989 yılında kitaplaştırılmıştır.⁷⁹ Bu kitapta da vak’a yine hâkim anlatıcının bakış açısından verilir. Ancak bu romanda Tarık Buğra, anlatmak istediğini tam olarak verememiş gibidir. Aynı sokakta yaşayan, aynı mekânda vakit geçiren farklı kahramanların tek tek hikâyesi anlatılmıştır. Bu bölümde de kahraman anlatıcının bakış açısından faydalanılmıştır(ss. 75–101). Kan davasının anlatılmasıyla başlayan vak’a zinciri bu şekilde sona erdirilmiştir. Ayrıca bu romanda da vak’anın başladığı yer kasabadır; fakat vak’a İstanbul’da son bulur. Vak’a yine bölümlere ayrılarak anlatılmış, her metin halkası farklı bir isimle adlandırılmıştır. İncelediğimiz diğer romanlarına göre bu romanda bölüm sayısı kısa tutulmuştur.

Üç bölümden oluşan romanın ilk metin halkası “Hacı Bey’i Öldürmek” başlığını taşır. Ali adındaki kahramanın kan davası nedeniyle Doğancılar köyünden Sarı Mehmet’i öldürüşü anlatılır.

“Dışardan” başlıklı ikinci metin halkasında romanın asıl kahramanı Yılmaz ve arkadaşı Fazıl vak’aya dâhil edilir. Yılmaz ve Fazıl “Galatasaray’dan arkadaşları. Fazıl Hukuk Fakültesi’nden sonra askerliğini yapmış, Siyasal Bilgiler’e de gitmiş ve sonunda da idareciliğe karar vererek burada göreve başlamıştı.”(s. 12). Yılmaz ise aynı kasabada doktorluk yapmaktadır. Fazıl’ın Yılmaz’a, kan davası nedeniyle Ali’nin Mehmet’i öldürdüğünü söylemesiyle birlikte iki metin halkası birbirine bağlanır. Bu metin halkası geriye dönüş tekniği kullanılarak sona erdirilir. Yılmaz da kan davasını yaşamıştır: “Doktor Yılmaz kan gütmenin ne olduğunu biliyor; hem de, Fazıl gibi, gözlemlerle, izlenimlerle değil; içinden.”(s. 16). Yılmaz’ın babası kan davası nedeniyle öldürülmüş, abisi de sakat bırakılmıştır.

İkinci mana birliğinde Yılmaz ve Fazıl kan davası üzerine konuşmaktadırlar. Fazıl, kan davasını kadınların tetiklediğini düşünmektedir. Bu mana birliğin

* Çalışmamızda eserin Ötüken Neşriyat’tan 1989 yılında yapılan baskısından yararlanılmıştır.

⁷⁹ Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s.24

tamamıyla Fazıl'ın kasabadaki kadınlar hakkında düşüncelerine ayrılmıştır. Romanda dikkati çeken bir husus, kasabanın kadın tipinin tüm ayrıntılarıyla tasvir edilmesidir. Yalnızlar, Gençliğim Eyvah, İbiş'in Rüyası ve Dönemeçte romanlarında yalnızca okumuş kadınlar üzerinde duran Buğra, bu romanında daha da ayrıntılı bir biçimde kasabalı kadın tipi üzerinde durmuştur. Devam eden diğer mana birliklerinde de yine kan davası konusu üzerinde durulur.

“Dağların ardında bir benzerin var” başlıklı metin halkasında bilinç akışı tekniğiyle Yılmaz'ın babasının öldürüldüğü gün anlatılmaktadır. Yılmaz, yanlarında çalışan ve kendisini “kan davası kurbanı” olmaktan kurtaran Reşo'yu, “Reşo yüzü”nü asla unutmaz(s. 23). Reşo, Yılmaz'ı babasının kanı yerde kalmasın diye kurtarmıştır. “Ve Yılmaz, delicesine koşturulan atın üstünde, kendisini bağrına basmış kaçırırken gördüğü Reşo yüzünü hiçbir zaman unutmamıştır ve unutmayacaktır:

Ve Reşo bunu Yılmaz için değil, ağası için, ağasının kanı yerde kalmasın diye yapmıştır; çünkü Yılmaz'ın ağabeyi kurşun yemiş, cansız gibi yatmaktadır.”(s.23).

“İnsanlar kaderlerini kovalar ve kaderler kesişir” başlıklı metin halkasını oluşturan mana birliklerinde ilçede çıkan bir haftalık gazeteden yazarlık teklifi alan Fazıl'ın heyecanı anlatılmaktadır. Fazıl daha önce de bu gazeteye yazılar göndermektedir. Fakat bu kez yapılan teklif reddedemeyeceği kadar güzeldir. İşinden istifa eden Fazıl, İstanbul'a gitmeye karar verir. Yılmaz da bu karara sevinir ancak “başarının insanları çirkinleştireceğini”(s. 33) düşünmektedir. “Yılmaz, ‘başarının çirkinleştirmesi’nden söz ederdi. Kaç kişide, kaç kere görmüşlerdi bunu! Hem de çeşitli konularda ve her düzeyden insanda. Meselâ buğday fiyatlarındaki aşırı artışla zenginleşiveren köylülerde, meselâ pokerde veya briçte kazananlarda, meselâ seçim kazanan partilerde, gene meselâ yetkisi artan memurlarda ve meslektaşlarından fazla tutulan doktorlarda, avukatta, dışçide!”(s. 33). Buraya aldığımız bu paragrafın hemen her cümlesi daha önce incelediğimiz romanlarının konusunu oluşturmaktadır. Örneğin Yağmur Beklerken ya da Dönemeçte romanında birden zenginleşen ve bunu hazmedemeyen köylülerden sık sık bahsedilir.

Bir diğerk mana birliğinde İstanbul'a giden Fazıl'ın Yılmaz'ı aramadığından söz edilmektedir. Yılmaz da artık Fazıl'ın yazılarını takip etmez olmuştur: "Yılmaz, artık Fazıl'ın belli bir politik çizgiye kaydığını bile bilmiyor, çünkü artık onu pek okumuyordu."(s. 38). Takip eden mana birliğinde ise Yılmaz'ın İstanbul'daki arkadaşı Cavit'ten bir mektup gelir. Cavit, özel bir hastane açmak için onu İstanbul'a çağırılmaktadır. Ancak Yılmaz için İstanbul hatıraların canlandığı bir mekândır. Kan davası olduğu Selim ile orada tanışmış, üstelik bilmeden onunla çok sıkı dost olmuştur. Ağabeyinin ve Reşo'nun tüm ısrarlarına, baskılarına karşı çıkan Yılmaz, kaçıp kasabaya yerleşmiştir. Fakat artık bunlarla yüzleşmesi gerektiğini düşünür ve İstanbul'a gitmeye karar verir.

"Ayna" başlıklı metin halkasında Yılmaz ve Fazıl'ın karşılaşması anlatılmaktadır. Yılmaz, Fazıl'ın eskisi gibi olmadığını, değiştiğini düşünmektedir. Vak'anın başladığı zamandan Yılmaz'ın İstanbul'a geldiği ana kadar 1,5 yıl geçmiştir(s. 45). Bu süre Fazıl'ı çok değiştirmiş, ondan, sahip olduğu birçok güzelliği alıp götürmüştür.

"Ayna" adlı metin halkasını oluşturan ikinci mana birliğinde Fazıl, Yılmaz'ı alarak yazar arkadaşlarıyla toplanıp yemek yedikleri bir mekâna götürmektedir. Lokantanın bulunduğu sokak ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir(s. 51). Lokantanın içindekiler ve dönen sohbet dönemeçte romanındaki Şehir Kulübü'nü hatırlatmaktadır. Gazetelerdeki yazılarıyla gündemi oluşturan yazarlar çözümü olmayan bir problemin peşindedirler. Bu metin halkasını oluşturan mana birliklerinin vak'a zamanı aynıdır. Son iki mana birliğinde vak'a zamanı yine aynı kalırken mekân değişmiş, Fazıl'ın evi olmuştur. O gece Fazıl, Yılmaz'ı görüşüyle birlikte, kaybolan benliğini yeniden bulur fakat hayatı değiştiremeyecek bir maceraya girmiştir(s. 67). Yılmaz geceyi Fazıl'ın evinde geçirdiği gün onun kitabını da gözden geçirme fırsatı buldu. Fazıl, köydeyken eleştirdiği yazarlar gibi yazmıştı kitabını: "Fazıl da aynı şeyi yapıyordu; okuyucularını kışkırtıyor, karşı düşüncelerle, yorumlarla, anlayışlarla; değil hoşgörüyü, barışa, hatta ateşkesle yanaşmaz kinlere, düşmanlıklara itiyordu. Politika, başta partiler, alanı; tam bir savaş alanı olsun istiyordu."(s. 68).

1980'e yönelen bu kasaba insanların, son birkaç yılda birbirlerinden nasıl koştuklarını, kırılmaz saplantılarla nasıl gruplaştıklarını da hatırlatmıştı Fazıl ona; Fazıl, birbirlerinden selamı sabahı kesen, alışveriş etmeyen, kahvelerini hatta mescitlerini, hocalarını ayıran o insanların Eğridikli kadınlarından biri idi artık. Hemen hemen her yazısında, edebiyatla ilgili olanları dâhil, "Sakin ha" diyordu, "kininizi gevşetmeyin"(s. 69).

İkinci bölüm iki metin halkasından oluşmaktadır. İlk metin halkası, kitapla aynı adı taşıyan, "Dünya'nın En Pis Sokağı" başlığını taşımaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi İstanbul'un bir sokağı anlatılmaktadır. Ona bu ismi Yılmaz takar: "Minareye doğru yürüdünüz mü, Yılmaz'ın daha sonraları takacağı adıyla, Dünya'nın En Pis Sokağı'na girdiniz demektir."(s. 73). Bu metin halkasını oluşturan mana birliklerinden her biri o sokakta yaşayan birinin hayat hikâyesine ayrılmıştır. Zühre (s. 89), Çapar (s. 88), Baki (s. 92), Emekli matematik Hocası (s. 102), Cevdet (s. 107), Sezai (s. 111)... Bu insanların hepsi de birçok badireler atlatıp daha sonra Dünya'nın En Pis Sokağı'na yerleşmiş, vakit geçirmeye çalışan insanlardır.

Üçüncü bölüm üç metin halkasından oluşmaktadır. İlk metin halkası "Değişmeyenler" başlığını taşımaktadır. Yılmaz İstanbul'a yerleşeli üç yıl olmuştur. Bu arada Dünya'nın En Pis Sokağı ona çok şeyler kazandırmıştır. Yılmaz'ın Fazıl'ı anımsadığı mana birliklerinde geriye dönüş tekniği kullanılmıştır(s. 123). "Rüya" başlıklı ikinci metin halkasında Yılmaz, kendisini yeniden kan davasının içinde görür. Ertesi gün Yılmaz, daha önce çok samimi arkadaş olan iki gencin sağ – sol çatışması yüzünden birbirini bıçakladığını öğrenir: "... Yılmaz'ın – yemin etse başı ağrımaz – can ciğer iki arkadaş gibi gördüğü iki gencin biri it, öteki Moskova uşağı olmuştu."(s. 130).

"Gerçeğe Dönüş" başlıklı metin halkasında ise Yılmaz'ın tıpkı Şerif gibi kendine gelişi anlatılmaktadır. Yılmaz, sokakta bir pokerciden şu sözü duyuyor: "Biz kendi işimize bakalım." Artık o da buna karar vermişti, yalnızca kendi işine bakacaktı:

"-İşimize bakalım" diye geçirdi kafasından.

“Ötesi laftı. Çürüyüş ve çürütüştü. Ancak işine bakanlar kazanır ve kazandırabilirdi.”(s. 132). Gençliğim Eyvah adlı romanında da Tarık Buğra böyle bir mesaj vermeye çalışmıştır. Yılmaz’ın kendisini buluşuyla birlikte vak’aya yeniden dönülür. Cavit ve Yılmaz’ın işleri çok iyi gitmiş, bir tane hastane yetmez olmuştur. Yeni bir hastane açmaya karar veren Cavit’in aklına Selim gelir. Selim, Yılmaz’ın kanlısıdır. Ancak bunu Selim’in kendisi de bilmemektedir. Cavit hem bu konuyu konuşmak hem de Selim’in ailesini görmek maksadıyla onun yaşadığı yere, Sakarya’ya gitmeyi teklif eder. Yılmaz aynı tedirginliği yeniden yaşar. Fakat artık birçok şeyi sonuca bağlayabilecek olgunluğu kavuşmuştur Yılmaz. Yaşadığı tüm buhranların, gel-gitlerin nedenini bulmuştur: “Biliyordum artık; ardında iz bırakmadan kasabaya kaçışı ve asıl önemlisi, İstanbul’a – güya nostaljik – dönüşü, sonra da nerdeyse, Dünya’nın En Pis Sokağı’ndakilerden biri haline gelişi, o değilse bile, o sokağın halkıyla bu kadar ilgilenişi, kesinlikle, Reşo ile ağabeyi yüzündendir.”(s.137). Yılmaz tüm korkularını yener ve Selim’in evine gider. Orada gördüğü mutlu aile tablosu onu çok duygulandırmıştır.

“Atladım Geçtim İrmaktan” başlıklı son metin halkasında Yılmaz’la Cavit’in Sakarya’dan dönüşleri anlatılmaktadır. İstanbul’da çok şiddetli bir yağmur yağmaktadır. Yılmaz, yağın yağmura aldırış etmeden Dünya’nın En Pis Sokağı’ndaki Elif adlı lokantaya gider. Burası Fazıl ve arkadaşlarının sık sık gelip sohbet ettikleri yerdir. O gece de, Fazıl hariç, herkes oradadır ve yine aynı konular konuşulmaktadır. Yılmaz onların suyla dolan lokantadan çıkma çabalarını izler ve diline dolanan şu mısraı söyleyerek oradan ayrılır: “Atladım, geçtim ırmaktan”(s.147). Roman bu cümleyle sona erdirilir.

Tarık Buğra’nın diğer romanlarıyla karşılaştırıldığında hem dil hem de konu itibarıyla oldukça kısır kalan bu romanı okuyucuda, tamamlanmamış izlenimi bırakmaktadır.

10.Osmancık*

Tarık Buğra'nın son romanı Osmancık'tır. Beş bölümden oluşan Osmancık romanının kuruluşu da tıpkı diğer romanlarda olduğu gibidir. Birinci bölümün ilk metin halkası "Gün Doğmak İçin Batar" başlığını taşımaktadır. İlk mana birliğinde hasta yatağında ölümü bekleyen Osmancık'ın Bursa'ya gömülme isteğiyle oğlu Orhan'dan haber beklediği anlatılmaktadır. En sonunda Osmancık'a beklediği haber gelir ve Osmancık hatırlamaya başlar. Bu mana birliğinin sonuna iki nokta konulmuş ve yeni bir metin halkasına geçilmiştir. Artık romanın sonuna kadar geriye dönüş tekniği kullanılarak Osmancık'ın hayatı anlatılacaktır.

İkinci metin halkası "İlkbahar Selleri" başlığını taşır. Bu metin halkasının çekirdek fonksiyonu yüklenmiş olayı Osman'ın Şeyh Ede Balı ile tanışmasıdır. Öfkesine ve gururuna sürekli yenik düşen Osmancık sağlıklı kararlar alamamaktadır. Bu hem babası Ertuğrul Gazi'yi hem de babasının silah arkadaşlarını rahatsız etmektedir. Bu nedenle çok iyi savaşçı silah kullanmasına rağmen Ertuğrul Gazi kendi yerine büyük oğlu Gündüz Alp'i düşünmektedir. Osmancık'ın kişiliği hakkında bilgi veren bu mana birliklerinin ardından Şeyh Ede Balı vak'aya dâhil olur ve Osman'a öfkelerini yenmesi konusunda telkinlerde bulunur. Fakat bu durum Osman'ı daha da sinirlendirmiştir. Bundan sonra nereye giderse Şeyh Ede Balı'nın yüzü ve söyledikleri Osmancık'ı hiç rahat bırakmaz. Devam eden mana birliklerinde Osmancık'ın Bizans tekfurlarından Kalanoz'la tanışması anlatılmaktadır(s. 17).

İkinci metin halkasını "En önemli gerçek ve yaşayan tek gerçek geçen günlerdedir" başlıklı bölüm oluşturmaktadır. Bu metin halkasındaki mana birliklerinde Osmancık'ın yavaş yavaş kendini buluşu anlatılmaktadır. Daha önce abisi Gündüz'ün babasının kılıcını almasına ses etmeyen Osmancık, artık kılıcın çok farklı anlamlara geldiğini düşünmektedir. Bu arada mevsim değiştiği için yayla göçü yapılacaktır(s. 29)

Üçüncü metin halkası "Ad neme gerek! Ad sana gerek!" başlığı altında

* Çalışmamızda eserin 2005 yılında Ötüken Neşriyat'tan çıkan 19. baskısı kullanılmıştır.

verilmiştir. Osman, Domaniç yöresinde at sürerken bir dervişle karşılaşır. O da Kayı boyundandır. Bu karşılaşmadan sonra babasının arkadaşlarından Aykut Alp bu derviş ve buna benzeyen daha birçoklarının Kayı boyunun amacını gerçekleştirmek için Domaniç'te olduklarını söyler. Artık Osmancık da yalnızca bu ülkü için yaşayacaktır. Ede Balı'yı şimdi daha iyi anlayan Osmancık, onunla konuşmak ister. Ede balı'nın evine gider ve dergâhta bir odaya yerleştirilir. Fakat Ede Balı onunla hemen konuşmak istemez, sabrını ölçmek niyetindedir. Osmancık da büyük bir sabır gösterir ve kendisine verilen odada epey bir süre kalır. Fakat kalmaktaki amacı Şeyh Ede Balı değil kızı Malhun Hatun'dur. Daha sonra kendisini görmeye gelen Şeyh Ede Balı'ya da bu gerçeği itiraf eden Osmancık ondan kızını ister ve red cevabı alır. Malhun Hatun'u isteyen bir de Al Zahid vardır. Ede Balı kızını ona vermek istemez. Hırslarına düşkün olan Al Zahid bunun sorumlusu olarak Osmancık'ı gördüğünden onu öldürmeye karar verir. Bunu da İnönü Beyi'nin evinde kurulacak olan mecliste yapmaya karar vermiştir(s. 55).

Dördüncü metin halkası “Çatışmanın Dışında Bir Adam” başlığını taşımaktadır. Oldukça kısa bir metin halkasıdır. Bir önceki metin halkasının kaldığı yerden değil de Osman'ın “Malhun'u istemesinin” reddedilişinden olaya devam edilmiştir. Artık Osmancık'ın bir tek derdi vardır, Malhun Hatun. Onun için Ede Balı'nın istediği gibi olmaya, en azından onun istemediklerini yapmamaya karar verir(s. 59).

Beşinci metin halkasının başlığı bir Hadis-i Şerif'ten alınmıştır: “Gönülden istek olunca ırmaklar yakındır. Yolları bitmez göstere isteksizliktir.” İlk mana birliğinde İnönü'ye giderken Osman'ın yaşadığı tedirginlik anlatılmıştır. Metin halkasının çekirdek fonksiyonu yüklenmiş vak'a parçası Al Zahid'in İnönü Bey'in evini basmasıdır. Osman ve arkadaşları Al Zahid'i mat etmeyi başarmıştır. İnönü gecesinin davetlilerinden biri olan Mihal'i Osman ve arkadaşlarının tutumu çok etkiler(s. 71). Kendi milletini ve dinini sorgulamaya başlar.

Altıncı metin halkasında Şeyh Ede Balı'nın Osmancık'ı görmek istediği haberi iletilir. Bu haberin gelişiyile birlikte bilinç akışı tekniğine yer verilerek Osmancık'ın zihninden geçenler anlatılmıştır.

Yedinci metin halkası “Vakti Gelmeyince Güller Açar mı?” başlıklı bölümdür. Osmancık Ede Balı’nın yanına gider. Fakat onunla konuşan yine Ede Balı değildir. Dursun Fakı onun adına konuşur ve Osmancık’ın nasıl olması gerektiğini anlatır. Bu arada Osmancık’ın Malhun Hatun’u istemesinin üzerinden bir yıl geçmiştir(s. 76). Bu ziyaretin ardından Osmancık da, gördüğü rüyalar da değişmeye başlamıştır. Son metin halkası bu rüya haberiyle son bulur(s. 85).

Sekizinci metin halkası vak’aya uygun olarak “Rüyaları Aydınlatan Şey” başlığıyla verilmiştir. Osman rüyasında oğullarını, oğullarının oğullarını ve oğullarının torunlarını sancak taşıırken görmüştür. Bu rüyasını Şeyh Ede Balı’ya da anlatır. Artık Şeyh Ede Balı’ın istediği gibi olmuştur; sabırlı, öfkesi kontrol edilir. Ve artık Osmancık, babasının, Şey Ede Balı’nın, Kayı boyunun ülküsünü bilmektedir; Sancağı, İslam’ı dünyaya yaymak. Bunları Ede Balı’ya anlatan Osmancık, Malhun Hatun’u da almayı başarmıştır. Malhun Hatun onun rüyasını gerçekleştirebilmesi için “Zümrüd-ü Anka”sı olacaktır(s. 97).

Dokuzuncu metin halkası “Bir Kuluçka Meselesi” başlığını taşımaktadır. “Gökçe” adında bir kadının anlattıkları üzerine bu ad verilmiştir. Tüm mana birliklerinde “Osmancık’ın Osman olması”, değişmesi anlatılmaktadır. Artık Osman babasının yerini alacak kişi olarak düşünülmektedir.

İkinci bölümün ilk metin halkasına Şeyh Ede Balı’nın bir cümlesi başlık yapılmıştır.: –“Ey Osmancık; Tanrı yolunu ve gözünü ışıtsın; gönlünün, kılıcının gücünü pekiştirsin; haktan, adaletten, insaftan, azimden garip komasın.” Olay bir tek vak’a etrafında gelişmektedir. Osman, Kayı boyunun yeni beyi olmuştur.

Onuncu metin halkası –“Beğ sen isen, buyur ki uyalım. Yok o, beğ ben isem baba, oğlunun beğliğini bereleme.” Başlığıyla verilmiştir. Osman, arkadaşı Mihail’e saldırı düzenleneceğini duymuş ve onu korumaları için adamlarını göndermiştir. Fakat Osman’ın bu şekilde yeni düşmanlar kazandığını düşünen Ertuğrul Gazi, oğlunu uyarma gereği duyar. Bunun üzerine Osman, babasına, bu metin halkasına başlık yapılan yukarıdaki cümleyi söyler(s. 152).

On birinci metin halkasının başlığını yine Osman Bey'in bir sözü oluşturmaktadır: –“Ulu babam Ertuğrul Bey Gazi'nin ulu yoldaşı Ak Timur, var tekfüre dedi ki...” başlıktan anlaşılacağı gibi Osman Bey artık cihat hazırlıklarına başlamaktadır. Bunun için de önce çevre boyların beylerinin, daha sonra da Bilecik Tekfuru'nun desteğini alarak önce Tatarlar' ı kovmayı planlar(s. 169).

Üçüncü bölümün ilk metin halkası “Osman Gazi” başlığıyla verilmiştir. Osman Bey, ikinci bölümün sonunda planladığı şeyleri gerçekleştirmiş, Karacahisar'ı almıştır. Bu da tüm Kayı boyunda Osman Bey'e karşı olan sevgi, saygı ve güveni artırmıştır. Bu arada Osman Bey'in bir oğlu olur.

İkinci metin halkası “Nice badem ağacından biri”, yine Osman Bey'in seferlerinden birini anlatmaktadır. Osman Bey bu savaşlarda önce yeğeni Bay Koca'yı, daha sonra da ağabeyi Savcı' yı kaybetmiştir. Osman, savaşlarda ölen gençleri, baharda erken açıp daha sonra çiçeklerini don vuran badem ağaçlarına benzettiği için bu başlık kullanılmıştır.

“Aydos Kalesi; Kader Kalesi” başlıklı metin halkası da yine Osman Bey'in savaşlarını anlatmaktadır. Ayrıca Osman Bey'in bir oğlu daha olur. Mihail Kasses, son mana birliğinde İslamiyet'i seçmiştir. Adının da Abdullah olmasını istemiştir.

Dördüncü bölümün ilk metin halkası “Kaf dağları uzar gider. Ve her yolcusuna bir Zümrüdü Anka gerektir.” Başlığını taşımaktadır. On dört yaşına gelen Orhan, tıpkı babası gibi Zümrüdü Anka'sını bulmuştur. Ancak bu kız Holofira adında bir ecnebi kızdır. Anası Malhun Hatun, Holofira'yı istememektedir. Her şeye rağmen Orhan ve Osman Beyler Malhun'u ikna ederler ve Holofira'nın babası Yarhisar tekfuruna görücü gönderirler. Tekfur görücüleri saygısız bir şekilde ağırlar. Bunun üzerine görücüler de ona bir kılıç bırakarak dönerler. Kılıcın anlamı, savaş demektir. Ancak Osman Bey savaş için acele etmez. Uygun zamanı bekler. Aynı zamanda bu iş için hem Selçuklu sultanından hem de diğer Türk beyliklerinden yardım ister. Konya'dan Osman Bey'e gerekli yardım gelmese de kazandığı başarılar büyük bir takdir toplamıştır. Osman Bey Kulacahisar' ı, Aydos' u, Yeğli

Pazarı'nı, İkizce' yi, Mudurnu'yu, Karacahisar' ı ve İnegöl'ü almıştır. Osman Bey etraftaki tekfurların büyük tepkisine neden olmuştur. Bizans'ın en büyük kentlerinden biri olan Bursa tekfuru da paniğe kapılmıştır. Osman Bey'i savaş meydanında yok edemeyeceklerini anlayan tekfurlar, ortak bir planla Holofira'nın düğününde onu öldürmeyi kararlaştırırlar(s. 302).

Beşinci bölümün ilk metin halkası “Osman Gazi Han” başlığını taşımaktadır. Konya'dan Osman Bey'e “tuğ, sancak, kılıç, gümüş takımlı at ve meheriyle birlikte tablhane”(s. 305) gönderilmişti. Adına hutbe de okutan Osman Bey artık Han olmuştu. Osman Bey'in hanlığını bütün Türk boyları kabul etmiştir. Ayrıca Konya'dan Osman Gazi Han'a bir de mektup gönderilir, yalnızca kendisinin bilip saklaması gereken bir mektup. Sultan, Selçuklunun durumunun iyi olmadığını, bundan sonra Osman Bey'e güvendiğini söylemektedir(s. 306).

İkinci metin halkası “O cuma” başlığını taşımaktadır. Osman Bey adına hutbe okutur ve hanlığını ilan eder. Bunu da bir cuma günü, yeni yaptırdığı bir mescitte yapar. İyice büyüyen ülkesinin idaresini yeğenleri ve oğlu arasında paylaşır.

Üçüncü metin halkası “...Ve, bu arada aylar batıyor” başlığını taşır. Osman Bey'in sorumluluğu daha da artmış, bir taraftan da yaşı ilerlemiş, savaşlara katılamaz duruma gelmiştir. Artık onun oğlu Orhan'dan bir tek isteği vardır:

– “Oğul! Ben öldüğüm vakit, beni Bursa'da Gümüşlü Kubbe'nin altına koy. Bursa'yı al.”(s. 341). Son mana birliğinde Orhan Bey ve arkadaşlarının Bursa'yı kuşattığını görmekteyiz. Ancak Bursa'yı almak olay değildir.

Altıncı bölüm, son bölümdür ve iki metin halkasından ibarettir. İlk metin halkasının başlığı bir hadistir: “Dünyada garip bir yolcu gibi ol.” Osman Han da tıpkı hadisteki gibi yaşamıştır. Eline geçen her şeyi halkına dağıtmış, kendisine yaşayabileceği kadarını almıştır. Romanın ilk bölümünde Osman Gazi, oğlu Orhan'dan gelecek güzel haberleri bekliyordu. Romanın diğer bölümlerini de Orhan

Gazi'nin hatırladıkları oluşturmaktaydı. Geriye dönüş tekniğine başvurularak oluşturulan bu bölümlerde hâkim anlatıcının bakış açısından faydalanılmıştır. Son bölümde yine ilk bölümde kalınan yerden devam edilir. Can çekişen Osman Bey, Orhan Bey'den gelecek o mutlu haberleri beklemektedir. Sonunda o güzel haber gelir ve birkaç dakika sonra Osman Bey ölür.

İkinci metin halkası Osman Bey'den kalanlar başlığıyla verilmiştir. “Dünyada bir garip yolcu gibi olan” Osman Bey'in bırakacak bir şeyi yoktur; “Osman Gazi Han, her şeyi Oğuz için edinmiş, Oğuz'a vermişti. Ve Osman Gazi Han, Oğuz'a ayrıca, oğlu Orhan ile Torunu Murad'ı bırakmıştı.”(s. 350).

B. ROMANLARIN TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Bu bölümde Tarık Buğra'nın sözü edilen romanları “ferdi temalar” ve sosyal temalar olmak üzere iki ana başlık altında incelenecektir. Ferdi temalar bölümünde aşk, intihar, dostluk ve ölüm; sosyal temalar bölümünde ise siyaset, aydın- halk çatışması, din, kan davası başlıkları üzerinde durulacaktır.

I .FERDİ TEMALAR

I.a. Aşk

Buğra, romanlarının konusunu tarihten seçtiği için, romanlarında kadın kahramanlara pek fazla yer vermemiştir. Ancak asıl vak'a anlatılırken, kahramanların psikolojisine etki eden aşk maceraları da anlatılmıştır. Buğra'nın bütün erkek kahramanları, iyi yetişmiş, evine, ailesine bağlı kadınları tercih etmektedir. Bunun dışında kalan birkaç örnekte ise kahraman yanlış yaptığını anlayarak bu aşktan vazgeçer.

Yalnızlar romanının konusunu baştanbaşa “aşk” oluşturmaktadır. Kadın kahraman Hurrem, romanın ilk bölümüne akrabası olan ve sürekli evlerine girip çıkan Murad'a âşıktır. Ancak Murad, Hurrem' in annesinin istediği özelliklere sahip değildir; ayrıca Hurrem' e bir kadın olduğunu hatırlatmamaktadır. İyi eğitim almış, iyi bir aileden gelen Hurrem, aşkı karşısında ihtiraslarına yenik düşmüştür. Hurrem'e göre “Aşkın da, diplomaside olduğu gibi, belki saçma, ama uyulması gerekli ve kaçınılmaz kuralları, formaliteleri olmalıydı.”(Yalnızlar, s. 78). Kadınlığını kendisine hatırlatan, Doktor Rıza Candaş'ın isteklerine karşı gelmeyen Hurrem, hem sosyal durumu hem de yukarıda zikrettiğimiz nedenlerden dolayı Doktoru kendisine eş seçmiştir.

Hurrem'e benzeyen bir diğer kadın karakter de Dönemeçte romanının kahramanı Handan'dır. O da ihtirasları doğrultusunda hareket eder ve asıl âşık olduğu Şerif olduğu halde Orhan ile birlikte olur. “Handan'ın aradığı aşkın peşinden

sonuna kadar gideceğini, en küçük bir ümit belirtisinde bile denemeye girmekten çekinmeyeceğini biliyordu.”(s. 104).

Tarık Buğra'nın kadın kahramanları arasında aşkı yaşasa da cinsel ihtiraslarını ön plana çıkaran tek kadın Siyah Kehribar'da yer alan Sofiya adlı karakterdir. Bir erkek arkadaşı olduğu halde başka erkeklerle de birlikte olmaktan kaçınmaz:

“Sofiya' nın mukavemeti kat'i değildi. Frederiko onu yatağa kolayca attı.”(s. 177).

Yukarıda saydıklarımız dışında Buğra aşk temasını hemen hemen bütün erkek kahramanlarında bedeni bir zevkten çok, duygusal bir bağlılık olarak ele almıştır.

Doktor Rıza Candaş, Hurrem'e olan aşkını şu şekilde ifade eder:

“Duygularını iyice tart Hurrem. Ben senden bir kısıntı, bir zevk kısıntısı bile istemiyorum. Sana, senin zararına ve sen istemeden sahip olmaksızın dünyanın bütün acılarını çekmeye katlanırım... Aşkta fedakârlık aşkın kendisi kadar tatlıdır; çünkü fedakârlık aşkı ve âşığı güçlendirir, bağımsızlaştırır.”(Yalnızlar, s. 25).

Aynı romanda Murad, Hurrem'in cinsel birleşme isteğini reddetmektedir: “Hayır, Murad onun istediğini yapamayacaktı. Elinden gelmeyecekti bu. Çünkü Zehra ile veya Zehra benzerleri ile olana, yani herhangi bir zinaya benzemeyecekti bu. Sadece bunun için Hurrem'e ve kendisine kıyamazdı o.”(Yalnızlar, s. 83).

Dönemeçte romanın kahramanı Şerif ise aşkı ve kadını şöyle anlatır:

“Doktorun delikanlılık dönemi kadını kutsallaştırırdı. Seks aşkın ürünü sayılırdı. Aşk ondan başka bir şeydi ve aşk olursa olmalıydı o. Ötesi kiralık kadınların işiydi. Öyle sanırlardı onlar. Gene onlara göre kadın ancak razı olmalı idi. Aşk yoksa seksi duymamalı idi.”(Dönemeçte, s. 145).

“...çünkü doktor temizlik, dürüstlük ve arınma çabası isteyen aşkı tatmıştı bir kere.”(Dönemeçte, s. 56).

Firavun İmanı’nda Ali Yusuf, aslında kötü bir karakter olmasına rağmen aşkla tanıştıktan sonra bambaşka bir insan olmuştur:

“Küçük veya büyük çapta, ama mutlaka dürüst, namuslu bir işadamı olma hırsı bütün benliğini sardı. Ali Yusuf aşkı tadıyordu.”(Firavun İmanı, s. 43).

Siyah Kehribar’ın erkek kahramanı Fernando, bir kadına aşık olur ve aşkı için kadının kirli geçmişini görmezden gelir: “Fernando küçük sarışını, bütün yenilişleri çapında benimsemişti. O, bu kadıncıktan bir sevgili çıkaracağına emindi. Böylece mazisini boynu bükük yapanlara meydan okuyacak, intikam savaşına çağıracaktı:

“-Bataklıkta gül yetiştirmek” diye düşündüğü anlar olmuştu.”(Siyah Kehribar, s. 252)

Tarihi bir roman olan Küçük Ağa’nın iki kahramanı da aşkı tatmıştır:

“Bir dünya çöker de insanın içi fenalaşmaz mı? Nitekim Salih hastanede kendine gelir gelmez ilk olarak Raziye’ yi hatırlamış ve ‘Bitti’ diye düşünerek şarapneli bir kere daha yemiş gibi olmuştu.”(Küçük Ağa, s. 19).

“Hoca’nın göğsünü bir aşk destanı zorluyordu. Fakat konuşamadı. Konuşmayı, gönlüne gelenleri söylemeyi bir çeşit hırsızlık sanıvermişti. Eğilip dudaklarını sıcak, taze ve terli alnına dokundurdu, Emine’nin.”(Küçük Ağa, s. 251)

Gençliğim Eyvah’ ın kahramanı Delikanlı (Raşit) aşkı için, Güliz için ölmeyi bile göze almıştır(s. 253).

“Aşk, ilk ergenlik günlerinden beri içinde idi... var oluşunun ekseni gibi. Ve ölçsüz gururunun ikinci bir adı olarak: Her şey aşka lâyk olmak, aşkı hak etmek içindi. Sabırla ve titizlikle.”(Gençliğim Eyvah, s. 144)

Aşk teması kadın kahramanlar üzerinde de aynı şekilde işlenmiştir. İbiş’in Rüyası’nda Hatice, Gençliğim Eyvah romanında Güliz, Yalnızlar’ da Şükriye, Siyah Kehribar’da Melina önce duygusal bağlılığı isteyen kadınlardır. İsmi sıraladığımız bu kadın kahramanlardan hiçbiri aşkı cinsel ihtiraslarına kurban etmek istemez.

I.b.İntihar

Tarık Buğra altı romanında bu temayı işlemiştir; Yalnızlar, Siyah Kehribar, Firavun İmanı, İbiş'in Rüyası, Gençliğim Eyvah ve Dönemeçte. Yalnızlar, "Firavun İmanı" romanının kahramanı, intiharı düşündüğü halde, bu kararından vazgeçmiştir; bir de Gençliğim Eyvah romanının kahramanı intiharı, düşündüğü halde gerçekleştiremez. Dönemeçte ve Siyah Kehribar romanlarının iki kahramanı birden intihar etmiştir. Romanların tamamına baktığımızda intiharı hazırlayan sebepler hemen hemen aynıdır.

Yalnızlar romanının kadın kahramanı Şükriye, intihara karar verir. Onu bu yola iten nişanlısı Murad'ın Hurrem ile olan ilişkisidir. Hurrem' in eşi Doktor Rıza Candaş, Şükriye' nin bu kararı almasında etkili olur. Dr. Rıza; Şükriye, Murad ve Hurrem' in doğruları görebilmesi için böyle bir şeyin gerekli olduğuna inanmaktadır. Murad, Şükriye'yle evlenmek istememektedir; oysa Şükriye yıllarca onun için yaşamıştır. Bu durum Şükriye'nin büyük bir boşluğa düşmesine neden olur bunun üzerine olacakları bile bile Doktor Şükriye' ye içi zehir dolu şişeyi gösterir ve şunları söyler:

“-Peki... doğru dürüst cevap vereyim: Şu küçük şişeye bakıyordum. Ve düşünüyordum. Işıқта baksanız bayılırsınız rengine..tıpkı sizin beşbirliğiniz gibi.. altın rengi. Ama zehirlerin en korkuncudur o. Şaşırtıcı bulurum hâlâ; şifadır da. Tabîî tam gereğince verilirse. İkinci üzeri Kemer'deki hastama, son çare olarak, içirdim ondan. Yarın da vereceğim. Kısacası, demin, siz geldiğiniz zaman bu küçücük şişeye bakıyor ve düşünüyordum: Hem ölüm, hem şifa. Altın rengi. Yani çekici de.” (Yalnızlar, s. 200)

Bu cümlelerle Doktor, Şükriye'ye yol göstermektedir. Bu konuşmaların üzerine Şükriye şişeyi almaya karar verir. Zirâ Doktor, şişeyi onun kolayca alabileceği şekilde çantasına koymuştur. Şişenin çantasında olmadığını anladığı halde Şükriye' ye bakmamış, son ana kadar beklemiştir. Olay anlaşıldığında ise bu durumdan Şükriye'nin babasını , Hurrem'i ve Murad'ı sorumlu tutmuş; bu da

onların kendine gelmesini sağlamıştır. Diğer romanlardaki intiharlar, Firavun İmanı dışında, ölümle sonuçlanırken, bu romanda intiharı hazırlayan Doktor, ölümün gerçekleşmesine izin vermemiştir. Ayrıca diğer romanlarda intiharlar bazı olayların son bulmasına neden olurken, bu romanda Şükriye'nin intiharı ile birlikte her şey yeniden başlar.

Siyah Kehribar romanındaki intiharın sebebi Firavun İmanı'ndakine benzer. Romanın ikinci derece önem taşıyan kahramanları arasında sayabileceğimiz Gizo ve İvet İtalya'daki faşist baskılardan ve dünyanın gidişinden memnun olmadıkları için geride bir mektup bırakarak intihar ederler. Romanda mektup ve intiharın nedeni bir başka kahraman tarafından aktarılır:

“...Ve Allah çok râhim, çok lûtfkâr ve hatta insanlar bile güzelmış. Ama Avrupa'da bugün bir cinnet, bir alçaklık fırtınası esiyor, anafolar, hortumlar, girdaplar yapıyormuş. Bütün iş bunlardan birine kapılmamakta imiş. Yoksa kapılana ne kalırmış? Kapıldıktan sonra ısrar rezilce bir şey olurmuş. Bunun için de elveda hak edilmeyen dostluklar, elveda ödenmeyecek aşklar ve elveda kalleşçe zehirlenen hayat...mış!..” (Siyah Kehribar, s.238)

Firavun İmanı romanında intiharı düşünen kahraman Hüseyin Avni Bey'dir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından bir sürü sıkıntı çekmiş, Atatürk'e suikastle suçlanmış, ülkenin eskisinden daha büyük bir sorunla; iki yüzlü çıkarıcılarla uğraşmakta olduğuna şahit olmuştur. Tüm bunların yanı sıra Avni Bey, ailesinin en ufak ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak bir hale düşmüştür. Hasta oğlunun tahlil sonuçlarını hastaneye götürecektir para bulamayınca intihara karar verir:

“Birdenbire ölüm, kafasının içinde, mümkün olan tek teselli ışığı gibi parlayıverdi:

“Ben artık ölmeliyim.”

Mırıldanmıştı. Sesini duydu. Ölüm isteği ölüme sığınış artık şuur planındaydı. Gene dalgındı, ama artık ölçüp biçiyor, ölümü makûl, güzel ve kurtarıcı görüyordu. Ölecekti. Çünkü ölmeliydi.

Hüseyin Avni' den kurtulamayacağına göre Hüseyin Avni'ye kavuşması lazımdı.

Denize doğru yöneldi. Yeni Camii'nin arkasından geçecek, Sirkeci'den Sarayburnu'na gidecekti. Birden bire irkildi.” (Firavun İmanı, ss.223–224)

Hüseyin Avni Bey bunları düşünürken, eski bir asker olan Mehmet Çavuş onu görmüştü. Savaşta iki ayağını birden kaybeden Mehmet Çavuş, hâlâ umut doluydu; ancak kumandanının bir sıkıntısı olduğunu anladı.Onun için artık hiçbir sıkıntının önemi yoktu.Çünkü artık Cumhuriyet kurulmuştu:

“Allah ölüm acısı vermesin. Evvel Allah sonra sayenizde zafer de kazanıldı...Sonra Cumhuriyet kuruldu, daha ne isteriz?..”(Firavun İmanı, s. 226)

Bu sözler Hüseyin Avni'nin kendine gelmesini sağlamıştı. Önemli olan zaferdi. Zafer sonrası hiçbirinin umrunda değildi.Şimdi hayattan kaçmak savaşta Yunanın önünden kaçmak gibi bir şeydi(s.227).Çavuşunun sayesinde Hüseyin Avni yeniden yaşama dönmüştü.Bu romanda da bir intihar teşebbüsü yeni bir başlangıcın sebebi olmuştur.

İbiş'in Rüyası romanında intihar eden kahraman Hatice'dir. Hatice, çocuk doğuramadığı için eşinden ayrılmış ve romanın ana karakterlerinden biri olan Nahit'in tiyatrosunda çalışmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra birbirlerine âşık olan Hatice ve Nahit, Nahit'in eski bir arkadaşı yüzünden ayrılırlar. Nahit, Hatice'den intikamını sahnede almaya kalkışınca Hatice intihar eder. Aslında Hatice intiharı bu olaylardan önce haber verir. Evindeki tabancayı Nahit'e gösterirken şunları söyler:

“- Tiyatro üzerine yazılmış bir eser okuyorum efendim. Çok, çok güzel bir söz gördüm. Diyor ki, -Sahnede bir tabanca görüldü mü o mutlaka patlamalıdır- İyi mi?”(İbiş'in Rüyası, s.240)

İlk vak'a zincirinde gösterilen tabanca, Hatice'nin dediği gibi son vak'a zincirinde patlar:

“Nelerin olup bittiğini artık bütün Şehzâdebaşı biliyordu. Ama bomba iki gün sonra patladı: Hatice kendini vurmuştu.” (İbiş'in Rüyası, s.250)

Gençliğim Eyvah isimli romanda Delikanlı, ihtiyar'ın yaptıklarına artık dayanamaz ve onu ortan kaldırmayı planlar. Ancak ona ulaşabilmek neredeyse imkansızdır. Bunu bilmek onun intiharı düşünmesine neden olur; ama bu fikrinden de yine İhtiyar'ın söyledikleri yüzünden intihardan vazgeçer:

“İntihar'ı ve intiharları -ister istemez- düşündü: Psikoza, sapıklık ve yozlaşma salgınlarını düşündü. İhtiyar' dan kurtulmanın imkansızlığını tek gerçek olarak düşündü.. gördü. Ve son sigarasını yakmak üzere olduğunu, bunun içinde, farkına bile varmadan eline aldığı tabancayı dizlerinin üzerine koyduğunu gördü; uzun süreden beri onunla oynamakta olduğunu hatırladı: İhtiyar' ı iyileştirilemez bir akıl hastalığı olarak gördü.

Demek o kadar korkuyordu.. ölüme sığınacak kadar!

Çünkü, artık, İhtiyar'a ulaşmanın imkansızlığını... Afgan Tazi'sini.. öteki köpekleri.. yığınla gözcüleri, bekçileri koruyucuları düşündü; buna karşı da, onun kendisine -bunlar aracılığı ile- er, geç, şurada veya cehennem dibinde, ama kesin olarak ulaşacağını, değişmez ve değiştirilemez bir gerçek olarak kabullendi. Bu yüzden de intihar denen olayı -yeniden- düşündü; ne zaman intihardan söz açılrsa, “kancıklık” dediğini, kancıklığı da küçülüş ve küçüklüklerin en iğrenç saydığını hatırladı.

Ve onun yerine imkansızın peşine düşmeyi seçti.”(Gençliğim Eyvah, ss. 274–275)

İntihar temasının işlendiği bir başka roman ise Dönemeçte' dir. Bu romanda iki intihar vak'ası yaşanır. Romandaki Eczacı Celal isimdeki karakter, yalnızca kendini düşündüğü için kasaba halkı tarafından çok sevilmemektedir. Ancak Celal çok akıllı bir insandır; kısa sürede hatırı sayılır bir varlık edinir. Romanın kadın kahramanı Handan ise Sosyoloji bölümünü bitirmiş fakat atanamamış bir öğretmendir. Handan' ın babası doktor olduğu halde içki ve kumar yüzünden mesleğini yapamamaktadır. Bu nedenle çok da borçlanmıştır. Handan' ın babası, Operatör Cevdet Bey, sürekli Celal' den borç almaktadır. Celal de bu durumdan memnundur; çünkü yavaş yavaş olacakları hazırlamaktadır. Celal çok çirkin bir beydir. Bu hâliyle Handan'a âşık olur. Handan kadar güzel bir kızı elde etmenin tek yolu da babasına böyle bir oyun oynamaktır. Nitekim Celal'in oyunu işe yarar, Cevdet Beyin borçlarına karşılık Handan ve Celal nişanlanır. Başka bir sevdiği olan Handan bu durumdan hiç hoşnut değildir. İntiharın oluşumunu sağlayan etkenler bundan sonra başlar.

Romanda Celal'in intiharı Yalnızlar'daki Doktor Rıza'nın Şükriye'ye hazırladığı oyunu andırmaktadır. Doktor, Şükriye'nin intiharından dolayı Hurrem ve Murad'ın vicdan azabı çekmesini istiyordu. Bu romanda ise hazırladığı oyunla aynı şeyi Celal, Handan'a yaşatmak istemiştir. Handan Celal'den ayrılmak istediğini söylemek için eczaneye gelir; ancak Celal orada yoktur. Bu arada Handan, "Şiddetli Zehirler" dolabını görür ve arsenik şişesini alır. "Arsenik şişesini alırken, belki de, hatta muhakkak, Celal'i razı edemezse kendisini öldürmeye karalıydı." (s. 243) Handan eczaneden çıkar çıkmaz Celal'in evine gitti; ancak kalfa Handan'ın arsenik şişesini aldığını fark etmişti. Handan'ın hemen ardından o da Celal'in evine gitti. Kalfa, Handan'ın orda olduğundan habersiz olanları anlattı ve Handan'ın canına kıyacağını söyledi. Handan'ı soğuk bir şekilde karşılayan ve tıpkı babasına yaptığı gibi onu da aşağılayan Celal tekrar yukarı döndüğünde kadehindeki rakının arttığını ve renginin değiştiğini fark etti. "Bu arada ikinci bir kadeh hazırlamıştı. Kendi kadehini.. zehirlenmiş içkisini Handan'a uzatıyordu." (s.248) Handan kadehi almadığı gibi Celal'in bırakması için de ısrar eder; ancak Celal bir yudumda bitirmiştir. Bunun üzerine Handan içinde arsenik şişesi olan çantasını da orada bırakarak kaçar. Fakat Celal kadehleri karıştırmıştır; zehirli şişe masanın üzerinde

durmaktadır. Celal, Handan ve sevgilisi Orhan'dan intikamını alabilmek için zehir dolu kadehi içer ve intihar eder. Tüm bunları bilmeyen Handan, mr boyu, Celal'i öldürmenin verdiği vicdan azabını yaşayacaktır. Savcı yardımcısı olan Orhan, olay yerine herkes önce geldiğinden Handan'ın çantasının orada olduğunu fark eder ve çantayı alır. Orhan da delilleri gizlediği için kendini kötü hissetmektedir. Celal'in istediği olmuş, ölümü herkesi, ömür boyu sürecek bir mutsuzluğa itmiştir.

İkinci intihar vak'ası yukarı da anlattığımız vicdan azabı nedeniyle yaşanır: Celal'in ölümünün ardından Orhan ve Handan evlenmiş; ancak mutlu olamamışlardır. Evliliklerinin ardından Orhan'ın tayini başka bir yere çıkmış ancak yanına Handan'ı aldırمامıřtır. Tüm bu olaylar Handan'ın intiharını da hazırlamıştır:

“Sonra, işte, Orhan gittikten birkaç ay sonra kıymış kendine..
arsenikle... Onu nereden ve nasıl bulduğunu da kimse bilememiş.”
(Dönemeçte, s. 270)

Yukarıya aldığımız vak'alardan da anlaşılacağı gibi Tarık Buğra, intiharı kahramanlarına ders verebilmek için kullanmıştır.

I.c.Dostluk

Tarık Buğra'nın başarılı "dönemeç"ler yaşayan tüm kahramanlarının bir dostu vardır. Dostlar birbirleri için hayatlarını bile tehlikeye atmaktan çekinmezler.

Yalnızlar romanında Murad'ın arkadaşı Macit, onu, şehvet düşkününü bir kadın olan Zehra'dan korumaya çalışır:

"Murad'ı bu vahşi hırstan nasıl koruyacaktı? Koruyabilecek miydi? Takılıp kaldığı bu sorunun endişelerinden, ancak Murad'ın giderilemez romantizmi ile büyük aşkını düşünerek sıyrılmak istedi, ama Hurrem gittiği için, asıl tehlike bu olmayacak mıydı? Gene omuzlarını silkti. Herkes gibi, o da ancak elinden geleni yapabiliyordu."(Yalnızlar, s. 52)

Siyah Kehribar'da Melina, dostları için her türlü tehlikeyi göze alabiliyordu:

"Melina ve Melina'nın İvet'e karşı duyduğu o maraz denilebilecek sevgi olmasaydı Umberto için mesele bambaşka bir planda geçerdi."(Siyah Kehribar, s. 237)

"Fakat bu mazinin Melina ile Barbarya arasında tam bir kardeşlik doğuracak şekilde geçtiğine artık emindim. Melina onun ablasıydı, onu bir abla gibi şefkat ve koruma duygularıyla benimsiyordu." (Siyah Kehribar, s.240)

Küçük Ağa'da Çolak Salih ve İstanbullu Hoca dönemeci yaşarlar. Bu dönemecin ardından çok sıkı dost olurlar. Canlarını tehlikeye attıklarını bile bile Çerkez Ethem ve çetesini çökertirler(ss. 285–344).

Firavun İmanı'nda Mehmet Akif ve Hüseyin Avni birbirlerine can yoldaşlığı

etmektedir. Hüseyin Avni, umutsuzluğa düştüğü her anında yanında Akif'i bulur:

“Ve...Avni, iyi dinle beni; hakkı, hakikati, vatan ve millet tehlikede gördüğü müddetçe de; Hüseyin Avni'ler, kendilerini karşılıksız fedakarlık ve feragatlere, hatta nâmertliklere, nâmertçe darbelere sürükleyen akıllarını seçecekler.”(Firavun İmanı, s. 103)

İbiş'in Rüyası dışındaki romanlarda tüm kahramanlar dost bildikleri kişiler ile romanın sonuna kadar aynı ilişkileri devam ettirmektedirler. İbiş'in Rüyası'nda ise Nahit, Sadi'yi dost bilmiş fakat başına onun yüzünden birçok dert açılmıştır. Hem karısından hem de Hatice'den ayrılmasının nedeni Sadi'dir.

Dünyanın En Pis Sokağı'nda da İbiş'in Rüyası'na benzer bir durum yaşanır. Doktor Yılmaz ve Fazıl çok iyi dostturlar. Ancak İstanbul'a yerleşen Fazıl'ın siyasete alet olarak değişmesi onu Yılmaz'dan da uzaklaştırır(ss. 63–70).

Osmancık romanında ise romanın başından başlayarak sonuna kadar dostluk teması canlılığını korur. Osman Bey'in her başarısında “kardeşlerim” dediği dostları Akça Koca, Konur Alp, Gazi Rahman ve Sungur'un da payı vardır.

I.d.Ölüm

Tarık Buğra, ölüm temasını iki çizgi üzerinde ele almıştır. İlk bölümde ölümü bekleyen ve ne bu dünya ne de diğer dünya için bir şeyler yapan insanlar vardır. İkinci grupta ise ölümü hiç unutmadan, yaşamın, yaşamanın tadına varan insanlar vardır.

Yalnızlar romanında Hüseyin Bey, bir dizi hayal kırıklığından sonra yaşama küsmüş ölmeyi beklemektedir. Kızı Şükriye dahi umrunda değildir. Romanın bir diğer kahramanı Dr. Rıza Candaş ise yaşama hırsıyla doludur. O da ölümün farkındadır; ancak o gün gelmeden yapacağı birçok şey vardır:

“-İçinde bulunduğu zamana, elindeki imkânlarla bakan yok. Bunları beslemeye, değerlendirmeye bakan yok. Çünkü asıl kahramanlık budur ve gerçek kahramanlık yürek ister, bilek ister. Yeryüzü solucanlarla dolu: Ellerindeki güzelleştirmeye yetecek güçleri yok ya, ha bire çalışıyorlar; hatta bunu bile beceremiyorlar da, çalmak isterken kirletiyorlar. Sınırlarını çizebilen, mesuliyetlerine, şöyle silaha sarılır gibi sarılan kaç babayiğit tanırırsınız?” (Yalnızlar, s.193)

Küçük Ağa adlı romanda hiç kimse ölümü istemez. Ölümden önce görülmesi gereken zaferler vardır. Roman kahramanlarından Ali Emmi, ilerlemiş yaşına rağmen Akşehir ve çevresinde Kuvvacılar için çalışır. Hastalanıp yatağa düştüğü gün ise istediği bir tek şey vardır; vatanın kurtulması(s. 141).

Aynı romanda yer alan ve Kuvvaya destek veren Doktor Haydar Bey, savaş sırasında yaralanan ve ölen gençler için şunları söylemektedir:

“...Ana kucağını daha dün bırakan gök ekin gibi delikanlılar dinsiz, imansız, beyinsiz kurşunlara karşı sürülecekti ha!..

Kim öle, kim kala?..

Ve her şehidin ardında Şekspir'ini, Korney'ini bulamayacak bir facia, yürekler parçalayıcı bir facia yatacaktı.Yavuklular, sözlüler, saçı bitmedik yavrular, ak sakallar apak saçlar.. ve gözyaşları kırık gönüller...

Elinde bir Evliya Çelebi cildi vardı. Doktor onu görmeden, hangi sayfasına baktığını fark etmeden öyle dakikalarca tuttu. Evliya Çelebi onun için bir tek cümleden ibaretti:

“Gün akşamlıdır devletlim; dün doğduk bugün ölürüz!”

İnanç ve düşünce için yaşayan, yaşamaya, ancak ve ancak inanç ile düşüncenin yaşama dedirteceğini bilen, kısacası insanı anlayan insanların bundan daha olgun bir söz bulabileceklerini Doktor sanmıyordu.

Ölmek bir şey değildi. Bu ölümlerde gururdan şerefe kadar insanı saran bir mükâfat vardı.Fakat insan önce ölmesini bilmeliydi. Ölmek kurban edilmek, kurban olmak değildi. Hele kurban etmek hiç olmamalıydı. İşte bunlar günahı.

Evliya Çelebi, sanki bu defa, vahşi yayların dev delikanlısının ağzından, bütün milletin adına, Allah'a sesleniyordu.” (Küçük Ağa, s. 162)

Küçük Ağa romanının kahramanı İstanbullu Hoca, Kuvvaya katılmak istememektedir. Üstelik çok da güçlü bir hatip olan İstanbullu Hoca, halka, Kuvvacılara karşı koymaları konusunda telkinde bulunmaktadır. Bunun üzerine Kuvvacılar Hocayı öldürmeye karar verir; ancak hiç biri onun kadar bilgili bir insanı öldürmeye yanaşmamaktadır. Aralarında bir kura çekerler bu zor görev Yüzbaşı Hamdi' ye düşer. Yüzbaşı için bu dünyanın en zor görevidir. Çünkü Hoca kadar

değerli bir insan ölmeyi hak etmemektedir:

“O gün akşam doktor durup dururken, herkes gibi kendisi de somurtup susarken bir Yunus Emre mısraı kaçırmıştı ağzından:

“Gök ekini biçer gibi...”

Yüzbaşı Hamdi yatağında dönüp dururken bunu hatırlayıverdi: “Gök ekini biçer gibi...” Başaklar daha dolmadan! Koca Yunus’un o tekrarlanamaz şirinden bir başka mısra daha hatırlıyordu Yüzbaşı:

“Yanar içim köynür özüm...”

Yüzbaşı’nın içi yanıyordu. Çanakkale’de bir sıhhiye çadırına delik deşik taşındığı gece nasılsa öyle, Bu yangının içinde dalıp gitti.” (Küçük Ağa, s.236)

Ölüm temasının en güzel ele alındığı romanlardan biri de Firavun İmanı’dır. Ölümü tadacak olmanın insanda farklı mizaçlar yaratması örneklerle konuya çok güzel yerleştirilmiştir. Hüseyin Avni ve Mehmet Akif, romanın kötü mizaçlı kahramanı Ali Yusuf hakkında konuşmaktadırlar. Hüseyin Avni, onun mizacını anlatabilmek için bir olay anlatır. Hüseyin Avni’nin yeğenleri üstü işlemeli bir kitap açacağıyla oynamaktadır. İkisindeki açacaklar birbirinin aynıdır; ancak biri açacağı bebek olarak kullanıp severken, diğeri tabanca olarak kullanıp etrafa ateş etmektedir(s.140). Bu olayın ardından Hüseyin Avni, insanların mizaçlarındaki farklılığı gösterebilmek için bir hikâyeye daha anlatır. Bu hikâyenin kahramanları ise bir genç kız ve delikanlıdır. İkisi de birbirini çok sever ve mutlu olabilmek için her türlü imkâna sahiptir. Hüseyin Avni, hikâyeye şöyle devam eder:

“...Kısacası genç kız yenmek için gereken her şeye sahipti. Hayatı; yani şu benim işlemeli kitap açacağına benzeyen şeyi... Tabanca mı, bebek mi olduğunu bilemediğimiz şeyi.

Genç kız; insan bir defa yaşar diyordu. Delikanlı da insanın bir defa yaşadığını biliyordu. Fakat bu ‘bir defalık yaşayış’ bebek miydi? Yoksa tabanca mı? İşte bunun üzerinde anlaşamıyorlardı. Bu yüzden de ateşe düşmüş gibi yanık yanık bağırdıkları, şıpır şıpır

ağladıkları oldu. Halbuki aralarında ‘Bir gelir insan cihane, durma çak,’ diyen de yoktu...

“Daha başkalarını da tanıdım. Bunların hepsi de: ‘Bir defa yaşanır,’ diye başlıyor ve yola bu sözle çıkıyor, ama şaşılacak kadar ayrı yarı şeyler yapıyorlardı. Bizim kitap açacağı kimine göre bebek, kimine göre de tabanca idi:

“Biri, bir defa yaşanır diye içiyor, her fırsatta çiftleşiyor, çalışıyor, çırpıyor, aldatıyor, düşene rastladı mı, hiçbir sebep olmasa bile sırf keyf için bir tekme de o atıyordu. Aynı sözü benimseyen, öteki gibi, bir defa yaşandığına inanan bir başkası ise, bir def, bir tek defa yaşayacağı için verdiği sözü tutuyor, düşenin elinden tutuyor, hakkı tutuyor, adaleti tutuyordu.

“Bir defa yaşanacağını bilmek –bu herkesin gözüne batan hakikati bilmek- kimini deli ediyor, kinci ediyor, zalimleştiriyor, köpekleştiriyor; kimini de aynı hakikat, ama sırf bu hakikat hoşgörür yapıyor, dürüst yapıyor, şefkatli, yardımsever, vefakâr ve yiğit yapıyordu, kahraman yapıyordu.” (Firavun İmanı, s.140)

İbiş’in Rüyası adlı romanda ölüm teması, yoksullukla birlikte hatırlanır. Nahit’in tiyatrosunda çalışan oyuncular, yaşadıkları sıkıntıları anlatmaya başlarlar ve söz Nahit’e gelir; Nahit ölümü bir mumun bitişine benzetir. Burada Firavun İmanı’ndan farklı olarak ölümün getirdikleri üzerine değil de ölümün kendisi hakkında konuşulmaktadır.

“...su götürmez, münakaşa edilemez gerçeklerden biri de o işte, yoksulluk. Çileden çıkartıyor bu da beni. En iyisi ondan konuşacağımıza ölümden söz edelim, çok daha insanca olur.

Nahit bunu “ölümden konuşalım” anlamında söylememiştir. Fakat söz ölüme geldi. Ölüm değiştirilemezdi, devler ölüyordu. Ölmüşlerdi de. Muhammed ölmüştü. Fatih ölmüştü. Yunus Emre ölmüştü. Böcekler mi kazık kakacaktı dünyaya? Ölüm bunun için korkulacak bir şey değildi. Zaten, “Ben varken ölüm yok, o gelince

de ben olmayacağım.”

Böylece ölümün güzellerinden, kötüsünden, küçülteninden, yürek paralayanından söz edildi. Nahit de önleyemedi;

-Ben, dedi, şöyle bir mum biter gibi ölmek isterdim. Kıvrınmadan, inlemeden, ahlayıp oflamadan. Ve alev umutsuz uzanışlarla sonuna yaklaşırken, Per Günt'deki o eşsiz şarkıyı dinlemek isterdim.” (İbiş'in Rüyası, s.201)

Ölüm temasının ele alındığı bir diğer roman da Gençliğim Eyvah' tır. Gençliğim Eyvah' ın ana kahramanı “İhtiyar” adında bir karakterdir. İhtiyar, bütün değerlere ve düzenlere karşıdır ve ömrü boyunca bunları yıkmak için çalışmıştır. Ölürken ağzından bir tek kelime çıkar: “Saçma”(s.351).Bu kelime, onun, ölüm için düşündüklerinin özetidir:

“Saçma... ölüm saçma şey, ölüm olmamalıydı. Veya idam hükmü gibi bir şey olmalıydı ölüm: tifturüniler için. Üstün değerde bir hedefi ve amacı kavrayabilen bir insan, onu gerçekleştirinceye kadar veya bu amacı ve hedefi gerçekleştiremeyeceği belli oluncaya kadar yaşamalıydı. Ölüm saçma... ölüm tabiatın kendi kedisine ihaneti.. ya da, ölüm, tabiatın mendeburluğunu, beş para etmezliğini açığa vuruşu.” (Gençliğim Eyvah, s.352)

Yukarıya aldığımız paragraftan da anlaşılacağı gibi bu romanda ölüm teması diğerlerinden daha farklı tarzda ele alınmıştır. Bu İhtiyar'ın karakterinden kaynaklanmaktadır. Buğra en iyisinden en kötüsüne bütün kahramanlarını yargılamadan anlamaya çalışır. Ancak İhtiyar için böyle bir durum söz konusu olmaz. Çünkü İhtiyar, kötülük için yaratılmış bir karakterdir. Reel hayatla da konu ilişkilendirilerek verilmiştir. Dolayısıyla romanın yazıldığı dönemdeki bütün olumsuzluklar, İhtiyar'a bağlanmıştır. Bütün amacı dünyadaki güzellikleri yok etmek olan İhtiyar için yapılacak daha çok şey olduğundan ölüm, saçma, gelir. Diğer romanlarda ise karakterler ölümü düşünerek hayatlarına şekil verirler.

Dönemeçte romanında ölüm teması, tıpkı Firavun İmanı'nda olduğu gibi ele alınmıştır. Romanın asıl kahramanı Doktor Şerif'tir. Şerif ve fakülteden arkadaşı Eczacı Celal'in konuşmaları vesilesiyle bu konuya değinilmiştir.

“...Hımhım bir ses: “Bir gelir insan cihâne, durma çal” diyor, “Gez, görüş, eğlen, sıkılma, zevke dal” diyordu. Şerif sunturlu bir kalay sallamış, şeddeli bir “hasittir” çekmişti. Bu da Celal'e kendisine imiş gibi gelmiş, bu pespaye görüş veya anlayışı savunma hırsı vermişti.”

“Bu da yeni mi çıktı? Demek artık ruhun ölmezliğine.. yeniden doğuşa inanıyorsun. Köpek İhsan'ın en iyi talebesiyim ben der dururdun. Sonra ilk kadavra'dan.. kadavra dersinden gelişini de unutmadım.”(Dönemeçte, s. 27)

Bu konuşmaların ardından Şerif'in aklına bir başkası gelir; Celal' den çok farklı biri, Fakir Halid. O , “ insanoğlunun ebedî macerasına bir ölümsüzün, Mevlânâ'nın merceğinden bakabilmek için yılmaz bir sabırla uğraşmaktadır”(s.28). Onun durduğu yerden hayat, Celal'in gördüğünden çok daha başkadır:

“Fakir Halid de “bir gelir insan cihâne” diyordu. Ve “bir gelir insan cihâne” diyen daha milyonlar vardı. Ama bu gerçek hep aynı etkiyi yapmıyordu: kimileri “bir gelir insan cihâne” diye paniğe kapılıyor, çalıyor, çırpıyor, haklara, hukuklara, erdemlere kurtlar gibi saldırıyor; kimileri, gene, “bir gelir insan cihâne” dedikleri için dine, takvaya bağlanıyor; kimileri de insanın cihâne bir tek defa geldiğini, yok olup, toprak olup gideceklerini bildikleri için, aynı gerçek yüzünden dürüst oluyor, mert oluyor, erdem savaşçısı oluyordu. Doktor, “Elbette, elbette,” demiş ve eklemişti, söver gibi gene; “Elbette bir daha yaşayacak değilsin; geberip gideceksin, bütün canlılar gibi. Ama önemli olan o değil, nasıl yaşanacağıdır; o bir defalık şansı ve imkânı ve fırsatı nasıl kullanacağıdır. Bu da insanın

yüreğine kendisine karşı beslediği saygıya ve değer yargısına bakar. Fatih de bir kere yaşadı, İbrahim de. Muhammed de bir kere yaşadı. Haccac da . Mansur da bir kere yaşadı, Dahhak da. Köroğlu da bir kere yaşadı, Bolu beyi de. Neron “benden sonra tufan” demiş. İnsanın kendisinden sonra olanlar ve olmayanlar ve olabilecekler elbette vızıltıdır. Ama ya sona giderken? Ve o sona gidiş? Bunu da umursamayana it derler ve it muamelesi ederler. Bu da, bir daha yaşamayacak olanların ve cihâne bir gelenlerin karşı durulamaz hakkıdır ve bırakılmaz görevidir. Boyun eğilir.” (Dönemeçte, s.28)

Osmancık romanında ‘ölüm’ herhangi bir yaşam felsefesi haline getirilmemiştir. Yaşı ilerleyen Osman Bey, artık Azrail’in kendini yokladığını bilir. Ama onun ölümden önce gerçekleşmesini istediği bir şey vardır: Bursa’ nın alınması:

“Ölümdür bu gelen. Azrail’in ayak sesleridir işittiği. Osman Gazi Han biliyor bunu. Hem de, Malhun Hatun’ u toprağa verdiği gündün beri:

Aradan iki aya yakın zaman geçmiştir. Azrail hep başucundadır. Ama Gazi Han gene de hazır değildir. Bir burukluk var içinde: Gece, gündüz, dudakları kıpır kıpır, Allah’tan mehil diliyor.. bir müjde için.. orada, o gümüşlü kubbenin altında yatacağını bilmek için.. gördüğü ve yaşamakla eşit değerde bir soy, sop ülküsü yaptığı rüyanın gerçekleşebileceğine inanmak için!

Osman Gazi Han; ancak o zaman, ancak Bursa alırsa erebilecektir gönül rahatlığına ve ancak o zaman gülümseyerek, “Hoş geldin, hoşnudluk getirdin” diyebilecektir Azrail’e; çünkü ancak o zaman hazır olabilecektir Münker ile Nekir’e; çünkü ancak o zaman inanacaktır Allah’ın kendisine bağışladığı ömrü, gücü, mutlulukları hak ettiğine, iyi kullandığına, doğru kullandığına.” (Osmancık, s. 346)

Osman Gazi, oğlu Orhan’dan gelen güzel haberlerle birlikte gözlerini yumar, Kur’an sesleri arasında ruhunu Azrail’e teslim eder(s. 348).

II.SOSYAL TEMALAR

Bu başlık altında ele alınacak temalar arasında siyaset, aydın-halk çatışması, din, vatan ve kan davası yer almaktadır.

II.a.Siyaset

Siyaset teması, Osmancık hariç bütün romanlarda yer almaktadır. Tarık Buğra, siyaset temasını ele alırken daha çok Komünizm üzerinde durmuştur. Yer yer sağ kesimi de eleştiren Buğra, her ikisinin de halkı anlamaktan uzak olduğu mesajını vermeye çalışmıştır. Bazı bölümlerde de Atatürk'e ve Atatürk'ün adının anlaşılmadan, körü körüne kullanılmasına eleştirilerde bulunmuştur.

Yalnızlar romanının konusu aşk olmasına rağmen romanın erkek kahramanı Murad'ın hukuk okuması münasebetiyle bu konulara da değinilmiştir:

“Murad, Marks, Marksizm, Sınıf Şuuru, Sınıf Çatışmaları, İstismar gibi bazı sözlerle birlikte, bu Küçük Burjuva ve Burjuva'yı da işte o Anayasa Hukuku asistanından işitmişti.

Konunun profesörü derslerde devlet şekillerinden, sade suya tirit, hatta çok özel yorumlarla söz ediyor, her devlet biçimini anlattıktan sonra da, onu Kemalizm ile karşılaştırıyordu. Sonuç hep aynı oluyordu; yani talebeler Kemalist rejimin faşizmden de, komünizmden de, parlamenterizmden veya sendikalizmden de üstün olduğunu öğreniyordu.”(Yalnızlar, s. 43)

Siyah Kehribar'ın vak'a zamanı, İtalya'nın faşist dönemine rastlamaktadır. Bu dönem aşağıdaki gibi anlatılmaktadır:

“Cepheler isimlerini artık aldılar: Bir tarafta faşistler, bir

tarafıta kızılılar. Cumhuriyetçiler sözüne bugün artık kediler bile gülüyor. İspanya'yı korumak isteyen cumhuriyetçilerdi. Fakat artık o safın kuvvetleri Moskova'nın emrindedir. Madrid'e meylettik mi İtalya için beslediğimiz ümitlere veda etmeliyiz. Çünkü bu takdirde bize vurulacak damga hazırdır: Kızıl muhalifler. Duce ve yordakçılıarı bu fırsatı kaçırmayacaklardır. Onlar komünizmin İtalyanlara Hint yağından daha fazla tiksinti verdiğini iyi bilirler.”(Siyah Kehribar, s. 94)

Faşist İtalya döneminde sanat da siyasete alet edilmektedir. Bu durum daha sonra iki kahramanın intiharı çıkış yolu olarak seçmesine neden olacaktır.

“Üç ay önce övülen, İtalyan sanat geleneğinin yeni bir hamlesi sayılan İvet imzalı kitaplar artık, zehirleyici bir propagandanın sinsi faaliyetleri idiler, menfurdular, lanetlenmeli idiler.”(Siyah Kehribar, s. 152)

Küçük Ağa romanında İstanbullu Hoca, İttihad ve Terakkiciler için şunları söylemektedir:

“Bolşevik diye bir şey işittin mi sen? Bolşevik... Bolşevik? Ha?... Dur ben anlatayım!”(Küçük Ağa, s. 218)

“Hoca Efendi bu konuda çok şey biliyordu. Bolşeviklerin nasıl bir din, iman, mal mülk ve ırz namus düşmanı olduklarını, insanı nasıl insanlıktan çıkarıp koyun sürüsünden beter hale soktuklarını, hem de Rusya'da olup bitenlerden örnekler vere vere bir bir anlattı. Kafaların içinde Çakırsaraylı'lara, Timurlenk ve Hülâgu ordularına bin kere rahmet okutturacak, Haçlılara taş çıkartacak bir korkunçluk taşıyan canavar sürülerinin fantastik saldırıları canlanmıştı.”(Küçük Ağa, s.219)

Dönemeçte romanında “Milli Şef” dönemi konu edilmiştir:

“Milli Şef için de, pek maskeli sayılmayacak hücumlara giriştiler; Türkiye’yi düşman buyruğuna girmiş bir ülkeye benzettiler. Dolayısı ile de halk “Kurtuluş Savaşı” için seferberliği kışkırtıldı.”(s. 195)

Firavun İmanı’nda bu tür konulara daha sık rastlanır. Ancak bu kez siyaset teması işlenirken farklı bir yol izlenmiştir. Diğer romanlarda “-izm”li sözcükleri kullanan kahramanlar, savunduklarına samimiyetle bağlanmaktadır. Ancak bu romanda siyasetle uğraşanlar, kendi çıkarları için bu yolu tercih etmişlerdir. Kapitalizm, emperyalizm, komünizm vs. gibi sözcükler en çok bu romanda kullanılmıştır:

“Yoldaşlar; Anadolu’nun geçirmekte olduğu buhranı ve Şark-Rus inkılâbının bugün yöneldiği genişleme ve yayılma amaçlarını dikkate alan Yeşil Ordu ve Türkiye Gizli Komünist Fırkası Umumi Merkezleri, Üçüncü Enternasyonal’ce kabul edilmiş bulunan ‘Bolşevik Fırkası programını, tutum ve davranış programı olarak benimsemeyi uygun örmüş, çalışmalarını bu yolda birleştirmeye karar vermişlerdir. Kuruluşumuz, insanlık için bir bela olan kapitalizm ve emperyalizmin köleliğini yapan diğer firkalardan her türlü alâkayı kesmek için, Türkiye Halk İştirâkiyyün Bolşevik Fırkası adını almıştır. Türkiye Halk İştirâkiyyün Fırkası, ihtirasçı ve çıkarıcı tutumlar ve kişilerden kaçınıp sakınmayı en birinci ilke tanımıştır. Türkiye Halk İştirâkiyyün Bolşevik Fırkası’nın parolası, emekçi düşmanlarına ve emperyalizm uşaklarına ölümdür.”(Firavun İmanı, s.17)

İbiş’in Rüyası’nda ise bu işlerle uğraşan Sadi’dir:

“Bu iş İtalya, faşizm ve Musolini için de böyleydi. Rusya’ya ve komünizme gelince bunu biraz biliyordu. Maddiyun, Bolşeviklik, komünizm, Marks, Lenin, Trocki gibi kelimeler piyasaya çok daha

önceleri çıkmış, üzerinde tartışmalar yapılmıştı...”(İbiş’in Rüyası, s. 38)

“Sadi Darülbedayi’den atılmıştı. Nazizm hastalığı yüzünden tabi. Çünkü o susmasını, hiç değilse ölçülü davranmasını bilen bir nazi değildi.”(İbiş’in Rüyası, s. 59)

Gençliğim Eyvah romanında “İhtiyar” karakteriyle tüm değerlere bir saldırı göze çarpmaktadır. İhtiyar, en çok da Marks’dan nefret eder:

“... Bunu tespit eden –İhtiyar’ın deyişiyle, Merzifon eşekleri, yani– Marksistler genci daha bir benimsediler...tabî arkadaşları ve dolayısıyla birlikte.”(Gençliğim Eyvah, s. 209)

“Karşımdaki şimdi Karl Marks’tı. Marks kafasını ancak bir noktaya kadar çalıştırabilmişti; milyarlarca diksürüngen arasındaki yeri ancak bir nokta kadar önemli ve değerli idi: DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİNİZ sloganı hayli kurnazca bir buluştur; Devlet itliğinin dışında ordu kurabilmenin ilk ve yepyeni bir buluşu idi bu.”(s. 225)

Tarık Buğra, İhtiyar’a Atatürk’le ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Sizin dil dediğiniz lisan ki, Erasmus uzmanlarını rezil, rüsva etmiştir, onun dediği gibi bir deliler konusudur; senin Atatürk’ün eşsiz dehasının ve bir tek defacık, o da belli bir süre yaşayacağı hayatının en parlak, en verimli dönemini bu iki tiftûruni uzmanlık konusuna bağlayıp çıktı. Dehasına ihanettir bu.”

“Bir yorumdur bu; karşı çıkamadığı yorumdur. Dil, tarih, içki ve ‘haysiyetsiz bir çevreye tahakküm düşküllükleri’ni bir ‘kaçış’, bir ‘teslim bayrağı’ gibi gösteren yorum.”

“Asıl amaçları ve sorumlulukları ile baş edemeyeceklerini anlayan veya sezen kimselerin kârıdır bu demişti ihtiyar.”(Gençliğim Eyvah, s. 220)

Tarık Buğra, Hisar’da yayınlanan “Türkçeyi Sevmek” başlıklı yazısında da Türkiye’de yapılan dil çalışmalarına değinmiştir. Yapılan yanlışlıklar üzerinde duran Buğra, bu yanlışlıkları yapanların “Atatürkçülük” kimliğine sığınarak hareket ettiklerini söyler.⁸⁰

Serbest Fırka denemesinin bir kasabadaki görünüşünün anlatıldığı Yağmur Beklerken’de Halk Fırkası ve Serbest Fırka arasındaki mücadele anlatılmıştır. Romanın son bölümlerinde Halkçılar, Serbest Fırkacıları komünistlikle suçlamaktadırlar:

“Serbest Cumhuriyet Fırkası adına –Risebullah– çalışanlar, karılarını, kızlarını da seferber etmiş, ev ev, çarşı pazar; ‘Serbest Fırka’yı, memleket ve millet kurtulsun diye, Gazi hazretleri kurdurttu. İsmet ve İsmet’in mutemetlerinden kurtulmak için başka yol bulamadı. Gazi Paşa’ya gelmek olur mu?’ diye yayıyor, hatta oy kullanmayan kadınların hapse atılacağını söylüyorlardı.”

Buna karşılık Halkçılar da Serbest Fırka’yı bir komünistlik ve Dersim’ in öcünü almak için kullanılan bir bölücülük hareketi gibi tanıtmaya çalışıyorlardı:

“...Gazeteler bile yazdı. Lider dedikleri herif Moskof’tan para almış.” diyorlardı(Yağmur Beklerken, s. 197).

Yağmur Beklerken’ de yazar, sağ-sol kavgası nedeniyle birbirine düşen gençleri anlatırken bu temayı işlemiştir:

“Herkes, Yılmaz da öyle bilirdi. Fakat daha beş altı ay önce Allah’a Yan Bakan’ı hastaneye yetiştiren ve Yılmaz’ın –yemin etse

⁸⁰ Tarık Buğra, Türkçeyi Sevmek, Hisar, Ekim, 1967.

başı ağrımaz– can ciğer iki arkadaş gibi gördüğü iki gencin biri it, öteki Moskova uşağı olmuştu.”(Yağmur Beklerken, s. 130)

II.b.Aydın- Halk Çatışması

Tarık Buğra'nın romanlarında dikkati çeken bir diğer tema ise aydın-halk çatışmasıdır. Buğra, hemen her romanında aydınların halka yönelmediğinden, dahası, giderek halka yabancılaştığından söz eder. Bu temanın en çok işlendiği romanlar; Dönemeçte, Firavun İmanı, Gençliğim Eyvah, Yağmur Beklerken ve Dünyanın En Pis Sokağı'dır.

“Ve Murad'ın kütüphane faresi dediği bir doçent hayat pahalılığına karşı, kitaplarda suyu çıkmış, ama diyenlere pek parlak gelen reçetelerden birisinin açıklamalarını yapıyordu. Ona göre her şey bir mantık ve bilgi meselesiydi, basitti, tartışılmazdı. Nitekim işte Hitler Almanyası “büyük maliyeci” Şaht'ın yönetiminde bunları kolayca uygulayabiliyor ve bütün dünyayı saran ekonomik krizden kurtuluyordu.”(Yalnızlar, s.10)

“Türkiye'de ip kopmuştu, aydın denenlerle halkın, milletin bağlantısı kalmamıştı. İşte o aydınlık pınarının gönderdiği son ışık: Orhan!”(Dönemeçte, s. 99)

“Bir millet ki; aydının halkından kopmuş, halkını inkâr ettiği, kötülediği, horladığı, ama yerine hiçbir teklif getiremediği töreleri, gelenekleri ve değer yargılarıyla baş başa bırakıp gitmişti.”(Dönemeçte, s. 155)

Firavun İmanı'nda kendini aydın, bilgili olarak gösteren kişiler şu şekilde anlatılmıştır:

“... ustalıkları hangi işte olursa olsun, ne kadar değişik olursa

olsun, dört elle sarılacakları çabanın birisi de, kavga ve dava arkadaşlarını birbirine düşürmek, birbirine kırdırtmak, satın alamadıklarını, satın alamayacaklarını, kandıramayacaklarını azgın ve gözü dönmüş hırslara parçalatmak olacak.”(Firavun İmanı, s. 24)

“Ben, ‘Yapma değil, Avrupa’ diye bağırın işportacılarından bile yararlanmış ve öyle bağırta ben olmuşumdur. Ve ben yaygınlaştırmışımıdır o ağız açık Avrupa ve sırasına göre, Fransa, Almanya, Amerika, İngiltere, Rusya ve Çin hayranlıklarını. Ve ben unutturmuşumdur böylece mendeburlara kendilerini ve kendilerinde olan niteliklerle üstünlükleri. Ben yok etmişimdir mendeburları. Kırk yıllık yemek odasını salamence’ye çevirince bilmem ne olduklarını sanan piçler benimdir... Ortaya attığım kelimeler polise hırsız, katili bıraktırap birbiriyle didiştiren ve öğretmene beyin çürütme görevini yükleyen. Ve ben, kelimelerle, halk dediğiniz sade budalaların nasıl, aydın garnitürlü budalaların ise nasıl avlanıp nasıl tavlanaacağını, nasıl ökseye düşürüleceğini iyi bilirim.”(Gençliğim Eyvah, s. 248)

“Rıza efendi memurlarla, okumuş yazmışlarla oturup konuşuyorsa hoşlandığı için değildi bu. Hele övünmek için hiç değildi. Biliyordu Rahmi: Aldırmazdı Rıza Efendi bu okumuş yazmış takımının kasabadaki yaşayış tarzına, halkın görenek ve geleneklerini umursamayışlarına; hatta onlara zıt bir yol tuturmalarına.

Rıza Efendi onların küçümseyişlerini yadırgamıyor, üstelik bazı konularda haklı bile buluyordu. Ama Rıza Efendi, işte şu son günlerde olduğu gibi, koca kasaba ve yöresi, yetmiş küsur köyü ve beş bucağı ile tam bir ölüm kalım derdinde iken, onların hâla davul zurna çalmalarına akıl erdiremiyordu... onları daha çok saymak, daha çok benimsemek için istiyordu bu dertle ilgilenmelerini, bu dertle dertlenmelerini... hem de bütün halk adına!”(Yağmur Beklerken, s. 53)

“Albatros, sürekli olarak Türkiye’den, Türkiye’nin –savaş konusu saydığı– sorunlarından söz ediyor, ikide bir, halk diyordu. Fakat başını çevirip de, burnunun bir karış ötesindeki halka baktığı yoktu; halkı anlamaya zerre kadar niyeti yoktu.

İlk bakışta akıl almaz bir çelişkidir bu. Başlangıçta, Yılmaz’a öyle gelmişti. Ancak, üzerinde durunca tam bir tutarlılık kazandı; çünkü onlar, kesin bir soyutluk ve soyut kavramlar dünyasında yalnız iç içe yaşadıkları bu insanlardan değil, kendilerinden, kendi beyinlerinden de kopup gitmişlerdi.”(Dünyanın En Pis Sokağı, s.86)

II.c.Din

Tarık Buğra'nın romanlarında, din bir yol gösterici olarak kullanılmaktadır:

“Şehir Kulübü'nün az ötesindeki caminin müezzini sabah ezanını okumaya başladı. Bu seste insanı küçük hesaplardan, hırslardan ve dertlerden utandıran bir şeyler vardı.”(Dönemeçte,s. 5)

Yağmur Beklerken romanında Buğra, Kenan Bey'e şunları söyler:

“Ona göre, İslam'ın tortuları, yani bozulmadan kalan bazı kuralları, ilkeleri ve değer yargıları bile Türkiye için – kullanılabilirse– çok az ülkenin elde edebileceği bir büyük kozdur.”(Yağmur Beklerken, s.104)

Denilebilir ki incelenen romanlar arasında dini motiflerin en ağır bastığı roman Firavun İmanı'dır. Sakarya'nın kurtuluşuyla birlikte kahramanlar şükretmek için Kur' an okurlar:

“Akif ile Hasan Basri beraber kaldıkları odada, sabaha kadar Kur' an okudular.”(Firavun İmanı, s. 100)

Küçük Ağa romanının kahramanı bir din adamıdır. Hem halife hem de İttihat ve Terakkiciler, halkı yanlarına çekebilmek için dini kullanmışlardır. Romanın hemen her metin halkasında dini bir terime rastlamak mümkündür. Ayrıca ecnebi mahallesinin anlatıldığı bölümlerde de dini konulara rastlanır. Ecnebi de kendi halklarını dini kullanarak kandırmaya çalışırlar:

“Tarih, Rum neslinin ikbalini vaad eden bir dönüm noktasındaydı. Bu noktada gafiller ve menfaat düşkünleri büyük birer cehennemlik hainler olarak cemaat ve kilise tarafından tel’in edilecekti.”(Küçük Ağa, s. 85)

İbiş’in Rüyası, konusu itibari ile din temasına en uzak romandır. Ancak Buğra, bu romanında bile dini motiflere yer vermiştir. Nahit açlıktan ne yapacağını bilemez halde sokaklarda dolaşmaktadır. Ne yaptığını, nereye gittiğini bilmemektedir ama bir tek şeyi fark eder, ezan sesini!

“Nereden geçmişti, nerelerdeydi? Fark etmiyordu. Kulaklarında ezan sesi, bütün vücudu zangır zangır titriyor, dişleri tıkırıyor.”(İbiş’in Rüyası, s.14)

Yağmur Beklerken adlı romanda bu tema tıpkı Osmancık’taki gibi işlenmiştir:

“Ona göre İslâm’ın tartıları, yani bozulmadan kalan bazı kuralları, ilkeleri ve değer yargıları bile Türkiye için – kullanılabilirse– çok az ülkenin elde edebileceği bir kozdur.”(s.118).

Osmancık romanında Osman Bey savaşı yalnızca toprak almak için değil İslâm için de istemektedir. Nitekim başarısını babasına müjdelerken şu sözleri söyler:

– “Babam ulu Ertuğrul Bey Gazi dedi, Allah bizden yardımını esirgemedi; Kulacahisar gayrı İslâm’dır.”(Osmancık, s. 178)

“Kitaptır” dedi sesi değişmişti. “Mushaf’tır... Allah kelâmıdır. Konuk, gece uyku tutmaz, bunalırsa okuyup ferahlasın, içi aydınlansın diyedir, beğim.”(Osmancık, s. 45)

“Gerçekten de, Gazi Rahman, ezanı o güzel sesiyle, o gür sesiyle ve bulduğu bambaşka bir makamda okudu. Söğüd değişik

gibi oldu. Delikanlı yiğitler ve delikanlılığın eşiğindeki yiğitler, Aydoğdu ve Bay Koca akranları vakurlaştılar, daha bir dikleştiler, bir sınırı aşmış ve yeni bir iklime gelmiş gibi oldular.”(Osmancık, s. 191)

II.d.Kan Davası

Bu tema yalnızca Dünyanın En Pis Sokağı adlı romanda işlenmiştir. Aslında roman yalnızca bu tema üzerine kurulmuştur desek yeridir. Romanın kahramanı Yılmaz, bir ilçede doktordur. Yılmaz, kan davası nedeniyle köyünden İstanbul’ a götürülmüştür. Babası öldürülen; ağabeyi sakat bırakılan Yılmaz’dan ailesi, onların öcünü almasını istemektedir. Ancak Yılmaz, bunu yapacak; yani birini öldürebilecek yapıda bir insan değildir. Bu nedenle doktor olduktan sonra ailesinden ayrılma yolunu tercih etmiştir. Fakat kaçıp geldiği yerde de kan davası olayları yaşanmaktadır. Galatasaray Lisesi’nden arkadaşı Fazıl da aynı ilçede bucak müdürü olarak çalışmaktadır. Köyde yaşanan kan davalarının sorumlusu olarak Fazıl, kadınları suçlamaktadır:

“Şöyle bir baktın mı, hiçbir şeye benzetemezsin onları. Hele insana? Hele hele kadına, hiç!.. Ama bu meselede, yani kan gütmede, yani ölümdede söz hakkı, tıpkı doğumda olduğu gibi onlarındır. Anlaştırma, barıştıрма çabalarına karşı öyle bir direnişleri var ki, görsen korkar, ürperirsin. Oğlan olsun çocukları diye yırtınırlar ve oğullarını, sanki, ya öldürsün, ya da öldürülsün diye doğururlar. Yaşamının başka bir anlamı yoktur sanki; böyle olmasa yaşayamazlar sanki. Hatta kan gütme olmasa doğurmazlardı; doğmazlardı. Daha bu bahar öncesiydi, erkekleri nasıl kışkırttıklarını gördüm ve, inan Yılmaz, korktum.” (Dünyanın En Pis Sokağı, s.18)

Fazıl, yalnız bu söyledikleriyle kalmaz; kan davası ve kadınlarla ilgili daha bir çok yorum yapar:

“Kana kan istiyordu kadınlar; kesinkes! Gün gelip kendi

oğullarının, ya da erkeklerinin öldürüleceğini, belki de öldürülmesi gerektiğini düşünmeden yapamıyor, bu yüzden de, öldürmek hakkının bırakılmasını istemiyorlardı. İki, üç yüzü bulmayan kelimeleri ile düşünceler yürütüyor, mantıklar kuruyorlardı ve bunların hepsi de gözü dönmüş bir öfke ile, bu hakkın savunmasını yapıyordu. Yalnız öfke de değildi, veya, öfke idi de, sadece erkeklerini aşağılamalarla kışkırtmaya yöneliyordu.(Dünyanın En Pis Sokağı, s.20)

Fazıl, Yılmaz'ın bütün bunları anlamadığını, anlatamadığını düşünüyordu. Aynı zamanda gazetelere de yazılar yazan Fazıl kan davası konu alan bir roman yazmayı düşünmektedir. Bu konuşmaların ardından kan davası konusuna ara verilir. Yılmaz, İstanbul'a yerleşir ve tüm korkularıyla yüzleşmeye başlar. Bu korkular arasında kan davası da vardır:

“Biliyordu artık ardında iz bırakmadan kasabaya kaçıışı ve, asıl önemlisi, İstanbul'a –gûya nostaljik- dönüşü, sonra da, neredeyse, Dünyanın En Pis Sokağı'ndakilerden biri haline gelişi, o değilse bile, o sokağın halkıyla bu kadar ilgilenişi, kesinlikle, Reşo ile ağabeyi yüzündendir.

Bu geniş ve bunalımlı zaman içerisinde, Yılmaz, onların istediğini yaptığını kendisini inandırmıştı. Çünkü –beş el ateş; Selim'i öldürmek ne yazar- Yılmaz altın çağın en değerli armağanını, ender bulunan saf arkadaşlığı yok etmiş, kendi elleriyle gömmüştü. Çoktandır bu yoruma sığınıyor ve artık *at üstündeki Reşo yüzü*'nün hayallerini görmüyordu; ağabeyinin kâh öfke delisi, kâh yalvarışlar zelili, ama iki halinde de Reşo Yüzü'nden etkileyici yüzü, artık, rüyalarına girmiyordu. Bu baskılardan ve kan davasının, kromozomlarla gelerek duygularının –hücrelerinin- akıl, sır ermez bir yerlerine sinen baskısından arındığına inanır olmuştu.” (Dünyanın En Pis Sokağı, s. 138)

Yılmaz, bu korkulardan arındığını düşündüğü zamanlarda kan davalısı, aynı zamanda tıp fakültesinden arkadaşı olan Selim'den bir davet alır ve aynı korkular yeniden başlar. Ancak bu kez Yılmaz, kaçmayı değil yüzleşmeyi seçer ve Selim'in davetini kabul eder. Selim' in evinden döndüğünde, artık, Yılmaz'ın kafasında kan davasıyla ilgili hiçbir sahne kalmamıştır. Onun bu rahatlayışı şu cümlelerle ifade edilir:

“Atladım geçtim ırmaktan”

“Bir kına gecesi türküsüdü bu. Yeni bir hayata geçişin türküsü.”(Dünyanın En Pis Sokağı, s.147)

C. ROMANLARDA ŞAHİS KADROSU

I.KADINLAR

İkinci bölümde temaları ele alırken Buğra'nın romanlarında kadın kahramanlara pek fazla yer vermediğini söylemiştik. Diyebiliriz ki hemen hemen hiçbir romanında vak'anın gelişmesinde herhangi bir kadının rolü yoktur. Tüm romanları göz önünde bulundurularak Buğra'nın en çok üzerinde durduğu ya da tasvir ettiği kadın tiplerini dört başlık altında incelemeyi uygun gördük. Bu başlıklar oluşturulurken Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın Refik Halit Karay adlı çalışmalarından yararlanılmıştır.⁸¹

I.a. Okumuş Kadınlar

Bu başlığın altına Yalnızlar'daki Şükriye ve Hurrem'i, Siyah Kehribar'daki Melina'yı, Dönemeçte' deki Handan'ı ve Gençliğim Eyvah'taki Güliz'i koyabiliriz. Bu kahramanların hepsi yaşadıkları döneme ve çevrelerine göre okumuş, kültürlü sayılabilecek kadınlardır. Bunlardan Hurrem ve Handan bir çizgide, Şükriye, Melina ve Güliz başka bir çizgide ilerler.

Buğra kadın kahramanlarını vak'aya dâhil ederken, tek bir paragrafta onları tasvir etmek yerine ayrı ayrı bölümlerde ve onlara âşık olan kişilerin gözünden tasvir etmiştir. Yalnızlar romanında hâkim anlatıcı Murat'ın zihninden geçenleri anlatırken aynı zamanda Hurrem'in dış görünüşüyle ilgili de bilgiler verir:

“Hurrem tatlı esmerliğiyle, siyah saçları, iri yeşil gözleri ve

⁸¹ Şerif Aktaş, Refik Halit Karay, Akçağ Yay., Ankara, 2004

kalınca dudakları ile gözlerinde yeniden canlandı.”(Yalnızlar, s. 6).

“Hurrem’in korkutucu bir güzelliği” vardır(s. 6). Hurrem bu güzelliğinin farkındadır. Güzel fiziğinin yanı sıra çok iyi bir eğitim de almıştır:

“Fransız lisesinde elde edilen iki yabancı dil ve özel derslerle öğrenilen müzik...”(s. 7).

Hurrem bütün bu eğitimleri annesi Hayriye Hanım’ın isteğiyle iyi bir eş sahibi olabilmek için almıştır. Herhangi bir sosyal gelişmeye katkıda bulunmak ya da bunlardan haberdar olmak için değil.

Dönemeçte’deki Handan da tıpkı Hurrem gibi güzelliğini ve kültürünü erkekleri yanına çekebilmek için kullanır. Handan, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nü bitirmiş, öğretmen olmuş fakat ataması yapılmamıştır(s. 17).

Siyah Kehribar romanının kadın kahramanı Melina üniversite okumuş, resim, edebiyat ve güzel sanatlar konusunda yeterince bilgiye sahip bir kadındır. Bunlar onun Hurrem ve Handan’da olduğu gibi dişiliğini artırmaz, yalnızca ona saygı duyulmasını sağlar:

“Melina gri mavi ketenden bir etek tayyör giymiş, saçlarını yeşil bir kurdele ile sımsıkı bağlamıştı. Çok zarifti, onunla yalnız güzel ve iyi duygulardan, güzelliklerden ve iyiliklerden konuşulabilirdi.”(s. 64).

Yukarıda adı geçen kadın kahramanlar arasında en kültürlü olan ve hem fiziki hem de ruhsal tasviri en çok yapılan kadın, Gençliğim Eyvah’ taki Güliz’dir. İhtiyar tarafından ailesinden alınan ve çok iyi bir eğitim alan Güliz, Delikanlı ile tanışmadan önce hem dişiliğini hem de aldığı eğitimi İhtiyar’ın ağına düşürmek istediği erkekleri kandırmak için kullanır:

“Güliz, kısa bir zamanda, oturup kalkmasını, çatal, bıçak tutmasını, bardak kullanmasını öğrendi. Sonra da özel bir koleje verildi. Güliz müzik ve resim dersi almaya, tiyatro, resim, konser galalarına götürülmeye başlandı. Güliz, yaş daha on sekiz demeden, bütün güzel sanatların ve politik öğretilerin kavramlarını, klişelerini biliyor ve meselâ, “Vivaldi...konçertonun babası” diyordu. Brecht için yepyeni sözleri vardı. Her çeşit klasik için gönül çelen sevimli nükteler yapabiliyordu. Daha bir değişen, büsbütün vahşileşen donukluğunun ardında patlayan bu gösterilere dayanmak, erkekler için gerçekten zordu.”(Gençliğim Eyvah, s. 80).

“Yumuşaklığın, uysallığın ardındaki çeviklik, vahşilik, yırtıcılık...ve bağımsızlık!”(Gençliğim Eyvah, s. 156)

Güliz, bağımsız olmak istemekte; ancak İhtiyar’ın akıl almaz gücünden ve sınırsız kötülüğünden korkmaktadır. Delikanlı’ ya âşık olduktan sonra tüm gücüyle onu ve kendisini bu hayattan kurtarabilmek için çalışmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Buğra, kadınlara ait dünyanın yalnızca kapılarını aralamış, o dünyadan içeri girmeye çalışmamıştır.

I.b. Köylü Kadınlar

Bu tip kadınlara en ayrıntılı şekilde Dünyanın En Pis Sokağı adlı romanda yer verilmiştir. Bunun dışında Yağmur Beklerken' de birkaç vak'a arasında Rahmi'nin ya da Rıza Efendi'nin eşinin vak'aya dâhil olduğu yerlerde bu tip kadına rastlanmaktadır. Onlar da tasvir edilmezler. Yalnızca kocalarına ve evlerine bağlılıklarıyla ön plana çıkarlar.

Kurtuluş Savaşı'nda büyük yararı dokunmuş kadınlara, Kurtuluş Savaşı'nın destanını anlatan roman Küçük Ağa'da yalnızca aşağıya aldığımız kısımda yer verilmiştir. Bunun dışındaki bölümlerde Küçük Ağa'nın eşi Emmine ve Salih'in anası Fatma'dan başka romanda hatırı sayılır kadın adına rastlanmamaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında büyük payı olan kadınlara konusu Kurtuluş Savaşı olan bir romanda yalnızca aşağıya alınan paragrafla değinilmiştir:

“...bir kağının öküzlerine embel dürtebilecek çocuklar ve kadınlar da cihada akıyordu. Daha şimdiden isimler çıkmıştı ortaya; Kara Fatmalardan, Ayşe Onbaşılardan, Pembe Çavuşlardan bahsediliyordu. Kadınlık ilk defa şahadet ve gaza mertebelerine erişmişti.”(Küçük Ağa, s. 140)

Bir kan davasının anlatıldığı bölümle başlayan Dünyanın En Pis Sokağı'nda kan davasını tetikledikleri gerekçesiyle köylü kadınlara oldukça ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir:

– “Şöyle bir baktın mı, hiçbir şeye benzetemezsin onları. Hele insana? Hele hele kadına hiç! Evlenir evlenmez ihtiyarlamaya başlarlar. Tarlada öküze, evde ineğe dönerler. Çalışır ha çalışır, doğurur da doğururlar. Artık onlar yoktur; kocaları, kaynaları, kaynataları, eltileri, kayınları ve çocukları vardır... sanırsın.”(Dünyanın En Pis Sokağı, s. 18)

– “Ama bu meselede, yani kan gütmede, yani ölümdede söz

hakkı, tıpkı doğumda olduğu gibi onlarıdır. Anlaştırma, barıştırmaya çabalarına karşı öyle bir direnişleri var ki, görse korkar, ürperirsin. Oğlan olsun çocukları diye yırtınırlar ve oğullarını, sanki ya öldürsün ya da öldürsünler diye doğururlar. Yaşamının başka bir anlamı yoktur, böyle olmasa yaşayamazlar sanki. Hatta kan gütme olmasa doğurmazlardı, doğmazlardı. Daha bu bahar öncesiydi, erkekleri nasıl kışkırttıklarını gördüm ve inanılmaz korktum.”(Dünyanın En Pis Sokağı, s.18)

“Fazıl, daha önceleri onları, köyün sokaklarında hızlı hızlı yürüyen, tarlalarında eğilip doğrulan, arada bir de birkaç kelime tiz sesler çıkaran, bakışlarında, yüzlerinde bir duygu kıvrıntısı bulunmayan, araç gereç ile insan arası bir, bir şey işte, bir şeyler sanırdı.”(Dünyanın En Pis Sokağı, s. 19)

“Kovanlarına çomak sokulmuş arıları ya da yuvaları baskına uğramış karıncaları andırıyordu kadınlar: Arılar gibi öfkeli, karıncalar gibi telaşlı!”(Dünyanın En Pis Sokağı, s. 19)

I.c. Evine ya da Erkeğine Bağlı Kadınlar

Bu başlık altına romanlarda adı geçen kadınların birçoğunu dâhil etmek mümkündür.

Yalnızlar romanında Murat'ın teyzesinin kızı, aynı zamanda da yavuklusu Şükriye, kendisine hiçbir alaka göstermeyen, yıllarca görmediği Murat'a sadakatle bağlıdır. Dr. Rıza Candaş'a karşı duyduğu yakınlık onu bu nedenle tedirgin etmektedir.

“Derken, Şükriye geceleri, uyku öncelerini hep doktora ayırdığının farkına varıverdi. Düşüncelerine artık doktorun yüz çizgileri, bakışları ve jestleri de katılmaya başlamıştı. O zaman Şükriye'nin kalbine korkuyu andıran bir tedirginlik düştü.”(Yalnızlar, s. 121).

Siyah Kehribar'daki Melina her şeyiyle kendini sevgilisine bağlamış bir kadındır. “...simsiyah gözlerin altındaki sıcak, lacivert hilâl, nemli dudakları, gergin göğüs ve bayıltıcı sıcaklık.”(s. 27). Bu şekilde tasvir edilen Melina, tüm erkekleri etkileyebilecek bir güzelliğe sahiptir. Ten zevkini ise sevdiğine ve sevildiğine inandıktan sonra yaşamak istemektedir:

“Zamanla adım adım, her adım hak ederek olsun. Değil mi? Güzel olanı budur, değil mi?”(Siyah Kehribar, s. 399)

“Göreceksin bak, ben o kadar uysal, o kadar tatlı, o kadar vefalı olacağım ki, benim için senden başka bir şey olmadığını anlayacaksın, böylece senin için de benden başka bir şey kalmayacak.”(Siyah Kehribar, s. 47)

Siyah Kehribar'da erkeğine bağlı diğer kadınlar ise şu şekilde tasvir

edilmişlerdir:

İvet: “Metne eklenen kuşe kâğıtta bir sarışın genç kız inceliğın, tenasübün ve gizli bir hüznün bütün güzelliğı ile gülümsüyordu.”(Siyah Kehribar, s. 77)

Niva: Bembeyaz dişler, hafifçe nemli dudaklar, içinde –ışığın vuruşuyla– ateş tanecikleri gibi titreşen pırıltılarla, neftileşen çapkın gözler ve hafifçe geriye atılan başın gerdiğı, büsbütün shevileştirdiğı gerdan.”(Siyah Kehribar, s. 257)

Küçük Ağa’daki Emine de erkeğine bağılı bir kadındır. Kocasının öldüğü haberini aldıktan sonra uzun süre çocuğuyla birlikte ayakta durmaya çalışır. Çevreden gelen baskıya dayanamayarak, kendinden çok büyük biriyle evlenmek zorunda kalır. Fakat karı koca hayatı yaşamazlar. Romanda tasvir edilen tek kadın Emine’dir:

“... iri simsiyah gözleri, hafifçe çatık hilâl kaşları, kırmızı – nasıl bir kırmızı ya Rabbim– ve kalınca dudakları, narin ve çekme burnu, nihayet pespembe teniyle ayın on dördü gibi Emine doğmuştu.”(Küçük Ağa, s. 77)

Gençliğim Eyvah’ daki Güliz’i de bu gruba dâhil edebiliriz. Delikanlıya âşık olduğunu söyledikten sonra başka erkeklerle samimi ilişkilere girmiş olsa da bunları İhtiyar’ın isteğiyile yapmak zorunda kalmıştır. Zira Güliz için aşkın anlamı Delikanlı’ dan önce başka, sonra başkadır:

“Gözünde aşk o kadar iğrençleşmiş ki, genç erkeklerden tiksinti ve paralel olarak, soğukluğı geçen yıla kadar sürdü. Aşkını yücelten, kutsallaştıran, hatta sadece önemseyen tanığı kızları budala ve zavallı buluyor, öylelerini konu alan romanları, hikâyeleri, piyes ve filmleri de küçük görüyordu; ergen kızların ahmaklıklar için düzenlenmiş yutturmacalar sayıyordu. Akranları arasında konu

açılınca kimsenin gık diyemeyeceği bir materyalistti o.”(Gençliğim Eyvah, s. 154)

“Ayağa kalkmıştı. Dimdik duruyor ve aynaya bakıyordu; aynada yalnız kendisi vardı, başka hiçbir görüntü yoktu. Sanki oda bomboştu... dünya bomboştu. Orada Delikanlı da olmalıydı... yalnız Delikanlı olmalıydı.”(Gençliğim Eyvah, s. 158)

“Seni o mendebur romantiklerin genç kızları gibi sevdiğimi düşündüm... Biz... yani ben, İhtiyar’ın elinde... sevginin, aşkın... kendim olmanın sürgünü idim... bunu düşündüm... acı acı...”(Gençliğim Eyvah, s.331)

Yağmur Beklerken’deki tüm kadınlar evlerine ve erkeklerine bağlıdır. Bu kadınlardan ikisi şöyle tasvir edilmiştir:

Anakız:

“Bembeyaz, pespembe, inadına da kara kara gözlü, kaşları, saçları kestane rengi... nazlı mı nazlı, süzüm süzüm süzülen bir kız çocuğuydu Anakız.”(Yağmur Beklerken, s. 16)

Güldane:

“Sanki onun için söylemişlerdi; kaş ile göz, gerisi söz diye: Gözler badem biçimi iri iri... ışığa karşı durdu mu menekşe, alacakaranlıkta kara... ve ‘kudretten sürmeli’. Kara kaşlar da pırıl pırıl.”(Yağmur Beklerken, s. 109)

Osmancık romanındaki Malhun Hatun da eşine ve erkeğine bağlı bir kadındır. Kocasıyla birlikte tüm güçlülere göğüs gerer.

Osman Gazi’nin yoldaşlarından Gazi Rahman; Kutlu Melek isminde bir kıza âşık olur. Kutlu Melek ise bir başkasıyla adaklıdır. Kutlu Melek da Rahman’a âşık olduğu halde törelere bağlı kalır ve adaklısı ile evlenir.

“Dodurga boyundandır, Kara Güne Bey’in hala kızıdır o. Gözleri menekşeleri andırır. Saçları kumraldır. Yüzü gün esmeridir. Şimdi on beş yaşındadır ve şu son yayla çıkışından önce, Dodurgalı bir yiğidin adaklısıdır.”(Osmancık, s. 133)

“Kutlu Melek şimdi adaklıdır.

– ‘Ses daha bir güzelleşti’ deseler de, Gazi Rahman, sesini değiştirenin Kutlu Melek olduğunu, artık, bir kerecik bile, düşünmeyecektir Kutlu Melek... yüzü güneş esmeri, gözü menekşe moru, kumral saçı belikli gökçe gonca artık yoktur.”(Osmancık, s. 135).

I.d. Muhteris Kadınlar

Bu başlık altına Yalnızlar' daki Hurrem' i, Siyah Kehribar'daki Sofia' yı, Dönemeçte' deki Handan'ı, İbiş'in Rüyası'ndaki Hatice' yi alabiliriz.

Dr. Rıza Candaş Hurrem'e kadınlığını hatırlatıyordu:

“... dudakları, bakışı, her şeyden çok da, gülüşü Hurrem'e hep kadınlığını hatırlatıyor ve onu bazen korkutuyor ama daha çok da heyecanlandırıyordu. Adamın onu kucaklayıverecek, öpüverecek gibi bir hali vardı. Doktor bunu hemen yapıverseydi bile karşı duramayacaktı.”(Yalnızlar, s. 21)

Hurrem kıskanç bir kişiliğe sahiptir. Murad'ın teyzesinin kızı Şükriye ile beşik kertmesi olduğunu öğrendiği zaman Murad'a yeniden sahip olmak ister:

“Murad'ı artık hayatından atamayacağına inanıyordu ve ihanet şimdi o korkunç çekiciliğini bulmuştu... doktorun değil Şükriye'nin yüzünden.”(Yalnızlar, s. 102)

“Murad'ı kendisine çekmeye çalışırken veya ona giderken içinde günah endişesinin zerresi yoktu. İhanet düşüncesi bir kerecik bile içini yoklamadı: Aldatmak, ona göre, ancak birisine bağlı iken söz konusu olabilirdi. Hurrem ise kendisini kocasına artık bağlı saymıyor ve kocasının da kendisini hiçe saydığına inanıyordu.” (Yalnızlar, s.79)

Hurrem içindeki boşluğu kocasını aldatarak doldurmaya çalışmaktadır:

“...Murad denemesinin gülünç başarısızlığına rağmen, hatta bu başarısızlığın kıskırtmasıyla, Hurrem kurtuluşu kocasını – doktoru– aldatmakta arayacaktı.”(Yalnızlar, s. 106)

Sofia sevgilisine, Fernando' ya sadık davranmamakta, en ufak bir ilgi kıpırtısına kendini teslim etmektedir. Nitekim Atina' lı şarkıcıları dinlemeye gittikleri yerde de aynı şey olur:

“Gözlerini iyice şehlalaştırmış, çapkın bir gülüşle ve başının hafif sallanışları ile tempo tutarak kemandaki havayı mırıldanıyordu. Kemancı gidene kadar da bu çapkın ve cana yakın edasını tamamlayan şehla bakışlarını bırakmadı.”(Siyah Kehribar, s. 30)

Siyah Kehribar'ın erkek kahramanlarından Leonardo, Sofia hakkında şunları söyler:

“Ve Roma'da ona benzer elli bin adın var. Akşamüzerleri caddelerde atacağınız her adım sizi bunlardan biri ile karşılaştırabilir.”(Siyah Kehribar, s. 187)

Dönemeçte' deki Handan romanın başında Şerif' e âşıktır. Daha sonra ondan vazgeçer ve Orhan ile birlikte olmaya başlar. Babasının borçları nedeniyle Eczacı Celal'le nişanlanmak zorunda kalır, fakat Orhan'la olan birlikteliğine de bir son veremez. Hâkim anlatıcı, Handan'ın bu tutumunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Handan'ın aradığı aşkın peşinden sonuna kadar gideceğini, en küçük bir umut belirtisinde bile denemeye girişmekten çekinmeyeceğini biliyordu.”(Dönemeçte, s. 104)

İbiş'in Rüyası'ndaki Hatice için ise şunlar söylenir:

“... Hatice tam bıçaklanacak kadınlardandı. Ya Nahit onu bıçaklayacaktı yahut da yumruğu –işte böyle– burnunu üstüne yiyecekti. O gece her bakımdan –hazırladıkları da dahil– unutulmazdı.”(İbiş'in Rüyası, s. 186)

II. ERKEKLER

Tarık Buğra'nın romanlarına aldığı erkek kahramanları iki başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Bu başlıklar belirlenirken Doç. Dr. Sema Uğurcan'ın tasnifinden yararlanılmıştır.⁸²

⁸² Doç. Dr. Sema Uğurcan, Tarık Buğra'nın Roman Kahramanları Üzerine Bir Tasnif Denemesi, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 25 Ocak, Sayı: 1, s.24

1. Türk Milletinin İyi Özelliklerini Taşıyan İdareciler, Politikacılar, Aydınlar ve Onların Temasta Buldukları Halk

Bu başlık altına alacağımız tüm kahramanlar dini ve milli değerlere sahiptir. Hepsi de ailesine ve eşlerine bağlıdır. Dostluk, yardımseverlik, vefakârlık kavramları da bu kahramanlar için oldukça önemlidir.

Küçük Ağa romanındaki Küçük Ağa, Salih, Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey, Küçük Hacı, Doktor Haydar Bey, Vali Cemal Bey, Doktor Kirye Valisi vs... bu vatanına ve milli değerlere bağlı insanlardır. Buğra, bunların karakter özelliklerini vak'a içerisinde olaylar vasıtasıyla vermiştir. Dış görünüşü tasvir edilen kahramanlar ise şunlardır: Salih (s. 11), Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey (s. 150), Mumcunun oğlu Mehmet (s. 68), Doktor Haydar Bey (s. 63), Vali Cemal Bey (s. 61).

Yukarıda saydığımız isimler arasında karakteri hakkında en çok bilgi verilen isim Küçük Ağa'dır:

“Gözleri bir tuhaftı, karşısında daima göz arıyordu. Renkleri yeşile çalan açık ela idi ve simsiyah sakalı ile şaşırtıcı bir tesir yapıyordu. Bakışlarındaki mana şefkat, tevazu ve hüznün ile didikleyici, meydan okuyucu, sorguya çeken, hüküm veren ışıltılar arasında dalgalanıyor, sesinin buna muvazi tonu ile birleşince de bu genç adamı ‘hüküm verilemez, hükme bağlanamaz, uyulur’ bir şahsiyet yapıp çıkıyordu.”(s. 60)

“Dokunmadığı, toz kondurmadığı iki üç kanaati vardı. Hilafet ve saltanata bağlılığı da bunlardan biri idi. Fakat işte doktorun ziyaretinden sonra bu bağı bile didik didik etmiş, millete ve memlekete faydalı olan nedir diye inceden inceye düşünmüştü. Bu arada hesaba, tam bir gönül cesareti ile İstanbul'un aleyhindeki rivayetleri de, Kuvvâyı Milliye için söylenen güzel şeyleri de

katıyordu.”(s. 174)

Küçük Ağa aldığı tüm kararlarda başkalarının sorumluluğunu da taşıdığını düşünerek hareket ediyordu.

“İstanbul Hoca belki de bir başka anlayışa, başka hükme varabilirdi. Fakat bunun için ilk şart ‘Tek’ olması di ve o tek değildi.”(s. 181)

Tarık Buğra’nın erkek kahramanları hep bir dönemeç yaşamaktadır. Küçük Ağa’da hem Salih hem de İstanbul hoca bu dönemeci yaşarlar. İstanbul Hoca, Kuvvacılar sayesinde, Salih ise Doktor Haydar sayesinde bu dönemeci yaşamıştır.

Küçük Ağa romanında Müslüman ve Türk olmadığı halde vatanına bağlı bir isim vardır: Kirye Vasili. Kirye Vasili Akşehir’de doktorluk yapmaktadır. Tüm baskılara rağmen asla Osmanlı olduğunu unutmaz:

“Yanıldığımı sanmıyorum Peder, evet biz Osmanlıyız.”(s. 86)

Dönemeçte romanında Fakir Halid ve Şerif’i vatanına bağlı erkekler arasına dâhil edebiliriz. Fakir Halid dinine bağlı, ülkesini ve ülkesinin insanlarını seven bir adamdır:

“İlçenin sayılı zenginlerindendi. Fakat lâkabını aşırı tutumluluğu yüzünden takmışlardı ona; meteliğinin hesabını bilirdi... ‘Yalnız paranın mı?’ Dakikaların hesabını da bilirdi. İşte bütün mevsimlerde nasılsa öyle, sabah namazını kılacak, sonra da, gene her zamanki gibi, gidip dükkânını açacaktı.”(s. 6)

Her gün bu rutin işleri yapan Fakir, kasabadaki yardıma muhtaç köylüleri gözetmektedir. Ülkenin ehliyetsiz kişilerin elinde yok olup gideceğini düşündüğünden bir şeyler yapmaya çalışır. İşte, Fakir Halid de bu düşünceden yola çıkarak, Dr. Şerif’in dönemeç yaşamasını sağlamıştır. Şerif’i “Demokrat Parti’nin

mebus listesine koymak istiyordu.” Uzun konuşmalar sonunda Şerif, Fakir Halid’i anlamaya ve hayat tarzını değiştirmeye başlar. Bu dönemeç süreci Şerif için oldukça sancılı geçecektir:

“Doktor, işte şimdi, Fakir’in teklifini ve bunu dayandırdığı düşünüş ve anlayışı bunlarla birlikte ele alıyor, bu yüzden de önündeki dönemecin zorluğunu anlıyordu. Ve düşünüyordu ki, dönemeç yalnız kendisinin değil, bütünüyle Türkiye’nin, Türkiye insanlarını önünde idi... üstelik bir yol ayrımı söz konusu değildi: Yol mutlaka bu dönemeçten geçecekti.”(s. 203)

Firavun İmanı’ndaki vak’a, vatana bağlı olan ve olmayan erkeklerin çatışması şeklinde ilerlemektedir. Hüseyin Avni, Mehmet Akif, Küçük Ağa, Çolak Salih, Ulvi Cihat, Ethem’in adamlarından Kurtçalı Aziz, Hasan Basri, Ahmet Sadi, Koyunculardan Bekir romandaki vatana bağlı erkekleri temsil etmektedir.

Romanın başkahramanı Hüseyin Avni’dir. Hüseyin Avni’nin karşısına Ali Yusuf çıkarılmıştır. Romanda hâkim anlatıcı Ali Yusuf’un namertliklerinden söz ettikten sonra Mehmet Akif’e Hüseyin Avni için şunları söyler:

“Ve... Avni, iyi dinle beni; hakkı, hakikati, vatan ve milleti tehlikede gördüğün müddetçe de Hüseyin Avni’ler, kendilerini karşılıksız fedakarlık ve feragatlere, hatta namertliklere, namertçe darbelere sürükleyen akıllarını seçecekler.”(s. 103)

Hüseyin Avni vatani için, içinde öyle büyük bir sorumluluk taşımaktadır ki Ankara’da başına kötü şeyler geleceğini bile bile kalmaya ve mücadele etmeye devam eder(s.200). Hüseyin Avni’lerin grubu Atatürk’ü bazı konularda eleştirmektedir. Tarık Buğra, Tercüman’da çıkan, 10 Temmuz 1975 tarihli “Atatürk Düşmanı”⁸³ başlıklı yazısında Hüseyin Avni’yi şöyle tarif ediyor: “Hüseyin Avni, G.M.K. Paşa’nın düşmanı değildi. O ve kendisi kadar değerli bazı arkadaşları sadece, Paşa’nın birtakım davranış ve tercihlerini, kendisi için de, Türkiye için de

⁸³ Tarık Buğra, Düşman Kazanmak Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul–2002, s.317.

doğru bulmuyorlardı; zararlı buluyorlardı...”

Yağmur Beklerken romanında ise Kenan Bey ve Rahmi, vatana bağlı erkeklerdir. Rahmi, diğer romanlarda olduğu gibi çeşitli vasıtalarla ara ara tasvir edilirken Kenan Bey bir paragrafta tım dış özellikleriyle tasvir edilmiştir:

“Kocaman bir baş... yarıya yaklaşan akları bejleştirdiği dalgalı, gür, yumuşak, kumral saçlar... geniş bir alın... parmak parmak kaşlar... köşeli bir çene... kallâvi bir burun ve dev gibi, ama kalçasız, göbeksiz bir beden yapısı! Kara cüppesini de giydi mi, korkudan mı, saygıdan mı bilinmez, karşısındaki insan kabuğuna çekilmek isterdi. Kavga için yaratılmışa benzerdi. Dış görünüş bu.”(ss. 38–39)

Kenan Bey, bir aydın olarak, halka rehberlik yapmaları gerektiğine inanmaktadır:

“... Hakikaten büyüksek, aklımızla, bilgimizle övünüyorsak, kendimizi okumamışlardan üstün sayıyorsak... pompa getirmekten hiçbir farkı olmayan bu rehberlik vazifesini yapmak mecburiyetindeyiz diyorum.”(s. 105)

Kenan Bey’in bu konuşması Rahmi’nin de kendine gelmesini, dönemeç yaşamasını sağlamıştır. Hem Kenan Bey hem de Rahmi dinine düşkün insanlardır. Öyle ki Kenan Bey, Türkiye’nin kurtuluşu konusunda şöyle düşünmektedir:

“Ona göre İşlâm’ın tortuları, yani bozulmadan kalan bazı kuralları, ilkeleri ve değer yargıları bile Türkiye için – kullanılabilirse– çok az ülkenin elde edebileceği bir büyük kozdur.”(s. 118)

Dünyanın En pis Sokağı’nda Doktor Yılmaz da bu gruba dâhil edebileceğimiz kahramanlardandır. Ancak Yılmaz’ın dini kimliği diğer

kahramanlarda olduğu kadar ön plana çıkarılmamıştır. Yılmaz da diğeri gibi vatanına bağı bir kahramandır. Milletine, vatanına faydalı olabilmek için herkesin “kendi işiyle” ilgilenmesi gerektiğine inanır:

“Ve, ‘toplumun bunca sorunu dururken’ diyenler yüzünden, bir işin sorumluluğundan ve yükünden kaçanlar yüzünden elektrikler yanmıyor, gemiler, trenler, kamyonlar, tırlar, küçük, büyük fabrikalar çalışmıyor, gencecik insanlar, ülkenin yarınları kurşunlanıyordu.”(s. 133)

2. Türk Milletinin İyi Özelliklerine Sahip Olmayan ve Onları Yıkmaaya Çalışan Kötü Niyetli İnsanlar

Tarık Buğra, kimi romanlarında iyi özelliklere sahip kahramanlarının karşısına kötü niyetli insanlar çıkarmıştır. Fakat Tarık Buğra, hiçbir romanda ele aldığı karakterleri, kötüler bir tutum içerisine girmemiş, aksine olaylara bir de onların gözüyle bakmamızı ve onları anlamaya çalışmamızı sağlamıştır. Bu nedenle bu başlığın altına doldurabilecek iki kişi vardır: Firavun İmanı'ndaki Ali Yusuf ve Gençliğim Eyvah' taki İhtiyar.

Ali Yusuf, Kurtuluş Savaşı yıllarında, herkesin vatan için seferber olduğu bir dönemde, yalnızca, kendini düşünmekte, hatta vatana ihanet etmektedir. Yunan istilasının yaşandığı günlerde, Zile isyanını tetikleyerek, Ankara'nın zor durumda kalmasına neden olmuştur(s. 30). Daha sonra çok güzel bir plan hazırlayarak, isyanı kendi önlemiş gibi davranmıştır. Savaşın sonrasındaki dönemde ise hem Atatürk'ün yanında gibi görünmüş hem de Bolşeviklerle birlikte çalışmıştır. Ancak Atatürk'ün başarılı olacağını anlayınca saf değiştirmiş, bu da onun vicdanen rahatlamasını sağlamıştır. Başta da söylediğimiz gibi Buğra, hiçbir karakterini suçlamamaktadır. Ali Yusuf konusunda da böyle yapar; vatana ihanet eden Ali Yusuf da bu durumundan rahatsız olmaktadır:

“Artık Ali Yusuf iki taraflı çalışmıyordu. Oynayacağı atı kesinlikle seçmişti. Bu da kendisine samimi bir zevk ve gurur veriyordu; hadiseler –veya tarihi kader–onu memleketine ihanetten kurtarmıştı. Ali Yusuf'u asıl memnun eden şey, bu zorun zoru günlerde hükümete yardımcı oluşu idi.”(s. 121)

“Yüzde yüz kendisini düşünerek hareket ettiği halde, vardığı bu karardan bir gurur ve şeref payı da çıkardı. Üstelik buna bütün samimiyeti ile inanıyordu. O artık Allah'la baş başa olduğu anlarda bile kendisini bir vatansever, hatta bir kahraman sayıyordu.”(s. 135)

Firavun İmanı'nda vatana ihanet eden bir başka karakter de Hüseyin Sadi'dir. Fakat Hüseyin Sadi, Ali Yusuf kadar kendini düşünmez. Çünkü Hüseyin Sadi'nin bir ailesi vardır. İngilizlerle ortaklık yaparken birden bire fikir değiştirip İngiliz komutanı öldürmüştür. Aklına babası ve annesi geldiği için bunu yapar Sadi. Babası onu askerde sanmakta ve oğluyla gurur duymaktadır:

“Sadi, yatağının içinde, boşanmış yay gibi saçılıverdi. İngiliz'i belki de bu konuşma yüzünden vurmuştu. Kim bilir? Babası, acaba işgali fark ettikten sonra, kılıçlı, nişanlı, apoletli halini görmeyi istemiş mi idi? Ve nasıl bir hırsla? Acaba, çaresiz aczi içinde Sadi'sini bir inkâr edilemez teselli gibi mi düşünmüştü?”

“İngiliz'i bunun için vurdum elbette.”(s. 169)

Ali Yusuf, babasını hiç tanımaz. Çocukluk yıllarında annesinden ayrılıp yatılı bir okula yerleştirilir. Ali Yusuf'un karakterinin kötü yönde gelişmesine neden olan ise annesidir. Annesinin, amcası sandığı kişiyle birlikte olduğunu anlayınca Sadi, değişmeye başlar:

“Ve Ali Yusuf, on iki yaşına bastığı sıralarda, bir tatil gecesi – ne ses ne gürültü– uyanıverdi ve birdenbire birisi kulağına fısıldamış gibi, piç olduğunu, zengin ve sayılan amcanın, amcası olmadığını, genç ve güzel annesini kapattığını anladı... bildi.”

“O geceye kadar uysal, geçimli, kendine güvenen, elinden gelen yardımı hiç kimseden esirgemeyen bir çocuk, çalışkan bir öğrenciydi. Değişti. Ama değişiklik birden bire olmadı, yavaş yavaş... bu yüzden de kesin, köklü.”

Ali Yusuf da Tarık Buğra'nın “dönemeç” yaşayan⁸⁴ kahramanlarından biridir. İzmirli saygın bir ailenin kızı olan Nemika'ya âşık olduktan sonra, ona lâıyk olabilmek için bambaşka bir Ali Yusuf olmaya karar verir:

⁸⁴ O. Yazıcı, Tarık Buğra İle Mülakat, Boğaziçi, Sayı: 52, Kasım 1986,s.26

“Küçük veya büyük çapta, ama mutlaka dürüst, namuslu bir iş adamı olmak hırsı bütün benliğini sardı. Ali Yusuf aşkı tadıyordu.”(s. 43)

“Bu tanışma gerçek bir dönemeçti ve Ali Yusuf daha ilk karşılaşmada içinin titrediğini duydu. Kalbinde, o zamana kadar varlığını bilemediği bir bölgeye ışık düşüyordu.”(s. 44)

“Şimdi artık Nemika’ya sahip ve –şaşılacak şey– lâıyk olmaktan başka bir şey düşünmüyor... istemiyordu.”(s. 45)

Ancak Ali Yusuf’un bu hali uzun sürmez. Kötülük yaptığı insanlardan biri onun tüm geçmişini ortaya döker ve Nemika, Ali Yusuf’tan ayrılır. Ali Yusuf eski haline yeniden döner.

Gençliğim Eyvah’ taki İhtiyar tüm karakterlerden farklıdır. İçerisinde hiçbir duygu kısıntısı yoktur. Tarık Buğra, “İhtiyar hep yanlış anlaşılmıştır, ‘İhtiyar’ bir mozaik tiptir” der ve şu şekilde devam eder:

“İhtiyar’ın içerisinde Tanzimat’tan bu yana Türkiye’nin gidişatında birinci derecede rol oynamış bütün politikacılardan, bütün üst seviyedeki okumuş yazmışlardan bir parça vardır. Yani, devletin gidişatına tesir etmiş bütün insanların bir toplamıdır İhtiyar!... Ve bu toplamı anlatan ‘İhtiyar’, hiçbir açıdan Türkiye’nin lehine ve insanın hayrına çalışmış olamaz!...”

İhtiyar’ın kişiliğinin oluşmasında Tarık Buğra’nın söylediklerinin yanı sıra annesiz, babasız büyümüş olmasının da payı vardır. İhtiyar, sözü geçen bir şeyhin oğludur. Şeyh, oğlunu lalaların eline bırakır. Onlar da İhtiyar’ın içine kin ve nefret tohumları ekerler:

“Lala, İhtiyar’ın içinde baş veren aşağılık kompleksinin yerine

–nasıl geliŒeceđini elbette kestiremediği– kin ve nefreti koymasını bildi; onu daha tetikçi, daha içten hesaplı yaptı. Yapamadığı tek Şey ise asıl yapması gerekendi; yani, Payitaht’a karşı uyandırdığı kin ve nefret ölçüsünde Őeyhliđine ve Őeyhlik bölgesine bağlılık duyması, aşk duyması idi.

Geçekten de, İhtiyar, bunalımdan kendi Őeylik düzenine de aynı kini edinmiŐ olarak çıktı: Tek’liđin, Dünya’yı kendisiyle sınırlayan bu korkunç tutumun tohumu ruhuna dűŐmű ve tutuŐmuŐtu.”(s. 60)

İçindeki bu kinle yetişen İhtiyar, işe hamile karısını öldürmekle başlar, onun tek görevi artık tüm düzenleri yıkmak ve aksaklıkları körüklemek olmuştur:

“... İnsan denilen diksürüngenler asındaki anlaŐmazlıkları ise dűŐünce değil... sempati, antipati ve inanç ayrılıklarını körüklemek, barıŐa yanaŐmaz uzlaŐmazlıklar, kinler, dűŐmanlıklar haline getirmektir benim iŐim. Biri iki, ikiyi dört, dördü on altı yapmaktır benim iŐim. Ve benim iŐim yeni yeni sersemlikler türetmek, mevcut sersemlikleri de üretmektir.”(s. 179)

Devlet düzenini ortadan kaldırmak için elinden geleni yapan İhtiyar, vatan uğruna Şehit olanlar için Şu yorumu yapar:

“Öteki Dünya’yı zırva sayan... Cennet hayali ile hayatımı feda edenlere ve millet için, vatan için bir Şeylere katılanlara enayi diyen bir doktrinin, toplum denen Anka kuşu için her Şeyi göze alan, hatta eşek cennetine doğru dördnala kalkan yığınla enayi bulabilmesi, gerçekten de övünülecek bir hergeleliktir.”(s. 226)

“İhtiyar’ın istemediği bu düzen değildi ki... hiçbir düzen olmamalı idi. Bir düzen oldu mu, onun kuvvetini gasp eden mutlaka olacaktı –türedi üstünler, türedi kuvvetler. İhtiyar’ın istemediği bu

idi. Bu yüzden de, bütün düzen kurma girişimlerinin canı cehenneme!”(s. 321)

D. ROMANLARINDA MEKÂN VE ÇEVRE

Tarık Buğra'nın romanlarında uzun uzadıya mekân ya da çevre tasvirinden söz etmek doğru değildir. Çevre ya da mekâna ait tüm bilgiler kahramanın yani insanın etrafında eriyip gitmiştir. Bir röportajında Buğra bu konuda, dolaylı da olsa, şunları söyler: “Demin dağdan bayırdan bahsettiniz. Çevre, giyim, kuşam sık sık değişen, bugün varken yarın olmayan şeylerdir. Hâlbuki san’at, mümkün olduğu kadar devamlı olanın, süresiz olanın peşinde koşar. Dün domofil diyen, bugün otomobil diyor. Gitti o, öldü. Şiveler değişecektir. Ama bütün bir eser bunlara, bu konuşma tarzına, bu giyim kuşama, bu yiyip içmeye bağlı kalırsa, bütün bunların değiştiği gün kendisi de gitmiş olacaktır. Ama insanın özellikleri devam edecektir. Mühim olan onu yakalamaktır.”⁸⁵ Yalnızca insanın özelliklerini yakalamanın peşinde olan Buğra'nın romanlarında mekân ve çevre özellikleri incelenirken yine Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın tasnifinden yararlanılmıştır.⁸⁶ Eserlerde yer alan şekliyle mekân ve çevreyi iki başlık altında incelemeyi uygun gördük.

⁸⁵ M. Taşdiken, Tarık Buğra İle Mülakat, Pınar, Sayı:14, Şubat 1973,s.19

⁸⁶ A. g. y.,23

1.TABIİ ÇEVRE

1. a. Ruh Halini Aksettiren Tabi Çevreler

“Tren İstanbul’dan dokuz yüz, bin metre yükseklerde o güzel şarkısını söylüyordu. Bu karşılayıcı yayla havası, başka hiçbir şey değildi, mutluluğun ta kendisiydi. Onu bütün gücüyle ciğerlerine sindirdi.”(Yalnızlar, s. 133)

Yalnızlar’ da Murad ve Doktor arasında geçen konuşma sertleştikçe gökyüzü de kendisini değiştirmektedir:

“Düpedüz Murad’ a bakarak sustu. Darboğaz’ın rüzgârı kimi kurşun, kimi kül, kimi de barut rengi bulutlar getiriyordu. Vadinin tepeleri bu bulutlarla perdelenmişti.”(s. 193)

Siyah Kehribar’da Melina ve kahraman anlatıcı bir tartışma yaşarlar ancak sorun çözüme kavuşur. Bununla birlikte onların yaşadığı dinginlik doğaya da yansır:

“Gece sessizdi, derindi, uzak ve pırıl pırıl yıldızları ile muhteşemdi.”(s. 39)

Siyah Kehribar’ın kadın kahramanı Sofia yaşadığı karmaşalarına ardından kendini iyi hissetmeye başlar. Bu vak’aların ardından yapılan çevre tasviri ise şöyledir:

“Gürültü perde perde azaldı, yağmur ve dalların çırpınışları bile o sese uydu. Barakaya sinen hava şimdi kaybedilmiş cennetin daüsilası idi.”(s. 32).

Romandan aldığımız bu parçalar doğaya ait tasvirleri yansıtmaktadır. Siyah Kehribar romanı İtalya’da geçmesine rağmen, romanda İtalya’ya ait ya da İtalya’yı

anımsatacak en ufak bir tasvir dahi yapılmamıştır. Zira Tarık Buğra İtalya'ya hiç gitmemiştir.

Küçük Ağa romanında mekân Akşehir'dir. Tarık Buğra birçok romanında mekân olarak Akşehir'i kullanır. Ancak Buğra bu romanlarda bir birliğe ulaşamamıştır. Akşehir kimi zaman bir köy, kimi zaman da bir kasaba olarak tanıtılmıştır. Küçük Ağa romanında Akşehir bir kasabadır ve roman şu satırlarla başlar:

“Önce Tekke Deresi'nin üstü karardı, sonra şimşekler çakmaya başladı, ardından da yağmur boşandı. Kasabanın doğuya meyilli sokaklarında sağlı sollu ırmaklar peyda olmuştu. Gökyüzü neyi var neyi yok boşaltacak gibi idi. Akşehir 1919'un barını büyük bir çöküntüden sonraki ilkbaharı karşılıyordu. Pazarlıksız, yokluk ve açlığa karşı belli belirsiz bir ümit baharı bekliyordu. Bu ümidin hatta adını söyleyebilecek bir babayiğit zor çıkardı. Fakat ne de olsa artık üşümeyecekler, hiç değilse soğuktan kurtulacaklardı. Ve soğuk yaşlılarla çocuklar için açlık kadar yıkıcı idi, açlıkla büsbütün katlanılmaz oluyordu. Kasabada da yalnız yaşlılar, kadınlar ve çocuklar kalmıştı.

Dört yıldır dükkânlarla, bağlarla, bahçe ve tarlalarla yalnız onlar uğraşüyor, her şeyin verimi de ona göre düşüyordu.

Aylardan beri her ev kocama bir göz olmuş, yollara dikilmişti: Her evin beklediği biri vardı, bir yavuklu, bir koca, bir oğul, bir ağa veya dayı...

Kimi hastaneden, kimi dağıtılan kıt'asından, kimi esaretten gelecekti. Nasıl geleceklerdi? Hangi beden hangi ruhla geleceklerdi? Bunu düşünen veya düşünmeye cesaret eden pek yoktu; geleceklerini, gelmelerinin muhtemel olduğunu bilmek yetiyordu, sonra gelmeleri gerekti, şarttı artık. Yoksa pırıl pırıl Akşehir, kendi

üzerine kapanan bir mezar olur çıkardı. Buna az bir şey kalmıştı.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor, sokakları su götürüyordu. Çay çoktan taşmış, kıyıdaaki evlerin eşiklerini yalamaya başlamıştı. Kimsenin yapacak bir işi yoktu. Kadınlar evlerde, aksakallı erkekler kahvelerde toplanıyorlardı. Bu toplantılarda saatlerce susulurdu. Tek tek değil de bir arada susuşun bir başka manası var gibiydi. Belki de dünyanın sonu böyle beklenirdi.”(ss. 9–10).

Yukarıya aldığımız bu uzun bölümden de anlaşılacağı gibi kasabada işler iyi gitmemektedir. Dolayısıyla bu bölümden yolla çıkarak kasabalıların ruh halleri konusunda da bazı çıkarımlarda bulunabiliriz. Şerif Aktaş yukarıya aldığımız bölümler için şunları söyler: “Böyle tanıtılan kasabanın iyi hadiseler sahne olması beklenemez. Burası harpten maddi manevi birçok şeyini kaybetmiş Çolak Salih’in memleketidir.”⁸⁷

Reis Bey, Çakırsaraylı Çetesi’ni kasabaya baskından vazgeçirmeye çalışmaktadır. Konuşmalarıyla çeteyi olumlu yönde etkilediğini düşünüp mutlu olduğunda gökyüzünün yeni görüntüsü şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Güneş masmavi gökte yükselmiş, insanın kanını tatlı tatlı ısıtıyor, toprak tütüyordu. Ağaçlar pırıl pırıldı.”(s. 204)

Salih, dağlardan inip tekrar Akşehir’e döndüğünde hatıralarının yeniden canlanmasının etkisiyle acı çekmektedir:

“Nereden... niçin gelmişti Akşehir’e? O ciğeri beş para etmeyen hatıralar, o pısırik özleyiş olmasa olmaz mıydı? Çölde yıllarca dayandığı sıra hasreti ne kadar da kolay depreşmiş, iki paralık başarı ile nasıl da şımarıvermişti? Ne işti bu kader?”

⁸⁷ Prof. Dr. Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay, Ankara 2000, s.129

Sabahki bayram cümbüşü, yalnız masmavi ve sarışın gökyüzü pırıl pırıl karları ile değil, bütün duyguları ile birlikte uçup gitmiş, takır takır, ayaz, zifir gibi karanlık bir geceye, ondan da eter duygulara bırakmıştı yerini.”(s. 372)

Küçük Ağa'nın Kuvvayı destekleyen kahramanlarından Ali Emmi, Yüzbaşı'ya Hoca'nın Kuvvaya katıldığı haberini verdiği gün ise şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Ortalıkta çıt çıkmıyordu. Pencerenin iki, üç yüz metre ötesinde dalları karlarla ağaran ağaçların ardından Taşyeri Tekke Dağı, masmavi ve sarışın bir gökyüzünün altında pırıl pırıl görünüyordu. Oralarda daha ışık vardır.”(s. 363)

Firavun İmanı'nda Sadi, yaşadığı kötü bir olayı soğuk bir Ankara gecesiyle hatırladı. Gecenin tasviri bile, olayın kötülüğünü anlatır niteliktedir:

“Dışarıda ustura gibi bir kuzey rüzgârı vardı. Oluklardan kol gibi buzlar sarkıyordu. Yollar takır takırdı. Gökyüzü koyunun koyusu lacivert rengiyle donmuş bir göl gibiydi. Ve Ankara üşüyor, korkuyor, ümit ediyor, sarsılıyor, inliyor, uzaklara, çok uzaklara sesleniyor, arada sırada da –yokmuş ve ebediyen olmayacakmış, hiçbir zaman olmamış gibi– susuyordu. Sadi, o dağ köyünde geçen olayı yenden yaşarcasına, noktasına, virgülüne kadar hatırladı.”(s.158)

Yağmur Beklerken' de Rıza Emmi, Asım Ağa ile tartıştıktan sonra kendini kötü hisseder, fakat uzun bir bekleyişten sonra gelen yağmur onu kendine getirir. Onun içi huzur doldukça gökyüzü de daha bir mavileşmektedir:

“Yağmur bir süre daha yağdı. Sonunda gök yoruldu, bitkin düştü. Ne şimşek ne yıldırım. Ortalığı saran barut rengi aydınlık açıldı, açıldı, kül rengine döndü. Derken, gökyüzünde o da çatladı,

ürkek de olsa, pembeler, maviler, sarışınlar belirdi. Rıza Efendi'nin içini... ve bütün kasabayı, bahar günlerinin Allah'a minnet ve şükran duyuran huzuru ile güveni doldurdu.”(s. 88)

1.b. Kahraman Psikolojisine Tesir Eden Tabii Çevre

“On beş metre kadar aşağıdan, deniz kıyısının az içerisinden – birden bire– bir ara treni geçti. Lokomotif pistonlarının, su buharlarının sesleriyle karışan çufçufufları... yüzlerce demir tekerin demir rayların ek yerlerinde art arda, yayılım ateşi gibi, çıkardığı sesler ve uzun, upuzun bir çığlık. Hemen ardından da denizin, ağaçların, kuşların, en kesin sessizlikten daha dinlendirici ve sükûn verici sesleri!

Pistonlar... demir raylarda demir tekerlekler... ve lokomotifin düdüğü!..

Daüssılanın... sıla hastalığının çığlığı!”(Yalnızlar, s. 130).

Bu çığlık bir an için, Murad’ın ciğerlerinden kopmuş gibi oldu:

“Rüzgâr çamlarda geçici hayatın melankolik musikisi, çınarlarda ölüme kadar sürecek didişme iradesinin destanı... ve rüzgâr, kurumuş alabaş dikenlerinde ölümün ta kendisi gibi esiyor.”(Yalnızlar, s. 222).

“Geniş Akdeniz gecesi, meltem ve içki, duygu ve düşüncelerimizi yıkıyor, pırıl pırıl pırıldatıyordu.”(Siyah Kehribar, s. 83).

“Yol bir tepeyi aşarken durduk ve batıya uzun uzun baktık. Akdeniz gurubunun parlaklığı, hatta insanı yoracak kadar büyüktü. Bu belki de yorgunluğa pek benzeyen bir hüzün, bir gizli melâldi. Kırmızıdan erguvana, leylak rengine kadar perde çeken bulutlardan ve elma yeşiline benzeyen gökyüzü parçalarından sonra çöken esmerlik, hüznü, melâli de sürükleyip getiriyordu.”(Siyah Kehribar,

s. 96).

“Bahçeye geçtiler. Ay artık iyice yükselmişti. Ağaç gölgeleri dantelâlar örüyor, yapraklar, damarlarında su yerine nur dolaşıyormuş gibi, sanki içten içe aydınlık görünüyordu. Kâinat masmaviydi, dağ tepeleri mavi, gökyüzü mavi, gölgeler bile maviydi. Ayın sarışın ışıkları fark edilmiyor, onlar bile mavi sanılıyor, insana mavi esintiler içinde uçuyormuş gibi bir duygu geliyordu.

Doktor’un içine birden bire bir hüzün çöktü. Bir hüzün ki asla, asla kaybolmayacak gibi geliyordu ona. Ve doktor hayatın bu hüzünle başladığını, bitiminin de bununla olacağını tâ can evinde duydu. Hayatın çekirdeği bu hüzündü galiba!”(Küçük Ağa, s. 116)

“Ama öyle hava, öyle bir güneş vardı ki, Orhan içinde kımıldamak üzere olan karamsarlık belirtilerinden tez sıyrıldı. Hanın avlusuna girip de şadırvanı ve çiçekleri görünce büsbütün dirileşti, kendini buldu.”(Dönemeçte, s. 19).

1.c. Anadolu'ya Ait Tabii Çevre

“...Sultan dağlarındaki vadilerden, vadilerin hemen eteklerinden itibaren başlayan oviden, Tuz gölünden, buğday tarlalarından, keçi sürülerinden, yaylalardan bahsettim. Ona her biri bir aşka iklimin malı olan dağlardan, her biri bir başka devre ait olan yaşayışlardan, Gorzen’ den, Hatırlı’dan, Adana’dan, Sivas’tan ve İstanbul’dan bahsettim, arkadaşlıklarımı, çocukluğumu, Kur’an’ın ışığıyla teşekkül eden büyüklerimi anlattım, Yunus Emre’yi, Mevlâna’yı ve Köroğlu ve Nasrettin Hoca’yı anlattım.”(Siyah Kehribar, s. 78)

Dönemeçte romanının geçtiği kasaba ise şöyle tasvir edilir:

“Kızılışık tepesinin doğu yamacından dolanarak Tavkun deresinin bir kilometre kadar derinliklerine sokulan, oradan da Çınarlık yamacına dolanan ilçeyi, ilkokul öğretmenleri, kuyruğu ovaya doğru uzamış bir uçağa benzetirler. Böylece de çocuklar kasabanın değil, uçağı ne biçim bir şey olduğunu öğrenmiş olurlardı. Aynı dağ silsilesinde oldukları halde birbirine zıt yapıdaki tepelerden Kızılışık, boz renkli sarp kayalardan, keskin inişlerden ibaretti. Tâ yukarıdaki yeşil görüntü bu kayaların yosun bağlayışındandı. Buna karşı öteki çınarlık yanı, yemyeşildi; bağlıktı, meşe ve gürgen ağaçları vardı. Böğründe buz gibi ve içimleri birbirinden tatlı, gür sulu üç kaynak bulunuyordu. Bunlardan birisi Deliçay’a akardı. Ötekilerden tepenin eteğindeki, bahçelere su yetiştirirdi. O günlerde kasabanın başlıca konularından birisi de, Fakir Halid’in Kızılışık’ta bir derebeyi şatosunu andıran Yörükaya’nın dibinde, bağ kurmak için su aramaya girişmesi idi. Kasabanın çoğunluğu bununla eğleniyor, pek az insan da, bir başarırsa kasabanın büsbütün güzelleşeceğini, dağların seyrine doyum olmayacağını düşünerek heyecanlanıyor, şimdiden keyifleniyordu.

Kasabada içkili lokantalar, ağır ceza mahkemesi, kadın berberi, parke yollar, parklar, hamamlar, oteller vardı. Kasaba sinemanın, buzdolabının, vantilatörün, radyonun ne olduğunu biliyordu; çünkü elektriği vardı...”(ss. 52-53)

2. SOSYAL ÇEVRE

2.a. Evler

Yalnızlar romanında yalnızca Murad Kervancı'nın evi tasvir edilmiştir. Ancak o da yalnızca bir cümleyle, Murad Kervancı'nın ağzından yapılır:

“Korkarım size yalnız kendi evimizi, toprak damlı, odaları geniş, tavanları yüksek, pencereleri ve bahçesi hatıralarla dolu evimizi anlatacağım.”(s. 72)

Siyah Kehribar'da ise çevre tasviriyle karşılaştırıldığında “ev içi” tasvirine daha fazla yer verildiği görülür. Kahraman anlatıcının ve Melina'nın kalacağı otel şöyle tasvir edilmiştir:

“Kalacağımız daire üç katlı ve her katı ikişer daireli bir apartmanın ikinci katında idi, pek âlâ döşenmişti. Üç odası vardı.”(s.80)

“Geniş, camlı kanatları çiçekliğe karşı ardına kadar açık duran kapının ve denize bakan yüksek pencerenin arasında büyük bir müstakil teşkil eden holde oturduk.”(s. 89)

Siyah Kehribar'ın kahramanlarından Sofia ve Fernando'nun kiraladığı ev de şöyle tasvir edilmiştir:

“Burası şehrin en iyi semtlerinden birinde ve ağaçlıklı, sakin bir sokakta idi. Beşinci katta bulunuyordu. Mükemmel bir banyosu, bir de holü vardı. Odanın geniş penceresi kubbenin ve kulelerin üzerinde yükselen gökyüzüne açılıyordu.”(s. 184)

Küçük Ağa'da vak'a genellikle dışarıda geçtiğinden ev tasvirine

rastlanmamaktadır. Yalnızca Reis Bey'in Çakırsaraylı çetesine gittiği zaman, çetenin lüks yaşamını sergileyebilmek için, çetecilere ait bir oda tasvir edilmiştir. Bu tasvirin ardından çetenin elinde olan yiyecek içecek stokundan da bahsedilir. Halkın yaşadığı sefalet ve dağda hüküm süren bir çetenin sahip oldukları mukayese edilmiştir:

“Yürüdüler, Reis Bey on dakika sonra tabanı ayı ve koyun postları ile döşeniş, köşelerine şilteler serili, ocağında çam dalları çatırdayan, loş bir odadaydı. İçerdeki tüm aydınlık tepedeki el kadar pencereden giriyor, ocağın alevleri ile de kuvvetlenecek yerde acayip bir şekilde bozuluyordu.”(s. 185)

Gençliğim Eyvah romanının büyük bir bölümü “İhtiyar’ın lalesi” olan kökte geçmektedir. Köşkün kısa bir tasviri yapılmıştır:

“İkinci kata çıktılar. Önce geniş ve denize bakan yanında balkonu olan bir sahanlık. Sonra dört kapının açıldığı kocaman bir sofa. Kapılardan sol gerideki açıktı ve içeriden bir ses geliyordu...”(s. 174)

Gençliğim Eyvah’ ta Güliz’in evi Delikanlı tarafından şöyle tasvir edilmiştir:

“Ceviz bir büfe. Camlı kitaplık da cevizden ve nefis. Mobilyaların beji onlarla uyum içinde. Aykırılık duvarlardaki iki tablo ile kitaplığın sol kuyusına konmuş tahta heykelcikte; ölçü ve kuralların inkârı var bunlarda.”(s. 193)

2.b. Eğlence Yerleri

Tarık Buğra'nın romanlarında genellikle “aydın” kesimin gittiği, eğlence yeri olarak da tanımlayabileceğimiz mekânlar vardır. Bu mekânın adı hemen hemen her romanında aynıdır; Şehir Kulübü. Buğra, Şehir Kulübü'nü aydının halktan ve sosyal meselelerden uzaklaşıp, eğlenceye daldığını anlatmak için kullanmıştır. Buğra'nın romanlarında sürekli adı geçen bir başka eğlence yeri ise Küllük'tür. Yine bütün kahramanlar herhangi bir vesile ile İstanbul'daki Küllük'e uğrarlar. Dönemeçte, Akşehir civarında bir kasabada geçtiği halde romanın kahramanı Dr. Şerif, Handan'ı görmek vesilesiyle İstanbul'a gider ve Küllük'e de uğrar(s. 65).

Küllük'ün, Tarık Buğra'nın yaşamında önemli bir yeri vardır. Buğra “Küllük'ten mezunum” der:

“Küllük de Bayezid'in talebe kahvelerinden birisi idi, o da yok artık. O olmayınca da Bayezid'in adı ha kalmış ha kalmamış; ne fark eder? Küllük bir devirdir tek başına. Bilenler Küllük'ü Darülfünun'un –ve üniversitenin– tamamlayıcısı, hatta başlı başına bir üniversite sayarlar: “Küllük'ten mezunum” diyen yalnız ben değilim.

Artık çoğu Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur; ilk elden hatırladıklarımı sıralayıvereyim: Yahya Kemal'i, Köprülü' yü, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, Ali Nihat Tarlan' ı, Mükrimin Halil, Rıfki Melul Meriç'i, Nurullah Ataç'ı, Yavuz Abadan'ı, Neyzen Tevfik'i ve daha nicelerini Küllük'te tanıdım. Çoğuyla sohbet, bazıları ile mesela Ataç, mesela Abadan, briç arkadaşı oldum. Kısacası Küllük'te beslendim.”⁸⁸

Buğra 1974 yılında Tercüman'da çıkan bu yazısında Küllük'ün yetiştirdiği edebiyatçıların ona karşı pek de vefalı olmadığından söz eder. Sanıyoruz Buğra bu

⁸⁸ Tarık Buğra, Düşman Kazanmak Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s.311.

vefa borcunu ödemek adına romanlarında Küllük'ü kullanmış; ayrıca Küllük⁸⁹ adında bir de hikâye yazmıştır. Bu hikâye Şehir Kulübünde⁹⁰ adlı hikâye ile birlikte Yarın Diye Bir Şey Yoktur⁹¹ adlı, bazı hikâyelerinin toplandığı eserinin içinde yer almaktadır.

Şehir Kulübü'nün genellikle aydınların gittiği mekân olarak kullanıldığını söylemiştik. Yalnızlar romanında da Dr. Rıza Candaş, Şehir Kulübü'nde vakit geçirmektedir. Ancak Şehir Kulübü'ne ait herhangi bir tasvire yer verilmemiştir:

“Dışarıda, bir tiyatrodan veya Şehir Kulübü'nde tek başına yemek yemeyi de gözü kesmesi. Erkenden evine gitti.”(s. 90)

Siyah Kehribar romanındaki vak'aların büyük bir çoğunluğu Siyah Kehribar isimli barda geçmektedir:

“Siyah Kehribar siyah ve eski tarz bir binanın zemin katında bulunuyordu. Önü dar, vitrini fakirdi. Küçük bir kapıdan girer, dört basamak inerdiniz: Burası küçük bir salondur, iki masa, beş altı sandalye ve büfenin önündeki taburelerle büsbütün daralmıştır.

İkinci salon ağır perdeler asılı bir kemerle ayrılmıştır. Dipte kuyruklu bir piyanonun yerleştirildiği sahne vardır. Bu büyük salonda gündüzleri buzlu bir karpuzla ışığı yumuşatılmış bir lamba yanar. Bu loşluğun içinde Roma ve Roma'daki hayat bütün uğultu ve bungunluğu ile silinir, erir gider.”(s. 14)

Mekân tasvirine eserlerinde fazla yer vermeyen Buğra, tasvirini yaptığı salon tipi mekânlar için de hep aynı cümleleri kullanmaktadır. Aşağıya aldığımız ve Siyah Kehribar'da geçen İspanyol Kahvesi tasvirinin benzeri Gençliğim Eyvah' ta İhtiyar'ın sürekli gittiği lokanta için de yapılmıştır:

⁸⁹ Küllük, Nokta, 15 Temmuz 1951, s.14.

⁹⁰ Bu hikâye gazete ve dergide yayınlanmadan önce İki Uykü Arasında adlı kitaba alınmıştır. İki Uykü Arasında, Milliyet, Y.1, s.49, 20 Haziran 1950, s.4.

⁹¹ Yarın Diye Bir Şey Yoktur, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.

“Şoför beni tam İspanyol Kahvesi’nin önünde bıraktı. İçeri girdim. İlk masada biraz önceki adam oturuyordu. Beni görünce ayağa kalkarak, bir ‘L’ çizen salonun ikinci kısmına doğru yürüdü. Burada masalar locaların içine alınmıştı. Bir boşluk vardı. Dikkat ettim; salonun bu kısmı bütün aydınlığını masadaki abajurlu ve renkli lambalardan alıyordu.”(Siyah Kehribar, s. 139)

Dönemeçte romanında Şehir Kulübü’nün bulunduğu han şöyle tasvir edilmiştir:

“Bir handı burası. Sağ dip köşeyi Şehir Kulübü tutuyordu. Dik açının bir kenarı, iki bilardo masalı kocaman bir salon. Daha uzun olan öteki kenarda da ‘içerisi’ denilen ve poker oynanan büyücek bir oda, mutfak, kahve ocağı, lokanta ve okuma odası. Han iki katlıydı. Öteki yerleri terziler, şekerciler, doktorlar, zirai donatım ve geçen ay kurulan Demokrat Parti tutuyordu. Avlusu büyük bir dikdörtgendi. Tam ortada şadırvanlı bir havuz, onun çevresinde de, sonradan, kulüp için yaptırılmış çimento bir pist vardı. Şadırvanın ve pistin kıyılarına çiçekler ekilmişti. Ayrıca akasya ağaçları da vardı.”(ss. 6–7).

Gençliğim Eyvah’taki Delikanlı (Raşit) da Küllük’ ün müdavimlerindedir. Ancak Küllük’ ün de tasviri yapılmaz. Delikanlı arkadaşlarını Küllük’ e davet eder(s.98). Bu vesile ile Buğra, romanında vefa borcu olduğunu düşündüğü mekâna, bu borcunu da ödemiş olmaktadır:

İhtiyar’ın sürekli gittiği lokanta ise şöyle tasvir edilmiştir:

“İhtiyar orada idi. L biçimi salonda, L’nin dirseğindeki, her zaman oturduğu masada. Ve çoğu zaman olduğu gibi tek başına.”(s.99)

E. ROMANLARDA ZAMAN

Tarihi Devir Olarak Zaman

1.Devrin Siyasi Özellikleri

Yalnızlar romanının vak'a zamanı 1930'lu yıllardır:

“Şimdi, yani 1930'ları allak bullak eden ekonomik krizden sonra evliliklerde aranan bir başka şey daha vardı: Servet.” (s. 7)

Yalnızlar romanı daha çok aşk üzerine kurulu bir roman olduğundan dönemin siyasi özellikleri üzerine çok fazla durulmamıştır. Yalnızca romanın başlangıç kısmında kahramanların hepsinin bir araya geldiği bir toplantıda yazar, Murad'ın kütüphane faresi dediği doçenti konuşturarak dönemin siyasi özelliği hakkında kısa bir bilgi verir. Almanya' da Hitler iktidardadır ve tüm dünyayı içine alan ekonomik bir kriz yaşanmaktadır. Doçente göre Almanya Hitler sayesinde bu krizi atlattığına başlamıştır(s. 9).

Siyah Kehribar romanında 1922'de İtalya'nın yönetimini ele geçiren Mussolini'nin faşist rejimi uygulamak adına kurduğu baskı dönemi anlatılır. Romanın vak'a zamanı halk arasındaki adıyla Duçe'nin dönemidir:

“Duçe ve yordakçıları bu fırsatı kaçırmayacaklardır. Onlar komünizmin İtalyanlara hint yağından daha fazla tiksinti verdiğini iyi bilirler.”

Duçe dönemi rejime karşı olan tüm insanlar için oldukça sıkıntılı bir dönem olarak anlatılmaktadır. İtalya ikiye bölünmüştür. Romanın kahramanları ise kendilerini 'antifaşist' olarak adlandırır. Onlar için bu adla İtalya'da yaşamak daha da güç hale gelmektedir:

“Cepheler artık isimlerini aldılar: Bir tarafta faşistler, bir tarafta kızıklar. Cumhuriyetçiler sözüne bugün artık kediler bile

gölüyor. İspanya'yı korumak isteyen cumhuriyetçilerdi, fakat artık o safın kuvvetleri Moskova'nın emrindedir. Madrid'e meylettik mi İtalya için beslediğimiz ümitlere elveda çekmeliyiz. Çünkü bu takdirde bize vurulacak damga hazırdır: Kızıl muhalifler.” (Siyah Kehribar, s.94)

Romanın kahramanlarından Gizo, bir sosyologdur ve profesördür. Duçe yönetimine karşı olduğu gerekçesiyle işine son verilmiş ve hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Bu nedenle Gizo, sürekli saklanmak durumundadır.

“-Sen kovulmuş bir profesörsün. Ha bakın size tanıtırken, belki de nezaketim yüzünden bu noktayı atlardım: Gizo hür ve müstakil ve pek muhterem profesörler heyeti tarafından antifaşist damgası vurularak kovulmuş bir profesördür. Bugün o profesörler ve hususi kısım polis amirleri şu suali ortaya atmak için hiçbir fırsatı kaçırmazlar: Şu Gizo alçağı karnını doyurmak için parayı nereden buluyor dersiniz? Aziz dostuma, onlar gibi ben de alçak diyemeyeceğim ama, benim dejenere oluşuma karşılık kendisi resmen antifaşisttir; bunu söylemeden yapamayacağım.” (Siyah Kehribar, s.62)

Küçük Ağa romanında vak'a zamanı Kurtuluş Savaşı yıllarına rastlamaktadır. Romanın ilk metin halkasının ismi dahi vak'a zamanını anlamamıza yardımcı olmaktadır:

“Akşehir: 1919” (s. 9)

Küçük Ağa romanının hemen hemen her satırında dönemin siyasi özelliklerine ait bilgilere rastlamak mümkündür. Savaşın bunalttığı halk bir çıkış yolu aramaktadır. Erkekleri savaşa giden kadınların birçoğu sıkıntılar içinde erkeğinin dönmesini beklemektedir. Bu arada ortaya birçok siyasi alternatif çıkmıştır. Kuvacılar da bunlardan biridir. Diğer tarafta ise saray ve halife vardır. Romanda sarayı İstanbullu Hoca adıyla tanınan daha sonra Küçük Ağa ismini alan Mehmet Reşat tarafından temsil edilir. Kuvvacıları ise ordudan ayrılan komutanlar temsil

edilmektedir. Romanın geçtiği Akşehir’de Hoca o kadar etkili olur ki Kuvvacılar onu öldürmeyi dahi düşünür. Kasabada aslında insanlar, yarın ne olacağından habersiz bu tür sıkıntılarla yaşamayı devam ettirirken daha yukarılarda çok daha farklı çıkar ilişkileri yaşanmaktadır. Daha savaş devam ederken savaş sonrası için hesaplara başlayanlar vardır. Çerkez Ethem ve kardeşleri de romanda bu şekilde tanıtılmıştır.

Küçük Ağa’nın devamı niteliğinde olan Firavun İmanı’nda vak’a zamanı yine Kurtuluş savaşı yıllarıdır. Sakarya Savaşından başlayarak Cumhuriyetin kuruluş evresine rastlayan dönem anlatılır. Yine Firavun İmanı’nın ilk metin halkası da romanın vak’a zamanının başlangıç tarihini vermektedir:

“Sakarya Kana Bulanırken (5 Ağustos 1921)” (s. 5)

“Hilafetin padişahlıktan ayrılması... Sonra önce birinin, arkasından ötekinin kaldırılıvermesi... Cumhuriyet... Barış konferansı... Makarrı hükümet... Kabinenin kuruluş şekilleri... Sorumluluk ve yetki tartışmaları, adı bile düşünülmeyen konularla ilgili yasaklayıcı, hak getiren, hak kaldıran kanun tasarıları... Bir devlet kuruluyordu işte...” (s. 199)

Küçük Ağa’da savaş sonrasının daha zor geçeceği mesajı verilmişti; firavun İmanı’nda ise bunu destekleyen vak’a parçalarına yer verilmiştir. Ankara’da herkesin kafası karışıktır, kimse ne yapacağını bilmemektedir. Ayrıca bir de savaş zengini olma gayreti içinde olanlar vardır; işte savaştan bile tehlikeli olanlar böyle insanlardır. Kafası karışmış durumdaki insanları böyleleri kolayca etkilemektedir. Hakim anlatıcı tarafından Ankara’daki hava şöyle anlatılır:

“Bu kör pencerelerin ardında, bazıları sigara dumanlarının perdelediği, bazıları kaçak rakıların anason kokusu ile körüklenmiş, en azından ikili, üçlü gruplar vardı. Tek insana rastlayamazdınız; vicdan dinlemeye, onunla hesaplaşmaya vakit yoktu; buna vakit bırakılmıyordu. Bunu arayan da zaten pek çıkmıyordu. Hemen

hemen herkes yol azığı ile birlikte getirdiği veya Ankara'daki ilk yemek-veya içki- sofrasında bulduğu yargı cümlelerine sımsıkı sarılmıştı. Gene hemen hemen herkes, bulduğu yargı cümlelerine karşı çıkanlara düşman olmaya hazır, hatta can atar gibiydi. Bu da ebette yanılmış olma ihtimalinin verdiği o önlenemez korkudandı; çünkü hemen hemen herkes “doğru”yu kavramaya yetecek kafa gücünden ve bilgiden yoksun bulunduğunu alttan alta seziyordu.” (Firavun İmanı, s. 11)

Ankara'da hiç kimse ne yapacağını bilmediğinden ortada bir çok “siyasi çözüm” dolaşmaktadır. Çıkarları doğrultusunda herkes bir yöne savrulmaktadır. Romanın sonuna kadar da bu siyasi belirsizlik devam eder. Romanda vak'alar ele alınırken reel hayatla da bağlantı kurulmuştur. Savaş sonrasında ortaya çıkan komünist hareketler romana da yansımıştır:

“Yoldaşlar; Anadolu'nun geçirmekte olduğu buhranı ve Şark-Rus inkılâbının bugün yöneldiği genişleme ve yayılma amaçlarını dikkate alan Yeşil Ordu ve Türkiye Gizli Komünist Fırkası Umumi Merkezleri, Üçüncü Enternasyonal'ce kabul edilmiş bulunan 'Bolşevik Fırkası programını, tutum ve davranış programı olarak benimsemeyi uygun örmüş, çalışmalarını bu yolda birleştirmeye karar vermişlerdir. Kuruluşumuz, insanlık için bir bela olan kapitalizm ve emperyalizmin köleliğini yapan diğer fırkalardan her türlü alâkayı kesmek için, Türkiye Halk İştirâkiyyün Bolşevik Fırkası adını almıştır. Türkiye Halk İştirâkiyyün Fırkası, ihtirasçı ve çıkarıcı tutumlar ve kişilerden kaçınıp sakınmayı en birinci ilke tanımıştır. Türkiye Halk İştirâkiyyün Bolşevik Fırkası'nın parolası, emekçi düşmanlarına ve emperyalizm uşaklarına ölümdür.”(Firavun İmanı, s.17)

İbiş'in Rüyası'nda vak'a zamanına ve devrin siyasi özelliklerine dair diğer romanlarda olduğu kadar net bilgiler yoktur. Ancak aşağıya alacağımız iki

paragraftan da anlaşılacağı gibi vak'a faşizmin dünyaya hâkim olduğu yıllarda ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulduğu yıllarda geçmektedir:

“Gerçi okuduğu gazetelerde artık Almanya’ya nazizme, Hitler’e dair haberler görülmeye başlamıştı. Bu iş İtalya, faşizm ve Mussolini için de böyleydi.” (s. 38)

“Serbest Fırka kurulalı bir hafta ya olmuş, ya olmamıştı.” (s. 234)

Gençliğim Eyvah romanında asıl vak'a 1980'li yıllarda geçmektedir. Ancak geriye dönüşlerle, tarihe mal olmuş birçok olay, dönemin genel özellikleri ve yaşanan vak'alarla birlikte verilmiştir:

“İhtiyar gerçekten de, bir imparatorluk kurmuş, daha 1930'larda, bir tek insan için – bir devlet içinde- akıl almaz bir eylem gücüne ulaşmıştı.” (s. 36)

“İzmir Suikastı ile onun minicik bir bağlantısı bile görülemez ve gösterilemezdi.” (s. 45)

“Getirdiler 1958 yılının güzünde.” (s. 77)

“İhtiyar, 1960'ın –bildiği halde, ne yapıp ettiyse de önleyemediği- 27 Mayıs'ına işte bu durumda ve “*Güliz Dönemi*”nin başlangıcında girdi.” (s. 70)

Tarık Buğra'nın Gençliğim Eyvah'ta anlatmaya çalıştığı siyasi yapı bugünün Türkiye'sinin portesidir. Kendi çıkarları uğruna milyonları gözden çıkaran politikacılar, bilim adamları ve sanatçılar anlatılır. Yaşanan tüm olumsuzlukların nedeni olarak romanda “İhtiyar” gösterilir. İhtiyar, her alandaki adamları sayesinde ülke gündemini elinde tutabilmektedir. Yazar,

yine İhtiyar vasıtasıyla komünizme veryansın eder. Marks ve Lenin hakkında yorumlar yaptırır. Buğra, romanda yer alan bu bölümler nedeniyle oldukça eleştirilmiştir.

Dönemeçte romanının vak'a zamanı Demokrat partinin kuruluş yıllarına rastlamaktadır:

“Han iki katlıydı. Öteki yerleri terziler, şekerçiler, doktorlar, zirai donatım ve geçen ay kurulan Demokrat Parti tutuyordu.”
(Dönemeçte, s.6)

Dönemeçte romanında vak'anın geçtiği zamanın siyasi durumu Fakir Halid'in ağzından verilir:

“Angara'dakiler hükümet bizim olsun da nasıl olursa olsun derler. İşleri güçleri yapcaz, etcez demekten öte gitmez. Din iman, ezeni Arapça okutucez derler. Bi hükümet oluverseler, bi de ezeni Arapça okutuerseler memlekette bi tek namussuz, bi tek hırsız, hayırsız ne kalmaycek.. buna inandırırılar yazık cahal milleti. Eee? Bunları kime dedirtebilirler? Belli işte.. sen şinci deycen ki, millet bu ipsiz, sapsız heriflerin peşinden gider mi? Bak deyvreyin sana, doktorum; gider.. hem de öyle bi gider ki, hiç bi düğün dernek bu kadar şenlikli olmadıydı dersin. Bunalmış millet, yazık. Kefen bezi bulamadı.. buğda beş guruş, şeker beş pangınot.Şinci ki köylünün, ketlinin nesi para eder, sebebini kime istersen sor, Demirkırat'tan bilecek; haşâ sümme haşâ, Allah'ı bile fırkacı yapıp çıktık.”
(Dönemeçte, s.188)

Reel hayattan alınan isimler ve olaylar da romana konu edilerek dönemin siyasi olayları hakkında bilgi verilmiştir.

“Evet işte, bir gün bir “Dörtlü Takrir” sözü çıktı ve Şehir Kulübü’nde bile siyasi haklar, siyasi hürriyetler, demokrasi, demokratik gibi deyimler üzerine ene yarıştırılır oldu. Ama çok geçmedi bunların yerini, bütün köy kahvelerinde de olduğu gibi, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan gibi isimler aldı.” (Dönemeçte, s.193)

Yağmur Beklerken romanının vak’a zamanı Serbest Cumhuriyet Fırkası denemelerinin yapıldığı 1930’lu yıllara rastlamaktadır:

“Kim olduğunu hatırlayamıyordu, birisi, belki de savcı, Gazi Paşa’nın Ali Fethi Bey’e, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı kurması için izin veren mektubu yayımladığı zaman; ‘Paşa hazretleri İsmet’e haddini bildirmek istiyor,’ demişti.” (Yağmur Beklerken, s. 159)

Dönemin siyasi özellikleri romanın geçtiği kasaba üzerinden anlatılmıştır. Kasaba fırkacılık hareketleri nedeniyle ikiye bölünmüş durumdadır. Bir grup Halk Fırkasını diğer bir grup ise Serbest Cumhuriyet Fırkasını desteklemektedir. Ankara’daki hava da böyledir. Kasaba halkı bunları gazetelerden öğrenir. Siyaset yapanlar halkın önünde birbirlerine hakaret derecesine varacak kadar kötü konuşmakta fakat yalnız kaldıklarında hiçbir şey olmamış gibi hareket etmektedirler. Ancak bundan habersiz olan halk, yıllarca bir arada yaşamış olmalarına birbirlerine tahammül edemez hale gelmiştir. Bir taraftan ülkede kuraklık da devam etmektedir. Kasabalı zor durumdadır; ancak hiçbir siyasetçi bu konu üzerinde durmaz.

Dünyanın En Pis Sokağı adlı romanda da vak’a zamanı yine 1980’li yıllarıdır:

“Belki de sadece dev-gençlere, Dev-Sol’lara takılır kalırdı: Kırıp dökmeye, hatta vurup öldürmelere, bombalamalara kadar giden politik/ideolojik/anarşist olayların çarpıcı etkisiyle olurdu bu ve genellemeyi önleyemezdi.” (s. 116)

Yukarıya aldığımız paragraftan da anlaşılacağı gibi bu romanda da yazar, 80’li yılların kaosuna, gençliğin bölünüşüne dikkat çekmektedir. Yine siyasiler ve aydınlar sokakta neler yaşandığından ya da yaşanabileceğinden habersiz, çözüm üretmeksizin konuşmaktadır. Siyasi hayat içinde yaşanan bu belirsizlik sokağa dahi yansımıştır.

Osmancık romanının vak’a zamanı ise Osmanlı Devletinin kuruluş dönemine rast gelmektedir. Romanın tamamı Osman Bey zamanını konu etmektedir. Devlet, yalnızca Osmanlı hanedanının kontrolünde olduğundan bu dönemde herhangi bir siyasi belirsizlik yaşanmaz. Osmancık’ın bey olma aşamasında amcası Dünder Bey karşı çıkmış, daha sonraları ise devlet işlerine karışmaya çalışmıştır. Ancak Dünder Bey, bunları iktidara sahip olmak için yapmaz; Osman Bey’in cesaretinden korkar. Alemdar Yalçın, Çağdaş Türk Romanı adlı esrinde Devlet Ana ve Osmancık’ı karşılaştırır. Yalçın, Kemal Tahir’in de aynı konuyu işlediğini ancak onun Dünder Beyi çıkarları için hareket eden birisi olarak gösterdiğini söyler⁹². Osmancık için ise şu yorumu yapar:

“Tarık Buğra’nın Dünder Beyin yeğenine karşı çıkışını da kişisel ihtirasları ve mal mülk ihtirasından değil, Osman Gazi’nin başına buyruk, kendinden aşırı emin ve atak karakterine bağlamaktadır.”⁹³

⁹² Alemdar Yalçın, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946–2000), Akçağ Yay. , Ankara, 2003, s.251

⁹³ A.g.e. , s.253

2. Devrin Sosyal Özellikleri

Yalnızlar romanının siyasi yapısı birkaç cümleyle bir doçentin ağzından anlatılmıştı. Sosyal yapısı hakkında ise ayrıntılı bir bilgi verilmemektedir. Ancak siyasi açıdan söylenenleri değerlendirerek bir sonuca ulaşabiliriz; tüm dünyada yaşanan ekonomik bunalım kahramanların yaşantısını da etkilemektedir. Öyle ki Hurrem'in annesinin onu Murad'a vermek istemeyişinin nedeni de ekonomik sorunlar ve Murad'ın düzenli bir işinin olmayışıdır.

Siyah Kehribar'da ise sosyal yaşamı belirleyen unsurlar tamamıyla dönemin siyasi özellikleri ile bağlantılıdır. Duçe'nin baskıcı rejiminden sıkılan birçok aydın ülkeyi terk etmekte ya da farklı isimlerle yazılarını yayımlamaktadırlar. Romanın kahramanlarından Gizo ve İvet de İtalya'daki baskıcı rejiminden kurtulabilmek için gizlice Türkiye'ye kaçmaya karar verirler. Polis, kaçacaklarının haberini almıştır; onları takip eder. Takip edildiklerini öğrenen Gizo ve İvet, bu düzenin hüküm sürdüğü, özgürce davranamayacakları bir dünyada yaşamak istemediklerini bildiren bir mektup yazarak, intihar ederler.

Küçük Ağa romanı Kurtuluş Savaşı yıllarını anlatmaktadır. Savaşın getirdiği tüm zorluklar, sosyal hayatı da etkilemektedir. Halkın çayı, şekeri, yiyecek ekmeği dahi kalmamıştır. Çünkü tarlaları sürece kimse kalmamıştır. Dükkânların rafları bomboştur. Öyle ki Salih cepheden eve döndüğünde yıkanmak için sabun dahi bulamaz. Müslüman mahallesi bu şekilde hayatta kalmaya çalışırken, onun hemen yanındaki Gavur mahallesinde her şey bambaşkadır;

“Salih ve binlerce Salih sınırlarda kol, bacak bırakır, meslek, zenaat bırakırken Niko ve Nikolar usta olmuş, dükkânlar açmış, bahçeler satın almışlardı...” (Küçük Ağa, s.35)

Firavun İmanı, Küçük Ağa'nın devamı niteliğindedir. Savaşın etkileri devam etmektedir. Savaş sonrası boşluktan faydalanan birçok insan zengin olmuş; savaşın asıl kahramanları ise bir kenarda unutulmuştur. Mehmet Akif, savaş sonrasında da

fakir hayatına devam etmiş, Atatürk ve çevresindekilere inanmadığı konularda itirazlarını belirtmiştir. Hüseyin Avni Bey ise yine Ali Yusuf'un oyunuyla Atatürk'e suikastle suçlanmış, tutuklanmıştır. Suçsuz olduğu anlaşılıp, serbest bırakıldıktan sonra ise evine ekmek götürecektir paraya muhtaç olmuştur. Halk da tıpkı Hüseyin Avni gibi fakirlikle boğuşmaktadır. Ali Yusuf ise türlü oyunlarla Atatürk'e yaklaşmayı başarmış ve savaş sonrasında sayılı zenginleri arasına girmiştir. Siyasette yaşanan belirsizlik sosyal hayatta kendini göstermiş, bu boşluktan faydalanan birçok insan, ülkeyi çıkarları için kullanmıştır.

İbiş'in Rüyası adlı romanda siyasi döneme ilişkin pek fazla bilgi verilmediğini söylemiştik. Dolayısıyla devrin sosyal özellikleri ile ilgili bilgilere de rastlanmamaktadır. Yalnızca Nahit'in tiyatrosunda çalışanlar hakkında bilgi verilmiştir. Bunun da dönemin sosyal yapısı hakkında değerlendirme yapmak için yeterli olmayacağını düşünüyoruz.

Gençliğim Eyvah, İhtiyar'ın oyunları bozulan, çürüten değerlerin, düzenlerin romanıdır. İhtiyar'ın adamı olan birçok sanatçı, politikacı ya da aydın onun emirleri doğrultusunda hareket etmekte ve kurulu düzeni yok etmeye çalışmaktadır. Bunlardan etkilenen daha birçok insan vardır. İhtiyar, insanları "dik sürüngenler" olarak adlandırır. İhtiyar'ın dik sürüngenleri elinde tutmak ve isteklerine ulaşabilmek bazı ilkeleri de vardır:

"-Anlaşmazlıkları çoğalt ve körükle, bile; düşmanlıklara dönüştür.

-Her şey yorum işidir; elinden geliyorsa, bir tek şey için bin yorum bul ve yaydır.

-Bencillikleri, kendini beğenmişlikleri, burnubüyüklikleri besle ve beslet. (Çok daha sonraları bu ilke *Sersemlikleri Koruma ve Geliştirme Vakfı*'ni kurduracaktır.)

-İyileri ve başarılıları kötület, yedirt; kötüler ve beceriksizleri desteklet, övdürt.

-Zayıf iktidar ve düzenlere en verimli muhalefet dalkavukluktur. (İhtiyar, kendi deyimi ile, *Dalkavuk Çiftlikleri*'ni bu ilkeye dayanarak kurmuştur.)

Ve benzerleri. N önemlilerinden birisi olarak da;

-İnsan oğlu denilen mendebur yaratığın dişe dokunur üç, beş buluşundan birisi de olta'dır: Kırk para etmeyen bir karides parçası enfes bir lüfer getirir. Olta kullan, olta kullan, gene olta kullan!" (Gençliğim Eyvah, s.61)

İhtiyar, bu ilkelerle hareket ederek ülke gündemini etkilemektedir. Kendi değerlerine zarar verebilecek herkesi, adamları vasıtasıyla ortadan kaldırmaktadır. Yaptığı her şeyi kılıfına uydurduğu için insanlar neyin olup bittiğinden habersiz yaşamlarını devam ettirmektedir.

Dönemeçte romanı Demokrat Parti dönemini anlatmaktadır. Okumayan, araştırmayan halk, kulaktan dolma bilgilerle hareket etmektedir. Romanın kahramanı Şerif, insanlar okumadığı için iş duygulara kalıyor diyordu:

“O zaman iş duygulara kalıyordu: Antipatilere, sempatilere. Şerif de bu yüzden “Dünya’yı kenefe çeviren sempatilerimizle, antipatilerimizdir” demeye başlamıştı:

CHP ilçe başkanını sevmeyen veya elinde Milli Şef'in vekâletnamesi varmış gibi kasılışından dolayı ona dış gıcırdatan, kin tonunu bulmuş bir hırsla “muhalif” kesiliyor, muhalif partiyi kuranlara veya içlerinden birisini küçümseyen, sevmeyen veya başarıya aday görüp buna lâayık bulmayan da muhalefeti komünistlerin maşası sayıyordu. Ona göre de davranıyorlardı. Ama atlan alta elbette. Fırsatını buldukça, durumu güven verici saydıkça kulağa fısıldamalarla.

Dün Milli Şef'i övmeyi bir şan, şeref yarışı ve yurtseverlik gereği sayan bu insanlar; bugün aynı yüceliği ona sövüp saymakta, onun yönetimini ve onu şaşırtıcı, hatta korkutucu bir hırsla kötülemekte görüyorlardı bu yeni faziletin kâşifleri ile eski inançta direnenler arasında kanlı bir savaş çıkacakmış gibiydi. Doktora öyle geliyordu. Ve doktor bu milletin Yunan'a, Moskof'a veya Bulgar'a bile atık bu kadar düşmanlık duymaz olduğunu düşünüyordu.” (Dönemeçte, ss.77–78)

Yağmur Beklerken, Serbest Fırka denemelerinin bir kasabaya yansımalarını konu edinir. Bir tarafta siyasi tartışmalar nedeniyle ikiye bölünmüş kasaba sakinleri; diğer tarafta ise kuraklığın verdiği sıkıntı vardır. Kasaba sakinlerinden Rahmi, aynı zamanda kasabada avukatlık da yapmaktadır. Ancak tarlalarıyla ilgilenmekten daha çok hoşlanır. Tarlalarını sulamak için bir pompa alır, kasabalıya da pompayı kullanmaları için izin verir. Pompa tarlaları biraz rahatlatmıştır ama yağmur gibi olmaktadır. Kasabalı bu yüzden sürekli yağmur duasına çıkar. Kasabanın ileri gelenlerinin, okumuşlarının, hiç biri bu yaşananlardan haberdar değildir. Halkın bu konuda düşündükleri Rahmi'nin amcası Rıza Efendinin gözünden verilir:

“Rıza Efendi memurlarla, okumuş yazmışlarla oturup konuşuyorsa hoşlandığı için değildi bu. Hele övünmek için hiç değildi. Biliyordu Rahmi: Aldırmazdı Rıza Efendi bu okumuş yazmış takımının kasabadaki yaşayış tarzını, halkın görenek ve geleneklerini umursamayışlarına; hatta onlara zıt bir yol tutturmalarına.

Rıza Efendi onların küçümseyişlerini yadırgamıyor, üstelik bazı konularda haklı bile buluyordu. Ama Rıza Efendi, işte şu son günlerde olduğu gibi, koca kasaba ve yöresi, yetmiş küsur köyü ve beş bucağı ile tam bir ölüm kalım derdinde iken, onların hâlâ davul zurna çalmalarına akıl erdiremiyordu.. onları daha çok saymak, daha çok benimsemek için istiyordu bu dertle ilgilenmelerini, bu dertle dertlenmelerini.. hem de bütün halk adına!” (Yağmur Beklerken, s.53)

Rıza Efendi halkın fırkacılık işleriyle uğraşmasını da uygun bulmaz. Bu nedenle oğlunu ve Rahmi'yi sık sık uyarır olabilecekleri anlatmaya çalışır. Buğra kasabalının konuşmalarını yörenin ağız özellikleri kullanarak vermiştir. Aşağıya aldığımız paragrafta da bu durum söz konusudur.

“Eyi dinle şinci Sarı. Bundan sonra deyceklerim bizim içindir de ondan dinle derim. Halk ikiye bölündü gitti diyelim. Tut ki biz de bi yana geçtik. O zaman ne olacak? Halkçı olsek Selbesçiler, Selbesçi olsek Halkçılar karşımıza geçek. Bizim işimiz işimiz sırf Halkçılarla mı, yoksa Selbesçilerle mi?” (Yağmur Beklerken, s.98)

Dünyanın En Pis Sokağı'nda yine sağ-sol çatışmaları nedeniyle birbirine düşman olan insanlar ve onların çok uzağında yalnızca konuşan; çözüm üretmeyen aydınlardan bahsedilir. Romanın kahramanı, Yılmaz adında bir doktordur. Yılmaz, İstanbul'a yerleştikten sonra bunları gözlemlemeye başlamış, fakat kısa süre sonra Dünyanın En Pis Sokağı adını verdiği bir sokağın insanlarından biri olup çıkmıştır. Dönemin sağ-sol çatışmalarının yaşandığı, gençlerin bu yüzden birbirini öldürdüğü, farklı karakterlerde birçok insanın yaşadığı bir yerdir, bu sokak. Aslında Yılmaz kan davası nedeniyle İstanbul'a gelmiştir fakat burada çok daha kötüsüyle karşılaşır. Siyasiler yaşanan tüm olumsuzluklar, sokağı çok daha kötü etkilemektedir.

Tarık Buğra'nın son romanı *Osmanlı Devletinin Kurulma Süreci* anlatılır. Devlet olma aşamasındaki boy, eski örf ve adetleri gereğince yaşamaya devam eder. Birçok yeri egemenlikleri altına almış olmalarına rağmen yerleşik hayata geçmezler. Yapılan savaşlar İslamiyet adına yapılır. Yaşanan ölümler bu nedenle büyük bir sükûnetle karşılanır. Çünkü ölen boş yere ölmemiştir; şehit mertebesine ulaşan bu insanların aileleri onlarla gurur duyar. Türklere özgü gelenek ve görenekler de romana yansıtılmıştır. Büyüklere duyulan saygı, misafir karşılama adabı, evlilik olayının nasıl gerçekleştiği, yeni kurulacak yerleşim yerlerinin neye göre belirlendiği ve buralardaki düzenin nasıl sağlandığı konusuna ilişkin bilgiler verilmiştir. Buğra, bu 'kuralları' vak'ının içerisine oldukça başarılı bir şekilde yerleştirmiştir.

3. Kahramanın Zamana Bakışı

Yalnızlar romanının birinci derecede önemli diyebileceğimiz kahramanları Dr. Rıza Candaş ve Murad'dır. Murad, müzik tutkusu olan bir insandır. Bu nedenle müzikten başka bir şeyle ilgilenmez. O, romanın sonuna kadar hayalindeki muhteşem besteyi yapmak için uğraşır. Tüm bu çabalar Hurrem içindir; fakat Hurrem, Rıza Candaş ile evlenir.

Rıza Candaş, Murad'a göre ayakları daha fazla yere basan bir karakterdir ancak yazar onu da vak'anın geçtiği zaman hakkında konuşmaz.

Siyah Kehribar romanında İtalya'daki faşist rejime yönelik eleştiriler yer alır. Romanın kahramanları, Melina, Gizo, Barbaryo, İvet, Umbarto ve İtalya'da doktora yapan bir Türk' tür. Bu kişi aynı zamanda romanın anlatıcısıdır da. Kahramanların hepsi dönemin baskıcı rejiminden şikâyetçidir. Doktora öğrencisi olan kahraman, sevgilisi Melina'ya baskıdan kurtulabilmek için Türkiye'ye yerleşmeyi bile teklif eder. Gizo ise ünlü bir profesördür. Antifaşist olduğu gerekçesiyle işinden kovulmuş, hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır. O da İtalya'dan kaçıp, Türkiye'ye gitmeyi planlar. İvet, Gizo'nun eşidir; o da Gizo'ya yardım etmek suçundan aranmaktadır. İvet ve Gizo Türkiye'ye gitmek üzere yola çıkarlar, polisin kendilerini takip ettiğini öğrendiklerinde intihara karar verirler. Umbarto ise dönemin önemli ressamlarından. Yaptığı ilk resimler çok fazla beğenilmez. Bunun nedeni ise sanat değeri yüksek resimlerinin halk tarafından anlaşılmayıdır. Daha sonra bir arkadaşının tavsiyesi üzerine sanatsal açıdan hiçbir değer taşımayan resimler yapmaya başlar, onlar hakkında konuşur, böylelikle dikkat çekmeyi sağlar. O da dönemin bozulmuşluğunun farkındadır.

Küçük Ağa romanının birinci derecede önemli iki kahramanı vardır; Salih ve İstanbullu Hoca. Salih, cepheden döndükten sonra büyük bir boşluk içine düşer. Çocukluk arkadaşı Niko ile vakit geçirmeye başlar. Niko ile birlikte eğlendiği meyhanede söylenenleri duyunca, bir "dönemeç" yaşar ve kendine gelir. Kuvvacılarla birlikte yeniden vatani için çalışmaya başlar. İstanbullu Hoca ise saraya gönülden bağlıdır. Sarayın yanlış bir şey yapabileceğini aklına bile getirmez.

Bu nedenle Kuvvacılarla sorunlar yaşar. Yazar bunun için asla İstanbullu Hocayı suçlamaz, onu anlamaya çalışır. Altı yüzyıllık bir geleneği bir anda silip atmak kolay değildir. Kuvvacılardan kaçıp, Çakırsaraylı çetesiyle yaşamak zorunda kalır. Burada kaldığı müddetçe yaşadıklarını değerlendiren İstanbullu Hoca da bir “dönemeç” yaşar. Kuvvacıların yanında Kurtuluş savaşına destek verir. İstanbullu Hoca, “Küçük Ağa” olduktan sonra olayları daha iyi değerlendirmeye başlar. Dönem içinde yaşanan tüm olumsuzlukların farkındadır. Romanın sonuna doğru, savaş sonrasında yaşanacaklardan korkmaya başlayan Küçük Ağa, Çerkez Ethem olayının ardından sonrasına ilişkin yorumlarda bulunur. Küçük Ağa romanının her iki kahramanı da zamanı olumlu, olumsuz tüm yönleriyle değerlendirebilmektedir.

Küçük Ağa'nın devamı niteliğindeki Firavun İmanı'nda ise Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan çıkar çatışmaları anlatılmıştır. Firavun İmanı'nın kahramanları arasında Küçük Ağa ve Salih de yer alır. Küçük Ağa'nın korkularının bu romanda gerçekleştiğini görürüz. Romanın asıl kahramanı ise Hüseyin Avni Beydir. 1920'li yıllarda yaşanan tüm olumsuzluklar kahramanı da yakından etkiler. Sovyetçi ve komünist tipler, çıkarları için Ankara'da dolaşırken, Hüseyin Avni gibi vatana bağlı isimler, Atatürk'e suikastle suçlanmıştır. Suçsuzluğunun ardından serbest bırakılan Hüseyin Avni, beş parasız kalmış, çocuğunu doktora götüremediği için intihara bile kalkışmıştır. Onun, intihar kararından vazgeçmesini sağlayan ise yine bir vatanseverdir. Mehmet adındaki bu asker, savaşta iki ayağını birden kaybetmiş olmasına rağmen hayat doludur. Çünkü onun istediği bir tek şey vardır:

“Evvel Allah sonra sayenizde zafer de kazanıldı... Sonra Cumhuriyet kuruldu, daha ne isteriz?..”(Firavun İmanı, s.226)

Mehmet, Hüseyin Avni' ye göre hem hayatın hem de Yunan'ın galibi idi. Mehmet, Hüseyin Avni'nin hayatını kurtarmıştı. Hüseyin Avni, tıpkı Siyah Kehribar'da olduğu gibi romanın geçtiği dönemde yaşanan haksızlıklara katlanamadığı için intiharı denemiştir.

Dönemeçte romanının kahramanı Doktor Şerif'tir. Demokrat Parti'nin seçim aşmasının bir kasabaya yansımaları anlatılır. Kasabada aydın ve halk birbirinden

kopuk yaşamaktadır. Aydın çevresi bütün zamanını poker oynayarak ve içki içerek geçirmektedir. Hiçbiri gündemi takip etmez. Doktorun kendine gelmesini sağlayan da Fakir Halid adında bir karakterdir. Ülkenin içinde bulunduğu durumu, köylülerin durumunu anlatarak tepkisiz kalmaması gerektiğini söyler. Halid, Doktordan Demokrat partinin adayı olarak seçimlere katılmasını ister. Böyle bir karar vermek Doktor için zor olsa da bir aydın olarak üzerine düşeni yapması gerektiğine inanır ve aday olur. Şerif, romanlardaki kahramanlar arasında zamanın en çok farkında olan karakterdir. Çevresindekileri de bu konuda uyarmaya çalışır.

Yağmur Beklerken' in kahramanı Avukat Rahmi'dir. Romanda 1929 yılında yaşanan ağır ekonomik bunalım ve ona eşlik eden kuraklık tehlikesi Serbest Fırka denemeleri de konu edilerek anlatılır. Rahmi de kasabasında yaşanan tüm olumsuzlukların farkındadır. Kasabanın aydın kesiminden kimse, halkın ölüm kalım savaşı içinde olduğundan haberdar değildir. Kasabanın diğer bir avukatı Kenan Bey dışında hiçbir aydın gündemi de takip etmez. Rahmi de Kenan Beyden önce yalnızca kendi işleri ile uğraşmaktadır. Tıpkı diğer romanlarda olduğu gibi Kenan Bey de Rahmi'nin yol göstericisi olmuştur. Halkı için bazı sorumlulukları üstlenmesi gerektiğini Rahmi' ye hatırlatır. Rahmi, Kenan Beyi dinleyerek kasabada Serbest Fırkanın bir şubesini de kasabada açar. Ancak onun istediği kimseyi kendine düşman etmeden fırkacılık hareketlerini yürütmektir.

Gençliğim Eyvah romanının kahramanı İhtiyar ve Delikanlı' dır. İhtiyar üniversitede hocalık yapmaktadır. İhtiyar hem Türkiye gündemini hem de dünya gündemini yakından takip etmektedir. 1930'lu yıllardan başlayarak Türkiye'de yaşanan tüm olumsuz olaylarda onun ve adamlarının parmağı vardır. Denilebilir ki İhtiyar, zamanın gelişimini elinde tutmaktadır. Delikanlı ise vak'anın başlarında İhtiyar'ın gücünden ve yapabileceklerinden habersiz yaşamaktadır. O da ihtiyar'ın adamlarından biri olmuştur. Ancak onu tanımaya başladıkça, nefret eder ve sonunda onu öldürmeye karar verir. Delikanlı'nın bu kararı almasındaki sebeplerinden biri de İhtiyar'ın ülkeye yaptığı kötülüklerdir. Zira Delikanlı da yaşadığı zamanda meydana gelen olumsuzlukların farkındadır.

İbiş'in Rüyası'nın kahramanı Nahit'tir. Nahit'in bir tiyatrosu vardır. Tuluat tiyatrosu sayesinde Nahit kısa sürede zengin olur ve etrafına pek çok oyuncu toplar. Romanın bir de kadın kahramanı vardır; Hatice. O da bu tiyatroya çalışanlardan biridir. Romanda Hatice ve Nahit arasında yaşanan aşk anlatılır. Romanın geçtiği zamana dair pek bilgi verilmez.

Dünyanın En Pis Sokağı'nın kahramanı Doktor Yılmaz'dır. Yılmaz kan davasıyla savaşmak zorunda kalır. Ayrıca bir taraftan ülkede yaşanan sağ- sol kavgalarına da şahit olmaktadır. Hiç kimsenin kendi işiyle ilgilenmediğini, herkesin işi dışında her şey hakkında yorum yaptığını düşünür. Bu onun kafasındaki aydın tipine uymaz. Ona göre herkes "kendine işine bakmalı"dır. Zamanın keşmekeşine kendini kaptırdığı için o da kendi işiyle ilgilenememiştir. Bu düşüncüyü benimsedikten sonra kendine gelir ve bir daha Dünyanın En Pis Sokağı'na uğramaz.

Tarık Buğra'nın son romanı Osmancık'tır ve romanın kahramanı Osman Bey'dir. Osman Bey, gençlik yıllarında, tüm iyi yönlerine rağmen, çabuk sinirlenen, fazlasıyla cesur ve düşünmeden hareket eden bir karakter olarak tanıtılmıştır. Edebalı'nın yol göstericiliği sayesinde o da kendine gelir ve üzerine aldığı sorumluluğun farkına varır.

SONUÇ

Tarık Buğra, romanlarında daha çok tarihi konuları ele almıştır. Siyah Kehribar dışında bütün romanlarında çeşitli dönemlerin siyasi ve sosyal yansımalarını göstermeye çalışmıştır. Tarih karşısında “yargılayan” değil “anlamaya çalışan” bir yazar görüntüsü çizen Tarık Buğra’nın bu tutumunu en güzel ifade ettiği romanı Küçük Ağa’dır. Altı yüz yıllık bir hâkimiyetin ardından çöküşü kabullenemeyen Akşehir halkının yaşadığı çelişkiler oldukça ayrıntılı ve kusursuz bir üslupla ele alınmıştır. Hemen hemen her romanında tarihi olaylara yer veren Buğra, tarihi gerçeklere bağlı kalmış, bazı romanlarında reel hayattan kişilere de yer vererek vakayı daha inandırıcı hale getirmeye çalışmıştır.

Köy romanı yazmanın popüler olduğu bir dönemde o, bu furyanın dışında kalmış, olaylara kasaba insanının gözünden bakmaya çalışmıştır. Onun böyle bir ortamda kasabayı tercih etme nedeni kasabanın köy ve şehir arasında bir geçiş noktası olmasıdır. Şehirdeki aydınla köydeki cahil kasabada bir araya gelir. Tarık Buğra’nın aydın tipi sırtını halka çevirmez. Pek çoğu zaten taşrada yetişen bu tipler, halkın değerlerine ve isteklerine yabancı değildir. Yağmur Beklerken’in Rahmi’si bir kasaba çocuğudur, avukat olduktan sonra da aynı kasabada yaşar. Kasabadan bir kızla evlenir ve toprak işleriyle uğraşmaya devam eder. İnsanlarının çıkarlarını ön planda tuttuğu için hiç düşünmediği halde politikayla uğraşmaya başlar. Buğra’nın bütün romanlarında Rahmi gibi bir tipe rastlamak mümkündür.

Romanlarındaki tipleri olumlu ve olumsuz tipler şeklinde sınıflandırabiliriz; ancak bu tiplerin hiç biri tek düze değildir. Hepsi özlemleri, ihtirasları, günahları ve sevaplarıyla çıkar karşımıza. Kısacası Tarık Buğra’nın tipleri, gerçek hayatta tanıyıp sevdiğimiz ya da nefret ettiğimiz insanlardan oluşur.

Buğra’nın romanlarında aşk teması, kahramanın gelişimini tamamlayan bir unsur olarak kullanılmıştır. Firavun İmanı’nda Ali Yusuf, Dönemeçte’de Şerif, Osmancık’ta Osman Bey, Yalnızlar’da Dr. Rıza Candaş, Yağmur Beklerken’de Rahmi aşkla tanıştıktan sonra olumsuz giden yaşamında olumlu gelişmeler olmuş;

Buğra'nın değişiyle, bu kahramanlar bir "dönemeç" yaşamıştır. Buğra, "dönemeç" yaşattığı tüm kahramanlarına bir de yol gösterici tayin eder. Şerif' in yol göstericisi Fakir Halid'dir; Rahmi'nin yol göstericisi avukat Kenan Bey'dir; Osman Beyin yol göstericisi ise Şeyh Ede Balı'dır. Dönemeç yaşadığını söylediğimiz diğer kahramanlar aşkın yol göstericiliğine başvurmuşlardır.

Romanların tamamında dikkat çeken bir başka unsur ise "din" temasıdır. Hemen hemen tüm romanlarda ezan sesini duyarız. Düşman Kazanmak Sanatı adlı kitabında yer alan bir yazısında Buğra, şunları söyler:

" Din kültürü edebiyat için çok önemli, pek çok önemlidir. Türk edebiyatının, bugünkü noksanı da işte budur. Romanımızın neden güdük, tiyatro yazarlarımızın, çoğu şairlerimizin neden silik ve taklide mahkûm olduğunu merak edenler meseleye bir de bu gözle baksınlar..."⁹⁴

Romanlarında mekân tasvirine çok fazla yer vermeyen Buğra, mekân tasviri yaptığı bölümlerde de kahramanın psikolojisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Özellikle bu bölümlerde şiire yaklaşan bir üslup kullanmıştır.

Buğra, romanlarını büyük bir emek ve çalışma sonucu hazırlamıştır. Okuyucularının da romanlarını okurken aynı özeni göstermesini ister ve romanlarında sembollere yer verir. Küçük Ağa'daki bir kolu kopmuş, yüzü ve kulağı parçalanmış Salih, altı yüz yıllık ihtişamından sonra ayakta duramayan Osmanlı'nın sembolüdür. Dönemeçte romanında ise hayata dair atıflarda bulunur sanatçı. Havuzdaki fiskiyenin topla oyunu insanın hayat karşısındaki durumunu temsil eder. Buğra'nın sembol olarak kullandığı mekânlar da vardır; Şehir Kulübü gibi. Şehir Kulübü, hemen her romanda vardır. Kendisini geliştirmeyen hatta bu tür yerlerde halkının gerçeklerinden uzaklaşarak, çürümeye mahkûm olan aydınlarımızı sembolize eder.

Tarik Buğra, farklı bakış açısı, taraf tutmayan yaklaşımıyla edebiyatımızda yeri doldurulmayacak bir isim olmuştur. Eşsiz üslubuyla ele aldığı olaylar, onun

⁹⁴ Tarık Buğra, Düşman Kazanmak Sanatı, Ötüken Yay. , İstanbul, 2002, s. 141

kaleminden okuyucuya çok daha farklı yansımış, okuyucuda tarih bilincinin uyanmasını sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

1.Tarık Buğra'nın Matbu Romanlarının Bibliyografyası

- Buğra, T.: Yalnızlar, Ötüken Yay., İstanbul 1999
- Buğra, T.: Siyah Kehribar, Ötüken Yay., İstanbul 2002
- Buğra, T.: Küçük Ağa, İletişim Yay., İstanbul 2006
- Buğra, T.: Dönemeçte, İletişim Yay., İstanbul 2004
- Buğra, T.: Firavun İmanı, İletişim Yay., İstanbul 2004
- Buğra, T.: İbiş' in Rüyası, Ötüken Yay., İstanbul 1993
- Buğra, T.: Gençliğim Eyvah, Ötüken Yay., İstanbul 2004
- Buğra, T.: Yağmur Beklerken, İletişim Yay., İstanbul 2005
- Buğra, T.: Dünyanın En Pis Sokağı, Ötüken Yay., İstanbul 1989
- Buğra, T.: Osmancık, Ötüken Yay., İstanbul 2005
- Buğra, T.:Yarın Diye Bir Şey Yoktur, Ötüken Yay., İstanbul 2004

2. Faydalanılan Diğer Kaynaklar

- Alemdar Yalçın, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yay., Ankara 2003
- Beşir Ayvazoğlu, Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak: Tarık Buğra, Ötüken Yay., İstanbul 1997
- Beşir Ayvazoğlu, Tarık Buğra' nın Farklılığı, Türk Edebiyatı, Mart 93, ss. 39-43
- D. Mehmet Doğan, Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 44-45
- Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Fethi Naci İle Eleştiri Üzerine, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 34-38
- Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Tarık Buğra İle Eleştiri Üzerine Sohbet, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 46-49
- Hüseyin Tuncer, Edebiyat Araştırma ve İncelemeleri., Akademi Kitabevi, İzmir 1999
- Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988
- Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra' nın "Meçhul Kahraman" ı Şehir Kulübünde", Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 57-60
- Hüseyin Tuncer, Tarık Buğra' nın Hikâyeleri Üzerinde Bir İnceleme, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992
- İlhan Geçer, İbiş' in Rüyası, Hisar, Aralık 1970, Sayı: 82, ss. 29-30
- İnci Enginün, Osmancık, Erdem, Ocak 1985, c. 1, Sayı: 1, ss. 245-247
- İsa Kocakaplan, Tarık Buğra İle Romanları Üzerine Sohbet, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 31-33
- İsmail Çetişli, Memduh Şevket Esendal, Akçağ Yay., Ankara 2004
- İsmail Çetişli, Memduh Şevket Esendal, Akçağ Yay., Ankara 2004
- Kemal Kahraman, Tarık Buğra ve Kemal Tahir' in Tarihe Bakışı, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 51-53
- M. Nuri Eminler, Firavun İmânı, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 54-56
- Mehmet Tekin, Tarık Buğra Söyleşiler, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2004
- Mehmet Tekin, Tarık Buğra Söyleşiler, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2004
- Muhsin Karabay, Tarık Buğra ve Güneş Rengi Yapraklar, Türk Edebiyatı, Mart / 93, ss. 20-30
- Muhtar Körükçü, İbiş' in Rüyası, Hisar, Mart 1971, Sayı: 87, ss. 18-19

- Mustafa Çetin, Osmancık, Nilüfer, 15 Mart 1985, Yıl: 1, Sayı: 1, ss. 6-9
- Muzaffer Uyguner, Firavun İmânı, Türk Dili, Kasım 1976, c. 34, Sayı: 302, s. 662
- Muzaffer Uyguner, İbiş' in Rüyası, Hisar, Aralık 1970, Sayı: 84, ss. 16-19
- Philip Stevick, Roman Teorisi (Çev. S. Kantarcıoğlu), Akçağ Yay., Ankara 2004
- Sabahat Emir, "Küçük Ağa" Üzerine, Hisar, Temmuz 1970, Sayı: 79, ss. 10-12
- Sema Uğurcan, Tarık Buğra' nın Roman Kahramanları Üzerinde Bir Tasnif Denemesi, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 25 Ocak 1996, Sayı:1, ss. 24-31
- Şerif Aktaş, Refik Halit Karay, Akçağ Yay., Ankara 2004
- Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay., Ankara 2000
- Tarık Buğra, Bir Rüya Tabiri, Hisar, Nisan 1971, Sayı: 88, ss. 12-13
- Tarık Buğra, Düşman Kazanmak Sanatı, Ötüken Yay., İstanbul 2002
- Tarık Buğra, Yarın Diye Bir Şey Yoktur, Ötüken Yay., İstanbul 2004
- Yağmur Beklerken, Kitap, Aralık 1981, c. 1, Sayı: 4

BİYOĞRAFI

1982 yılında Kırıkkale’ de doğdu. İlkokulu İstiklâl İlkokulu’nda, ortaokulu Atatürk Ortaokulu’nda tamamladıktan sonra 1996 yılında Süleyman Demirel Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi’ ne devam etti. 2000 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. 2004 yılında mezun oldu ve aynı yıl Erciyes Üniversitesi Tezsiz Yüksek Lisans Programına girmeye hak kazandı. 2005 yılında mezun oldu. Bu tarihte Kırıkkale Üniversitesi Tezli Yüksek Lisans Programında Yeni Türk Edebiyatı dalında öğrenim görmeye başladı. 2007 yılında Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesine Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak atandı. Halen aynı yerde görev yapmaktadır.